

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

1

η διψα της γνώσης

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

MICHEL FOUCAULT

**Histoire
de la sexualité**

1 La volonté de savoir

A P A R A I T R E

2 La chair et le corps

3 La croisade des enfants

4 La femme, la mère et l'hystérique

5 Les pervers

6 Populations et races

Σημείωση του Έκδοτη:

Τό έργο του Μισέλ Φουκώ, 'Ιστορία της σεξουαλικότητας, αποτελείται από 6 τόμους. Πιο πάνω δίνουμε τους τίτλους των τόμων όπως έχουν αναγγελθεί στα γαλλικά. Ός τώρα έχει εκδοθεί στα γαλλικά μόνο ο πρώτος τόμος «'Η δίψα της γνώσης», που αποτελεί και ένα είδος γενικής εισαγωγής σέ ολόκληρο τό έργο. 'Η ελληνική έκδοση των υπόλοιπων 5 τόμων θά ακολουθήσει τό ρυθμό της έκδοσής τους στα γαλλικά.

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

1

Η ΔΙΨΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΓΚΛΟΥ ΡΟΖΑΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ

Μετάφραση, Γκλόρυ Ροζάκη
Έπιμέλεια τῆς μετάφρασης, Γιάννης Κοητικός
Μακέτα ἔξωφύλλου, Νίνα Ν. Σταματίου
Τεχνική ἐπιμέλεια, Ἄλκης Σταύρου

Φωτοστοιχειοθεσία, Φωτοκύνταρο, ΕΠΕ, Ὑμηττοῦ 219 Ἀθήνα, τηλ. 75.16.333
Ἐκτύπωση Νικολίνας Ἰωάννης, Ἀλαμάνας 81, Ν. Λιόσια, τηλ. 210.26.17.283
Γιὰ λογαριασμό τῶν Ἐκδόσεων Κέδρος, Α.Ε.,
Γ. Γενναδίου 3, 106 78 Ἀθήνα, τηλ. 210.38.02.007
Μάιος 2003

ISBN 960-04-0314-7
SET 960-04-0193-4

Τίτλος τοῦ πρωτότυπου:
Michel Foucault, «Histoire de la sexualité, I. La volonté de savoir», Gallimard,
Paris, 1978

© Copyright by Editions Gallimard, 1976
© Copyright γιὰ τὴν ἔκδοση στὰ ἑλληνικά, Ἐκδόσεις Κέδρος, Α.Ε., 1978
www.kedros.gr
e-mail: books@kedros.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ἐμεῖς οἱ δικτωριανοί	9
2. Ἡ ὑπόθεση τῆς καταστολῆς	25
1. Ἡ προτροπή στόν Λόγο	27
2. Ἡ ἐμφύτευση τῶν διαστροφῶν	50
3. <i>Scientia Sexualis</i>	67
4. Τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας	95
1. Τό ζητούμενο	102
2. Μέθοδος	115
3. Τό πεδίο ἔρευνας	128
4. Περιοδολόγησι	143
5. Τό δικαίωμα τοῦ θανάτου καί ἡ ἐξουσία πάνω στή ζωή	163

1

Ἐμεῖς οἱ δικτωριανοί

Για καιρό φαίνεται πώς άνεχθήκαμε και άνεχόμαστε ακόμα και σήμερα ένα δικτωριανό καθεστώς. Ἡ εἰκόνα τῆς δικτωριανῆς σεμνότυφης φαίνεται νά εἶναι τό ἔμβλημα τῆς σεξουαλικότητάς μας – συγκρατημένης, βουβῆς, ὑποκρίτριας.

Λένε πώς στίς ἀρχές ἀκόμα τοῦ 17ου αἰώνα, ἐπικρατοῦσε μιά κάποια εἰλικρίνεια. Στίς κοινωνικές σχέσεις δέν παίζανε τό κρυφτούλι· οἱ λέξεις ξεστομίζονταν χωρίς ὑπερβολικούς δισταγμούς και τά πράγματα λέγονταν χωρίς πολλά φτιασιδία· μέ τό ἀθέμιτο ὑπῆρχε μιά άνεκτική οἰκειότητα. Οἱ κώδικες γιά τό χυδαῖο, τό πρόστυχο, τό ἄσεμνο ἦταν ἀρκετά χαλαροί, συγκρινόμενοι μέ τούς κώδικες τοῦ 19ου αἰώνα. Χειρονομίες ἀνυπόκριτες, λόγοι δίχως αἰδημοσύνη, ξεστρατίσματα φανερά, καμπυλότητες ἐπιδεικτικές και εὐκολα ζευγαρώματα, παιδιά διαβολεμένα πού τριγύριζαν, ἀσύστολα και δίχως νά σοκάρουν, ἀνάμεσα στά γέλια τῶν μεγάλων : τά κορμιά « καμάρωναν ».

Τούτη τήν ὀλόφωτη μέρα, τήν ἀκολούθησε ένα σύντομο σούρουπο γιά νά καταλήξει στίς μονότονες νύχτες τῆς δικτωριανῆς μπουρζουαζίας. Καί τότε, ἡ σεξουαλικότητα ἐγκλωδίζεται μέ περισσή φροντίδα. Μετακομίζει. Τήν κατάσχει ἡ συζυγική ζευγαρωτή οἰκογένεια. Καί τήν ἀπορροφάει ὀλοκληρωτικά στή σοβαρότητα τῆς γεννητικῆς λειτουργίας. Γύρω ἀπό τό σέξ ὄλοι σωπαίνουν. Τό ζευγάρι, νόμιμο και παιδοποιητικό, κόβει και ράβει. Ἐπιβάλλεται ὡς

πρότυπο, επιβάλλει τόν κανόνα, κατέχει τήν ἀλήθεια, κρατάει τό δικαίωμα τοῦ λόγου, φυλάγοντας γιά τόν ἑαυτό του τήν ἀρχή τοῦ ἀπόρρητου. Στόν κοινωνικό χῶρο, καθῶς καί μέσα στό κάθε σπίτι, ἕνας καί μόνο τόπος ἀναγνωρίζεται γιά τή σεξουαλικότητα, τόπος ὅμως ὠφέλιμος καί γόνιμος : τό δωμάτιο τῶν γονιῶν. "Όλα τ' ἄλλα πρέπει πιά νά σήσουν· ἡ εὐπρέπεια στούς τρόπους ἀποφεύγει τά κορμιά, ἡ κοσμιότητα στίς λέξεις ἀθρώνει τούς διαλογισμούς. Καί ὁ ἄγονος, ἄν ἐπιμένει κι ἄν κοκορεύεται, κυλάει πρὸς τό ἀνώμαλο : θά τοῦ κολλήσει ὁ ἀνάλογος χαρακτηρισμός καί θά ὑποστεῖ τίς σχετικές κυρώσεις.

"Ό,τι δέν εὐθυγραμμίζεται μέ τήν ἀναπαραγωγή ἢ δέν μεταμορφώνεται ἀπ' αὐτήν, δέν ἔχει πιά ποῦ νά καταφύγει. Δέν ἔχει οὔτε φωνή. Εἶναι κυνηγημένο, ἀπαρνημένο καί συνάμα καταδικασμένο στή σιωπή. "Όχι μόνο δέν ὑπάρχει, ἀλλά οὔτε καί πρέπει νά ὑπάρχει καί θά τό ἐξαφανίσουν στήν παραμικρή ἐκδήλωσή του μέ πράξεις ἢ μέ λόγια. Τά παιδιά λογουχάρη, ὅπως ξέρομε, δέν ἔχουν σέξ: νά ἕνας λόγος γιά νά τούς τό ἀπαγορεύουμε, γιά νά μήν τούς ἐπιτρέπουμε νά μιλᾶνε γι' αὐτό, γιά νά κλείνουμε τά μάτια καί νά βουλώνουμε τ' ἀφτιά ὅποτε θά λάχαινε νά τό ἐπιδείχνουν· νά ἕνας λόγος γιά νά ἐπιβάλουμε γύρω ἀπ' αὐτό μιά γενική καί συστηματική σιωπή. Αὐτό εἶναι τό χαρακτηριστικό τῆς καταστολῆς, κι αὐτό τήν ξεχωρίζει ἀπό τίς ἀπαγορεύσεις πού συντηρεῖ ὁ ἀπλός ποινικός νόμος : ἡ καταστολή λειτουργεῖ πράγματι ὡς καταδίκη σέ ἐξαφάνιση, ἀλλά καί ὡς προσταγή σιωπῆς, ὡς βεβαίωση ἀνυπαρξίας καί, συνεπῶς, ὡς ἐπίσημη πιστοποίηση ὅτι γιά ὅλα τοῦτα δέν ἔχεις τίποτα νά πεις, οὔτε νά δεῖς, οὔτε νά μάθεις. "Έτσι ἐμφανίζεται, μέσ στήν κουτσή της λογική, ἡ ὑποκρισία τῶν ἀστικῶν μας κοινωνιῶν. "Έξαναγκασμένη, ὥστόσο, σέ κάποιες παραχωρήσεις. "Αν πρέπει σώνει καί καλά νά δώσουμε κάποια θέση στήν παράνομη σεξουαλικότητα, ἄς πάει νά κάνει τό κέφι της ἀλλοῦ : ἐκεῖ ὅπου μπορεῖ νά ἐπανεντα-

χθει, ἂν ὄχι στά κυκλώματα τῆς παραγωγῆς, τουλάχιστο στά κυκλώματα τοῦ κέρδους. Τό μπορντέλο, ὁ πελάτης καί ὁ νταβαντζής, ὁ ψυχίατρος καί ἡ ὑστερική του – τοῦτοι οἱ « ἄλλοι δικτωριανοί », ὅπως θά ἔλεγε ὁ Stephen Marcus – φαίνεται πώς κατάφεραν νά περάσουν λαθραῖα τήν ἡδονή πού δέν κατανομάζεται μέσα στήν τάξη τῶν πραγμάτων πού λογαριάζονται· οἱ λέξεις, οἱ χειρονομίες, πού ἐπιτρέπονταν τότε στά μουλωχτά, ἀνταλλάσσονται ἐκεῖ σέ ὑψηλές τιμές. Ἐκεῖ μονάχα, ὁ ἀπείθαρχος ἔρωτας ἔχει τό δικαίωμα νά παίρνει μορφές πραγματικές, ἀλλά στεγανοποιημένες καί ν' ἀκολουθεῖ τύπους λόγου λαθραίους, περιγραμμένους, κωδικωμένους. Παντοῦ ἄλλοῦ, ὁ σύγχρονος πουριτανισμός ἐπιβάλλει τό τριπλό του διάταγμα γιά ἀπαγόρευση, γιά ἀνυπαρξία καί γιά βουθαμάρα.

Ἄπό τούς δύο αὐτούς ἀργόσυρτους αἰῶνες, ὅπου ἡ ἱστορία τῆς σεξουαλικότητος θά ἔπρεπε νά διαβαστεῖ πρὶν ἀπ' ὄλα ὡς τό χρονικό μιᾶς αὔξουσας καταστολῆς, ἔχουμε ἄραγε λυτρωθεῖ ; Ἐλάχιστα, μᾶς ἀπαντοῦν καί σήμερα ἀκόμα. Ἴσως χάρη στόν Freud. Ἄλλά μέ πόση περίσκεψη, μέ πόσην ἰατρική σύνεση, μέ πόσην ἐπιστημονική ἐγγύηση ἀδλᾶθειας, καί μέ πόσες προφυλάξεις γιά νά συγκρατηθοῦν ὄλα, χωρὶς κίνδυνο « ἐκτραηλισμοῦ », στόν πιό σίγουρο καί πιό διακριτικό χῶρο, ἀνάμεσα στό ψυχαναλυτικό ντιβάνι καί στή συνδιάλεξη : ἄλλος ἓνας ἐπωφελῆς ψίθυρος πάνω σ' ἓνα κρεβάτι. Μήπως ὅμως θά μπορούσε νά εἶναι διαφορετικά ; Μᾶς ἐξηγοῦν ὅτι, ἂν ὄντως ἡ καταστολή ὑπῆρξε, ἀπό τήν κλασική ἐποχή κι ἐδῶ, ὁ θεμελιακός τρόπος σύνδεσης ἀνάμεσα στήν ἐξουσία, στή γνώση καί στή σεξουαλικότητα, τότε δέν μπορούμε νά λυτρωθοῦμε ἀπ' αὐτήν παρά μ' ἓνα πολύ ὑψηλό ἀντίτιμο : θά χρειαζόταν, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ἡ παράδωση τῶν νόμων, ἡ ἄρση τῶν ἀπαγορεύσεων, ἡ εἰσβολή τοῦ λόγου, ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἡδονῆς στήν πραγματική ζωὴ καί μιὰ ὀλότελα νέα διάταξη τῶν μηχανισμῶν τῆς ἐξουσίας· γιατί καί τό μικρότερο κομματάκι ἀλήθειας

βρίσκεται κάτω από τήν πολιτική αίρεση. Έπομένως, τέτοια άποτελέσματα δέν μπορεῖ κανείς νά τά περιμένει από μιά σκέτη ιατρική πρακτική, οὔτε από ἕνα θεωρητικό λόγο, ὅσο αὐστηρός κι ἂν εἶναι. Καταγγέλλονται λοιπόν ὁ κονφορμισμός τοῦ Freud, οἱ ὀμαλοποιητικές λειτουργίες τῆς ψυχανάλυσης, ἡ τόση δειλία πίσω από τίς μεγάλες παραφορές τοῦ Reich, καί ὅλες οἱ συνέπειες τῆς ἔνταξης πού ἔξασφαλίζει ἡ « ἐπιστήμη » τοῦ σέξ ἢ οἱ ἐλάχιστα διαφορούμενες πρακτικές τῆς σεξολογίας.

Αὐτή ἡ ἀνάλυση γιά τή νεότερη καταστολή τοῦ σέξ εὐσταθεῖ. Καί τοῦτο, γιατί δίχως ἄλλο εἶναι εὐκόλο νά σταθεῖ. Τήν ἀσφαλίζει ἕνα σοβαρό ἱστορικό καί πολιτικό ἐχέγγυο· μέ τό ν' ἀνάγουμε τήν ἔναρξη τῆς ἐποχῆς τῆς καταστολῆς στόν 17ο αἰώνα, ἔπειτα ἀπό ἑκατονταετίες καθαροῦ ἀέρα κι ἐλεύθερης ἔκφρασης, τήν ἐμφανίζουμε νά συμπέφτει μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ : ταυτίζεται ἔτσι μέ τό ἀστικό καθεστῶς. Τό μικρό χρονικό γιά τό σέξ καί τά καψόνια του μετατίθεται ἀμέσως στήν ἐπιβλητική ἱστορία τῶν τρόπων παραγωγῆς· ἡ ἀσημαντότητά του ἔξαφανίζεται. Διαγράφεται ἔτσι μιά ἐρμηνευτική ἀρχή : ἂν τό σέξ καταστέλλεται μέ τόση σκληρότητα, αὐτό ὀφείλεται στό ὅτι εἶναι ἀσυμβίβαστο μέ μιά γενική κι ἐντατική ἀνάπτυξη τῆς μισθωτῆς ἐργασίας· στήν ἐποχή ὅπου ἐκμεταλλεύονται συστηματικά τήν ἐργασιακή δύναμη, πῶς θά ἀνέχονται τό σκόρπισμά της στίς ἡδονές, ἔξω ἀπό ἐκεῖνες πού, περιορισμένες στό ἐλάχιστο, τῆς ἐπιτρέπουν ν' ἀναπαράγεται ; Τό σέξ καί οἱ συνέπειές του δέν εἶναι ἴσως εὐκόλο νά ἀποκρυπτογραφηθοῦν· ἐνῶ, ἀντίθετα ἡ καταστολή τους, ἔτσι ἐπαναποθετημένη, ἀναλύεται ἀδίαστα. Καί ἡ ὑπόθεση τοῦ σέξ – τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλά καί τῆς γνώσης πού ἀποκτᾶμε γι' αὐτό καθῶς καί τό δικαίωμά μας νά τό κουβεντιάσουμε – βρῖσκεται νομιμότητα συνδεδεμένη μέ τήν ὑπόληψη μιᾶς πολιτικῆς ὑπόθεσης : τό σέξ, ἐντάσσεται, κι αὐτό, στό μέλλον. Ἐνα καχύποπτο πνεῦμα θ' ἀναρωτηθεῖ, ἴσως, ἂν ὅλη αὐτή

ή πρόνοια για να δοθεί στην ιστορία του σέξ μιά κηδεμονία τόσο σημαντική δέν κουβαλάει ακόμα τά ίχνη τῆς παλαιᾶς αἰδημοσύνης : σάμπως χρειαζόταν ὄπωσδήποτε ἕνας τέτοιος ἀξιοποιητικός συσχετισμός για να μπορέσει αὐτή ἡ θεωρία να διατυπωθεῖ ἢ να γίνει ἀποδεκτή.

Ἴσως ὁμως να ὑπάρχει κάποιος ἄλλος λόγος πού να μᾶς χαρίζει τόση ἱκανοποίηση ὅταν διατυπώνουμε τίς σχέσεις τοῦ σέξ καί τῆς ἐξουσίας ὡς σχέσεις καταστολῆς : κάτι πού θά μπορούσε να θεωρηθεῖ ὡς πλεονέκτημα τοῦ ἐκφραζόμενου μ' αὐτό τόν τρόπο. Ἐάν τό σέξ καταστέλλεται, δηλαδή εἶναι καταδικασμένο σέ ἀπαγόρευση, σέ ἀνυπαρξία καί σέ βουδαμάρα, τότε καί μόνο τό να μιᾶς γι' αὐτό, καί μάλιστα για τήν καταστολή του, μοιάζει κάπως μέ ἐσκεμμένη παράβαση. Ὅποιος μεταχειρίζεται αὐτήν τή γλώσσα θέτει ὡς ἕνα βαθμό τόν ἑαυτό του ἐκτός ἐξουσίας· ἀνατρέπει τόν νόμο· προοιωνίζει, ἔστω καί λίγο, τή μελλοντική ἔλευθερία. Ἐπίσης ἀπό ἐδῶ κι ὁ στόμφος μέ τόν ὅποιο μιᾶνε σήμερα για τό σέξ. Οἱ πρῶτοι δημογράφοι καί οἱ ψυχίατροι τοῦ 19ου αἰώνα, ὅταν χρειαζόταν να τό ἀναφέρουν, ἔκριναν ὅτι ἔπρεπε να ζητήσουν συγγνώμη πού ἀποσποῦσαν τήν προσοχή τῶν ἀναγνωστῶν τους σέ θέματα τόσο ποταπά καί τιποτένια. Ἐμεῖς, ἐδῶ καί μερικές δεκαετίες δέν μιᾶμε διόλου γι' αὐτό δίχως να παίρνουμε κάποια πόζα· μέ τή συναίσθηση ὅτι ἀψηφοῦμε τήν κατεστημένη τάξη, μ' ἕνα τόνο φωνῆς πού δείχνει ἐπίγνωση ὅτι εἴμαστε ἀνατρεπτικοί, μέ τή φλογερή θέληση να ξορκίσουμε τό παρόν καί να φέρουμε ἕνα μέλλον πού πιστεύουμε ὅτι μπορούμε να ἐπισπεύσουμε τόν ἐρχομό του. Κάτι ἀπό τήν ἐξέγερση, ἀπό τήν ταγμένη ἔλευθερία, ἀπό τήν ἐπερχόμενη ἐποχή ἑνός ἄλλου νόμου γλιστράει εὐκολα μέσα σέ τοῦτο τόν Λόγο για τήν καταπίεση τοῦ σέξ. Ὅρισμένες ἀπό τίς παλιές παραδοσιακές λειτουργίες τῆς προφητείας ξανά ἐνεργοποιοῦνται ἐδῶ. Ἐς αὔριον τό σωστό σέξ. Κι ἀκριβῶς ἐπειδή τονίζουμε αὐτή τήν καταστολή, μπόροῦμε ακόμα να κάνουμε να συνυπάρχουν, δια-

κριτικά, εκείνα πού ὁ φόβος τοῦ γελοίου ἢ ἡ πίκρα τῆς ἱστορίας ἐμποδίζει τοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς νὰ συμπληρώσουμε : τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν εὐτυχία· ἢ τὴν ἐπανάσταση κι ἓνα σῶμα διαφορετικό, πιό καινούργιο, πιό ὠραῖο· ἢ ἀκόμα τὴν ἐπανάσταση καὶ τὴν ἡδονή. Τό νὰ μιλάμε ἐνάντια στίς ἐξουσίες, τό νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ὑποσχόμαστε τὴν ἀπόλαυση· τό νὰ συνδέουμε μεταξύ τους τὴ διαφώτιση, τὸν λυτρωμό καὶ πολλαπλασιασμένες ἡδονές· τό νὰ μιᾶμε μιά γλώσσα ὅπου συναντιόνται ὁ πόθος τῆς γνώσης, ἡ θέληση ν' ἀλλάξεις τὸν νόμο καὶ ὁ ὄνειρευτός κῆπος τῶν ἀπολαύσεων – νὰ τί ὑποβαστάζει, δίχως ἄλλο, στὴν ἐποχὴ μας τὴ μανία νὰ μιᾶμε γιὰ τό σέξ ἀπὸ τὴ σκοπιά τῆς καταστολῆς· νὰ ἴσως καὶ πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἐμπορική ἀξία πού ἀποδίδεται ὄχι μόνο σέ ὀτιδήποτε λέγεται σχετικά, ἀλλὰ καὶ στό ἀπλό γεγονός τοῦ νὰ δίνει κανεὶς αὐτί σ' ἐκείνους πού θέλουν νὰ ἄρουν τίς συνέπειες τῆς καταστολῆς. Εἴμαστε, στό κάτω-κάτω, ὁ μόνος πολιτισμός ὅπου ἐντεταλμένα ἄτομα ἀμείβονται γιὰ ν' ἀκοῦνε τὸν καθένα νὰ τοὺς ἐκμυστηρεῖται γιὰ τό σεξουαλικό του : λές καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ μιλάει κανεὶς γι' αὐτό καὶ τό ὄφελος πού ἐλπίζει νὰ ἀποκομίσει ἔτσι, ἔχουν τόσο πολὺ ξεπεράσει τίς δυνατότητες τῆς ἀκρόασης, ὥστε ὀρισμένοι ἔφτασαν καὶ νὰ νοικιάζουν τ' αὐτιά τους.

Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν οἰκονομικὴ ἐπίπτωση, περισσότερο βασική εἶναι, νομίζω, ἡ ὑπαρξη στίς μέρες μας ἐνός Λόγου ὅπου τό σέξ, ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας, ἡ ἀνατροπὴ τοῦ νόμου πού διέπει τὸν κόσμο, τό προμῆνυμα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς καὶ ἡ ἐπαγγελία κάποιας εὐδαιμονίας εἶναι ἀλληλένδετα. Τό σέξ εἶναι ἐκεῖνο πού σήμερα χρησιμεύει ὡς στήριγμα σ' ἐκείνη τὴν παλιά μορφή, τὴν τόσο οἰκεία καὶ τόσο σημαντικὴ στὴ Δύση, τοῦ κηρύγματος. Μιά μεγάλη σεξουαλικὴ διδαχὴ – μέ τοὺς ἐπινοητικούς θεολόγους τῆς καὶ τίς δημαγωγικὲς τῆς κρίσεις – ἔχει κάνει τὸν γύρο τῶν κοινοῶν μας ἐδῶ καὶ μερικές δεκαετίες· μαστίγωσε τό παλιό

καθεστώς, κατάγγειλε τίς υποκρισίες, ύμνησε τό δικαίωμα στό ἄμεσο καί τό πραγματικό· ἔδωσε τό ὄνειρο μιᾶς ἄλλης πολιτείας. Ἄς θυμηθοῦμε τούς Φραγκισκανούς. Κι ἄς ἀναρωτηθοῦμε πῶς συνέβηκε, στίς βιομηχανικές καί δυτικές κοινωνίες, ὁ λυρισμός καί ἡ θρησκευτικότητα πού εἶχαν γιά καιρό συνοδεύσει τό ἐπαναστατικό ὄραμα, νά μετατεθοῦν, τουλάχιστο κατά ἓνα μεγάλο μέρος τους, στό σέξ.

Ἡ ἰδέα τοῦ καταπιεσμένου σέξ δέν ἀφορᾷ, ἐπομένως, μόνο τή θεωρία. Ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ὑπῆρχε μιᾶ σεξουαλικότητα πού ποτέ ἄλλοτε δέν εἶχε καθυποταχθεῖ μέ περισσότερη σκληρότητα ἀπ' ὅσο στήν ἐποχή τῆς πολυάσχολης καί ὑπολογιστικῆς ἀστικῆς υποκρισίας, βρῖσκεται ζευγαρωμένος μέ τήν ἔμφαση ἑνός Λόγου προορισμένου νά πει τήν ἀλήθεια γιά τό σέξ, νά μεταβάλλει τή θέση του μέσα στό πραγματικό, ν' ἀνατρέψει τόν νόμο πού τό διέπει, ν' ἀλλάξει τό μέλλον του. Ἡ ἀπόφαση γιά τήν καταπίεση καί ἡ μορφή τοῦ κηρύγματος παραπέμπουν ἡ μία στήν ἄλλη· ἐνδυναμώνονται ἀμοιβαῖα. Τό νά λέγεται ὅτι τό σέξ δέν καταστέλλεται ἤ, σωστότερα, τό νά λές ὅτι ἡ σχέση σέξ καί ἐξουσίας δέν εἶναι σχέση καταστολῆς, κινδυνεύει νά εἶναι στείρα παραδοξολογία. Δέν σημαίνει μόνο ν' ἀντικρούεις μιᾶ θέση σαφῶς ἀποδεκτή. Σημαίνει καί νά ἐναντιώνεσαι σ' ὅλη τή διάταξη, σ' ὅλα τά θεωρητικά « διαφέροντα » πού τήν ὑποβαστάζουν.

Σέ τοῦτο ἀκριδῶς τό σημεῖο θά ἤθελα νά τοποθετήσω τή σειρά τῶν ἱστορικῶν ἀναλύσεων γιά τίς ὁποῖες τοῦτο τό βιβλίο ἀποτελεῖ ταυτόχρονα τήν εἰσαγωγή καί κάτι σάν μιᾶ πρώτη ἐπισκόπηση : ἐντόπιση ὀρισμένων στιγμάτων μέ ἱστορική σημασία καί σκιαγράφηση ὀρισμένων θεωρητικῶν προβλημάτων. Πρόκειται, κοντολογίς, γιά τή διερεύνηση τῆς περίπτωσης μιᾶς κοινωνίας πού πάνω ἀπό ἓναν αἰῶνα τώρα αὐτομαστιγώνεται μέ πολύ ντόρο γιά τήν υποκρισία της, μιλάει μέ ἀδολεσχία γιά τήν ἴδια τή σιωπή της, ἐπιμένει μέ μανία νά ἐκθέτει καταλεπτῶς τά ὅσα δέν λέει, καταγγέλ-

λει τίς ἐξουσίες πού ἀσκει, καί ὑπόσχεται ν' ἀπαλλαγεί ἀπό νόμους πού τήν ἔκαναν νά λειτουργεῖ ὡς τώρα. Θά ἤθελα νά κάνω τήν ἐπισκόπηση ὄχι μόνο αὐτῶν τῶν θεωριῶν, ἀλλά καί τῆς βούλησης πού ἀποτελεῖ τόν φορέα τους καί τῆς στρατηγικῆς πρόθεσης πού τίς στηρίζει. Τό ἐρώτημα πού θέλω νά θέσω δέν εἶναι : γιατί καταπιεζόμαστε, ἀλλά γιατί λέμε μέ τόσο πάθος, μέ τόση μνησικακία ἐνάντια στό πίο κοντινό παρελθόν μας κι ἐνάντια στόν ἴδιο τόν ἑαυτό μας, πῶς καταπιεζόμαστε ; Ἐπί ποιοῦ δαιδαλώδη δρόμο φτάσαμε νά βεβαιώνουμε πῶς τό σέξ ἔχει ἀποκηρυχθεῖ, νά τονίζουμε ἐπιδεικτικά ὅτι τό κρύβουμε, νά λέμε ὅτι τό ἀποσιωποῦμε -, καί νά διατυπώνουμε ὅλα τούτα ἀπερίφραστα, ἐπιζητώντας νά τό δείξουμε στήν πίο γυμνή του πραγματικότητα, καταξιώνοντάς το στή θετικότητα τῆς δυνάμει του καί τῶν ἐπιδράσεών του ; Εἶναι ἀσφαλῶς θεμιτό ν' ἀναρωτηθοῦμε γιατί τόσον καιρό συνδέσαμε τό σέξ μέ τήν ἁμαρτία - ὅπως θά πρέπει ἀκόμα νά δοῦμε πῶς ἔγινε αὐτή ἡ σύνδεση καί ν' ἀποφύγουμε νά ποῦμε χοντρικά καί διαστικὰ πῶς τό σέξ ἦταν « καταδικασμένο » - ἀλλά θά χρειαστεῖ ἐπίσης ν' ἀναρωτηθοῦμε γιατί αὐτοενοχοποιούμε τόσο ἔντονα σήμερα πού τό μετατρέψαμε κάποτε σέ ἁμαρτία ; Ἐπί ποιοῦ δρόμου φτάσαμε νά « φταῖμε » ἀπέναντι στό σέξ μας ; Καί νά εἶμαστε ἕνας πολιτισμός τόσο παράδοξος ὥστε νά σκεφτόμαστε πῶς ὁ ἴδιος γιά πολύν καιρό, καί σήμερα ἀκόμα, « ἁμαρτήσε » ἐνάντια στό σέξ ἀπό κατάχρηση ἐξουσίας ; Πῶς ἔγινε αὐτή ἡ μετατόπιση πού, ἐνῶ ἔχει τήν ἀξίωση νά μᾶς λυτρώσει ἀπό τήν ἁμαρτωλή φύση τοῦ σέξ, μᾶς κατεξευτελίζει γιά ἕνα μεγάλο ἱστορικό σφάλμα πού συνίσταται ἀκριδῶς στό νά φανταζόμαστε τούτη τήν ἁμαρτωλή φύση καί νά συνάγουμε ἀπ' αὐτή μας τήν πίστη καταστροφικά συμπεράσματα ;

Θά μοῦ πεῖ κάποιος πῶς ἂν ὑπάρχουν τόσοι ἄνθρωποι σήμερα πού ἐπιβεβαιώνουν τούτη τήν καταστολή, αὐτό συμβαίνει γιατί εἶναι ἱστορικά κατάδηλη. Καί πῶς ἂν μιλά-

με γι' αυτήν τόσο πολύ και από τόσον καιρό, είναι γιατί αυτή ή καταστολή έχει βαθιές ρίζες και γερές αιτίες και βαρραίνει τόσο σκληρά πάνω στο σέξ, ώστε μιά σκέτη καταγγελία διόλου δέν αρκεί για να μᾶς λυτρώσει απ' αυτήν· τό κοιλοπόνεμα θά είναι όπωσδήποτε μακρόχρονο. Τόσο πίο μακρόχρονο, άσφαλώς, άφου άποτελεϊ ιδιαίτερο γνώρισμα τῆς έξουσίας – και ειδικότερα μιᾶς έξουσίας σάν αυτή πού λειτουργεϊ στήν κοινωνία μας – να είναι κατασταλτική και να καταπνίγει μέ ξεχωριστή μέριμνα τίς άνώφελες ενέργειες, τήν ένταση τών ήδονών και τά άνώμαλα φερσίματα. Πρέπει επομένως να τό περιμένει κανείς ότι οί συνέπειες τῆς άπελευθέρωσης από τούτη τήν κατασταλτική έξουσία θά άργήσουν να εκδηλωθοῦν· ή προσπάθεια να μιλάς έλεύθερα για τό σέξ και να τό άποδέχσαι στήν πραγματικότητά του είναι τόσο ξένη πρὸς τό εὐθύγραμμο νῆμα μιᾶς χιλιόχρονης πιά ιστορίας, και επιπλέον τόσο έχθρική πρὸς τούς ένδογενεῖς μηχανισμούς τῆς έξουσίας, ὡστε άναπόφευκτα θά καρκίνοβατεῖ για μεγάλο διάστημα ὡσπου να πετύχει τόν στόχο τῆς.

Ἔστωσο, σχετικά μ' αυτό πού θά ὀνόμαζα « ὑπόθεση τῆς καταστολῆς », μπορεῖ κανείς να προβάλλει σοβαρές άμφιβολίες. Πρώτη άμφιβολία : είναι ἄραγε ή καταστολή τοῦ σέξ τόσο κατάδηλη ιστορική ἀλήθεια ; Αυτό πού φανερώνεται από πρώτη ματιά – και πού επιτρέπει, συνεπώς, να διατυπώσουμε μιάν άφετηριακή ὑπόθεση – είναι ἄραγε ή ὄξυνση ή ἴσως ή εμπέδωση, από τόν 17ο αἰώνα, ενός καθεστώτος καταστολῆς τοῦ σέξ ; Ἐρώτηση καθαρά ιστορική. Δεύτερη άμφιβολία : ή μηχανική τῆς έξουσίας, και ιδιαίτερα εκείνη πού εφαρμόζεται σε μιάν κοινωνία σάν τῆ δική μας, ἄραγε έντάσσεται βασικά στήν κατηγορία τῆς καταστολῆς ; Ἡ άπαγόρευση, ή λογοκρισία, ή άποκήρυξη, είναι ἄραγε οί μορφές πού μ' αυτές ή έξουσία άσκειται γενικά, ἴσως, σε κάθε κοινωνία και, άσφαλώς, στή δική μας ; Ἐρώτηση ιστορικο-θεωρητική. Και τέλος, τρίτη άμφιβολία : ὁ κριτι-

κός λόγος πού στρέφεται ενάντια στην καταστολή ξεχεται άραγε ν' αντικρούσει – για νά τοῦ φράξει τόν δρόμο – ένα μηχανισμό ἐξουσίας πού εἶχε λειτουργήσει ὡς τότε δίχως ἀμφισβήτηση ἢ μήπως ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἴδιου ἱστορικοῦ πλέγματος μ' ἐκεῖνο πού καταγγέλλει (καί δίχως ἄλλο μεταμφιέζει) ὀνομάζοντάς το « καταστολή » ; Ὑπάρχει ἄραγε ἱστορική ρήξη ἀνάμεσα στην ἐποχή τῆς καταστολῆς καί στην κριτική ἀνάλυση τῆς καταστολῆς ; Ἐρώτηση ἱστορικο-πολιτική. Εἰσάγοντας τίς τρεῖς αὐτές ἀμφιβολίες, δέν κάνουμε μόνο ἀντι-υποθέσεις, σύμμετρες καί ἀντίστροφες πρὸς τίς πρῶτες· δέν πρόκειται νά ποῦμε : ἡ σεξουαλικότητα ὄχι μόνο δέν ἔχει καταπιεστεῖ στίς καπιταλιστικές καί ἀστικές κοινωνίες, ἀλλά ἀντίθετα ἀπολάμβανε ἕνα καθεστῶς ἀδιάλειπτης ἐλευθερίας· δέν λέμε : ἡ ἐξουσία, σέ κοινωνίες σάν τίς δικές μας, εἶναι περισσότερο ἀνεκτική παρά κατασταλτική καί ἡ κριτική πού κάνουμε γιά τήν καταστολή μπορεῖ θέβαια νά παίρνει τό ὕφος μιᾶς ρήξης, στην πραγματικότητα ὅμως, ἀποτελεῖ μέρος μιᾶς διαδικασίας πολύ παλιότερης ἀπό αὐτήν καί, ἀνάλογα μέ τό νόημα πού ἀποδίδει κανεῖς σ' αὐτή τή διαδικασία, θά ἐμφανιστεῖ σάν ἕνα νέο ἐπεισόδιο πρὸς τόν μετριασμό τῶν ἀπαγορεύσεων ἢ σάν μιὰ πιό πονηρή ἢ πιό διακριτική μορφή τῆς ἐξουσίας.

Οἱ ἀμφιβολίες πού θέλησα ν' ἀντιτάξω στην ὑπόθεση τῆς καταστολῆς ἀποσκοποῦν ὄχι τόσο νά δείξουν πῶς εἶναι λαθμενὴ ὅσο νά τήν τοποθετήσουν σέ μιὰ γενική διάταξη τῶν Λόγων γιά τό σέξ στό ἐσωτερικό τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν ἀπό τόν 17ο αἰῶνα καί μετὰ. Γιατί μιλοῦσαν γιά τή σεξουαλικότητα, τί ἔλεγαν γι' αὐτήν ; Ποιές ἦταν οἱ ἐκφάνσεις ἐξουσίας πού προέκυπταν ἀπ' ὅσα σχετικά λέγονταν ; Ποιοί ἦταν οἱ δεσμοί ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς Λόγους, σ' αὐτές τίς ἐκφάνσεις ἐξουσίας καί στίς ἡδονές πού ἐπενδύονταν ἀπ' αὐτές ; Ποιά γνώση διαμορφωνόταν πάνω σ' αὐτή τή βάση ; Κοντολογίς, πρέπει νά προσδιορίσουμε, στή λειτουργία του καί στοῦς λόγους του ὑπαρξῆς, τό καθεστῶς

ἐξουσίας-γνώσης-ἡδονῆς πού ὑποβαστάζει στίς κοινωνίες μας τή συζήτηση πάνω στήν ἀνθρώπινη σεξουαλικότητα. Ἔρα, τό βασικό ζήτημα (τουλάχιστο πρωτοβάθμια) δέν εἶναι τόσο τό ἄν λέγεται νάί ἢ ὄχι στό σέξ, τό ἄν ἐκδίδονται ἀπαγορεύσεις ἢ ἄδειες, τό ἄν βεβαιώνεται ἡ σπουδαιότητά του ἢ ἄν ἀμφισβητοῦνται οἱ συνέπειές του, τό ἄν κολάζονται ἢ ὄχι οἱ λέξεις πού χρησιμοποιοῦνται γιά νά τό δηλώσουν· ἀλλά τό νά μελετηθοῦν : τό γεγονός ὅτι μιᾶνε γι' αὐτό, ἐκεῖνοι πού μιᾶνε γι' αὐτό, οἱ τόποι καί οἱ ὀπτικές γωνίες ἀπό τίς ὁποῖες μιᾶνε γι' αὐτό, οἱ θεσμοί πού παρακινοῦν στό νά μιᾶνε γι' αὐτό, πού ἐναποθηκεύουν καί διαδίδουν τά ὅσα λέγονται γι' αὐτό, κοντολογίς, τό καθολικό « διασκεπτικό γεγονός », ὁ « διά τοῦ Λόγου ἔλεγχος » τοῦ σέξ. Ἔρα ἐπίσης τό κύριο ζήτημα εἶναι κάτω ἀπό ποιές μορφές, μέσα ἀπό ποιά κανάλια, γλιστρώντας πλάι σέ ποιές θεωρίες, ἡ ἐξουσία καταφέρνει νά φτάσει ὡς τίς πιό λεπτές καί τίς πιό ἀτομικές συμπεριφορές, ποιοί δρόμοι τῆς ἐπιτρέπουν νά προσεγγίσει τίς σπάνιες ἢ μόλις ἀντιληπτές μορφές τῆς ἐπιθυμίας, πῶς διαπερνᾷ καί ἐλέγχει τήν καθημερινή ἡδονή – κι ὅλα τοῦτα μέ συνέπειες πού μποροῦν νά εἶναι ἄρνηση, φραγμός, ἀποκλεισμός, ἀλλά καί παρότρυνση, ἐντατικοποίηση, κοντολογίς μέ τίς « πολύμορφες τεχνικές τῆς ἐξουσίας ». Ἔρα, τέλος, τό κύριο ζήτημα δέν εἶναι νά καθορίσουμε ἄν αὐτές οἱ διασκεπτικές παραγωγές κι αὐτές οἱ ἐκδηλώσεις ἐξουσίας ὁδηγοῦν στή διαμόρφωση τῆς ἀλήθειας τοῦ σέξ, ἢ ἀντίθετα ψευδῶν προορισμένων νά τήν ἀποκρύψουν, ἀλλά νά ξεχωρίσουμε τή « θέληση γιά γνώση » πού τοὺς χρησιμεύει καί σάν στήριγμα καί σάν ἐργαλεῖο.

Νά ἐξηγούμαστε ὁμως : δέν ἰσχυρίζομαι ὅτι τό σέξ δέν εἶχε ἀπαγορευτεῖ ἢ ἐμποδιστεῖ ἢ μασκαρευτεῖ ἢ παραγνωριστεῖ ἀπό τήν κλασική ἀκόμα ἐποχή· δέν ὑποστηρίζω κἀν ὅτι κάτι τέτοιο ἐγινε ἀπό τή στιγμὴν ἐκείνη λιγότερο ἀπ' ὅ, τι πρωτύτερα· δέν λέω ὅτι ἡ ἀπαγόρευση τοῦ σέξ εἶναι ἀπάτη·

άλλα ότι αποτελεί άπάτη τό νά τήν κάνεις τό θεμελιακό καί συστατικό στοιχείο μέ βάση τό όποιο μπορείς νά γράφεις τήν ιστορία τών όσων έχουν ειπωθει για τό σέξ από τούς νέους χρόνους καί μετά. Όλα τοῦτα τ' άρνητικά στοιχεία – άπαγορεύσεις, άπορρίψεις, λογοκρισίες καί άρνήσεις – πού ή υπόθεση τής καταστολής συγκεντρώνει σ' ένα μεγάλο κεντρικό μηχανισμό προορισμένο νά λείει όχι, δέν είναι άσφαλώς παρά έξαρθήματα πού έχουν νά παίξουν ένα ρόλο τοπικό καί τακτικης σέ μιá « διά τοῦ Λόγου έξέταση », σέ μιá τεχνική τής έξουσίας, σέ μιá θέληση για γνώση πού κάθε άλλο παρά ανάγονται σ' αυτές.

Κοντολογίς, ήθελα νά άποσυνθέσω τήν άνάλυση από τά προνόμια πού χορηγοῦνται συνήθως στήν οικονομία τής σπανιότητας καί στίς άρχές τής άρραίωσης, για ν' άναζητήσω αντίθετα τούς φορείς τής παραγωγής Λόγων (πού άσφαλώς βολεύουν καί μερικές σιωπές), παραγωγής έξουσίας (πού λειτουργία τους είναι καμιά φορά ν' άπαγορεύουν), παραγωγής γνώσης (πού συχνά βάζουν σέ κυκλοφορία πλάνες ή συστηματικές παραγνωρίσεις). ήθελα νά γράψω τήν ιστορία αυτών τών φορέων καί τών μεταμορφώσεών τους. Όμως μιá έντελώς πρώτη επισκόπηση, επιχειρούμενη από τούτη τή σκοπιά, φαίνεται νά δείχνει πώς από τά τέλη τοῦ 16ου αιώνα, ή « διά τοῦ Λόγου έξέταση » τοῦ σέξ, όχι μόνο δέν πέρασε από καμιά διαδικασία περιορισμοῦ, αλλά αντίθετα, έχει ύποταχθει σ' ένα μηχανισμό αύξοντος διερεθισμού· πώς οι τεχνικές τής έξουσίας πού άσκειται πάνω στο σέξ δέν υπάκουσαν σέ μιάν άρχή αυστηρης επιλογής, αλλά αντίθετα σέ μιάν άρχή σπαρσίματος καί έμφύτευσης πολυμορφων σεξουαλικοτήτων καί πώς ή θέληση για γνώση δέν σταμάτησε μπροστά σ' ένα ταμπού πού δέν έμελλε νά άρθει, αλλά βάλθηκε μέ μανία – καί, βέβαια, μέσα από πολλές πλάνες – νά συγκροτήσει μιάν έπιστήμη τής σεξουαλικότητας. Αυτές άκριδώς τίς κινήσεις θέλω, παρακάμπτοντας κατά κάποιο τρόπο τήν υπόθεση τής καταστολής καί τά γε-

γονότα τῆς ἀπαγόρευσης καί τοῦ ἀποκλεισμοῦ πού ἐπικα-
λεῖται, νά καταδείξω τώρα σχηματικά, βασιζόμενος σέ με-
ρικά ἱστορικά γεγονότα, πού ἔχουν ἀξία ὁρόσημου.

2

Ἡ ὑπόθεση τῆς καταστολῆς

1. Η ΠΡΟΤΡΟΠΗ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ

17ος αιώνας : ή έναρξη μιᾶς ἐποχῆς καταστολῆς πού χαρακτηρίζει τίς λεγόμενες ἀστικές κοινωνίες κι ἀπό τήν ὁποία δέν ἔχουμε ἴσως ἀκόμα ἀπαλλαγῆι ὀλότελα. Ἀπό τούτη τήν ἐποχή, τό νά κατονομάζεις τό σέξ γίνεται πιά δύσκολο καί πιά ριψοκίνδυνο. Λές καί γιά νά τεθεῖ ὑπό ἔλεγχου στήν πραγματική ζωή, χρειάζοταν πρῶτα νά ὑποδουαστεῖ στό ἐπίπεδο τῆς γλώσσας, νά ἐλεγχθεῖ ή ἐλεύθερη κυκλοφορία του μέσα στόν Λόγο, νά διωχτεῖ ἀπό τά πράγματα πού λέγονται καί ν' ἀπαλειφθοῦν οἱ λέξεις πού κάνουν τήν παρουσία του πάρα πολύ αἰσθητή. Ἀκόμα κι αὐτές οἱ ἀπαγορεύσεις θά ἔλεγε κανεῖς πώς φοβοῦνται νά τό κατονομάσουν.

Χωρίς νά χρειάζεται καί νά τό πεί, ή σύγχρονη αἰδημοσύνη φαίνεται νά καταφέρνει νά μή γίνεται λόγος γι' αὐτό, χάρη καί μόνο στή λειτουργία τῶν ἀπαγορεύσεων πού παραπέμπουν ή μιᾶ στήν ἄλλη : βουδαμάρεις πού μέ τό νά λουφάζουν διαρκῶς, ἐπιβάλλουν τή σιωπή. Λογοκρισία.

Ὡστόσο, ἄν πάρουμε τούς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες μέ τίς συνεχεῖς μεταλλαγές τους, τά πράγματα ἐμφανίζονται πάλι διαφορετικά : γύρω ἀπό τό σέξ καί σχετικά μέ τό σέξ, ἔχουμε μιάν ἀληθινή ἐκρηξη Λόγων. Νά ἐξηγούμαστε. Μπορεῖ νά ὑπῆρξε μιᾶ καθαρή - καί μάλιστα πάλι αὐ-

στηρή – στο επιτρεπόμενο λεξιλόγιο. Μπορεί να έχει κωδικοποιηθεί μιὰ ολόκληρη ρητορική τοῦ ὑπαινιγμοῦ καὶ τῶν μεταφορικῶν σχημάτων. Νέοι κανόνες εὐπρέπειας φιλτράρισαν ἀσφαλῶς τίς λέξεις : εὐταξία τῶν λεκτῶν. Ἐλεγχος ἐπίσης τῶν ἐκφράσεων : ὀρίστηκε μέ πολύ αὐστηρότερο τρόπο τό ποῦ καὶ πότε δέν ἦταν δυνατό νά μιλάει κανεῖς γιά τό σέξ· σέ ποιά κατάσταση, ἀνάμεσα σέ ποιούς ὁμιλητές, μέσα σέ ποιές κοινωνικές σχέσεις· καθιερώθηκαν ἔτσι περιοχές ἄν ὄχι ἀπόλυτης σιωπῆς, τουλάχιστον τάκτ καὶ διακριτικότητας : λογουχάρη, ἀνάμεσα σέ γονιούς καὶ παιδιά, ἢ ἀνάμεσα σέ δασκάλους καὶ μαθητές, ἀνάμεσα σέ ἀφεντικά καὶ ὑπηρετές. Ὑπῆρξε ἐδῶ – αὐτό εἶναι σχεδόν βέβαιο – μιὰ ολόκληρη διάταξη περιορισμῶν. Ἐντάσσεται στήν πολιτική ἐκείνη τῆς γλώσσας καὶ τῆς ὁμιλίας – αὐθόρμητη κατά ἓνα μέρος, προμελετημένη κατά ἓνα ἄλλο – πού συνόδεψε τίς κοινωνικές ἀνακατατάξεις τῆς κλασικῆς ἐποχῆς.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, στό ἐπίπεδο τῶν Λόγων καὶ τῆς σφαίρας τους, τό φαινόμενο εἶναι σχεδόν ἀντίστροφο. Σχετικά μέ τό σέξ, οἱ Λόγοι – Λόγοι εἰδικοί, διαφορετικοί τόσο κατά τή μορφή ὅσο καὶ κατά τό ἀντικείμενό τους – δέν ἔπαψαν νά πληθαίνουν : μιὰ διασκεπτική ζύμωση πού ἐπιταχύνθηκε ἀπό τόν 18ο αἰώνα καὶ πέρα. Δέν ἐννοῶ ἐδῶ τόσο τόν πιθανό πολλαπλασιασμό, τῶν « ἄνομων » Λόγων, τῶν Λόγων παράβασης πού νοματίζουν ὠμά τό σέξ γιά νά βρίζουν ἢ νά γελοιοποιοῦν τίς νέες αἰδημοσύνες· τό σφίξιμο τῶν κανόνων εὐπρέπειας ἔφερε, ὅπως φαίνεται, ὡς ἀντενέργεια, μιὰ καταξίωση καὶ ἓνα δυνάμωμα τῆς ἄπρεπτης κουθέντας. Τό βασικό ὅμως εἶναι ὁ πολλαπλασιασμός τῶν Λόγων πάνω στό σέξ, στό ἴδιο τό πεδίο ἄσκησης τῆς ἐξουσίας : θεσμική παρότρυνση νά μιᾶς γιά τό σέξ, καὶ νά μιᾶς ὄλο καὶ περισσότερο γι' αὐτό· ἐμμονή τῶν φορέων τῆς ἐξουσίας ν' ἀκοῦνε νά μιᾶς γι' αὐτό καὶ νά κάνουν καὶ τήν ἴδια νά μιλάει μέ ἀπερίφραστη διατύπωση καὶ μέ τίς ἀπε-

ριόριστα συσσωρευόμενες λεπτομέρειες.

Λογουχάρη ή εξέλιξη της καθολικής ποιμαντορίας και του μυστηρίου της μετάνοιας μετά τη Σύνοδο του Τριδέντου. Ἡ γύμνια τῶν ἐρωτήσεων πού διατύπωναν τά ἐγχειρίδια ἐξομολόγησης τοῦ Μεσαίωνα καί κάμποσες ἀπό ἐκεῖνες πού συνηθίζονταν ἀκόμα καί στόν 17ο αἰώνα, λίγο-λίγο καλύπτεται. Ἀποφεύγεται ὥστόσο ἡ λεπτομέρεια ἐκείνη πού ὀρισμένοι, ὅπως ὁ Sanchez ἢ ὁ Tamburini θεώρησαν γιά καιρό ἀπαραίτητη ὥστε ἡ ἐξομολόγηση νά εἶναι πλήρης : ἀντίστοιχη θέση τῶν ἐρωτικῶν συντρόφων, στάσεις πού ἔπαιρναν, χειρονομίες, ἐπιψεύσεις, ἀκριδῆς στιγμή τῆς ἡδονῆς – μιᾶ ὀλόκληρη διεξοδική ἐξιστορήση τῆς σεξουαλικῆς πράξης στήν ἴδια της τήν τέλεση. Ἡ διακριτικότητα συνιστᾶται ὄλο καί πιό ἐπίμονα. Γιά τίς ἁμαρτίες κατά τῆς ἀγνότητος χρειάζεται ἡ μεγαλύτερη ἐπιφύλαξη : « Τό θέμα τοῦτο μοιάζει μέ τήν πίσσα πού, ὅπως καί νά τήν πιάσεις, ἀκόμα κι ἂν πρόκειται νά τήν πετάξεις μακριά σου, πάντα λεκιάζει καί μαιίνει¹ ». Καί ἀργότερα ὁ Alfonso de Liguori θά συστήσει ν' ἀρχινάει κανεῖς – καί ἐνδεχόμενα, νά συνεχίζει ἔτσι, προπαντός μέ τά παιδιά – μ' ἐρωτήσεις « πλάγιες καί κάπως ἀόριστες² ».

Ἡ γλῶσσα ὁμως μπορεῖ βέβαια νά κολάζεται. Ἡ ἐξάπλωση ὁμως τῆς ὁμολογίας, καί μάλιστα τῆς ὁμολογίας τῆς σάρκας, δέν παύει νά μεγαλώνει. Διότι ἡ Ἀντι-Μεταρρυθμισή δάλθηκε, σ' ὅλες τίς χῶρες τοῦ καθολικισμοῦ, νά ἐπιταχύνει τόν ρυθμό τῆς ἐτήσιας ὡς τότε ἐξομολόγησης. Διότι προσπαθεῖ νά ἐπιβάλλει σχολαστικούς κανόνες αὐτοεξέτασης. Ἀλλά κυρίως διότι ἀποδίδει ὄλο καί μεγαλύτερη σημασία, κατά τή μετάνοια – καί σέ βάρος ἴσως ἄλλων ἁμαρτιῶν – σέ ὅλες τίς παρεισαγωγές τῆς σάρκας : σκέψεις, ἐπιθυμίες, ἡδονικές φαντασιώσεις, ἀπολαύσεις, κινήσεις συν-

¹ P. Segneri, *L' Instruction du pénitent*, γαλλική μετάφραση, 1695, σ. 301.

² A. de Liguori, *Pratique des confesseurs*, γαλλ. μετ., 1854, σ. 140.

δυνασμένες τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος· ὅλα τοῦτα πρέπει τώρα νά μπαίνουν, καί μάλιστα λεπτομερειακά, στό παιχνίδι τῆς ἐξομολόγησης καί τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης. Σύμφωνα μέ τή νέα ποιμαντορία, τό σέξ δέν πρέπει νά νοματίζεται ἀστόχαστα, ἀλλά οἱ διάφορες πλευρές του, οἱ σχέσεις του, οἱ συνέπειές του θά πρέπει νά παρακολουθοῦνται ὡς τίς λεπτότερες διακλαδώσεις τους : ἕνας ἴσκιος σέ κάποιο ὄνειροπόλημα, μιά εἰκόνα πού ἀποδιώχτηκε πάρα πολύ νωθρά, μιά μή σωστά ἐμποδισμένη συνενοχία ἀνάμεσα στή μηχανική τοῦ σώματος καί στήν αὐταρέσκεια τοῦ πνεύματος – ὅλα θά πρέπει νά λέγονται. Μιά διπλή ἐξέλιξη τείνει νά κάνει τή σάρκα τή ρίζα ὅλων τῶν ἁμαρτιῶν καί νά μετατοπίσει τήν πιό σημαντική στιγμή τῆς ἴδιας τῆς πράξης της πρὸς τή δυσκολοδιάκριτη καί δυσκολοδιατύπωτη ταραχή τῆς ἐπιθυμίας· διότι εἶναι ἕνα κακό πού προσβάλλει ὁλόκληρο τόν ἄνθρωπο, καί μέ τίς πιό κρυφές μορφές : « Ἐξετάστε λοιπόν μέ προσοχή ὅλες τίς ἰκανότητες τῆς ψυχῆς σας, τή μνήμη, τή νόηση, τή θέληση. Ἐξετάστε ἐπίσης μέ ἀκριβεία ὅλες τίς αἰσθήσεις σας... Κι ἀκόμα, ἐξετάστε ὅλες τίς σκέψεις σας, ὅλα τά λόγια σας κι ὅλες τίς πράξεις σας. Ἐξετάστε ἴσαμε καί τά ὄνειρά σας, ἂν δηλαδή, ὅταν ξυπνήσετε τά ἐγκρίνετε... Τέλος, νά μὴ νομίσετε πὼς σέ τοῦτο τό τόσο εὐαίσθητο κι ἐπικίνδυνο θέμα, ὑπάρχει τίποτε τό ἀσήμαντο καί τό ἐλαφρό³ ». "Ενας ὑποχρεωτικός καί προσεκτικός Λόγος θ' ἀκολουθήσει ἐπομένως σέ ὅλους της τοὺς ἐλιγμούς τῆ γραμμῆ πού συνδέει τό σῶμα καί τήν ψυχή : θά φανερώσει, κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν ἁμαρτιῶν, τήν ἀδιάκοπη νεύρωση τῆς σάρκας. Μέ τό κάλυμμα μιᾶς γλώσσας πού ἀποκαθαίρεται ἐπιμελῶς, τό σέξ παύει νά νοματίζεται ἄμεσα καί, σάν κυνηγημένο, πέφτει στά δίχτυα ἐνός Λόγου πού διατείνεται πὼς δέν θά τοῦ ἀφήσει οὔτε σκοτεινὴ γωνιά, οὔτε ἀνάσα.

³ P. Segneri, ὁ.π., σ. 301-302.

Ἐδῶ ἴσως ἐπιβάλλεται γιά πρώτη φορά, μέ τή μορφή ἐνός γενικοῦ καταναγκασμοῦ, αὐτή ἡ τόσο ἰδιάζουσα στή νεότερη Δύση, ἐντολή. Δέν ἐννοῶ τήν ὑποχρέωση νά ὁμολογεῖς τίς παραβάσεις τῶν νόμων τοῦ σέξ ὅπως τό ἀπαιτοῦσε ἡ παραδοσιακή μετάνοια. ἀλλά τό σχεδόν ἀτελεύτητο καθήκον νά λές, νά λές στόν ἑαυτό σου καί νά λές σέ κάποιον ἄλλο, ὅσο τό δυνατό συχνότερα, ὅτιδῆποτε, μπορεῖ νά ἀφορᾶ τό παιχνίδι τῶν ἀναρίθμητων ἡδονῶν, αἰσθημάτων καί σκέψεων πού, διαμέσου τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, ἔχουν κάποια συνάφεια μέ τό σέξ. Αὐτό τό σχέδιο γιά ἓνα « διά τοῦ Λόγου ἔλεγχο » τοῦ σέξ, εἶχε διαμορφωθεῖ πρῖν ἀπό πολύν καιρό μέσα σέ μιάν ἀσκητική καί μοναστική παράδοση. Ὁ 17ος αἰώνας τό μετέτρεψε σέ κανόνα γιά ὅλους. Θά μᾶς ποῦν ὅτι στήν πράξη δέν μπορούσε νά ἐφαρμοστεῖ παρά μόνο σέ μιᾶ μικρή ἐλίτ· ἡ μεγάλη μάζα τῶν πιστῶν, πού δέν πῆγαινε νά ἐξομολογηθεῖ παρά ἐλάχιστες φορές τόν χρόνο, ξέφευγε ἀπό τέτοιες περιπλοκές ἐντολές. Ἄλλά τό σπουδαῖο εἶναι δίχως ἄλλο ὅτι αὐτή ἡ ὑποχρέωση ὁρίστηκε τουλάχιστον ὡς μιᾶ ἰδανική στιγμή γιά κάθε καλό χριστιανό. Μιά προσταγή καθιερῶνεται ἔτσι : ὄχι μόνο νά ὁμολογεῖς τίς ἀντίθετες στόν νόμο πράξεις, ἀλλά καί νά προσπαθεῖς νά κάνεις τήν ἐπιθυμία σου, τήν κάθε ἐπιθυμία σου, Λόγο. Ἄν εἶναι δυνατό, τίποτε δέν πρέπει νά ξεφεύγει ἀπό τούτη τή διατύπωση, ἀκόμα κι ἂν οἱ λέξεις πού χρησιμοποιεῖ θά χρειαστεῖ νά οὐδετεροποιηθοῦν, ἐπιμελῶς. Ἡ χριστιανική ποιμαντορία ὄρισε ὡς θεμελιακό καθήκον νά περνάει κανεῖς καθετί πού ἔχει σχέση μέ τό σέξ ἀπό τόν ἀτέρμονα μύλο τοῦ προφορικοῦ λόγου⁴. Ἡ ἀπαγόρευση ὁρισμένων λέξεων, ἡ κοσμιότητα τῶν ἐκφράσεων, ἡ κάθε λογοκρισία στό λεξιλόγιο θά μπορούσαν

⁴ Ἄν καί πιό διακριτικά, ἡ ποιμαντορία τῆς Μεταρρῦθμισης ἐπέβαλε κι αὐτή κανόνες γιά τόν « διά τοῦ Λόγου ἔλεγχο » τοῦ σέξ. Αὐτό θά τό ἀναπτύξω στόν ἐπόμενο τόμο, *Ἡ σάρκα καί τό σῶμα*.

θαυμάσια νά είναι μόνο δευτερεύοντες μηχανισμοί σέ σχέση μέ τούτη τή μεγάλη δέσμευση : τρόποι γιά νά τήν κάνουν ήθικά αποδεκτή καί τεχνικά χρήσιμη.

Θά μπορούσε κανείς νά χαράξει μιά γραμμή πού θά ένωσε άπευθείας τήν ποιμαντορία του 17ου αιώνα, μ' αυτό πού στάθηκε ή προβολή της στή λογοτεχνία, καί μάλιστα στή « σκανδαλώδη λογοτεχνία ». Νά λέγονται όλα, έπαναλαμβάνουν οί πνευματικοί : « όχι μόνο οί ολοκληρωμένες πράξεις, αλλά καί οί αισθησιακές έπιψαύσεις, κάθε πονηρό βλέμμα, κάθε αισχρολογία..., κάθε συγκατανεύουσα σκέψη⁵ ». 'Ο Sade ξαναπροβάλλει τήν προσταγή μέ λόγια πού μοιάζουν άντιγραμμένα άπό πραγματείες των πνευματικών πατέρων : « Οί άφηγήσεις σας πρέπει νά είναι όσο γίνεται πιό διεξοδικές καί έκτεταμένες· δέν μπορούμε νά κρίνουμε τί σχέση ύπάρχει ανάμεσα στό πάθος πού περιγράφετε καί στό ήθη καί στους χαρακτήρες των ανθρώπων, παρά μόνο έφόσον δέν συγκαλύπτετε κανένα περιστατικό· άλλωστε, τά πιό άσήμαντα περιστατικά έξυπηρετούν άφάνταστα αυτό πού περιμένουμε άπό τίς άφηγήσεις σας⁶ ».

Καί στό τέλος του 19ου αιώνα, ό άνώνυμος συγγραφέας του *My Secret Life* ύποτάχθηκε πάλι στήν ίδια έντολή· φαινομενικά τουλάχιστον, ύπήρξε ένα είδος παραδοσιακού έκλυτου. Αυτόν όμως τή ζωή, πού τήν είχε άφιερώσει σχεδόν ολοκληρωτικά στή σεξουαλική δραστηριότητα, είχε τήν ιδέα νά τή διανθίσει μέ τήν πιό λεπτολόγα άφήγηση κάθε έπεισοδίου της. Καμιά φορά άπολογιέται γι' αυτό, προφασιζόμενος τήν έγνοια του νά διαπαιδαγωγεί τους νέους, αυτός πού τύπωσε μόνο σέ μερικά άντίτυπα έντεκα τόμους, άφιερωμένους καί στίς παραμικρές περιπέτειες, ήδονές καί συγκινήσεις του σέξ του· θά πρέπει νά τον πιστέψουμε όταν

⁵ A. de Liguori, *Préceptes sur le sixième commandement* (μεταφρ. στά γαλλικά, 1835), σ. 5.

⁶ D.-A. Sade, *Les 120 journées de Sodome*, éd. Pauvert, I, σ. 139-140.

αφήνει νά περάσει στό κείμενό του ή φωνή τῆς καθαρῆς προσταγῆς : « Διηγίεμαι τά γεγονότα ὅπως συνέβησαν, ἀπ' ὅ,τι μπορῶ νά θυμᾶμαι· εἶναι τό μόνο πού εἶμαι σέ θέση νά κάνω· μιᾶ μυστική ζωή δέν πρέπει νά παρουσιάζει καμιάν ἔλλειψη· δέν ὑπάρχει τίποτε γιά τό ὅποιο θά πρέπει νά ντρέπεται κανείς..., δέν μπορεῖς ποτέ νά γνωρίσεις τέλεια τήν ἀνθρώπινη φύση⁷ ». Ὁ μοναχικός τῆς *Μυστικῆς Ζωῆς* ἔλεγε συχνά, γιά νά δικαιολογήσει τήν περιγραφή τους, ὅτι τίς πιό παράξενες συνήθειές του τίς συμμαερίζονται σίγουρα χιλιάδες ἀνθρώποι πάνω στή γῆ. Ἐλλά γιά τήν πιό παράξενη ἀπ' αὐτές τίς συνήθειες, δηλαδή τό νά τίς ἀφηγεῖται ὅλες καί μάλιστα μέ λεπτομέρειες, μέρα μέ τή μέρα, ἡ βάση εἶχε κατατεθεῖ στήν καρδιά τοῦ νεότερου ἀνθρώπου ἐδῶ καί δύο αἰῶνες. Ἐντί νά βλέπω σ' αὐτόν τόν παράδοξο ἀνθρώπο τόν δραπέτη ἑνός « δικτωριανισμοῦ » πού τόν ἐξανάγκαζε νά σωπαίνει, νιώθω τόν πειρασμό νά σκεφτῶ πῶς σέ μιάν ἐποχή ὅπου δέσποζαν ὁδηγίες, καί μάλιστα πολύ διεξοδικές, γιά διακριτικότητα καί αἰδημοσύνη, αὐτός στάθηκε ὁ πιό ἄμεσος καί κάπως ὁ πιό ἀφελής ἐκπρόσωπος μιᾶς μακροαίωσης ρητῆς ἐντολῆς νά μιλάει γιά τό σέξ. Ἡ ἱστορική σύμπτωση εἶναι μάλλον οἱ αἰδημοσύνες τοῦ « δικτωριανοῦ πουριτανισμοῦ », πού ὅπωςδήποτε ἀποτελοῦν ἕνα ἐπεισόδιο, ἕνα ραφινάμεντο, μιᾶ ἀναστροφή τακτικῆς μέσα στή μεγάλη διαδικασία τοῦ « διά τοῦ Λόγου ἐλέγχου » τοῦ σέξ.

Αὐτός ὁ δίχως ταυτότητα Ἄγγλος μπορεῖ νά χρησιμεύσει, καλύτερα ἀκόμα κι ἀπό τή βασίλισσά του, ὡς κεντρική μορφή στήν ἱστορία τῆς νεότερης σεξουαλικότητας, πού κατά ἕνα μεγάλο μέρος της διαμορφώνεται ἤδη μέ τή χριστιανική ποιμαντορία. Φυσικά, σέ ἀντίθεση μ' ἐκείνη, τοῦτος ἐδῶ ζητοῦσε νά ἐπαυξήσει τά ἐρεθίσματα πού δοκίμαζε, μέ τίς λεπτομέρειες τῶν ὄσων ἔλεγε γι' αὐτά. Ὅπως ὁ

⁷ Ἐνών., *My Secret Life*, ἐπανεκδόση ἀπό τήν Grove Press, 1964.

Sade, έτσι κι αυτός έγραφε κυριολεκτικά « για την προσωπική του μόνο απόλαυση »· ανακάτωνε επιμελώς τό γράψιμο και τό ξαναδιάβασμα του κειμένου μέ σκηνές έρωτικές για τίς όποιες αυτά αποτελούσαν ταυτόχρονα την επανάληψη, την προέκταση και τό έρέθισμα. Άλλά έδω πού τά λέμε, και ή χριστιανική ποιμαντορία γύρευε, κι αυτή, νά προκαλέσει ειδικές επενέργειες πάνω στην επιθυμία, άπλά και μόνο μέ τό νά την υποβάλλει στον « διά του Λόγου έλεγχο » : επενέργειες αυτοσυγκράτησης και ξεκόψιμου, ασφαλώς, αλλά και επενέργειες πνευματικής μεταστροφής, επανόδου στον Θεό, φυσική επένεργεια του τρισμακάριστου πόνου νά νιώθεις στό κορμί σου τίς δαγκωματιές του πειρασμού και τόν έρωτα πού του άντιστέκεται. Αυτή ακριβώς είναι ή ουσία : ότι έδω και τρεις αιώνες ό δυτικός άνθρωπος ήταν προσηλωμένος σέ τοϋτο τό καθήκον, νά λείι τό καθετί σχετικά μέ τό σέξ του· ότι από την κλασική εποχή υπήρξε μιά συνεχής επαύξηση και μιά όλοένα μεγαλύτερη χρήση του « διά του Λόγου έλέγχου » του σέξ· και ότι από τοϋτο τόν Λόγο, τόν επιμελώς αναλυτικό, προσδοκούσε κανείς, πολλαπλές επενέργειες μετάθεσης, έντατικοποίησης, αναπροσανατολισμού, τροποποίησης πάνω στην ίδια την επιθυμία. Όχι μόνο διευρύνθηκε ή σφαίρα των όσων μπορούσε κανείς νά πει για τό σέξ, όχι μόνο αναγκάστηκε ό άνθρωπος νά την επεκτείνει αδιάκοπα, αλλά προπαντός συνδέθηκε ό Λόγος μέ τό σέξ, σύμφωνα μ' ένα πολύπλοκο σύστημα ικανό νά προκαλεί ποικίλες επενέργειες, ένα σύστημα πού δέν περιορίζεται στή σχέση μ' έναν απαγορευτικό νόμο. Λογοκρισία στό σέξ ; Μάλλον στήσιμο μιās μηχανής παραγωγής Λόγων, όλο και περισσότερων Λόγων, πάνω στό σέξ, ικανών νά λειτουργοϋν και νά αποκοτϋν ισχύ μέσα στην ίδια του την οικονομία.

Η τεχνική αυτή θά είχε ίσως παραμείνει συνυφασμένη μέ την τύχη της χριστιανικής πνευματικότητας ή μέ την οικονομία των προσωπικών απολαύσεων, αν κάποιοι άλλοι μη-

χανισμοί δέν τήν εἶχαν στηρίξει καί δέν τῆς εἶχαν δώσει νέα ὠθηση. Βασικά, ἓνα « δημόσιο συμφέρον ». Ὅχι κάποια νέα νοοτροπία. Ἄλλά μηχανισμοί ἐξουσίας πού γιά τή λειτουργία τους ὁ Λόγος πάνω στό σέξ ἐγινε ἀπαραίτητος – γιά λόγους πού θά χρειαστεῖ νά ἐξηγήσουμε πιό κάτω. Γύρω στόν 18ο αἰώνα ἐμφανίζεται μιά πολιτική, οικονομική, τεχνική παρότρυνση νά μιᾶς γιά τό σέξ. Κι ὄχι τόσο μέ τή μορφή μιᾶς γενικῆς θεωρίας τῆς σεξουαλικότητας, ὅσο μέ τή μορφή τῆς ἀνάλυσης, τῆς λογιστικῆς, τῆς ταξινόμησης καί τῆς κατονόμασης, μέ τή μορφή ποσοτικῶν ἢ αιτιολογικῶν ἐρευνῶν. Τό νά « ὑπολογίζεις » τό σέξ, τό νά μιᾶς γι' αὐτό σέ μιά γλώσσα ὄχι τῆς ἠθικῆς ἀλλά τῆς λογικῆς, ἦταν μιά ἀνάγκη ἀρκετά καινούργια ὥστε ν' ἀπορεῖ στήν ἀρχή μέ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό της καί ν' ἀναζητᾶται δικαιολογίες. Πῶς ἦταν δυνατό μιά γλώσσα τῆς λογικῆς νά μιλάει γι' αὐτό ; « Σπάνια οἱ φιλόσοφοι ἐστρεψαν μέ θάρρος τό δλέμμα τους σέ τοῦτα τά θέματα πού ἦταν τοποθετημένα ἀνάμεσα στήν ἀηδία καί τό γελοῖο καί ὅπου ἐπρεπε ν' ἀποφεύγεις ταυτόχρονα τήν ὑποκρισία καί τό σκάνδαλο⁸. Κι ἓναν αἰώνα σχεδόν ἀργότερα, ἡ ἰατρική, πού θά περίμενε κανεῖς νά νιώθει λιγότερο ξαφνιασμένη μέ αὐτά πού εἶχε νά διατυπώσει, τρικλίζει, κι αὐτή, τή στιγμή πού εἶναι νά μιλήσει : « Ἡ σκιά πού τυλίγει τοῦτα τά γεγονότα, ἡ ντροπή καί ἡ ἀηδία πού ἐμπνέουν, ἀπομακρύνουν ἀνεκάθεν ἀπό πάνω τους τό δλέμμα τῶν μελετητῶν... Γιά πολύν καιρό δίσταζα νά μπάσω σέ τούτη τή μελέτη τήν ἀποκρουστική εἰκόνα...⁹ » Ἡ οὐσία δέν βρῖσκεται σ' αὐτούς τούς ἐνδοιασμούς, στόν « μοραλισμό » πού προδίνουν ἢ στήν ὑποκρισία πού μπορεῖ νά κρύβουν, ἀλλά στήν ἀναγνωρισμένη ἀναγκαιότητα ὅτι πρέπει νά ξεπεραστοῦν. Γιά τό σέξ ὀφείλουμε νά μιᾶμε, νά μιᾶμε καί δημόσια μ' ἓναν τρόπο

⁸ Condorcet, ἀναφέρεται ἀπό τόν J. L. Flandrin, *Familles*, 1976.

⁹ A. Tardieu, *Etude médico-légale sur les attentats aux mœurs*, 1857, σ.114.

πού νά μήν ὑπόκειται στόν διαχωρισμό θεμιτοῦ καί ἀθέμιτου, ἀκόμα κι ἂν ὁ ὀμιλητής κρατάει γιά λογαριασμό του αὐτήν τή διάκριση (πράγμα πού τείνουν ἀκριβῶς νά δείξουν οἱ πιά πάνω ἐπίσημες καί εἰσηγητικές δηλώσεις). ὀφείλουμε νά μιλάμε γιά τό σέξ σάν γιά κάτι πού δέν μπαίνει ζήτημα ἀπλῶς νά τό καταδικάσουμε ἢ νά τό ἀνεχθοῦμε, ἀλλά νά τό διαχειριστοῦμε, νά τό ἐντάξουμε σέ συστήματα ὀφέλειας, νά τό ρυθίσουμε γιά τό μεγαλύτερο καλό ὄλων, νά τό κάνουμε νά λειτουργήσῃ σύμφωνα μέ κάποιο βέλτιστο ὄριο. Τό σέξ δέν εἶναι μόνο κάτι πού κρίνεται, ἀλλά καί κάτι πού διευθύνεται. Ἔχει νά κάνει μέ τή δημόσια ἰσχύ, ἀπαιτεῖ διαχειριστικές διαδικασίες, πρέπει νά γίνῃ ἀντικείμενο ἀναλυτικῶν λογισμῶν. Τόν 18ο αἰῶνα, τό σέξ γίνεταί ὑπόθεση τῆς « ἀστυνομίας ». Μέ τήν πλήρη καί κύρια σημασία πού δινόταν τότε σέ τούτη τή λέξη – ὄχι καταστολή τῆς ἀταξίας, ἀλλά νοικοκυρεμένη αὔξηση τῶν συλλογικῶν καί ἀτομικῶν δυνάμεων : « Στερέωση καί αὔξηση, μέ τή σύνεση τῶν κανονισμῶν τῆς, τῆς ἐσωτερικῆς ἰσχύος τοῦ Κράτους, καί ἐπειδή ἡ ἰσχύς αὐτή συνίσταται ὄχι μόνο στή Δημοκρατία γενικά καί στό καθένα ἀπό τά μέλη τῆς, ἀλλά καί στίς ἱκανότητες καί τά ταλέντα ὄλων ἐκείνων πού τῆς ἀνήκουν, ἔπεται ὅτι ἡ « ἀστυνομία » ὀφείλει ν' ἀσχολεῖται ὀλοκληρωτικά μ' αὐτά τά μέσα καί νά τά κάνει νά ὑπηρετοῦν τήν κοινή εὐημερία. Αὐτό ὅμως δέν μπορεῖ νά τό πετύχει παρά μόνο μέσω τῆς γνώσης πού κατέχει σχετικά μέ τά διάφορα τοῦτα πλεονεκτήματα¹⁰ ». Ἀστυνόμευση τοῦ σέξ : δηλαδή ὄχι σκληρότητα μιᾶς ἀπαγόρευσης, ἀλλά ἀνάγκη νά ρυθμίζεται τό σέξ μέ χρήσιμες καί δημόσιες λογικές ἐξηγήσεις.

Μερικά παραδείγματα μόνο. Μιά ἀπό τίς μεγάλες καινοτομίες στίς τεχνικές τῆς ἐξουσίας τόν 18ο αἰῶνα ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ « πληθυσμοῦ » ὡς πρόβλημα οἰκονομικό καί

¹⁰ J. von Justi, *Éléments généraux de police*, γαλλ. μετ. 1769, σ. 20.

πολιτικό : πληθυσμός-πλούτος, πληθυσμός-εργατικό δυναμικό ή ικανότητα εργασίας, πληθυσμός σε ισορροπία ανάμεσα στην αύξησή του και στους πόρους πού διαθέτει. Οί κυβερνήσεις αντιλαμβάνονται ότι δέν έχουν νά κάνουν άπλως μέ ύπηκόους ή έστω μ' ένα « λαό », αλλά μ' έναν « πληθυσμό » μέ τά δικά του ειδικά φαινόμενα και τίς δικές του μεταβλητές : γεννητικότητα, θνησιμότητα, νοσηρότητα, διάρκεια ζωής, γονιμότητα, κατάσταση ύγείας, συχνότητα άσθενειών, μορφές διατροφής και κατοικίας. "Όλες αυτές οί μεταβλητές βρίσκονται στό σημείο όπου συναντιόνται κινήσεις πού ανήκουν στή ζωή και επιδράσεις πού σχετίζονται μέ τούς θεσμούς : « Οί πληθυσμοί τών κρατών δέν είναι διόλου ανάλογοι σε μέγεθος μέ τή φυσική πρόοδο του πολλαπλασιασμού, αλλά μέ τή δεξιότητά τους, τίς παραγωγές τους και τούς διάφορους θεσμούς... Οί άνθρωποι πολλαπλασιάζονται όπως οί παραγωγές τής γής κι ανάλογα μέ τά όφέλη και τούς πόρους πού βρίσκουν στά έργα τους¹¹ ». Τό σέξ βρίσκεται στήν καρδιά αυτού του οικονομικού και πολιτικού προβλήματος του πληθυσμού : πρέπει ν' αναλυθεί τό ποσοστό τής γεννητικότητας, ή ηλικία του γάμου, οί νόμιμες και παράνομες γεννήσεις, ή πρωιμότητα και ή συχνότητα τών σεξουαλικών επαφών, ό τρόπος για νά γίνουν αυτές γόνιμες ή στείρες, οί συνέπειες τής άγαμίας ή τών άπαγορεύσεων, ή παρεμβολή τών αντισυλληπτικών μεθόδων – αυτών τών περιφημων « όλέθριων μυστικών » πού οί δημογράφοι, σίς παραμονές τής Έπανάστασης, ξέρουν πώς είναι πιά γνωστά στήν ύπαιθρο. Βέβαια, από καιρό υποστηριζόταν ότι μιά χώρα έπρεπε νά είναι πυκνοκατοικημένη για νά είναι πλούσια και δυνατή. Άλλά είναι ή πρώτη φορά πού μιά κοινωνία ύποστηρίζει, μέ τρόπο σταθερό τουλάχιστον, ότι τό μέλλον της και ή τύχη της συνδέονται

¹¹ C. J. Herbert *Essai sur la police générale des grains*, (1753), σσ. 320-321.

ὄχι μόνο μέ τόν ἀριθμό καί τίς ἀρετές τῶν πολιτῶν της, ὄχι μόνο μέ τούς κανόνες πού διέπουν τούς γάμους τους καί τήν ὀργάνωση τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλά καί μέ τόν τρόπο πού ὁ καθένας χρησιμοποιεῖ τό σέξ του. Ἀπό τή στερεότυπη ἔκφραση θλίψης γιά τήν ἄκαρπη παραλυσία τῶν πλουσίων, τῶν ἄγαμων καί τῶν ἀκόλαστων, περνᾶμε σ' ἕνα Λόγο ὅπου ἡ σεξουαλική συμπεριφορά τοῦ πληθυσμοῦ θεωρεῖται ταυτόχρονα ἀντικείμενο ἀνάλυσης καί στόχος γιά ἐπέμβαση ἀπό τίς μονολιθικές πληθυσμιακές θέσεις τῶν μερκαντιλιστῶν προχωροῦμε σέ πιά λεπτές καί καλύτερα ὑπολογισμένες προσπάθειες ρύθμισης πού, ἀνάλογα μέ τούς στόχους καί τίς ἀνάγκες τῆς στιγμῆς, κλίνουν πότε ὑπέρ πότε κατά τῆς γεννητικότητας. Μέσα ἀπό τήν πολιτική οἰκονομία τοῦ πληθυσμοῦ διαμορφώνεται ἕνα ὀλόκληρο ψηφιδωτό ἀπό παρατηρήσεις πάνω στό σέξ. Γεννιέται ἔτσι, στό ματαίχιμο τοῦ βιολογικοῦ καί τοῦ οἰκονομικοῦ, ἡ ἀνάλυση τῶν σεξουαλικῶν συμπεριφορῶν, τῶν καθοριστικῶν παραγόντων τους καί τῶν συνεπειῶν τους. Ἐμφανίζονται ἐπίσης κι ἐκεῖνες οἱ συστηματικές ἐκστρατείες πού προσπαθοῦν, πέρα ἀπό τά παραδοσιακά μέσα – ἠθικές καί θρησκευτικές παροτρύνσεις, φορολογικά μέτρα – νά μεταβάλουν τή σεξουαλική διαγωγή τῶν ζευγαριῶν σέ μιά συντονισμένη οἰκονομική καί πολιτική διαγωγή. Οἱ ρατσισμοί τοῦ 19ου καί 20οῦ αἰῶνα θά βροῦν ἐδῶ μερικά ἀπό τά στηρίγματα τους. Τό Κράτος πρέπει νά γνωρίζει τί γίνεται μέ τό σέξ τῶν πολιτῶν του καί πῶς τό χρησιμοποιοῦν, ἀλλά κι ὁ καθένας ξεχωριστά πρέπει νά εἶναι ἱκανός νά ἐλέγχει τή χρήση πού τοῦ κάνει. Τό σέξ ἔγινε ἕνα ἐπίμαχο θέμα ἀνάμεσα στό Κράτος καί στό ἄτομο, καί μάλιστα δημόσια. Περιτυλίχτηκε μέ ἕνα ὀλόκληρο πλέγμα ἀπό Λόγους, γνώσεις, ἀναλύσεις καί προσταγές.

Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τό σέξ τῶν παιδιῶν. Λένε συχνά ὅτι ἡ κλασική ἐποχή τό ὑπέβαλε σέ μιά μυστικότητα ἀπό τήν ὁποία δέν μπόρεσε διόλου ν' ἀπαλλαγεῖ πρὶν ἀπό τά *Τρία Δοκίμια* ἢ τίς ἀγαθοποιές ἀγωνίες τοῦ μικροῦ Χάνς.

Είναι αλήθεια ότι κάποια « ἐλευθερία » τῆς γλώσσας πού ὑπῆρχε παλιότερα ἀνάμεσα σέ παιδιά καί μεγάλους ἢ σέ μαθητές καί δασκάλους, μπόρεσε νά ἐξαφανιστεῖ. Κανένας παιδαγωγός τόν 17ο αἰώνα δέν θά συμβούλευε τόν μαθητή του δημόσια πῶς νά διαλέξει μιὰ καλή πόρνη, ὅπως ἔκανε ὁ Ἔρασμος στούς *Διαλόγους* του. Καί τά θορυβώδη γέλια πού εἶχαν γιά τόσον καιρό συνοδέφει τήν πρώιμη σεξουαλικότητα τῶν παιδιῶν, καί μάλιστα καθῶς φαίνεται σ' ὅλα τά κοινωνικά στρώματα, ἔσβησαν κι ἐκεῖνα. Ὡστόσο, δέν πρόκειται γιά μιὰ ἀπλή καί σκέτη ἐπιβολή σιωπῆς. Πρόκειται μάλλον γιά ἕνα καινούργιο καθεστῶς τῶν Λόγων. Δέν λέγονται λιγότερα, ἀπεναντίας. Ἀλλά λέγονται διαφορετικά· μιλοῦν ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀπό διαφορετικές σκοπιές καί γιά νά πετύχουν ἄλλα ἀποτελέσματα. Ἡ ἴδια ἡ βουδαμάρα, τά πράγματα πού ἀρنيοῦνται νά ποῦν ἢ πού ἀπαγορεύουν νά κατονομάζονται, ἢ μυστικότητα πού ἀπαιτοῦν ἀπό ὀρισμένους ὁμιλητές δέν ἀποτελοῦν τόσο τό ἀπόλυτο ὄριο τοῦ Λόγου, τήν ἄλλη πλευρά ἀπό τήν ὁποία τόν χωρίζει ἕνα πολύ αὐστηρό σύνορο, ὅσο στοιχεῖα πού λειτουργοῦν πλάι-πλάι μέ πράγματα πού λέγονται, μαζί μ' αὐτά καί ἀναφορικά πρὸς αὐτά, στά πλαίσια συνολικῶν στρατηγικῶν. Δέν χρειάζεται νά κάνουμε ἕνα δυαδικό χωρισμό ἀνάμεσα σ' αὐτά πού λένε καί σ' αὐτά πού δέν λένε, ἀλλά νά προσπαθήσουμε μάλλον νά προσδιορίσουμε τούς διάφορους τρόπους μέ τούς ὁποίους δέν τά λένε, πῶς κατανέμονται ἐκεῖνοι πού μποροῦν κι ἐκεῖνοι πού δέν μποροῦν νά μιλοῦν, ποιό εἶδος λόγου ἐπιτρέπεται ἢ ποιὰ μορφή μυστικότητας ἀπαιτεῖται γιά τούς μέν καί γιά τούς δέ. Δέν ὑπάρχει μιὰ σιωπή ἀλλά σιωπές, καί ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος τῶν στρατηγικῶν πού ὑποβαστάζουν καί διασχίζουν τούς Λόγους.

Ἄς πάρουμε τά κολλέγια τοῦ 18ου αἰώνα. Σέ γενικές γραμμές θά εἶχε κανεῖς τήν ἐντύπωση πῶς δέν γίνεται οὐσιαστικά καθόλου λόγος γιά τό σέξ. Ὡστόσο ἀρκεῖ νά ρι-

ξουμε μιά ματιά στις αρχιτεκτονικές διαρρυθμίσεις, στους πειθαρχικούς κανονισμούς και σ' όλη τήν εσωτερική οργάνωση : τό θέμα τοῦ σέξ προβάλλει ἀσταμάτητα. Τό σκέφτηκαν οἱ ἀρχιτέκτονες καί μάλιστα μέ ρητό τρόπο. Οἱ ὀργανωτές τό παίρνουν ὑπόψη τους σέ μόνιμη βάση. "Ὅλοι ὅσοι κατέχουν κάποια ἐξουσία βρίσκονται σέ κατάσταση διαρκοῦς συναγεροῦ πού οἱ διευθετήσεις, οἱ προφυλάξεις πού παίρνονται, τό παιχνίδι τῶν τιμωριῶν καί τῶν εὐθυνῶν τήν ἐπαναφέρουν ἀσταμάτητα. Ὁ χῶρος τῆς τάξης, τό σχήμα τῶν θρανίων, ἡ διευθέτηση τῶν ὥρῶν ψυχαγωγίας, ἡ κατανομή στους κοιτώνες (μέ ἡ δίχως χωρίσματα, μέ ἡ δίχως κουρτίνες), οἱ προβλεπόμενοι κανονισμοί γιά τήν ἐπίβλεψη τοῦ ξαπλώματος καί τοῦ ὕπνου, ὅλα τοῦτα ἀναφέρονται μέ τόν πιό διεξοδικό τρόπο στή σεξουαλικότητα τῶν παιδιῶν¹². Ἐκεῖνο πού θά μπορούσε κανεῖς νά ὀνομάσει ἐσωτερικό Λόγο τοῦ ιδρύματος – αὐτόν πού τό ἴδιο παράγει γιά τόν ἑαυτό του καί πού κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα σ' ἐκείνους πού τόν κάνουν νά λειτουργεῖ – εἶναι σέ μεγάλο μέρος του διαρθρωμένος μέ βάση τή διαπίστωση ὅτι αὐτή ἡ σεξουαλικότητα ὑπάρχει, πρῶιμη, ἐνεργητική, συνεχῆς. Ἀλλά καί κάτι ἀκόμα : τό σέξ τοῦ μαθητῆ τόν 18ο αἰῶνα γίνεται πρόβλημα δημόσιο – καί μάλιστα μ' ἕναν πιό ιδιαίτερο τρόπο ἀπό τό σέξ τῶν ἐφήδων γενικότερα. Οἱ γιατροί ἀπευθύνονται στους διευθυντές τῶν ιδρυμάτων καί στους καθηγητές, ἀλλά δίνουν τή γνώμη τους καί στίς οἰκογένειες· οἱ παιδα-

¹² Ἀστυνομικοί κανονισμοί γιά τά Λύκεια (1809), ἄρθρο 67. « Τίς ὥρες τῶν μαθημάτων καί τῆς μελέτης, πρέπει νά ὑπάρχει πάντα ἕνας ἐπόπτης διδασκαλίας ὁ ὁποῖος νά ἐπιβλέπει τόν ἐξωτερικό χῶρο γιά νά ἐμποδίζει τούς μαθητές πού βγαίνουν γιά τίς ἀνάγκες τους νά στέκουν καί νά συγκεντρώνονται. 68. Μετά τή βραδινή προσευχή οἱ μαθητές ὀδηγοῦνται πίσω στους κοιτώνες ὅπου οἱ δάσκαλοι θά τους βάζουν ἀμέσως νά ξαπλώσουν. 69. Οἱ δάσκαλοι δέν θά ξαπλώνουν παρά μονάχα ἀφοῦ βεβαιωθοῦν ὅτι ὅλοι οἱ μαθητές εἶναι στά κρεβάτια τους. 70. Τά κρεβάτια θά χωρίζονται μεταξύ τους μέ διαφράγματα ὕψους δύο μέτρων. Οἱ κοιτώνες πρέπει νά φωτίζονται κατά τή διάρκεια τῆς νύχτας ».

γωγοί καταστρώνουν σχέδια πού τά υποβάλλουν στίς ἀρχές· οἱ δάσκαλοι στρέφονται πρὸς τούς μαθητές, τούς κάνουν συστάσεις καί συντάσσουν γι' αὐτούς βιβλία παραινετικά, παραδείγματα ἠθικά ἢ ἱατρικά. Γύρω ἀπό τόν μαθητή καί τό σέξ του ἀνθεῖ μιά ὀλόκληρη φιλολογία ἀπό ἐντολές, γνῶμες, παρατηρήσεις, ἱατρικές συμβουλές, κλινικές περιπτώσεις, μεταρρυθμιστικά σχήματα, σχέδια γιά ἰδανικά ἰδρύματα. Μέ τόν Basedow καί τό γερμανικό « φιλανθρωπικό » κίνημα, αὐτή ἡ ὑποβολή σέ ἔλλογη ἀνάλυση τοῦ ἐφηβικοῦ σέξ πῆρε μεγάλη ἔκταση. Ὁ Saltzann εἶχε μάλιστα ὀργανώσει ἕνα πειραματικό σχολεῖο πού τό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό του ἦταν ἕνας ἔλεγχος καί μιά διαπαιδαγώγηση τοῦ σέξ τόσο καλά μελετημένα πού τό καθολικό ἀμάρτημα τῆς νεότητος δέν θά ἔπρεπε νά διαπράττεται ποτέ. Καί μέσα σ' ὅλα τοῦτα τά μέτρα πού παίρνονταν, τό παιδί δέν ἔπρεπε νά εἶναι μόνο τό βουβό καί δίχως συνείδηση ἀντικείμενο τῶν φροντίδων πού οἱ μεγάλοι σχεδίαζαν ἀποκλειστικά ἀναμεταξύ τους· τοῦ ἐπέβαλαν μίαν ὀρισμένη λογική θεωρία, περιορισμένη, κανονιστική καί ἀληθινή πάνω στό σέξ – ἕνα εἶδος διασκεπτικῆς ὀρθοπεδικῆς. Ἡ μεγάλη γιορτή πού ὀργανώθηκε στό Philanthropinum τόν Μάη τοῦ 1776 μπορεῖ νά χρησιμέψει γιά βινιέτα. Μέ τήν ἀνάμικτη μορφή τῶν ἐξετάσεων, τῆς γιορτῆς τῶν λουλουδιῶν, τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων καί τοῦ ἀναθεωρητικοῦ συμβουλίου, ὑπῆρξε ἡ πρώτη ἐπίσημη σύνδεση τοῦ ἐφηβικοῦ σέξ καί τοῦ ὀρθοῦ Λόγου. Γιά νά δείξει τήν ἐπιτυχία τῆς σεξουαλικῆς ἀγωγῆς πού δινόταν στούς μαθητές, ὁ Basedow εἶχε καλέσει ὅ,τι πιό ἀξιόλογο εἶχε νά ἐπιδείξει ἡ Γερμανία (ὁ Goethe ἦταν ἀπό τούς ἐλάχιστους πού ἀπέρριψαν τήν πρόσκληση). Μπροστά στό συγκεντρωμένο κοινό ἕνας ἀπό τούς καθηγητές, ὁ Wolke, θέτει στούς μαθητές διαλεγμένες ἐρωτήσεις πάνω στά μυστήρια τοῦ σέξ, τῆς γέννησης, τῆς τεκνογονίας : τούς δάξει νά σχολιάσουν χαλκογραφίες πού παριστάνουν μιά γυναίκα ἔγκυο, ἕνα ζευγάρι, μιά κούνια. Οἱ

ἀπαντήσεις εἶναι ἔξυπνες, χωρὶς ντροπή ἢ ἀμηχανία. Κάνε-
να ἀνάρμοστο γέλιο δέν ἔρχεται νά τούς ταράξει μέ τήν
ἐξαίρεση, ἀκριβῶς, ἐνός ἐνήλικου κοινού, πιό παιδιάστικου
κι ἀπό τά παιδιά, πού ὁ Wolke ἐπιπλήττει αὐστηρά. Στό
τέλος χειροκροτοῦν αὐτά τά φουσκομάγουλα ἀγόρια πού μέ
μιά ἐπιδέξια γνώση πλέκουν μπροστά στούς μεγάλους τίς
γιρλάντες τοῦ Λόγου καί τοῦ σέξ¹³.

Θά ἦταν ἀνακριβές ἂν λέγαμε ὅτι ὁ παιδαγωγικός θεσμός
ἐπέβαλε μονοκόμματα τή σιωπή στό σέξ τῶν παιδιῶν καί
τῶν ἐφήβων. Ἀντίθετα, ἀπό τόν 18ο αἰῶνα καί μετὰ λιγό-
στεψε σταδιακά τίς μορφές Λόγου πάνω στό θέμα αὐτό· κα-
θιέρωσε γιά λογαριασμό του διαφορετικά σημεῖα διείσδυ-
σης· κωδίκωσε τά περιεχόμενα καί προσδιόρισε τούς ὁμιλη-
τές. Νά μιᾶς γιά τό σέξ τῶν παιδιῶν, νά κάνεις νά μιλοῦν
γι' αὐτό οἱ δάσκαλοι, οἱ γιατροί, οἱ διευθυντές καί οἱ γο-
νεῖς, ἢ νά τούς μιᾶς ἐσύ γι' αὐτό, νά κάνεις τά ἴδια τά
παιδιά νά μιλοῦν καί νά τά περισφίγγεις μέσα σ' ἓνα πλέγ-
μα Λόγων πού ἄλλοτε ἀπευθύνονται σ' αὐτά, ἄλλοτε μιλοῦν
γι' αὐτά, ἄλλοτε τούς ἐπιβάλλουν γνώσεις « κανονιστικές »,
ἄλλοτε διαμορφώνουν, ξεκινώντας ἀπ' αὐτά, μιά γνώση
πού τούς ξεφεύγει, – ὅλα τοῦτα ἐπιτρέπουν τή σύνδεση
ἀνάμεσα σέ μιά ἐνδυνάμωση τῶν ἐξουσιῶν κι ἓνα πολλα-
πλασιασμό τοῦ Λόγου. Ἀπό τόν 18ο αἰῶνα κι ἔπειτα, τό
σέξ τῶν παιδιῶν καί τῶν ἐφήβων γίνεται τό ἐπίμαχο ἀντι-
κείμενο γύρω ἀπό τό ὁποῖο τακτοποιοῦνται ἀμέτρητοι θε-
σμικοί μηχανισμοί καί στρατηγικές Λόγου. Μπορεῖ ὄντως
νά ἀφαιρέθηκε ἀπό τούς ἐνήλικους κι ἀπό τά ἴδια τά παι-
διά ἓνας ὀρισμένος τρόπος ὁμιλίας καί νά ἀποκλειστικῶς
ἄμεσος, ὠμός, χοντροκομμένος. Ὅμως αὐτό δέν ἦταν παρᾶ
ἢ ἀντίστιξη καί ἴσως καί ἡ προϋπόθεση γιά νά λειτουργή-

¹³ J. Schummel, *Fritzens Reise nach Dessau* (1776). Ἀναφέρεται ἀπό τόν
A. Pinloche, *La Réforme de l' éducation en Allemagne au XVIIIe siècle*
(1889), σ. 125-129.

σουν άλλοι Λόγοι, πολλαπλοί, διασταυρωνόμενοι, λεπτά ιεραρχημένοι, και όλοι γερά σπονδυλωμένοι γύρω από μία δέσμη σχέσεων εξουσίας.

Θά μπορούσε ν' αναφέρει κανείς κι αρκετές άλλες εστίες πού άπ' τόν 18ο ή τόν 19ο αιώνα ενεργοποιήθηκαν για νά ύποκινήσουν τούς Λόγους πάνω στό σέξ. Καί πρώτα ή ιατρική διαμέσου τών « άσθeneιών τών νεύρων »· στή συνέχεια ή ψυχιατρική, όταν άρχίζει νά ψάχνει πρós τή μεριά τής « άσέλγειας », έπειτα τοῦ αναντισμου, έπειτα τής μή ικανοποίησης, έπειτα τών « κατεργαριών στήν τεκνοποιία », τήν αιτιολογία τών διανοητικών παθήσεων, αλλά προπάντων όταν αὐτή θά προσαρτήσεται, ως δική της περιοχή, τό σύνολο τών σεξουαλικών διαστροφών· κι ακόμα, ή ποινική δικαιοσύνη πού για μεγάλο διάστημα ήταν μέν άρμόδια για τή μορφή τών « δδελυρών » και παρά φύσιν εγκλημάτων, αλλά πού γύρω στά μέσα τοῦ 19ου αιώνα ανοίγεται και στή δευτερεύουσα δικαιοδοσία τών μικροεπιθέσεων, τών μικροπροσβολών, τών ανάξιων λόγου διαστροφών· τέλος, όλοι αὐτοί οί κοινωνικοί έλεγχοι πού αναπτύσσονται στά τέλη τοῦ περασμένου αιώνα και πού φιλτράρουν τή σεξουαλικότητα τών ζευγαριών, τών γονιών και τών παιδιών, τών επικίνδυνων και sé κίνδυνο εφήβων – αναλαμβάνοντας νά προστατέψουν, νά χωρίσουν, νά προειδοποιήσουν, επισημαίνοντας παντοῦ κινδύνους, διεγείροντας επιβλέψεις, απαιτώντας διαγνώσεις, συσσωρεύοντας αναφορές, οργανώνοντας θεραπευτικές· απλώνουν τούς Λόγους ακτινωτά γύρω από τό σέξ, δυναμώνοντας τήν αίσθηση ενός άνεσου κινδύνου πού μέ τή σειρά του δίνει νέα ώθηση στόν έρεθισμό νά μιλοῦν γι' αὐτό.

Μιά μέρα τοῦ 1867, ένας εργάτης γῆς από τό χωριό Larcourt, κάπως φτωχός τό πνεῦμα, πού ανάλογα μέ τήν εποχή έμπαινε στή δουλειά τοῦ ενός ή τοῦ άλλου, πού τρεφόταν εδῶ κι εκεί από λίγη έλεημοσύνη και κάνοντας τίς χειρότερες δουλειές, πού έμενε sé άχερώνες και sé σταύλους, κα-

ταγγέλλεται ότι είχε κλέψει μερικά χάρδια από ένα κοριτσάκι στην άκρη ενός αγρού, όπως τό είχε ήδη κάνει, όπως τό είχε δει νά τό κάνουν, όπως τό έκαναν τριγύρω του τά χαμίνια του χωριού· στίς παρυφές του δάσους, ή στό χαντάκι του δρόμου πού πάει στό Saint-Nicolas, έπαιζαν θαρρετά ένα παιχνίδι πού τό έλεγαν « γιαούρτι ». Οί γονεΐς λοιπόν τόν έπισημαΐνουν στόν δήμαρχο, ό δήμαρχος τόν καταγγέλλει στους χωροφύλακες, οί χωροφύλακες τόν οδηγούν στόν δικαστή, αυτός τόν βρίσκει ένοχο και τόν παραδΐνει σ' έναν πρώτο γιατρό, μετά σέ δυό άλλους ειδικούς πού συντάσσουν τήν έκθεσή τους και μετά τή δημοσιεύουν¹⁴. Πού βρΐσκεται τό σημαντικό σ' αυτή τήν ιστορία ; Στόν μικροσκοπικό της χαρακτήρα. Στο γεγονός ότι αυτή ή καθημερινότητα τής χωριάτικης σεξουαλικότητας, αυτές οί μηδαμινές απολαύσεις μόρεσαν νά γΐνουν ύπαίθριες, από κάποια στιγμή και πέρα τό αντικείμενο όχι μόνο μιās συλλογικής αδιαλλαξΐας, αλλά και μιās δικαστικής ένεργειας, μιās ιατρικής επέμβασης, μιās έπισταμένης κλινικής εξέτασης και μιās ολόκληρης θεωρητικής έπεξεργασΐας. Τό σημαντικό ΐναι ότι αυτού του ανθρώπου, συστατικού μέρους ΐσαμε τότε τής ζωής του χωριού, ανέλαβαν νά μετρήσουν τό μέγεθος του κρανΐου, νά μελετήσουν τά οστά του προσώπου, νά εξετάσουν τήν ανατομία του για νά έντοπίσουν ένδεχόμενα σημάδια εκφυλισμού· ότι τόν έκαναν νά μιλήσει· ότι του υπέβαλαν έρωτήσεις σχετικά μέ τίς σκέψεις του, τίς ροπές του, τίς συνήθειές του, τίς αΐσθήσεις του, τίς κρίσεις του. Και ότι αποφάσισαν τελικά, απαλλάσσοντάς τον από κάθε έννοχή, νά τόν μεταβάλουν σέ καθαρό αντικείμενο τής ιατρικής και τής γνώσης – αντικείμενο πού έπρεπε νά τό θάψουν ώς τό τέλος τής ζωής του στό νοσοκομείο τής Maréville, αλλά πού έπρεπε έπίσης νά τό κάνουν γνωστό στόν έπιστημονικό

¹⁴ H. Bonnet et J. Bulard, *Rapport médico-légal sur l' état mental de Ch. J. Jouy*, 4 ΐανουαρίου 1868.

κόσμο μέ μιά λεπτομερή ανάλυση. Θά μπορούσε κανείς νά στοιχηματίσει πώς τήν ίδια εποχή ό δάσκαλος του Larcourt μάθαινε στά μικρά χωριατόπουλα νά μετρᾶνε τά λόγια τους καί νά μή μιᾶνε πιά γιά όλα τούτα φωναχτά. Σίγουρα όμως αυτό ἀποτελοῦσε μιά ἀπό τίς προϋποθέσεις γιά νά μποροῦν οί φορεῖς τῆς γνώσης καί τῆς ἐξουσίας νά ἐπικαλύπτουν τούτο τό μικρό καθημερινό θέατρο μέ τόν ἐπίσημο Λόγο τους. Σ' αὐτές τίς δίχως ἡλικία χειρονομίες, σ' αὐτές τίς σχεδόν καθόλου κρυφές ἡδονές πού ἀντάλλαζαν οί φτωχοί τό πνεῦμα μέ τά ζωηρά παιδιά, ἡ κοινωνία μας – ἡ πρώτη χωρίς ἄλλο στήν ἱστορία – ἐπένδυσε ἕνα ὁλόκληρο μηχανισμό στοχασμῶν, ἀναλύσεων, γνώσεων.

Ἄνάμεσα στόν ἀκόλαστο Ἄγγλο, πού κατέγραφε πεισματικά καί γιά τό κέφι του τά παράδοξα τῆς μυστικῆς του ζωῆς, καί στόν σύγχρονό του, αὐτόν τόν χαζούλη του χωριοῦ πού ἔδινε λίγες δεκάρες στά κοριτσάκια γιά μερικές περιποιήσεις πού ἀρνιόνταν οί μεγαλύτερες, ὑπάρχει ἀναμφίβολα κάποιος βαθύς δεσμός : ἀπό τό ἕνα ἄκρο στό ἄλλο, τό σέξ ἔγινε ὅπωςδήποτε κάτι πού πρέπει νά λέγεται καί μάλιστα ἐξαντλητικά, σύμφωνα μέ μηχανισμούς Λόγου πού διαφέρουν μεταξύ τους ἀλλά πού εἶναι ὅλοι μέ τόν τρόπο τους καταναγκαστικοί. Διακριτική ἐκμυστήρευση ἢ αὐταρχική ἀνάκριση, τό σέξ, ἐκλεπτυσμένο ἢ ἀγροῖκο, ὀφείλει νά λέγεται. Μιά μεγάλη, πολύμορφη προσταγή καθυποτάσσει ἐξίσου τόν ἀνώνυμο Ἄγγλο καί τόν φτωχό χωρικό τῆς Λωρραίνης πού ἡ μοῖρα του τό θέλησε νά ὀνομάζεται Jouy.

Ἀπό τόν 18ο αἰώνα, τό σέξ δέν σταμάτησε νά προκαλεῖ ἕνα εἶδος γενικευμένου ἐρεθισμοῦ γιά λογικές ἀναλύσεις. Κι αὐτοί οί Λόγοι πάνω στό σέξ δέν πολλαπλασιάστηκαν ἔξω ἀπό τήν ἐξουσία ἢ ἐναντίον της, ἀλλά ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου αὐτή ἀσκεῖται καί ὡς μέσο ἀσκήσῆς της. Παντοῦ ὀργανώνονται παρωθήσεις σέ ὀμιλίες, παντοῦ μηχανισμοί ἀκρόασης καί καταγραφῆς, παντοῦ διαδικασίες γιά παρατήρηση, ἀνάκριση καί διατύπωση. Τό ξετρυπώνουν καί τό

έξαναγκάζουν σέ μιά ύπαρξη διασκεπτική. Ἐπό τήν ένική προστακτική πού επιβάλλει στόν καθένα νά μετατρέπει τή σεξουαλικότητά του σ' ένα συνεχή Λόγο, ὡς τούς πολλούς μηχανισμούς πού μέσα στό σύστημα τῆς οἰκονομίας, τῆς παιδαγωγικῆς, τῆς ἰατρικῆς καί τῆς δικαιοσύνης, προτρέπουν, έξάγουν, ὀργανώνουν, θεσμοποιοῦν τόν Λόγο τοῦ σέξ, πρόκειται γιά μιάν ἀπίθανη ἀπεραντολογία πού ἀπαίτησε καί ὀργάνωσε ὁ πολιτισμός μας. Ἴσως κανένας ἄλλος τύπος κοινωνίας δέν συσώρευσε ποτέ, καί μάλιστα μέσα σ' ένα τόσο σύντομο, σχετικά ἱστορικό διάστημα, μιά τέτοια ποσότητα Λόγων πάνω στό σέξ. Θά μπορούσαμε κάλλιστα νά πούμε ὅτι μιλάμε περισσότερο γι' αὐτό παρά γιά ὀτιδήποτε ἄλλο· καταπιανόμεστε μ' αὐτή τή δουλειά μέ πάθος. Ἐπό κάποια παράξενη εὐσυνειδησία, πείθουμε τόν ἑαυτό μας πώς δέν μιλάμε ποτέ ἀρκετά γι' αὐτό, πώς εἴμαστε πάρα πολύ ἄτολμοι καί φοβισμένοι, ὅτι κρύβουμε ἀπό τόν ἑαυτό μας κάτι πού εἶναι ἐκτυφλωτικά φανερό, ἀπό νωθρότητα καί ὑποταγή, κι ὅτι τό οὐσιῶδες πάντα μᾶς ξεφεύγει καί πρέπει νά τό ἀναζητήσουμε ξανά ἀπό τήν ἀρχή. Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τό σέξ, ἡ πιό ἀστείρευτη, ἡ πιό ἀχόρταγη κοινωνία ἀπ' ὄλες εἶναι ἴσως ἡ δική μας.

Ἐλλά τούτη ἡ πρώτη ἐπισκόπηση τό δείχνει : δέν πρόκειται τόσο γιά ένα Λόγο πάνω στό σέξ ὅσο γιά μιά πολλοπλόγη Λόγων πού παράγονται ἀπό μιά ὀλόκληρη σειρά μηχανισμῶν πού λειτουργοῦν μέσα σέ θεσμούς διαφορετικούς. Ὁ Μεσαίωνας εἶχε ὀργανώσει γύρω ἀπό τό θέμα τῆς σάρκας καί τῆς πρακτικῆς τῆς μετάνοιας ένα Λόγο ἀρκετά ένιαῖο. Τούς τελευταίους αἰῶνες, αὐτή ἡ σχετική ένότητα ἀποσυντέθηκε, σκόρπισε, πολλαπλώθηκε σέ μιά ἔκρηξη Λόγων ξεχωριστῶν πού πῆραν μορφή μέσα στή δημογραφία, τή βιολογία, τήν ἰατρική, τήν ψυχιατρική, τήν ψυχολογία, τήν ἠθική, τήν παιδαγωγική, τήν πολιτική κριτική. Κάτι περισσότερο : ὁ ἰσχυρός δεσμός πού ἔνωσε μεταξύ τους τήν ἠθική θεολογία τῆς φιληδονίας καί τήν ὑποχρέωση τῆς ὁμο-

λογίας (τόν θεωρητικό Λόγο πάνω στο σέξ και τή διατύπωσή του στο πρώτο πρόσωπο), αυτός ο δεσμός αν δεν έσπασε, όπωσδήποτε χαλάρωσε και διαφοροποιήθηκε : ανάμεσα στην αντικειμενοποίηση του σέξ μέσα στίς όρθολογικές αναλύσεις, και τήν κίνηση μέ τήν όποία ό καθένας καταπιάνεται μέ τήν αφήγηση του ίδιου του του σέξ, είχαμε, από τόν 18ο αιώνα και μετά, μιάν όλόκληρη σειρά από έντάσεις, συγκρούσεις, προσπάθειες συμβιβασμού, απόπειρες ξαναντιγραφής. Δέν πρέπει έπομένως νά μιλάμε γι' αυτήν τήν ανάπτυξη τών Λόγων σάν νά ήταν μιά συνεχής εξέλιξη· θά έπρεπε μάλλον νά τή δούμε σάν ένα σκόρπισμα τών έστιών απ' όπου οί Λόγοι αυτοί έκπηγάζουν, μιά διαφοροποίηση τών μορφών τους και μιά πολύπλοκη ανάπτυξη του δικτύου πού τούς συνενώνει. Περισσότερο από μιά όμοιομορφη φροντίδα απόκρυψης του σέξ, περισσότερο από μιά γενική σεμνοτυφία τής γλώσσας, εκείνο πού χαρακτηρίζει τούς τρεις τελευταίους αιώνες είναι ή ποικιλία, ή πλατειά διασπορά τών μηχανισμών πού έπινόησαν οί άνθρωποι για νά μιλούν γι' αυτό, για νά κάνουν άλλους νά μιλάνε γι' αυτό, για νά πετύχουν νά μιλάει τό ίδιο για τόν έαυτό του, για νά ακούνε, νά καταγράφουν, νά μεταγράφουν και νά ανακατανέμουν αυτά πού λέγονται. Γύρω από τό σέξ, ένα όλόκληρο πλέγμα από ποικίλους, ειδικούς και καταναγκαστικούς « έλέγχους διά του Λόγου » : μαζική λογοκρισία, από τότε πού ή κλασική έποχή επέβαλε τή λεκτική κοσμιότητα ; Μάλλον μιά ρυθμισμένη και πολύμορφη παρότρυνση sé Λόγους.

Θά μάς αντίτάξουν αναμφίβολα ότι αν χρειάστηκαν τόσοι έρεθισμοί και τόσοι έξαναγκαστικοί μηχανισμοί για νά μπορούμε νά μιλάμε για τό σέξ, είναι έπειδή έπικρατούσε μέ τρόπο καθολικό κάποια θεμελιακή απαγόρευση· ότι μονάχα συγκεκριμένες αναγκαιότητες – έπείγοντα οικονομικά θέματα, πολιτικές σκοπιμότητες – μπόρεσαν νά άρουν αυτή τήν απαγόρευση και νά άνοίξουν στους Λόγους για τό σέξ

κάποιες προσβάσεις, πάντοτε όμως περιορισμένες και επιμελῶς κωδικωμένες· τό ὅτι μιλάμε τόσο γιά τό σέξ, τό ὅτι στήνουμε τόσους πιεστικούς μηχανισμούς γιά νά κάνουμε τούς ἄλλους νά μιλάνε γι' αὐτό – κάτω, ὅμως, ἀπό αὐστηροῦς ὄρους, αὐτό ἄραγε δέν ἀποδείχνει ὅτι τό σέξ εἶναι « ὑπό ἐχεμύθεια » καί ὅτι προπαντός ἐπιδιώκεται νά κρατηθεῖ ἀκόμα σέ τούτη τήν κατάσταση ; Αὐτό ὅμως τό τόσο συχνά ἐπαναλαμβανόμενο θέμα, ὅτι τό σέξ βρῖσκεται ἔξω ἀπό κάθε συζήτηση, κι ὅτι μόνο ἡ ἄρση κάποιου ἐμπόδιου ἢ ἡ παραβίαση κάποιου μυστικοῦ μπορεῖ ν' ἀνοίξει τόν δρόμο πού ὀδηγεῖ ὡς ἐκεῖ, νά τί πρέπει νά ἐξετάσουμε. Μήπως τό θέμα τοῦτο δέν ἀποτελεῖ μέρος τῆς προσταγῆς πού ὑποκινάει τόν Λόγο ; Δέν εἶναι τάχα γιά νά σπρώξουν τόν ἄλλο νά μιλήσει γι' αὐτό καί γιά νά ξαναρχίζει πάντα νά μιλάει γι' αὐτό, πού τό ἐπιδεικνύουν στήν περίμετρο κάθε παρόντος Λόγου, σάν τό μυστικό πού πρέπει ὀπωσδήποτε νά ξετρυπώσουμε, – ἕνα πράγμα παράλογα ἀποσιωπημένο, καί πού εἶναι ταυτόχρονα δύσκολο καί ἀπαραίτητο, ἐπικίνδυνο καί πολύτιμο νά λεχθεῖ ; Δέν πρέπει νά λησμονῶμε ὅτι οἱ χριστιανικοὶ κανόνες, κάνοντας τό σέξ τό κατ' ἐξοχήν ἀντικείμενο τῆς ὁμολογίας, τό παρουσίαζαν πάντα σάν τό ἐπίφοβο αἶνιγμα : ὄχι αὐτό πού δείχνεται πεισματικά, ἀλλά αὐτό πού κρύβεται παντοῦ, ἡ ὑπουλη παρουσία πού κινδυνεύουμε νά μήν τή νιώσουμε διόλου, τόσο χαμηλή καί συχνά παραλλαγμένη εἶναι ἡ φωνή της. Ἡ μυστικότητα τοῦ σέξ δέν εἶναι ἀναμφίβολα ἡ θεμελιακή πραγματικότητα σέ σχέση πρὸς τήν ὁποία τοποθετοῦνται ὅλες οἱ παροτρύνσεις γιά ὀμιλία πάνω σ' αὐτό – εἴτε προσπαθοῦν νά τήν παραδιάσουν, εἴτε, ὑποχθόνια, νά τήν ἀνανεώνουν μέσ' ἀπό τόν ἴδιο τόν τρόπο πού μιλοῦν. Πρόκειται μάλλον γιά ἕνα θέμα πού ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ἴδιας τῆς μηχανικῆς αὐτῶν τῶν προτροπῶν : τρόπος γιά νά μορφοποιηθεῖ ἡ ἀπαίτηση νά μιλάμε γι' αὐτό, ἕνας μύθος ἀπαραίτητος στήν ἀπεριορίστα γόνιμη οἰκονομία τοῦ Λόγου πάνω στό σέξ. Τό

χαρακτηριστικό στις νεότερες κοινωνίες δέν είναι ότι καταδίκασαν τό σέξ στήν αφάνεια, αλλά ότι καταδικάστηκαν οί ίδιες νά μιλᾶνε γι' αὐτό ἀδιάκοπα, ἐξαίροντάς το σάν τό μυστικό.

2. Η ΕΜΦΥΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΣΤΡΟΦΩΝ

Πιθανή αντίρρηση : θά ἦταν λάθος νά δοῦμε σ' αὐτόν τόν πολλαπλασιασμό τῶν Λόγων ἓνα φαινόμενο καθαρά ποσοτικό, κάτι σάν μιὰ ἀπλή αὔξηση, λές καί εἶναι ἀδιάφορα τά ὅσα λέγονται ἐκεῖ μέσα, λές καί τό γεγονός καί μόνο ὅτι μιλάμε γι' αὐτό νά εἶναι πῶ σημαντικό ἀπό τίς προστακτικές μορφές πού τοῦ ἐπιβάλλουμε μιλώντας γι' αὐτό. Γιατί αὐτός ὁ διά τοῦ Λόγου ἔλεγχος τοῦ σέξ δέν ἀποσκοπεῖ, ἄραγε, νά διώξει ἀπό τήν πραγματικότητα τίς μορφές τῆς σεξουαλικότητας πού δέν ὑπόκεινται στήν αὐστηρή οἰκονομία τῆς ἀναπαραγωγῆς : νά πει ὄχι στίς ἄγονες δραστηριότητες, νά ἐξοστρακίσει τίς παράνομες ἡδονές, νά μειώσει ἢ νά ἀποκλείσει τίς πρακτικές πού δέν ἔχουν σάν σκοπό τήν τεκνογονία ; Μέσα ἀπό τόσους Λόγους, πολλαπλασίασαν τίς δικαστικές καταδίκες τῶν μικροδιαστροφῶν· προσκόλλησαν τή σεξουαλική ἀνωμαλία στή φρενοπάθεια· ἀπό τήν παιδική ἡλικία ὡς τά γεράματα, καθόρισαν ἓνα πρότυπο σεξουαλικῆς ἀνάπτυξης καί χαρακτηρίσαν ἐπιμελῶς ὅλες τίς δυνατές ἀποκλίσεις· ὀργάνωσαν παιδαγωγικούς ἐλέγχους καί ἰατρικές θεραπείες· γύρω ἀπό τίς παραμικρές παραξενιές, οἱ ἠθογράφοι, ἀλλά κυρίως οἱ γιατροί, ἐπιστρέψαν ὅλο τό ἐμφαντικό λεξιλόγιο τοῦ ἀποτροπιασμοῦ : τί ἄλλο εἶν' ὅλα αὐτά ἄν ὄχι μέσα πού τέθηκαν σέ ἐνέργεια

για να διαλύσουν, προς όφελος μιᾶς προσανατολισμένης στήν τεκνογονία σεξουαλικότητας, τόσες και τόσες ἄκαρπες ἡδονές ; Ὅλη αὐτή ἢ φλύαρη μέριμνα μέ τήν ὁποία θορυβοῦμε γύρω ἀπό τή σεξουαλικότητα ἐδῶ καί δυό-τρεῖς αἰῶνες, δέν ἐξυπηρετεῖ ἄραγε μιᾶ βασική ἔγνοια : τήν ἐξασφάλιση τῆς πληθυσμακῆς αὔξησης, τήν ἀναπαραγωγή τῆς ἐργασιακῆς δύναμης καί τήν ἀνανέωση τῆς μορφῆς τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, κοντολογίς τήν ὀργάνωση μιᾶς σεξουαλικότητας οἰκονομικά χρήσιμης καί πολιτικά συντηρητικῆς ;

Δέν ξέρω ἀκόμα ἄν αὐτός εἶναι τελικά ὁ σκοπός, ἀλλά ὅπωςδήποτε δέν ἐπιδίωξαν νά τόν πετύχουν μέ περιστολές. Ὁ 19ος αἰώνας κι ὁ δικός μας ὑπῆρξαν μάλλον ἢ ἐποχή τοῦ πολλαπλασιασμοῦ : μιᾶ διασπορά τῶν σεξουαλικότητων, ἕνα δυνάμωμα τῶν παράταιρων μορφῶν τους, μιᾶ πολλαπλή ἐμφύτευση τῶν « διαστροφῶν ». Ἡ ἐποχή μας ἐγκαινίασε τίς σεξουαλικές ἑτερογένειες.

Ὡς τό τέλος τοῦ 18ου αἰώνα, τρεῖς μεγάλοι ξεκάθαροι κώδικες – πέρα ἀπ' τίς ἐθιμικές ρυθμίσεις καί τούς καταναγκασμούς τῆς γνώμης – κυβερνοῦσαν τή σεξουαλική πρακτική : τό ἐκκλησιαστικό δίκαιο, ἡ χριστιανική ποιμαντορία, καί οἱ ἀστικοί νόμοι. Αὐτοί καθόριζαν, ὁ καθένας μέ τόν τρόπο του, τόν διαχωρισμό ἀνάμεσα στό θεμιτό καί τό ἀθέμιτο. Κι οἱ τρεῖς ἦταν κεντροθετημένοι στίς γαμήλιες σχέσεις : τό συζυγικό κάθῆκον, ἡ ἰκανότητα ἐκπλήρωσής του, ὁ τρόπος τήρησής του, οἱ ἀξιώσεις καί οἱ βιαιότητες μέ τίς ὁποῖες τό συνόδευαν, τά περιττά ἢ ἄτοπα χάδια πού τό εἶχαν γιά πρόσχημα, ἡ γονιμότητά του ἢ ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο προσπαθοῦσαν νά τό κάνουν ἄγονο, οἱ στιγμές πού τό ζητοῦσαν (ἐπικίνδυνες περίοδοι τῆς ἐγκυμοσύνης καί τοῦ θηλασμοῦ, ἀπαγορευμένος χρόνος τῆς Σαρακοστῆς ἢ τῶν νηστειῶν), ἡ συχνότητα ἢ ἡ ἀραιότητά του – , αὐτός ἦταν κύρια ὁ κορεσμένος ἀπό ἐντολές χώρος. Τό σέξ τῶν συζύγων ἦταν καταδυναστευμένο ἀπό κανόνες καί συστάσεις. Ἡ σχέση τοῦ γάμου ἦταν ἢ πιό ἔντονη ἐστία τῶν κα-

ταναγκασμών· γι' αυτήν κυρίως μιλούσαν· περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη, αυτή ήταν που έπρεπε να εξομολογείται με λεπτομέρειες. Βρισκόταν κάτω από ύψηλή επίτηρηση : αν κάπου λάθευε, έπρεπε να φανερωθεί και να καταδειχτεί μπροστά σε μάρτυρα. Τά « υπόλοιπα » παραμένανε πολύ πιό θολά : δέν έχουμε παρά να σκεφτούμε τήν άσάφεια στόν χαρακτηρισμό τής « σοδομίας », ή τήν άδιαφορία μπρός στήν σεξουαλικότητα τών παιδιών.

Έπιπλέον, αυτοί οι διαφορετικοί κώδικες δέν έκαναν έναν καθαρό διαχωρισμό ανάμεσα στίς παραβιάσεις τών κανόνων του γάμου και τίς παρεκκλίσεις άναφορικά πρός τή γεννητικότητα. Τό νά παραβιάζεις τούς νόμους του γάμου, ή τό νά γυρεύεις άλλότεριες ήδονές, ήταν έτσι κι άλλώς καταδικαστέο. Στόν κατάλογο τών βαρειών άμαρτημάτων, πού διακρίνονταν άναμεταξύ τους μονάχα ως πρός τό μέγεθος τους φιγουράριζε ή άκολασία (έξώγαμες σχέσεις), ή μοιχεία, ό διασμός, ή πνευματική ή σαρκική αίμομιξία, αλλά και ή σοδομία ή τό άμοιβαίο « χάδι ». Όσο για τά δικαστήρια, μπορούσαν νά καταδικάσουν έξίσου τήν όμοφυλοφιλία και τήν άπιστία, τόν γάμο χωρίς τή συναίνεση τών γονιών ή τήν κτηνοβασία. Τόσο στήν άστική όσο και στή θρησκευτική τάξη, εκείνο πού μετρούσε ήταν ή συνολική παρανομία. Άναμφίβολα τό « παρά φύσιν » ήταν σημαδεμένο μ' έναν ιδιαίτερο άποτροπιασμό. Άλλά δέν τό έβλεπαν παρά σάν μιά άκραία μορφή του « παρά νόμον »· παραβίαζε κι αυτό κάποιες έπιταγές – έπιταγές έξίσου ιερές μ' εκείνες του γάμου, και πού είχαν θεσπιστεί για νά διέπουν τήν τάξη τών πραγμάτων και τά σχέδια τών ανθρώπων. Οι άπαγορεύσεις πού άφορούσαν τό σέξ ήταν βασικά νομικού χαρακτήρα. Η « φύση », πού πάνω της συνέβαινε νά τίς θεμελιώνουν, ήταν κι αυτή ένα είδος δικαίου. Για καιρό οι έρμαφρόδιτοι ήταν έγκληματίες, ή βλαστοί του έγκλήματος, άφου ή άνατομική τους δομή, ή ίδια τους ή ύπαρξη, έφερε

σύγχυση στὸν νόμο πού διαχώριζε τὰ φύλα καὶ προδιέγραφε τὴ σύζευξή τους.

Σ' αὐτὸ τὸ σύστημα πού ἦταν κεντροθετημένο στὴ νόμιμη ἔνωση, ἡ λογοκρατικὴ ἔκρηξη τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰώνα ἐπέφερε δύο τροποποιήσεις. Καὶ πρῶτα, μιὰ κεντρόφυγη κίνηση σέ σχέση μέ τὴν ἑτερόφυλη μονογαμία. Βέβαια, συνεχίζεται ἡ ἀναφορά τοῦ πεδίου τῶν συνηθειῶν καὶ τῶν ἡδονῶν σ' αὐτὴν, σάν στὸν ἐσωτερικό του κανόνα. Μιλᾶνε ὅμως ὄλο καὶ λιγότερο γι' αὐτὴν, κι ὅπωςδὴποτε μέ μιὰ αὐξανόμενη φειδωλία. Παραιτοῦνται ἀπὸ τὸ νά ἰχνηλατοῦν τὰ μυστικά της· δέν τῆς γυρεύουν πιά νά ἐκφράζεται μέρα μέ τὴ μέρα. Τὸ νόμιμο ζευγάρι, μέ τὴν ὁμαλή του σεξουαλικότητα, ἔχει δικαίωμα σέ περισσότερη διακριτικότητα. Γείνει νά λειτουργεῖ σάν ἕνας κανόνας, πιὸ αὐστηρὸς ἴσως, ἀλλὰ πιὸ σιωπηλός. Ἀντίθετα, αὐτὸ πού ἀνακρίνουν εἶναι ἡ σεξουαλικότητα τῶν παιδιῶν, τῶν τρελῶν καὶ τῶν ἐγκληματιῶν· ἡ ἡδονὴ ἐκείνων πού δέν τούς ἀρέσει τὸ ἄλλο φύλο· τὰ ὄνειροπολήματα, οἱ ἰδεοληψίες, οἱ μικρομανίες ἢ οἱ μεγάλες παραφορές. Εἶναι ἡ σειρὰ ὄλων αὐτῶν τῶν μορφῶν, πού ἄλλοτε μόλις καὶ διακρίνονταν, νά περάσουν τώρα μπρὸς καὶ νά πάρουν τὸν λόγο γιὰ νά κάνουν τὴ δύσκολη ἐξομολόγηση αὐτοῦ πού εἶναι. Ὅχι πὼς τίς καταδικάζουν λιγότερο, κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ τίς ἀκοῦνε· κι ἂν ποτέ συμβεῖ νά ἐξετάσουν πάλι τὴν ὁμαλή σεξουαλικότητα, αὐτὸ γίνεται μέ μιὰ κίνηση ἀναρροϊκὴ ξεκινώντας ἀπ' αὐτές τίς σεξουαλικότητες τῆς περιφέρειας.

Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἡ προέλευση, στὸν χῶρο τῆς σεξουαλικότητας, μιᾶς εἰδικῆς διάστασης τοῦ « παρὰ φύσιν ». Σέ σχέση μέ τίς ἄλλες καταδικασμένες (ὄλο καὶ λιγότερο), μορφές, ὅπως ἡ μοιχεία ἢ ἡ ἀποπλάνηση, οἱ μορφές αὐτές αὐτονομοῦνται : τὸ νά νυμφευθεῖς μιὰ στενὴ σου συγγενὴ ἢ τὸ νά ἐπιδίδεσαι στὴ σοδομία, τὸ νά πλανέψεις μιὰ καλόγρια ἢ τὸ νά ἀσκεῖς τὸν σαδισμό, τὸ νά ἀπατᾷς τὴ γυναίκα σου ἢ τὸ νά διάζεις πτώματα, γίνονται πράγματα ριζικά διαφορετι-

κά. Ἡ περιοχή πού καλύπτεται ἀπό τήν ἕκτη ἐντολή ἀρχίζει νά διαλύεται. Ξηλώνεται ἐπίσης, στόν χῶρο τοῦ ἀστικού δικαίου, ἡ συγκεχυμένη κατηγορία τῆς « ἀκολασίας » πού ἦταν πάνω ἀπό ἕναν αἰῶνα ἀπό τίς πιό συχνές αἰτίες τῆς διοικητικῆς κάθειρξης. Ἀπό τά λείψανά της προβάλλουν, ἀπό τή μιά μεριά, οἱ παραβιάσεις τῆς νομοθεσίας (ἢ τῆς ἠθικῆς) τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας, κι ἀπό τήν ἄλλη οἱ προσβολές κατά τῆς ὁμαλότητος μιᾶς φυσιολογικῆς λειτουργίας (προσβολές ἄλλωστε πού ὁ νόμος μπορεῖ κάλλιστα νά κολάσει). Ἐδῶ βρίσκεται ἴσως κι ἕνας ἀπό τούς λόγους ἐκείνης τῆς γοητείας τοῦ Don Juan πού τρεῖς αἰῶνες δέν μπόρεσαν νά σβήσουν. Πίσω ἀπό τόν μεγάλο παραβάτη τῶν κανόνων τοῦ γάμου – κλέφτη γυναικῶν, διαφθορέα παρθένων, ντροπή τῶν οἰκογενειῶν καί προπηλάκιση τῶν συζύγων καί τῶν πατεράδων – διαφαίνεται ἕνα ἄλλο πρόσωπο : ἐκεῖνο πού διακατέχεται, παρὰ τή θέλησή του, ἀπό τή σκοτεινή τρέλα τοῦ σέξ. Πίσω ἀπό τόν ἀκόλαστο, ὁ διεστραμμένος. Παραβιάζει ἐσκεμμένα τόν νόμο, ἀλλά ταυτόχρονα κάτι σάν μιά ξεστρατισμένη φύση τόν παρασύρει μακριά ἀπό καθετί τό φυσικό· ὁ θάνατός του εἶναι ἡ στιγμή ὅπου ἡ ὑπερφυσική ἐπιστροφή τοῦ ἁμαρτήματος καί τῆς τιμωρίας συναντιέται μέ τή φυγή πρὸς τό « παρὰ φύσιν ». Τά δύο μεγάλα συστήματα κανόνων πού ἡ Δύση ἐπινόησε τό ἕνα μετά τό ἄλλο, γιά νά ρυθμίσει τό σέξ – ὁ νόμος τῆς ἔνωσης καί ἡ τάξη τῶν ἐπιθυμιῶν – ἡ ὑπαρξη τοῦ Don Juan πού ἀναδύθηκε στό κοινό τους σύνορο, τά ἀνατρέπει καί τά δυό. Ἄς ἀφήσουμε τούς ψυχαναλυτές ν' ἀναρωτιοῦνται ἂν ἦταν ὁμοφυλόφιλος, ναρκισσικός ἢ ἀνίκανος.

Μέ ἀρκετή βραδύτητα καί μέ ταλαντεύσεις, οἱ φυσικοὶ νόμοι τοῦ γάμου καί οἱ ἐνδογενεῖς κανόνες τῆς σεξουαλικότητος ἀρχίζουν νά καταγράφονται σέ δυό ξεχωριστά κατάστιχα. Ἕνας κόσμος τῆς διαστροφῆς διαγράφεται πού συναντιέται μ' ἐκεῖνον τῆς νομικῆς ἢ ἠθικῆς παραβάσεως, χωρὶς ὥστόσο νά εἶναι καί μιά ἀπλή παραλλαγή του. Γεννιέται

ένας ολόκληρος συρφετός, διαφορετικός από τούς παλιούς ακόλαστους, παρά τίς κάποιες συγγένειες άναμεταξύ τους. Ἐπό τό τέλος τοῦ 18ου αἰώνα ὡς τόν δικό μας, περιφέρονται μέσα στίς σχισμάδες τῆς κοινωνίας, κυνηγημένοι ἀλλά ὄχι πάντα ἀπό τούς νόμους, κλεισμένοι ἀλλά ὄχι πάντα στίς φυλακές, ἄρρωστα, ἴσως, ἀλλά σκανδαλιστικά, ἐπικίνδυνα θύματα, λεία κάποιας παράξενης ἀρρώστιας πού ὀνομάζεται ἐπίσης βίτσιο, καμιά φορά καί ἔγκλημα. Παιδιά πολύ ξύπνια, κοριτσάκια πού ὠρίμασαν πρόωρα, διαφορούμενα σχολαρόπαιδα, ὑπηρετές καί δάσκαλοι ὑποπτοι, σκληροί ἢ μανιακοί σύζυγοι, μοναχικοί συλλέκτες, περιπατητές μέ παράξενες παρορμήσεις : συχνάζουν στά πειθαρχικά συμβούλια, στά ἀναμορφωτήρια, στά σωφρονιστήρια, στά δικαστήρια καί τά ἄσυλα· κουβαλᾶνε στούς γιατρούς τήν κατασχή τους, καί στούς δικαστές τήν ἀρρώστια τους. Εἶναι ἡ ἀπέραντη οἰκογένεια τῶν διεστραμμένων, πού γειτονεύουν μέ τούς ἐγκληματίες καί συγγενεύουν μέ τούς τρελοῦς. Στό διάβα τοῦ αἰώνα, φέρουν διαδοχικά τό στίγμα τῆς « ἠθικῆς τρέλας », τῆς « γεννητικῆς νεύρωσης », τῆς « ἐκτροπῆς τοῦ γενετικοῦ ἔνστικτου », τοῦ « ἐκφυλισμοῦ » ἢ τῆς « ψυχικῆς ἀνισορροπίας ».

Τί νά σημαίνει ἄραγε ἡ ἐμφάνιση ὄλων αὐτῶν τῶν περιφερειακῶν σεξουαλικότητων ; Τό ὅτι μποροῦν καί ἔρχονται στό φῶς ἀποτελεῖ μήπως ἔνδειξη ὅτι ὁ κανόνας χαλαρώνει ; Ἡ μήπως τό γεγονός ὅτι τούς δίνεται τόση προσοχή ἀποδείχνει ἕνα καθεστῶς πῶς αὐστηρό καί τήν ἔγνοια ν' ἀσκηθεῖ πάνω τους ἕνας σωστός ἔλεγχος ; Ἐπό τήν ἀποψη τῆς καταστολῆς, τά πράγματα εἶναι διαφορούμενα. Ἐπιείκεια, ἂν σκεφτοῦμε ὅτι ἡ αὐστηρότητα τῶν κωδίκων ὡς πρὸς τά σεξουαλικά ἐγκλήματα ὑποχωρεῖ τόν 19ο αἰώνα σημαντικά· καί ὅτι ἡ δικαιοσύνη παραιτεῖται συχνά ὑπέρ τῆς ἰατρικῆς. Ἐλλά καί πρόσθετο τέχνασμα τῆς αὐστηρότητας, ἂν σκεφτεῖ κανεῖς ὅλα τά κέντρα ἐλέγχου κι ὅλους τούς μηχανισμούς ἐπαγρύπνησης πού στήθηκαν ἀπό τήν παιδαγωγική ἢ

τή θεραπευτική. Μπορεί βέβαια ή επέμβαση τῆς Ἐκκλησίας στή συζυγική σεξουαλικότητα καί ἡ ἄρνησή της νά δεχτεῖ τίς « δολιότητες » στήν τεκνοποιία νά ἀπέβαλαν, ὕστερα ἀπό 200 χρόνια, κάμποση ἀπό τήν πιεστικότητα τους. Δέν συμβαίνει ὁμως τό ἴδιο μέ τήν ἰατρική : αὐτή παρεμβαίνει ἔντονα στίς ἀπολαύσεις τοῦ ζευγαριοῦ· ἐπινόησε μιάν ὀλοκληρη ὀργανική παθολογία, λειτουργική ἢ διανοητική, πού προκαλεῖται τάχα ἀπό τίς « ἀτελεῖς » σεξουαλικές συνήθειες· ταξινόμησε ἐπιμελῶς ὅλες τίς μορφές τῶν ἐπιπρόσθετων ἡδονῶν· τίς ἐνσωμάτωσε στήν « ἀνάπτυξη » καί στίς « διαταραχές » τοῦ ἔνστικτου καί ἀνέλαβε τή διαχείρισή τους.

Τό σημαντικό δέν βρίσκεται ἴσως στό ἐπίπεδο τῆς ἐπιείκειας ἢ στόν βαθμό τῆς καταστολῆς· ἀλλά στή μορφή τῆς ἐξουσίας πού ἀσκεῖται. Ὄταν ὀνοματίζουν, σάν γιά νά τήν κάνουν νά ξεπεταχτεῖ, ὅλη τούτη τή θλάσηση τῶν παρὰ ταιρων σεξουαλικότητων, τό κάνουν ἄραγε γιά νά τήν ἀποκλείσουν ἀπό τό πραγματικό ; Εἶναι φανερό ὅτι ἡ λειτουργία τῆς ἐξουσίας πού ἀσκεῖται ἐδῶ δέν εἶναι ἡ ἀπαγορευτική. Καί ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε μέ τέσσερις ἐνέργειες ἐντελῶς διαφορετικές ἀπό τήν ἀπλή ἀπαγόρευση.

1. Ἄς πάρουμε τίς παλιές ἀπαγορεύσεις τῶν ὁμοίμων ἐνώσεων (ὄσο πολυάριθμες, ὄσο πολύπλοκες κι ἄν εἶναι), ἢ τήν καταδίκη τῆς μοιχείας μέ τήν ἀναπόφευκτη συχνότητά της· κι ἄς πάρουμε, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τούς πρόσφατους ἐλέγχους μέ τούς ὁποίους περιβάλανε τή σεξουαλικότητα τῶν παιδιῶν καί καταδιώξανε τίς « μοναχικές συνήθειές » τους. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δέν πρόκειται γιά τόν ἴδιο μηχανισμό ἐξουσίας. Ὅχι μόνο ἐπειδή στή μιά περίπτωση ἔχουμε νά κάνουμε μέ τήν ἰατρική καί στήν ἄλλη μέ τόν νόμο, στή μιά μέ τό ντρεσάρισμα, στήν ἄλλη μέ τήν ποινή· ἀλλά καί ἐπειδή ἡ τακτική πού ἐφαρμόζεται δέν εἶναι ἡ ἴδια. Φαινομενικά πρόκειται, καί στίς δύο περιπτώσεις, γιά ἕνα ἔργο ἐξάλειψης, καταδικασμένο πάντα στήν ἀποτυχία καί

πού·πάντα κατανάγκη ξαναρχίζει. Ἡ ἀπαγόρευση, ὅμως, τῶν « αἰμομιξιῶν » ἐπιδιώκει τόν στόχο της μέ μιᾶ ἀσυμπωτική ἐξασθένηση αὐτοῦ πού καταδικάζει· ὁ ἔλεγχος τῆς παιδικῆς σεξουαλικότητος τόν ἐπιδιώκει μέ μιᾶ ταυτόχρονη ἐξάπλωση τῆς ἴδιας του τῆς ἐξουσίας καί τοῦ ἀντικειμένου πάνω στό ὅποιο τήν ἀσκει. Ἐνεργεῖ στή βάση μιᾶς διπλῆς ἀνάπτυξης πού ἐπεκτείνεται στό ἄπειρο. Οἱ παιδαγωγοί κι οἱ γιατροί καταπολέμησαν βέβαια τόν παιδικό ἀννατισμό σάν μιᾶ ἐπιδημία πού ἤθελαν νά ἐξαλείψουν. Στήν πραγματικότητα, σ' ὅλη τή διάρκεια αὐτῆς τῆς μακρόχρονης ἐκστρατείας, πού κινητοποιήσε τόν κόσμο τῶν ἐνήλικων γύρω ἀπό τό σέξ τῶν παιδιῶν, δέν ἔκαναν ἄλλο ἀπό τό νά βρῖσκουν στήριγμα πάνω σ' αὐτές τίς μικροαπολαύσεις, νά τίς συγκροτοῦν ὡς μυστικά (νά τίς ἀναγκάζουν δηλαδή νά κρύβονται γιά νά μποροῦν μετά νά τίς ἀνακαλύπτουν), νά τίς ἀνιχνεύουν, νά τίς παρακολουθοῦν ἀπό τή γένεσή τους ὡς τίς συνέπειές τους, νά ἐντοπίζουν ὅτιδήποτε θά μποροῦσε νά τίς προκαλέσει ἢ ἀπλῶς νά τίς ἐπιτρέψει· παντοῦ ὅπου ὑπῆρχε κίνδυνος νά ἐκδηλωθοῦν, ἐγκατέστησαν ἐποπτικούς μηχανισμούς, ἔστησαν παγίδες γιά νά ἐξαναγκάσουν σέ ὁμολογίες, ἐπέβαλαν ἀνεξάντλητους διορθωτικούς Λόγους· κάλεσαν σέ συναγερμό γονεῖς καί δάσκαλους, σπέρνοντας μέσα τους τήν ὑποψία ὅτι ὅλα τά παιδιά ἦταν ἔνοχα, καί τόν φόβο ὅτι ἦταν οἱ ἴδιοι ἔνοχοι ἄν δέν τά ὑποψιάζονταν ἀρκετά· τούς κράτησαν σέ ἐπαγρύπνηση μπρός σ' αὐτόν τόν ἀναδρομικό κίνδυνο· τούς προδιέγραψαν τή συμπεριφορά τους καί τούς ἀνακωδίκωσαν τήν παιδαγωγική τους· πάνω στόν οἰκογενειακό χώρο ἐπέβαλαν ἕνα ὀλόκληρο ἰατρικο-σεξουαλικό καθεστῶς. Τό « ἐλάττωμα » τοῦ παιδιοῦ δέν εἶναι τόσο ἕνας ἐχθρός ὅσο ἕνα στήριγμα· ἄς τό χαρακτηρίζουν σάν τό κακό πού πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ· ἡ μοιραία ἀποτυχία, ἡ ὑπέρομετρη ἐμμὸνῆ σ' ἕνα ἔργο ἀρκετά μάταιο, γεννοῦν τήν ὑποψία ὅτι τοῦ ζητοῦν μᾶλλον νά ἐπιμείνει, νά πολλαπλασιάζεται στά σύνορα τοῦ ὄρατοῦ καί

του άόρατου, παρά νά εξαφανιστεῖ γιά πάντα. Σ' όλο τό μήκος αὐτοῦ τοῦ στηρίγματος, ἡ έξουσία προχωρᾷ, πολλαπλασιάζει τούς διασταθμούς καί τίς ἐνέργειές της, ἐνῶ ό στόχος της ἀπλώνεται, ὑποδιαιρεῖται καί διακλαδώνεται, εἰσδύοντας στό πραγματικό μέ τό ἴδιο μ' αὐτήν δῆμα. Φαινομενικά, πρόκειται γιά ἕνα μηχανισμό ἀναχαιτιστικό· στήν πραγματικότητα, ἔχουν χαραχθεῖ όλόγυρα ἀπό τό παιδί οἱ γραμμές μιᾶς ἀπεριόριστης διεΐσδυσης.

2. Αὐτό τό καινούργιο κυνηγητό ἐνάντια στίς περιφερειακές σεξουαλικότητες ὀδηγεῖ σέ μίαν ἐνσωμάτωση τῶν διαστροφῶν καί σ' ἕνα νέο προσδιορισμό τῶν ἀτόμων. Ἡ σοδομία – ἐκείνη τοῦ παλιοῦ ἀστικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου – ἦταν ἕνας τύπος ἀπαγορευμένης πράξης· ὁ αὐτοῦργός της δέν ἦταν παρά τό νομικό της ὑποκείμενο. Ὁ ὁμοφυλόφιλος τοῦ 19ου αἰώνα γίνεται μιά φυσιογνωμία : ἕνα παρελθόν, μιά ἱστορία καί μιά παιδική ἡλικία, ἕνας χαρακτήρας, ἕνας τρόπος ζωῆς· μιά μορφολογία, ἐπίσης, μέ μιά ἀνατομία ἀσυνήθιστη καί ἴσως μέ μιά μυστηριώδη φυσιολογία. Τίποτα ἀπ' ὅ,τι εἶναι, στήν ὀλότητά του, δέν ξεφεύγει ἀπό τή σεξουαλικότητά του. Παντοῦ σ' αὐτόν εἶναι παρούσα : βρῖσκεται πίσω ἀπ' ὅλες του τίς ἐκδηλώσεις, ἀφοῦ ἀποτελεῖ τήν ὑποβλη καί τήν ἀπεριόριστα ἐνεργή ἀρχή τους· εἶναι χαραγμένη ξεδιάντροπα στό πρόσωπο καί στό κορμί του, σάν ἕνα μυστικό πού πάντα προδίνεται. Εἶναι ὁμοούσια μ' αὐτόν, ὄχι τόσο σάν μιά συνηθισμένη ἀμαρτία, ὅσο σάν μιά φύση ἀλλόκοτη. Δέν πρέπει νά λησμονᾶμε ὅτι ἡ ψυχολογική, ἡ ψυχιατρική, ἡ ἱατρική κατηγορία τῆς ὁμοφυλοφιλίας συγκροτήθηκε ἀπό τότε πού χαρακτηρίστηκε – τό περίφημο ἄρθρο τοῦ Westphal τό 1870, πάνω στά « ἀνάστροφα σεξουαλικά αἰσθήματα » μπορεῖ νά χρησιμέψει σάν χρονολογία τῆς γέννησῆς της¹⁵ – ὄχι τόσο ἀπό ἕνα τύπο σε-

15. Westfal, *Archiv für Neurologie*, 1870.

ξουαλικῶν σχέσεων, ὅσο ἀπὸ μιᾶ ιδιαίτερη ποιότητα τῆς σεξουαλικῆς αἰσθητικότητας, ἕναν ιδιαίτερο τρόπο ν' ἀναστρέφει κανεὶς μέσα του τὸ ἀρσενικό καὶ τὸ θηλυκό. Ἡ ὁμοφυλοφιλία ἐμφανίστηκε σάν ἕνα σχῆμα τῆς σεξουαλικότητας ὅταν μεταστράφηκε ἀπὸ τὴν πρακτικὴ τῆς σοδομίας σ' ἕνα εἶδος ἐσωτερικῆς ἀμφιγένειας, σ' ἕναν ἐρμαφροδιτισμὸ τῆς ψυχῆς. Ὁ σοδομίτης ἦταν ἕνας καθ' ὑποτροπὴν αἰρετικός, ὁ ὁμοφυλόφιλος εἶναι τώρα ἕνα εἶδος.

Ὅπως εἶδη εἶναι κι ὄλοι αὐτοὶ οἱ μικροδιστραμμένοι πού οἱ ψυχίατροι τοῦ 19ου αἰῶνα ταξινομοῦν, βαφτίζοντάς τους μ' ἀλλόκοτα ὀνόματα : ἔχουμε τοὺς ἐπιδειξίεις τοῦ Lasègue, τοὺς φετιχιστὲς τοῦ Binet, τοὺς ζωόφιλους καὶ ζωοεραστές τοῦ Krafft-Ebing, τοὺς αὐτο-μονοσεξουαλιστὲς τοῦ Rohleder· θὰ ὑπάρξουν οἱ μιξοσκοπόφιλοι, οἱ γυναικόμαστοι, οἱ πρεσβυόφιλοι, οἱ ὁμοφυλόφιλοι σεξοαισθητικοὶ κι οἱ δυσπαρευνιστικὲς γυναῖκες. Αὐτὰ τὰ ὠραῖα ὀνόματα αἰρέσεων παραπέμπουν σέ μιὰ φύση πού φαίνεται νά ξεχνιέται ἀρκετὰ γιὰ νά ξεφύγει ἀπὸ τὸν νόμο, ἀλλὰ πού θυμᾶται τὸν ἑαυτὸ της ἀρκετὰ ὥστε νά συνεχίζει νά παράγει κι ἄλλα εἶδη, ἀκόμα κι ἐκεῖ ὅπου δέν ὑπάρχει πιά τάξη. Ἡ μηχανικὴ τῆς ἐξουσίας πού κυνηγáει ὅλο αὐτὸ τὸ σύμφυρμα σκοπεύει νά τὸ ἐξαλείψει, παρέχοντάς του μιὰ πραγματικότητα ἀναλυτικὴ, ὄρατὴ καὶ μόνιμη : τὸ χώνει μέσα στὰ κορμιά, τὸ γλιστράει κάτω ἀπὸ τοὺς τρόπους, τὸ μετατρέπει σέ μιὰ ἀρχὴ κατὰταξης καὶ κατανοητικότητας, τὸ συγκροτεῖ σάν λόγο ὑπαρξης καὶ φυσικὴ τάξη τῆς ἀταξίας. Ἀποκλεισμός ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκτροχιασμένων σεξουαλικότητων ; Κάθε ἄλλο : προσδιορισμός, περιοχικὴ στερεοποίηση τῆς καθεμιάς ἀπ' αὐτές. Διασπείροντάς τες, τίς διαδίδουν μέσα στό πραγματικὸ καὶ τίς ἐνσωματώνουν στό ἄτομο.

3. Περισσότερο κι ἀπὸ τίς παλιές ἀπαγορεύσεις, αὐτὴ ἡ μορφή ἐξουσίας ἀπαιτεῖ, γιὰ νά ἀσκηθεῖ, παρουσιές σταθερές, προσεχτικὲς, ἀκόμα καὶ περίεργες· προϋποθέτει ἐγγύτητες· προχωρᾷ μὲ ἐπίμονες ἐξετάσεις καὶ παρατηρήσεις·

ζητάει μίαν ανταλλαγή Λόγων, διαμέσου ἐρωτήσεων πού αποσποῦν ὁμολογίες, κι ἐκμυστηρεύσεων πού ξεπερνοῦν τίς ἐρωτήσεις. Συνεπάγεται μιά φυσική προσέγγιση καί μιά λειτουργία τῶν αἰσθήσεων πολὺ ἔντονες. Αὐτῶν ἀκριδῶς, ἡ ἱατρικοποίηση τοῦ σεξουαλικά ἀσυνήθιστου εἶναι ταυτόχρονα ἀποτέλεσμα καί μέσο. Ἐνταγμένες στό κορμί, ἔχοντας γίνει βαθύτερος χαρακτήρας τῶν ἀτόμων, οἱ ἰδιοτροπίες τοῦ σέξ ὑπάγονται στήν ἀρμοδιότητα μιᾶς τεχνολογίας τῆς υἰείας καί τοῦ παθολογικοῦ. Καί ἀντίστροφα, ἀφοῦ εἶναι ἢ μποροῦν νά γίνουν ἀντικείμενο τῆς ἱατρικῆς, εἶναι σάν βλάβη, δυσλειτουργία ἢ σύμπτωμα πού πρέπει κανεῖς νά τίς ἀναζητήσει στό βάθος τοῦ ὀργανισμοῦ ἢ στήν ἐπιφάνεια τοῦ δέρματος ἢ ἀνάμεσα σ' ὄλα τά σημάδια τῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ ἐξουσία πού ἐπιλαμβάνεται ἔτσι τῆς σεξουαλικότητας, ἐτοιμάζεται νά ψηλαφίσει τά κορμιά· τά χαϊδεύει μέ τό βλέμμα· φορτίζει μέ ἔνταση διάφορα μέρη τους· ἤλεκτριζέει τίς ἐπιφάνειες· δραματοποιεῖ τίς θολές στιγμές. Σφιχταγκαλιάζει τό σεξουαλικό σῶμα. Αὐξηση τῆς αποτελεσματικότητας, ἀναμφίβολα, κι ἐπέκταση τοῦ ἐλεγχόμενου πεδίου. Ἄλλά καί αἰσθησιοποίηση τῆς ἐξουσίας καί κέρδος ἡδονῆς. Πράγμα πού φέρνει ἕνα διπλό ἀποτέλεσμα : μιά ὄθηση δίνεται στήν ἐξουσία ἀπό τήν ἴδια της τήν ἀσκησιμιά ἀναστάτωση ἀποζημιώνει τόν ἔλεγχο πού ἐπιτηρεῖ καί τόν σπρώχνει πιό πέρα· ἡ ἔνταση τῆς ὁμολογίας ἀνανεώνει τήν περιέργεια τοῦ ἐρωτηματολόγιου· ἡ ἡδονή πού ἀνακαλύπτεται ἐπιστρέφει πρὸς τήν ἐξουσία πού τήν περιζώνει. Ἄλλά τόσες πειστικές ἐρωτήσεις τονίζουν, σ' αὐτόν πού πρέπει ν' ἀπαντήσει, τίς ἡδονές πού δοκιμάζει· τό βλέμμα τίς ἐντοπίζει, ἡ προσοχή τίς ἀπομονώνει καί τίς ζωντανεύει. Ἡ ἐξουσία λειτουργεῖ σάν ἕνας προσκλητήριος μηχανισμός, ἐλκύει, ξεδιαλέγει αὐτές τίς ἀλλοκοτιές γιά τίς ὁποῖες ἐπαγρυπνεῖ. Ἡ ἡδονή διαχέεται πάνω στήν ἐξουσία πού τήν ἀνιχνεύει· ἡ ἐξουσία στεριώνει τήν ἡδονή πού μόλις τήν ἔχει ξετροπώσει.

Ἡ ἱατρικὴ ἐξέταση, ἡ ψυχιατρικὴ ἔρευνα, ἡ παιδαγωγικὴ ἀναφορὰ, οἱ οἰκογενειακοὶ ἔλεγχοι μποροῦν ἀσφαλῶς νὰ ἔχουν σάν ὄλικό καὶ φανερό στόχο νὰ λένε ὄχι σέ ὄλες τίς ἄτακτες ἢ ἄκαρπες σεξουαλικότητες· στήν πραγματικότητα λειτουργοῦν σάν μηχανισμοὶ διπλῆς παρόρμησης : ἡδονῆς καὶ ἐξουσίας. Ἐδὼ ν' ἀσκεῖς μιὰ ἐξουσία πού ἀνακρίνει, ἐπιτηρεῖ, καιροφυλακεῖ, σκαλίζει, ψαχουλεύει, παραφυλάει, φέρνει στό φῶς· κι ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡδονή πού ἐρεθίζεται καθῶς πρέπει νὰ γλυτώσει ἀπ' αὐτήν τήν ἐξουσία, νὰ φύγει μακριά της, νὰ τήν ξεγελάσει ἢ νὰ τή μετενδύσει. Ἐξουσία πού ἀφήνεται νὰ κυριευτεῖ ἀπό τήν ἡδονή πού κυνηγᾷ· κι ἀπέναντί της, ἐξουσία πού αὐτοβεβαιώνεται μέσα στήν ἡδονή τοῦ νὰ δείχνεται, νὰ σκανδαλίζει ἢ ν' ἀντιστέκεται. Πανουργία καὶ σαγήνεμα· ἀντιπαράθεση καὶ ἀμοιβαία δυνάμωση : οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιά, ὁ ἐνήλικος κι ὁ ἔφηβος, ὁ δάσκαλος κι οἱ μαθητές, οἱ γιατροὶ καὶ οἱ ἄρρωστοι, ὁ ψυχίατρος μέ τήν ὑστερική του καὶ τοὺς διεστραμμένους του, δέν ἔπαψαν νὰ παίξουν αὐτό τό παιχνίδι ἀπό τόν 19ο αἰώνα. Αὐτές οἱ ἐκκλήσεις, οἱ ὑπεκφυγές, οἱ κυκλικές παροτρύνσεις ἔχουν χαράξει γύρω ἀπό τό σέξ καὶ τὰ κορμιά ὄχι σύνορα πού δέν πρέπει νὰ τὰ διαβεῖ κανεῖς, ἀλλά τίς ἀτέρμονες ἐλικοειδεῖς καμπύλες τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἡδονῆς.

4. Ἀπό ἐδῶ καὶ ὄλοι αὐτοὶ οἱ μηχανισμοὶ σεξουαλικοῦ κορεσμοῦ, οἱ τόσο χαρακτηριστικοὶ τοῦ κοινωνικοῦ χώρου καὶ τῶν κοινωνικῶν ἱεροτελεστιῶν τοῦ 19ου αἰώνα. Λένε συχνά ὅτι ἡ νεότερη κοινωνία προσπάθησε νὰ περιορίσει τὴ σεξουαλικότητα στό ζευγάρι – στό ἑτερόφυλο καί, κατὰ τό δυνατό, νόμιμο ζευγάρι. Θά μπορούσαμε ἐξίσου καλά νὰ ποῦμε ὅτι ἂν δέν ἐπινόησε, τουλάχιστον μεθόδευσε πολύ προσεχτικά καὶ συντέλεσε στόν ραγδαῖο πολλαπλασιασμό τῶν ὁμάδων μέ πολλαπλά στοιχεῖα καὶ μέ κυκλοφορούσα σεξουαλικότητα : μιὰ κατανομή σημείων ἐξουσίας, ἱεραρχημένων ἢ σέ ἀντιπαράθεση· ἡδονές « κυνηγημένες » – δη-

λαδή ποθητές και συνάμα καταδιωγμένες· κομματιαστές σεξουαλικότητες, άνεκτές ή ένθαρρυνόμενες· γειτνιάσεις πού θέλουν νά περνοῦν γιά διαδικασίες επιτήρησης και πού λειτουργοῦν σάν μηχανισμοί έντατικοποίησης· έπαφές έπαγωγικές. Τό ίδιο γίνεται και μέ τήν οικογένεια, ή μάλλον μέ τό σπιτικό, γονεῖς, παιδιά, και σ' όρισμένες περιπτώσεις, ύπηρέτες. Ἡ οικογένεια τοῦ 19ου αἰώνα εἶναι ἄραγε ἕνα μονογαμικό και συζυγικό κύτταρο ; Ἴσως, ὡς ἕνα βαθμό. Ὅμως εἶναι επίσης ἕνα δίκτυο ἀπό ἡδονές-έξουσίες σπονδυλωμένες πάνω σέ πολλαπλά σημεία και μέ σχέσεις μεταβλητές. Ὁ διαχωρισμός τῶν ἐνηλίκων και τῶν παιδιῶν, ή πόλωση πού καθιερώνεται ἀνάμεσα στήν κρεβατοκάμαρα τῶν γονιῶν και ἐκείνη τῶν παιδιῶν (πού θά γίνει « κανονική » στό διάβα τοῦ αἰώνα ὅταν ἄρχισε ή ἀνέγερση λαϊκῶν κατοικιῶν), οἱ σχετικές διακρίσεις ἀνάμεσα στ' ἀγόρια και στά κορίτσια, οἱ αὐστηρές ὁδηγίες γιά τή φροντίδα τῶν νηπίων (μητρικός θηλασμός, ὑγιεινή), ή ζωηρή προσοχή γύρω ἀπό τήν παιδική σεξουαλικότητα, οἱ ὑποτιθέμενοι κίνδυνοι τοῦ αὐνανισμοῦ, ή σημασία πού δίνεται στήν ἐφηβεία, οἱ μέθοδοι έπαγρύπνησης πού συστήνονται στους γονεῖς, οἱ παροτρύνσεις, τά μυστικά και οἱ φόβοι, ἐκτιμημένα και συνάμα επίφοδη παρουσία τῶν ὑπηρετῶν, ὅλα τοῦτα κάνουν τήν οικογένεια, ἀκόμα και ἂν ἀναχθεῖ στίς πιό μικρές της διαστάσεις, ἕνα πολύπλοκο δίκτυο κορεσμένο ἀπό πολλαπλές σεξουαλικότητες, ἀποσπασματικές και κινητές. Ἡ ἀναγωγή τους στή συζυγική σχέση, ἀκόμα και ἂν προβληθεῖ μέ τή μορφή τῆς ἀπαγορευμένης ἐπιθυμίας, πάνω στά παιδιά, δέν μπορεί νά ἐξηγήσει ὅλο τοῦτο τό σύστημα, πού εἶναι, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τίς σεξουαλικότητες, λιγότερο μιᾷ ἀπαγορευτική ἀρχή και περισσότερο ἕνας μηχανισμός διεγερτικός και πολλαπλασιαστικός. Τά σχολικά ή ψυχιατρικά ἱδρύματα, μέ τούς πολυπληθεῖς ἐνοίκους τους, τήν ἱεραρχία τους, τίς τακτοποιήσεις τους, τοῦ χώρου, τό σύστημά τους επιτήρησης, ἀποτελοῦν πλάι στήν οικογένεια, ἕναν ἄλλο τρόπο δια-

νομῆς τοῦ παιχιδιοῦ τῶν ἐξουσιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν· σχηματίζουν ὁμῶς κι αὐτὰ περιοχές ὑψηλοῦ βαθμοῦ σεξουαλικοῦ κορεσμοῦ, μέ βασικούς χώρους ἢ τελετουργίες, ὅπως ἡ αἴθουσα διδασκαλίας, ὁ κοιτώνας, ἡ ἐπίσκεψη, ἡ ἢ ἰατρικὴ ἐξέταση. Οἱ μορφές μιᾶς μὴ συζυγικῆς, μὴ ἑτερόφυλης, μὴ μονογαμικῆς σεξουαλικότητος ἐπιστρατεύονται ἐδῶ καὶ καθιερώνονται.

Ἡ « ἄστικὴ » κοινωνία τοῦ 19ου αἰῶνα, καὶ ἀσφαλῶς ἡ δική μας ἀκόμα, εἶναι μιὰ κοινωνία τῆς φανταχτερῆς καὶ ἀνθισμένης διαστροφῆς. Καὶ τοῦτο, ὄχι μόνο μέ τὸν τρόπο τῆς ὑποκρισίας, γιατί τίποτα δέν ὑπῆρξε πιό ἐκδηλο καὶ πιό φλύαρο γιὰ τίποτ' ἄλλο δέν νοιάστηκαν πιό φανερά οἱ Λόγοι καὶ οἱ Θεομοί. Ὅχι ἐπειδὴ, θέλοντας νά ὑψώσει ἐνάντια στήν σεξουαλικότητα ἓνα φραγμό πάρα πολύ αὐστηρό ἢ πάρα πολύ γενικό, προκάλεσε ἄθελά της μιὰ διεστραμμένη ἄνθηση καὶ μιὰ ἐκτεταμένη παθολογία τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ. Πρόκειται μάλλον γιὰ τὸν τύπο ἐξουσίας πού ἔθεσε σέ λειτουργία πάνω στό σῶμα καὶ τό σέξ. Αὐτὴ ἀκριδῶς ἡ ἐξουσία δέν ἔχει οὔτε τὴ μορφή τοῦ νόμου, οὔτε τίς συνέπειες τῆς ἀπαγόρευσης. Ἀντίθετα, προχωράει μέ μιὰ βαθμιαία διάσπαση τῶν ἐνιαίων σεξουαλικότητων. Δέν βάζει σύνορα στὴ σεξουαλικότητα· ἐπεκτείνει τίς διάφορες μορφές της, συνεχίζοντάς τες πάνω στίς γραμμές μιᾶς ἀπεριόριστης διεΐσδυσης. Δέν τὴν ἀποκλείει, τὴν ἐγκλείει μέσα στό κορμί σάν τρόπο προσδιορισμοῦ τῶν ἀτόμων. Δέν προσπαθεῖ νά τὴν ἀποφύγει· προσελκύει τίς ποικιλίες της μ' ἐλικοειδεῖς κινήσεις ὅπου ἐξουσία καὶ ἡδονὴ ἐνισχύονται· δέν ὀρθώνει φραγμούς· ὀργανώνει τοὺς τόπους μέγιστου κορεσμοῦ. Παράγει καὶ στεριώνει τὴ σεξουαλικὴ ἀνομοιογένεια. Ἡ νεότερη κοινωνία εἶναι διεστραμμένη, ὄχι παρὰ τὸν πουριτανισμό της, οὔτε σάν συνέπεια τῆς ὑποκρισίας της. Εἶναι διεστραμμένη πραγματικά καὶ ἄμεσα.

Πραγματικά. Οἱ πολλαπλές σεξουαλικότητες – αὐτές πού ἐμφανίζονται μέ τὴν ἡλικία (σεξουαλικότητες τοῦ νηπίου ἢ

του παιδιού), αυτές που στερεώνονται σέ γούστα ή συνήθειες (σεξουαλικότητα του όμοφυλόφιλου, του γεροντόφιλου, του φετιχιστή...), αυτές που επενδύουν μέ τρόπο διάχυτο διάφορες σχέσεις (σεξουαλικότητα τής σχέσης γιατροῦ-ἄρρωστου, παιδαγωγού-μαθητῆ, ψυχίατρου-τρελοῦ), αυτές που ἀπαντιόνται στους διάφορους χώρους (σεξουαλικότητα του σπιτικοῦ, του σχολειοῦ, τής φυλακῆς) – ὅλες ἀποτελοῦν συνάρτηση συγκεκριμένων διαδικασιῶν ἐξουσίας. Δέν πρέπει νά φαντάζεται κανείς ὅτι ὅλα τούτα τά πράγματα, ἀνεκτά, ἴσαμε τότε, τράδηξαν τήν προσοχή καί χαρακτηρίστηκαν μέ τρόπο μειωτικό, ὅταν θέλησαν νά δώσουν ἕνα ρυθμιστικό ρόλο στόν μόνο τύπο σεξουαλικότητας πού μποροῦσε ν' ἀναπαράγει τήν ἐργασιακή δύναμη καί τό οἰκογενειακό σχῆμα. Αὐτά τά πολύμορφα φερσίματα πάρθηκαν πραγματικά ἀπό τά κορμιά τῶν ἀνθρώπων καί τίς ἡδονές τους· ἢ μάλλον παγιώθηκαν μέσα τους· πολλαπλοί μηχανισμοί ἐξουσίας τά ἀποζήτησαν, τά ἔφεραν στό φῶς, τ' ἀπομόνωσαν, τά δυνάμωσαν, τά ἐνσωμάτωσαν. Ἡ αὔξηση τῶν διαστροφῶν δέν εἶναι ἠθικολογικό θέμα πού τάχα βασάνισε τά σχολαστικά πνεύματα τῶν δικτωριανῶν. Εἶναι τό πραγματικό προϊόν τής παρέμβασης ἑνός τύπου ἐξουσίας στά κορμιά καί τίς ἡδονές τους. Μπορεῖ ἡ Δύση νά μή στάθηκε ἄξια νά ἐπινοήσει καινούργιες ἡδονές καί ἀσφαλῶς δέν ἀνακάλυψε πρωτότυπα βίτσια. Προσδιόρισε ὅμως νέους κανόνες στήν ἀμοιβαία σχέση ἐξουσιῶν καί ἡδονῶν : πάνω τῆς σχεδιάστηκε ἡ παγωμένη μορφή τῶν διαστροφῶν.

Ἄπευθείας. Αὐτή ἡ ἐμφύτευση τῶν πολλαπλῶν διαστροφῶν δέν εἶναι ἕνας ἐμπαιγμός ἀπό τή μεριά τῆς σεξουαλικότητας πού ἐκδικιέται μίαν ἐξουσία ἐπειδή αὐτή τῆς ἐπέβαλε ἕνα νόμο πού καταστέλλει τήν ἀκολασία. Οὔτε πρόκειται γιά παράδοξες μορφές ἡδονῆς πού ἐπιστρέφουν πρὸς τήν ἐξουσία γιά νά τήν ἐπενδύσουν μέ τή μορφή μιᾶς « ἡδονῆς πού πρέπει κανείς νά ὑποστῆ ». Ἡ ἐμφύτευση τῶν διαστροφῶν εἶναι ἕνα ἀποτελεσμα-μέσο : μέ τούτη τήν ἀπομό-

νωση, τό δυνάμωμα καί τήν κατοχύρωση τῶν περιφερειακῶν σεξουαλικότητων, οἱ σχέσεις τῆς ἐξουσίας μέ τό σέξ καί τήν ἡδονή διακλαδώνονται, πολλαπλασιάζονται, διατρέχουν τό κορμί καί διεισδύουν στίς συμπεριφορές. Καί πάνω σ' αὐτόν τόν προμαχῶνα τῶν ἐξουσιῶν ἐγκαθίστανται διάφορες σεξουαλικότητες σκόρπιες, προσδεμένες σέ μία ἡλικία, σ' ἕναν τόπο, σ' ἕνα γοῦστο, σέ κάποια μορφή συνήθειας. Πολλαπλασιασμός τῶν σεξουαλικότητων μέ τήν ἐπέκταση τῆς ἐξουσίας· διόγκωση τῆς ἐξουσίας, στήν ὁποία ἡ καθεμίᾳ ἀπ' αὐτές τίς περιφερειακές σεξουαλικότητες δίνει μιᾶ ἐπιφάνεια γιά ἐπέμβαση : ἀπό τόν 19ο αἰῶνα κυρίως, αὐτή ἡ ἀλληλουχία ἐξασφαλίζεται καί ἐναλλάσσεται μέ τά ἀμέτρητα οἰκονομικά κέρδη πού χάρη στή μεσολάβηση τῆς ἱατρικῆς, τῆς ψυχιατρικῆς, τῆς πορνείας, τῆς πορνογραφίας συνδέθηκαν μ' αὐτήν τήν ἀναλυτική διάσπαση τῆς ἡδονῆς καί μέ τήν ἐνίσχυση τῆς ἐξουσίας πού τήν ἐλέγχει. Ἡδονή καί ἐξουσία δέν ἀλληλοκαταργοῦνται· δέν στρέφονται ἡ μιᾶ ἐνάντια στήν ἄλλη· κυνηγοῦνται, συμπλέκονται καί ξανά χυμᾶνε ἡ μιᾶ πάνω στήν ἄλλη. Ἀλληλοδιαδέχονται μέσω πολύπλοκων καί θετικῶν μηχανισμῶν διεγερσης καί προτροπῆς.

Πρέπει λοιπόν νά ἐγκαταλείψουμε δίχως ἄλλο τήν ὑπόθεση ὅτι οἱ νεότερες βιομηχανικές κοινωνίες ἐγκαινίασαν ὡς πρὸς τό σέξ μιᾶ ἐποχή αὐξημένης καταστολῆς. Ὅχι μόνο βρισκόμαστε μπροστά σέ μιᾶ φανερή ἔκρηξη τῶν αἰρετικῶν σεξουαλικότητων, ἀλλά προπάντων – κι ἐδῶ εἶναι τό σημαντικό – μιᾶ λειτουργία πολύ ἀλλιῶτικη ἀπό τόν νόμο, ἔστω κι ἂν στηρίζεται τοπικά σέ ἀπαγορευτικές διαδικασίες, ἐξασφαλίζει, μ' ἕνα δίκτυο ἀλυσιδωτῶν μηχανισμῶν, τή γοργή διάδοση εἰδικῶν ἡδονῶν καί τόν πολλαπλασιασμό ἐτερόκλητων σεξουαλικότητων. Καμιά κοινωνία, μᾶς λένε, δέν ὑπῆρξε πιό σεμνότυφη, ποτέ οἱ φορεῖς τῆς ἐξουσίας δέν πάσχισαν περισσότερο νά προσποιηθοῦν ὅτι ἀγνοοῦσαν αὐτό πού ἀπαγόρευαν, σάν νά μήν ἤθελαν νά ἔχουν μαζί

του τίποτα τό κοινό. Προκύπτει ακριβῶς τό αντίθετο, τουλάχιστον ἀπό μιὰ γενική ἐπισκόπηση : ποτέ ἄλλοτε δέν ὑπῆρξαν περισσότερα κέντρα ἐξουσίας· ποτέ μεγαλύτερη ἔκδηλη καί ἐκτεταμένη προσοχή· ποτέ περισσότερες ἐπαφές καί κυκλικοί δεσμοί· ποτέ περισσότερες ἐστίες ὅπου ἀνάβουν, γιά νά διαδοθοῦν παραπέρα, ἡ ἔνταση τῶν ἡδονῶν καί τό πείσμα τῶν ἐξουσιῶν.

3

Scientia Sexualis

Ἐπιπέτω ὅτι μοῦ παραχωροῦν τά δυό πρῶτα σημεία· φαντάζομαι πῶς θά δεχτεῖ κανεῖς ὅτι ὁ Λόγος περὶ σέξ, ἐδῶ καί τρεῖς αἰῶνες, πύκνωσε μάλλον παρά ἀραιώσε· καί πῶς, ἂν καί κουβαλοῦσε μαζί του ἠθικές καί νομικές ἀπαγορεύσεις, ἐξασφάλισε, μ' ἓναν τρόπο πιό ριζικό τό στέρωμα καί τήν ἐμφύτευση ἑνός ὁλόκληρου σεξουαλικοῦ συμφύρματος. Παραμένει ὡστόσο γεγονός πῶς ὅλα τοῦτα δέν φαίνεται νά ἐπαιξαν στήν οὐσία παρά ἓνα ρόλο ἀπαγορευτικό. Μέ τό νά μιᾶς τόσο πολύ γι' αὐτό, τό νά τό ἀνακαλύπτεις πολυτομημένο, στεγανοποιημένο καί προσδιορισμένο, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου τό ἔχεις καταχωρίσει, ἀπλῶς γυρεύεις στό βάθος νά σκεπάσεις τό σέξ : Λόγος-ὀθόνη, σκόρπισμα-ἀποφυγή. Τουλάχιστον ὡς τόν Freud, ὁ Λόγος περὶ σέξ – ὁ Λόγος τῶν ἐπιστημόνων καί τῶν θεωρητικῶν – δέν σταμάτησε οὔτε στιγμή ν' ἀποκρύβει ἐκεῖνο γιά τό ὅποιο μιλοῦσε. Θά μπορούσε κανεῖς νά θεωρήσει ὅλα τοῦτα τά λεγόμενα, τίς σχολαστικές προφυλάξεις καί τίς λεπτομερεῖς ἀναλύσεις, σάν ἰσάριθμες διαδικασίες προορισμένες νά παρακάμπτουν τήν ἀφόρητη, τήν πάρα πολύ ἐπικίνδυνη ἀλήθεια τοῦ σέξ. Καί τό γεγονός ὅτι θέλησαν νά μιλήσουν γι' αὐτό ἀπό τήν ἀποκαθαρομένη καί οὐδέτερη σκοπιὰ μιᾶς ἐπιστήμης, εἶναι ἀπό μόνο του χαρακτηριστικό. Ἦταν πραγματικά μιᾶ ἐπιστήμη φτιαγμένη ἀπό ὑπεκφυγές ἀφοῦ, ἀνίκηνη ἢ ἀρνούμενη νά μιλήσει γιά τό ἴδιο τό σέξ, ἀναφερόταν κυρίως

στά ξεστρατίσματά του, στίς διαστροφές του, στίς ασυνήθιστες παραξενιές του, στίς παθολογικές του έξουθενώσεις, στους νοσηρούς του παροξυσμούς. Ήταν επίσης μιὰ ἐπιστήμη ὑποταγμένη, βασικά, στά προστάγματα μιᾶς ἠθικῆς τῆς ὁποίας τά χαρακτηριστικά ἐπαναλάμβανε κάτω ἀπό τὴν ἐπίφαση τοῦ ἱατρικοῦ κανόνα. Μὲ τό πρόσχημα ὅτι ἤθελε νὰ πεί τὴν ἀλήθεια, ἔσπερνε φόβους· καί στίς παραμικρές ταλαντεύσεις τῆς σεξουαλικότητος ἔβλεπε μιὰ φανταστικὴ δυναστεία ἀπὸ κακὰ πού ἐμελλε νὰ ἔχουν ἀντίκτυπο πάνω σέ γενιές ὀλόκληρες· χαρακτήρισε σάν ἐπικίνδυνες γιὰ ὀλόκληρη τὴν κοινωνία τίς κλεφτές ἔξεις τῶν δειλῶν καί τίς πιό μοναχικὲς μικρομανίες. Σάν κατάληξη τῶν παράτυπων ἡδονῶν, δέν εἶδε παρὰ μόνον τὸν θάνατο : τὸν θάνατο τῶν ἀτόμων, τῶν γενιῶν, τοῦ εἴδους.

Συνδέθηκε ἔτσι μὲ μιὰ ἱατρικὴ πρακτικὴ ἐπίμονη κι ἀδιάκριτη, φλύαρη στό νὰ διαλαλεῖ τίς ἀπέχθειές της, πρόθυμη νὰ τρέξει σέ βοήθεια τοῦ νόμου καί τῆς κοινῆς γνώμης, περισσότερο δουλόπρεπη μπροστά στίς δυνάμεις τῆς τάξης παρὰ ὑπάκουη ἀπέναντι στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἀλήθειας. Ἄθελα ἀφελῆς στὴν καλύτερη περίπτωση, ἀλλὰ πιό συχνά θεληματικὰ ψευδολόγα, συνεργός σ' αὐτό πού ἀποκήρυχνε, ἀλαζονικὴ καί προκλητικὴ, ἐγκαθίδρυσε μιὰ ὀλόκληρη σκανδαλώδη κατάσταση γύρω ἀπὸ τό νοσηρό, χαρακτηριστικὴ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰώνα· γιατροὶ ὅπως ὁ Garnier, ὁ Rouillet, ὁ Ladoucette ὑπῆρξαν στὴ Γαλλία οἱ ἄδοξοι γραφιάδες της, κι ὁ Rollinat ὁ ὑμνωδός της. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὲς τίς θολές ἡδονές, ἀπαιτοῦσε κι ἄλλες ἐξουσίες· παρουσιαζόταν ὡς ἀνώτατη ἀρχὴ τῶν ἐπιταγῶν τῆς ὑγιεινῆς, συνενώνοντας τοὺς παλιούς φόβους τοῦ ἀφροδίσιου κακοῦ μὲ τά καινούργια θέματα τῆς ἀσηψίας, τοὺς μεγάλους ἐξελικτιστικὸς μύθους μὲ τοὺς πρόσφατους θεσμούς τῆς δημόσιας ὑγείας· διατεινόταν ὅτι ἐξασφάλιζε τό φυσικὸ σφρίγγος καί τὴν ἠθικὴ καθαρότητα τοῦ κοινωνικοῦ σώματος· ὑποσχόταν νὰ ἐξαφανίσει ὅλους τοὺς φορεῖς φυσικῶν ἐλατ-

τωμάτων, τούς ἐκφυλισμένους ὅπως καί τούς χαλασμένους πληθυσμούς. Στό ὄνομα μιᾶς ἄμεσης βιολογικῆς καί ἱστορικῆς ἀναγκαιότητας, δικαίωνε τούς κρατικούς ρατσισμούς πού διαφαίνονταν ἤδη στόν ὀρίζοντα. Τούς θεμελίωνε ὡς « ἀλήθεια ».

Ὅταν συγκρίνουμε αὐτούς τούς Λόγους πάνω στήν ἀνθρώπινη σεξουαλικότητα μ' ἐκεῖνο πού ἦταν τήν ἴδια ἐποχή ἢ φυσιολογία τῆς ζωικῆς καί φυτικῆς ἀναπαραγωγῆς, τό χάσμα μᾶς ξαφνιάζει. Ἡ ἀδύνατη περιεκτικότητά τους, δέν λέω κἀν σ' ἐπιστημονικότητα, ἀλλά σέ στοιχειώδη ὀρθολογικότητα, τούς κάνει νά ξεχωρίζουν μέσα στήν ἱστορία τῶν γνώσεων. Σχηματίζουν μιά ζώνη παράξενα μπερδεμένη. Σ' ὄλη τή διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, τό σέξ καταχωρεῖται σέ δυό κατάστιχα γνώσης σαφῶς διαφορετικά : μιά βιολογία τῆς ἀναπαραγωγῆς, πού ἀναπτύχθηκε ἀδιάλειπτα σύμφωνα μέ ἕνα σύνολο γενικῶν ἐπιστημονικῶν κανόνων, καί μιά ἰατρική τοῦ σέξ, πού ὑπακούει σέ ὀλοτέλα διαφορετικούς κανόνες διαμόρφωσης. Ἀνάμεσα στή μία καί στήν ἄλλη, καμιά ἀληθινή ἐπικοινωνία, καμιά ἀμοιβαία δόμηση· ἡ πρώτη δέν ἔπαιξε σέ σχέση μέ τή δεύτερη παρά μονάχα τόν ρόλο μιᾶς μακρινῆς καί μάλιστα ἀρκετά πλασματικῆς ἐγγύησης : ἕνα σφαιρικό ἐχέγγυο, πού μέ τό κάλυμμά του τά ἠθικά ἐμπόδια, οἱ οικονομικές ἢ πολιτικές ἐπιλογές, οἱ παραδοσιακοί φόβοι μπορούσαν νά ξαναγραφτοῦν μέ ἐπιστημονική ὀρολογία. Θά ἔλεγε κανεῖς πῶς κάποια θεμελιακή ἀντίσταση ἐναντιωνόταν στό νά ὑπάρξει πάνω στό σέξ, στίς συσχετίσεις του καί στίς ἐπενέργειές του, μιά ἀνάλυση λογικόμορφη. Μιά τέτοια ἀπ-ισοπέδωση, φαίνεται σίγουρα νά σημαίνει ὅτι σ' αὐτό τό εἶδος τῶν Λόγων δέν ἔμπαινε καθόλου ζήτημα νά πεῖς τήν ἀλήθεια, ἀλλά μονάχα νά τήν ἐμποδίσεις νά βγεῖ στήν ἐπιφάνεια. Πίσω ἀπό τή διαφορά ἀνάμεσα στή φυσιολογία τῆς ἀναπαραγωγῆς καί στήν ἰατρική τῆς σεξουαλικότητας, θά ἔπρεπε νά δοῦμε κάτι ἄλλο, κάτι περισσότερο ἀπό μίαν ἄνιση ἐπιστημονική πρόοδο ἢ μιά

διαφορά επιπέδου στίς μορφές τῆς ὀρθολογικότητας· ἡ μιά φαίνεται πῶς ἔχει σχέση μ' ἐκείνη τὴν ἀπέραντη θέληση γιὰ γνώση πού ὑποβαστάζει τόν θεσμό τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λόγου στή Δύση· ἐνῶ ἡ ἄλλη ὑποδηλώνει μιά πεισματική θέληση γιὰ μή-γνώση.

Δέν χωράει ἀντίρρηση : ὁ Λόγος τῆς γνώσης πάνω στό σέξ τόν 19ο αἰώνα ἦταν διαποτισμένος ἀπό μιά προαιώνια ἀπλοϊκότητα, ἀλλά κι ἀπό ἓνα συστηματικό σκοτισμό τοῦ λογικοῦ : ἄρνηση τῶν ἐνδιαφερομένων νά δοῦν καί ν' ἀκούσουν· ἀλλά – κι ἐδῶ εἶναι ἀναμφίβολα τό οὐσιῶδες – ἄρνηση πού ἀφοροῦσε ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἔδειχναν ἢ πού ζητοῦσαν ἐπιτακτικά τή διατύπωσή του. Γιατί δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει παραγνώριση, παρά μονάχα πάνω στήν οὐσία μιᾶς θεμελιακῆς σχέσης μέ τὴν ἀλήθεια. Τό νά τὴν ἀποφεύγεις, νά τῆς φράξεις τόν δρόμο, νά τὴν ἀποσκεπάξεις, δέν εἶναι παρά ἐπιμέρους τακτικές πού ἔρχονται, σάμπως ἐπιτυπωμένες, καί μέ κάποιο λοξοδρόμημα τῆς τελευταίας στιγμῆς, νά δώσουν μιά παράδοξη μορφή σ' ἓνα βασικό αἶτημα γιὰ γνώση. Τό νά μή θέλεις ν' ἀναγνωρίζεις, εἶναι κι αὐτό μιά περιπέτεια τῆς θέλησης γι' ἀλήθεια. Ἐξ χρησιμῆς ἐδῶ γιὰ παράδειγμα ἡ Salpêtrière τοῦ Charcot¹⁶ : ἓνα πελώριο σύστημα παρατήρησης, μέ τίς ἐξετάσεις του, τίς ἀνακρίσεις του, τὰ πειράματά του, ἀλλά κι ἓνας μηχανισμός παρότρυνσης, μέ τίς δημόσιες παρουσιάσεις του, τό θέατρο τῶν τελετουργικῶν κρίσεων, ἐπιμελῶς προετοιμασμένων μέ αἰθέρα ἢ μέ νικητικό ἄμυλο, τό παιχνίδι τῶν διαλόγων, τῶν ψηλαφήσεων, τῶν χειρῶν πού ἐπιθέτονται, τῶν στάσεων πού οἱ γιατροί μ' ἓνα γνέψιμο ἢ μ' ἓνα λόγο διεγείρουν ἢ ἐξαφανίζουν, μέ τὴν ἱεραρχία τοῦ προσωπικοῦ πού παραμονεύει, ὀργανώνει, προκαλεῖ, σημειώνει, ἀναφέρει,

¹⁶ Διάσημος Γάλλος νευρολόγος πού ἴδρυσε γύρω στά 1865 τὴν περίφημη νευρολογικὴ κλινικὴ στό νοσοκομεῖο Salpêtrière τοῦ Παρισιοῦ. (Σημ. Μετ.)

συγκεντρώνοντας μιά πελώρια πυραμίδα από παρατηρήσεις και φακέλους. Μέ φόντο λοιπόν αυτήν τή μόνιμη προτροπή στον Λόγο και στην αλήθεια, έρχονται νά λειτουργήσουν οί ειδικοί μηχανισμοί τής παραγνώρισης. Έτσι, έχουμε τή χειρονομία του Charcot πού διακόπτει μιά δημόσια διαβούλευση όταν είχε αρχίσει νά γίνεται πολύ φανερά λόγος για τό « αυτό ». Έτσι έχουμε, πιά συχνά, τό προοδευτικό σήσιμο από φάκελο σέ φάκελο εκείνου πού είχαν πεί και δείξει οί άρρωστοι σχετικά μέ τό σέξ, αλλά και πού οί ίδιοι οί γιατροί είχαν δει, προκαλέσει, άπαιτήσει, και πού οί δημοσιευμένες παρατηρήσεις άποσιωπούν σχεδόν ολοκληρωτικά¹⁷.

Τό σημαντικό σ' αυτήν τήν ιστορία δέν είναι ότι έκλεισαν τά μάτια ή τ' αυτιά, ούτε ότι ξεγελάστηκαν· είναι, πάνω άπ' όλα, ότι κατασκεύασαν γύρω από τό σέξ και σχετικά μ' αυτό ένα πελώριο μηχανισμό πού παράγει τήν αλήθεια, έτοιμο όμως νά τήν κουκουλώσει τήν τελευταία στιγμή. Τό σημαντικό είναι ότι τό σέξ δέν ύπηρξε μόνο υπόθεση αίσθησης και ήδονης, νόμου ή άπαγόρευσης, αλλά επίσης αλήθειας και ψεύδους, ότι ή αλήθεια για τό σέξ έγινε ένα πράγμα ουσιαστικό, χρήσιμο ή επικίνδυνο, πολύτιμο ή επίφοδο, κοντολογίς, ότι τό σέξ συγκροτήθηκε σαν ένας στόχος αλή-

¹⁷ Βλ. λογουάση, Bourneville, *Iconographie de la Salpêtrière*, σ.σ. 110 κ.έ. Τά άδημοσίευτα ντοκουμέντα πάνω στά μαθήματα του Charcot πού μπορεί κανείς νά βρει άκόμα στην Salpêtrière, είναι σ' αυτό τό σημείο άκόμα πιά σαφή από τά δημοσιευμένα κείμενα. Τό παιχνίδι τής προτροπής και τής άπάλειψης διαδάζεται έδώ μέσα πολύ καθαρά. Μιά χειρόγραφη σημείωση καταγράφει τή συνεδρίαση τής 25ης Νοεμβρίου 1877. ΈΗ άρρωστη παρουσιάζει μιά ύστερική συστολή. ΈΟ Charcot σταματάει μιά κρίση επιθέτοντας πρώτα τά χέρια του και κατόπι τήν άκρη μιās βέργας πάνω στις ώσθηκες. Άποσύρει τή βέργα, και ή κρίση, πού τήν επιταχύνει μέ είσπνοές νιτρικού άμυλου, ξαναρχίζει. ΈΗ άρρωστη τότε ζητάει επίμονα τή βέργα-σεξουαλικό όργανο μέ λόγια, πού, αυτά τουλάχιστον, δέν περιέχουν καμιά μεταφορά : « Έξαφανίζουν τήν G., τής όποίας τό παραλήρημα συνεχίζεται ».

θειας. Αυτό που πρέπει λοιπόν να επισημάνουμε δέν είναι τό κατώφλι μιās νέας ὀρθολογικότητας πού ὁ Φρόνυτ – ἢ κάποιος ἄλλος – θά σημάδευε τήν ἀνακάλυψή του, ἀλλά τή βαθμιαία διαμόρφωση (καθώς καί τίς μεταμορφώσεις) αὐτοῦ τοῦ « παιχνιδιοῦ τῆς ἀλήθειας καί τοῦ σέξ » πού μᾶς κληροδότησε ὁ 19ος αἰώνας κι ἀπό τό ὁποῖο – ἀκόμα κι ἂν τό ἀλλάξαμε κάπως – τίποτα δέν ἀποδείχνει πώς ἔχουμε πράγματι λυτρωθεῖ. Οἱ παραγνωρίσεις, οἱ ὑπεκφυγές, τά ξεγλιστρήματα μπόρεσαν νά υπάρξουν καί νά δράσουν μόνο ἐπειδή εἶχαν γιά φόντο αὐτό τό παράξενο ἐγχείρημα : νά λές τήν ἀλήθεια γιά τό σέξ. Ἐγχείρημα πού χρονικά δέν ἀνάγεται στόν 19ο αἰώνα, ἔστω κι ἂν τό προσχέδιο μιᾶς « ἐπιστήμης » τοῦ εἶχε προσδώσει τότε μιάν ἰδιότυπη μορφή. Εἶναι τό δάθρο ὄλων τῶν ξεστρατισμένων, ἀπλοϊκῶν καί πονηρῶν Λόγων, ὅπου ἡ γνώση γιά τό σέξ φαίνεται πώς περιπλανήθηκε γιά τόσο μεγάλο διάστημα.

*

* *

Ἐπάρχουν ἱστορικά δύο μεγάλες διαδικασίες πού παράγουν τήν ἀλήθεια τοῦ σέξ. Ἀπό τή μιὰ μεριά ἔχουμε τίς κοινωνίες – καί ἦταν πολλές : ἡ Κίνα, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Ἰνδία, ἡ Ρώμη, οἱ Ἀραβο-μουσουλμανικές κοινωνίες – πού προικίστηκαν μέ μιάν *ars erotica*. Στήν ἐρωτική τέχνη, ἡ ἀλήθεια βγαίνει μέσα ἀπό τήν ἴδια τήν ἡδονή, πού νοεῖται ὡς πρακτική καί μελετᾶται ὡς ἐμπειρία· ἡ ἡδονή παίρνεται ὑπόψη ὄχι σέ σχέση μέ κάποιον ἀπόλυτο νόμο τοῦ ἐπιτρεπτοῦ καί τοῦ ἀπαγορευμένου, ὄχι μέ κάποιο ὠφελιμιστικό κριτήριο· ἀλλά πρῶτα καί πάνω ἀπ' ὅλα, σέ σχέση πρὸς τόν ἴδιο της τόν ἑαυτό· πρέπει νά γίνει γνωστή ὡς ἡδονή, ἄρα κατά τήν ἔντασή της, τήν εἰδική της ποιότητα, τή διάρκειά της, τήν ἀντανάκλασή της, στό σῶμα καί στήν ψυχή. Ἀκόμα καλύτερα : αὐτή ἡ γνώση πρέπει νά μεταβιβάζεται, λίγο-λίγο, στήν ἴδια τή σεξουαλική πρακτική, γιά νά τή δουλεύει σάν

ἀπό τὰ μέσα καί νά δυναμώνει τὰ ἀποτελέσματά της. Ἔτσι, συγκροτεῖται μιά γνώση πού πρέπει νά μένει μυστική, ὄχι ἐξαιτίας κάποιας ὑποψίας ἀισχροτήτας πού στιγματίζει τάχα τό ἀντικείμενό της, ἀλλά ἀπό τήν ἀναγκαιότητα νά κρατηθεῖ, ἀφοῦ ἄν διαδιδόταν θά ἔχανε, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, τή δύναμη καί τήν ἀρετή της. Ἡ σχέση ἐπομένως μέ τόν δάσκαλο κάτοχο τῶν μυστικῶν εἶναι θεμελιώδης· μόνο αὐτός μπορεῖ νά τή μεταδώσει, μέ τόν ἐσωτερικιστικό τρόπο¹⁸ καί ὕστερα ἀπό μιά μύηση ὅπου ὀδηγεῖ, μέ μιάν ἀλάθευτη γνώση κι αὐστηρότητα, τήν πορεία τοῦ μαθητῆ. Οἱ ἐπενέργειες αὐτῆς τῆς διδασκαλικῆς τέχνης, πολύ πιά πλούσιες ἀπ' ὅσο ἀφήνει νά ὑποθέσουμε ἢ στέγνα τῶν συνταγῶν της, θά μεταμορφώσουν ἐκεῖνον στόν ὁποῖο ἐπιδαφιλεύει τά προνόμιά της : ἔλεγχο ἀπόλυτο τοῦ σώματος, ἀπόλαυση μοναδική, λησμονιά τοῦ χρόνου καί τῶν ὀρίων, ἐλιξίριο τῆς μακροζωίας, ἐξοστρακισμό τοῦ θανάτου καί τῶν ἀπειλῶν του.

Ἐπολιτισμός μας, τουλάχιστον σέ μιά πρώτη προσέγγιση, δέν ἔχει *ars erotica*. Ἄντί γι' αὐτό, ὅμως, εἶναι ἀναμφίβολα ὁ μόνος πού ἀσκει μιά *scientia sexualis*. Ἡ μάλλον πού, γιά νά λέει τήν ἀλήθεια σχετικά μέ τό σέξ ἀνέπτυξε, στό διάβα τῶν αἰώνων, διαδικασίες διατεταγμένες βασικά σ' ἓνα σχῆμα ἐξουσίας-γνώσης αὐστηρά ἀντίθετο πρὸς τήν τέχνη τῶν μύσεων καί τό διδασκαλικό μυστικό : πρόκειται γιά τήν ὁμολογία.

Ἀπό τόν Μεσαίωνα τουλάχιστον, οἱ δυτικές κοινωνίες τοποθέτησαν τήν ὁμολογία ἀνάμεσα στίς μεζζονες ἱεροτελεστίες ἀπό τίς ὁποῖες περιμένουν τήν παραγωγή τῆς ἀλήθειας : ἡ ρύθμιση τοῦ μυστηρίου τῆς μετάνοιας ἀπό τή Σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ στά 1215, ἡ ἀνάπτυξη τῶν τεχνικῶν τῆς ἐξομολόγησης πού ἀκολούθησε, ἡ ὑποχώρηση στήν ποι-

¹⁸ Μέ τήν ἀρχ. ἑλληνική σημασία τοῦ ὄρου, πού εἶναι δηλαδή ἀντιληπτός μόνο στούς μνημένους. (Σημ. Μετ.)

νική δικαιούσνη τῶν κατηγορητικῶν διαδικασιῶν, ἡ ἐξαφάνιση τῶν δοκιμασιῶν τῆς ἐνοχῆς (ὄρκοι, μονομαχίες, κρίσεις τοῦ Θεοῦ¹⁹) καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεθόδων ἐξέτασης καί ἀνάκρισης, ἡ ὀλοένα καί μεγαλύτερη συμμετοχή τῆς βασιλικῆς διοίκησης στή δίωξη τῶν παραβάσεων, κι αὐτό σέ βάρος τῶν μεθόδων ἰδιωτικοῦ συμβιβασμοῦ, ἡ ἐγκαθίδρυση δικαστηρίων τῆς Ἱερῆς Ἐξέτασης, ὅλα τούτα συντέλεσαν στό νά δοθεῖ στήν ὁμολογία ἕνας ρόλος κεντρικός μέσα στήν τάξη τῶν ἀστικῶν καί θρησκευτικῶν ἐξουσιῶν. Ἡ ἴδια ἡ ἐξέλιξη τῆς λέξης « ὁμολογία » καί τῆς δικαιοκῆς λειτουργίας πού ὑποδηλώνει εἶναι χαρακτηριστική : ἀπό τήν « ὁμολογία »-ἐγγύηση νομικῆς ὑπόστασης, ταυτότητας καί ἀξίας πού παρέχεται σέ ἕνα ἄτομο ἀπό ἕνα ἄλλο, περνᾶμε στήν « ὁμολογία »-ἀναγνώριση ἀπό κάποιον τῶν ἴδιων του τῶν πράξεων καί σκέψεων. Γιά μεγάλο διάστημα ἡ αὐθεντικότητα τοῦ ἀτόμου πιστοποιοῦνταν μέ τήν ἀναφορά τρίτων καί τήν ἐκδήλωση τοῦ δεσμοῦ του μέ τούς ἄλλους (οἰκογένεια, πίστη, προστασία)· κατόπι ἡ αὐθεντικότητά του πιστοποιοῦνταν μέ τόν Λόγο τῆς ἀλήθειας ποῦ μποροῦσε ἡ ὑποχρεωνόταν νά κάνει γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ ὁμολογία τῆς ἀλήθειας καταχωρήθηκε στό κέντρο τῶν διαδικασιῶν διάκρισης τῶν ἀτόμων ἀπό τήν ἐξουσία.

Πάντως, δίπλα στίς τελετουργίες τῆς δοκιμασίας, δίπλα στίς ἐγγυήσεις πού δίνονται ἀπό τήν αὐθεντία τῆς παράδοσης, δίπλα στίς μαρτυρίες, ἀλλά καί στίς ἐπιδέξεις μεθόδους τῆς παρατήρησης καί τῆς ἀπόδειξης, ἡ ὁμολογία γίνεται, στή Δύση, μιά ἀπό τίς πιο ἀξιεκτιμητες τεχνικές γιά τήν ἀνάδειξη τῆς ἀλήθειας. Γίναμε, ἀπό κεῖ καί πέρα, μιά κοινωνία μοναδικά ὁμολογητική. Ἡ ὁμολογία διαχέεται παντοῦ : στή δικαιοσύνη, στήν ἰατρική, στήν παιδαγωγική,

¹⁹ Ἡ μονομαχία ἀνάμεσα στόν κατήγορο καί στόν κατηγορούμενο καί οἱ κρίσεις τοῦ Θεοῦ (σωματικές δοκιμασίες) ἀποτελοῦσαν δικαστικές ἀποδείξεις τόν Μεσαίωνα. (Σημ. Μετ.)

στis οικογενειακές σχέσεις, στους έρωτικούς δεσμούς, στά πiό καθημερινά πράγματα και στis πiό επίσημες τελετουργίες· ό άνθρωπος όμολογει τά έγκλήματά του, όμολογει τίς άμαρτίες του, όμολογει τίς σκέψεις και τίς έπιθυμίες του, όμολογει τό παρελθόν του και τά όνειρά του, όμολογει τήν παιδική του ήλικία, όμολογει τίς άρρώστιες και τά βάσανά του· καταγίνεται στό νά λέει μέ τήν πiό μεγάλη άκρίβεια, ό,τι εΐναι πiό δυσκολοείπωτο. Όμολογει δημόσια ή ιδιωτικά, στους γονείς του, στους δασκάλους του, στόν γιατρό του, σ' αυτούς πού αγαπά· κάνει στόν ίδιο του τόν έαυτό, μέσα στην ήδονή και στόν πόνο, όμολογίες άκατόρθωτες για όποιοδήποτε άλλον, και γράφει γι' αυτές βιβλία. Όμολογει – ή ύποχρεώνεται νά όμολογει. Όταν ή όμολογία δέν εΐναι αυθόρμητη ή όταν δέν επιβάλλεται από κάποιο έσωτερικό πρόσταγμα, άποσπάται μέ τή βία· τήν ξετρυπώνουν μέσα από τήν ψυχή, τήν ξεριζώνουν από τό σώμα. Από τόν Μεσαιώνα τά βασανιστήρια τή συνοδεύουν σάν ένας ίσκιος και τήν κρατάνε όταν πάει νά ξεγλιστρήσει : μαύρα δίδυμα²⁰. Όπως και ή πiό άοπλη τρυφερότητα, έτσι και οι πiό αίμοσταγείς έξουσίες έχουν τήν ανάγκη τής έξομολόγησης. Ό άνθρωπος στή Δύση κατάντησε ένα ζών όμολογητικόν.

Από εδώ δίχως άλλο πηγάζει και μιá μεταμόρφωση στή λογοτεχνία : από τήν ευχαρίστηση νά διηγέσαι και ν' άκοϋς πού ήταν κεντροθετημένη στην ήρωική ή στή θαυμαστή αφήγηση των « δοκιμασιών » τής άνδρείας ή τής άγιοσύνης, περάσαμε σέ μιá λογοτεχνία ταγμένη στό άτέλειωτο έργο ν' ανασύρεις από τά βάθη του έαυτου σου, ανάμεσα από τά λόγια, μιάν άλήθεια πού ή ίδια ή μορφή τής όμολο-

²⁰ Τό ελληνικό δίκαιο είχε κιόλας ζευγαρώσει τό βασανιστήριο και τήν όμολογία, τουλάχιστον για τούς σκλάβους. Τό αυτοκρατορικό ρωμαϊκό δίκαιο είχε επεκτείνει αυτήν τήν τακτική. Τά θέματα αυτά θά τά ξαναπιάσουμε στην *Έξουσία τής άλήθειας*.

γίας τήν κάνει νά φαντάζει σάν κάτι τό άπιαστο. Ἐπό ἐδῶ, ἐπίσης, κι ἐκεῖνος ὁ ἄλλος τρόπος τοῦ φιλοσοφεῖν : ν' ἀναζητεῖς τή θεμελιακή σχέση μέ τήν ἀλήθεια ὄχι ἀπλᾶ καί μόνο μέσα σου – σέ κάποια ξεχασμένη γνώση ἢ σέ κάποιο σημάδι ἀρχέγονο – ἀλλά μέσα ἀπό τήν ἐξέταση τοῦ ἑαυτοῦ σου πού ἀπελευθερώνει, ἀνάμεσα ἀπό τόσες φευγαλέες ἐντυπώσεις, τίς θεμελιακές βεβαιότητες τῆς συνείδησης. Ἡ ὑποχρέωση τῆς ὁμολογίας μᾶς ἔρχεται τώρα ἀπό τόσα διαφοροτικά σημεῖα, ἐνσωματώνεται τόσο βαθειά μέσα μας, πού δέν τήν ἀντιλαμβανόμαστε πιά σάν τό ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐξουσίας πού μᾶς καταναγκάζει· νομίζουμε, ἀντίθετα, πώς ἡ ἀλήθεια, στά μύχια τῆς ψυχῆς μας, δέν « ζητάει » παρά νά βγεῖ στό φῶς· πώς ἂν δέν τά καταφέρνει, εἶναι γιατί τήν ἐμποδίζει κάποιος καταναγκασμός, ἐπειδή βαραίνει πάνω της ἡ βία μιᾶς ἐξουσίας· καί πώς δέν θά μπορέσει τελικά νά ἀρθρωθεῖ παρά μονάχα μέ τό τίμημα μιᾶς κάποιας ἀπελευθέρωσης. Ἡ ὁμολογία λυτρώνει, ἡ ἐξουσία καταδικάζει στή σιωπή· ἡ ἀλήθεια δέν ἀνήκει στόν χῶρο τῆς ἐξουσίας, ἀλλά ἔχει μιάν ἀρχέγονη συγγένεια μέ τήν ἐλευθερία : τόσα καί τόσα παραδοσιακά θέματα τῆς φιλοσοφίας, πού μιᾶ « πολιτική ἱστορία τῆς ἀλήθειας » θά ἔπρεπε ν' ἀντιστρέψει, δείχνοντας ὅτι ἡ ἀλήθεια δέν εἶναι ἀπό τή φύση της ἐλεύθερη, οὔτε ἡ πλάνη δούλη, ἀλλά ὅτι ἡ ἀνάδειξή της διατρέχεται ὀλόκληρη ἀπό σχέσεις ἐξουσίας. Ἡ ὁμολογία εἶναι ἓνα παράδειγμα.

Πρέπει νά εἶσαι ὁ ἴδιος πολύ παγιδευμένος ἀπ' αὐτόν τόν ἐσωτερικό δόλο τῆς ὁμολογίας γιά ν' ἀποδίνεις στή λογοκρισία, στήν ἀπαγόρευση τοῦ λέγειν καί τοῦ σκέπτεσθαι, ἓνα ρόλο θεμελιακό· πρέπει νά ἔχεις σχηματίσει μιάν ἐντελῶς ἀνάποδη ἰδέα γιά τήν ἐξουσία ὥστε νά πιστεύεις ὅτι σοῦ μιλοῦν γιά ἐλευθερία ὄλες αὐτές οἱ φωνές πού ἐδῶ καί τόσον καιρό, στόν πολιτισμό μας, ἐπαναλαμβάνουν τό τρομερό κέλευσμα νά πρέπει νά λές τί εἶσαι, τί ἔκανες, τί θυμᾶσαι καί τί ξέχασες, τί κρύβεις καί τί κρύβεται, τί δέν σκέ-

φτεσαι και τί νομίζεις πώς δέν σκέφτεσαι. Πελώριο έργο, στό όποιο ή Δύση ύπόταξε γενιές όλόκληρες για νά πετύχει – τήν ώρα πού άλλες μορφές έργασίας έξασφάλιζαν τή συσσώρευση του κεφαλαίου – τήν καθυπόταξη των ανθρώπων· θέλω νά πώ τή συγκρότησή τους σαν « υποκείμενα », μέ τίς δυό σημασίες τής λέξης. "Ας φανταστούμε πόσο βαρεία θά φάνηκε, στίς αρχές του 13ου αιώνα, ή διαταγή πού δόθηκε σ' όλους τούς χριστιανούς νά γονατίζουν τουλάχιστον μιá φορά τόν χρόνο, για νά όμολογούν όλα τους τά σφάλματα, χωρίς νά παραλείπουν ούτε ένα. Κι άς αναλογιστούμε, έφτά αιώνες άργότερα, εκείνο τόν άφανή αντίρρηση πού πήγε νά σμίξει, στά βάθη των δουνών, μέ τή σέρβικη αντίσταση· σί άρχηγοί του του ζητάνε νά γράψει τή ζωή του· κι όταν τούς φέρνει εκείνα τά λίγα μίζερα φύλλα χαρτιού, τά άπολογραμμένα τή νύχτα, δέν τά κοιτάνε, παρά του λένε μονάχα : « Ξανάρχισε και πές τήν άλήθεια ». Οί φημισμένες άπαγορεύσεις τής γλώσσας στίς όποιες δίνουν τόσο βάρος, θά μπορούσαν άραγε νά μäs κάνουν νά λησμονήσουμε αυτόν τόν χιλιόχρονο ζυγό τής όμολογίας ;

Από τήν εποχή λοιπόν τής χριστιανικής μετάνοιας μέχρι σήμερα, τό σέξ ύπήρξε τό κύριο θέμα τής έξομολόγησης. Είμαι αυτό πού όλοι κρύβουν, λένε. Κι αν ήταν, άπεναντίας, εκείνο πού μ' έναν έντελώς ιδιαίτερο τρόπο όμολογούν ; "Αν ή ύποχρέωση νά τό κρύβουν δέν είναι παρά μιá άλλη όψη του καθήκοντος νά τ' όμολογούν (νά τό κρύβουν τόσο πιό καλά και τόσο πιό έπιμελώς, όσο ή όμολόγησή του είναι σημαντικότερη, άπαιτεί μιá αυστηρότερη ιεροτελεστία και ύπόσχεται πιό άποφασιστικά άποτελέσματα) ; "Αν τό σέξ είναι στήν κοινωνία μας, και σε μιá κλίμακα πολλών αιώνων τώρα, εκείνο πού έχει μπει κάτω από τό άδιάπτωτο καθιστός τής όμολογίας ; "Η ύποβολή σε έλλογη άνάλυση του σέξ, για τήν όποία μιλούσαμε πιό πάνω, ή διασπορά και ή ένίσχυση του σεξογαλικού έτερόκλητου, άποτελούν ίσως δύο διαφορετικά μέρη του ίδιου μηχανισμού· συναρθρω-

νονται σ' αυτό χάρη στο κεντρικό στοιχείο μιᾶς ὁμολογίας πού ὑποχρεώνει στήν ἄψευστη διατύπωση τοῦ σεξουαλικοῦ παραδόξου, ὅσο ἀκραῖο κι ἂν εἶναι αὐτό. Στήν ἀρχαία Ἑλλάδα, ἡ ἀλήθεια καί τό σέξ ἔσμιγαν στή μορφή τῆς παιδαγωγικῆς, μέ τή μετάδοση, σῶμα μέ σῶμα, μιᾶς πολύτιμης σοφίας· τό σέξ χρησίμευε σάν στήριγμα γιά τή μύηση στή γνώση. Γιά μᾶς, ἡ ἀλήθεια καί τό σέξ σμίγουν στήν ὁμολογία μέ τήν ὑποχρεωτική κι ἐξαντλητική ἔκφραση ἑνός ἀτομικοῦ μυστικοῦ. Αὐτή τή φορά, ὅμως, εἶναι ἡ ἀλήθεια αὐτή πού χρησιμεύει σάν στήριγμα στό σέξ καί στίς ἐκδηλώσεις του.

Ἡ ὁμολογία, ὥστόσο, εἶναι μία ἱεροτελεστία τοῦ Λόγου, ὅπου τό ὑποκείμενο πού μιλάει συμπίπτει μέ τό ὑποκείμενο τοῦ ἐκφερομένου· εἶναι, ἀκόμα, μία ἱεροτελεστία πού ξετυλίγεται μέσα σέ μία σχέση ἐξουσίας, ἀφοῦ δέν ὁμολογεῖ κανεῖς χωρίς τή δυνητική τουλάχιστον παρουσία ἑνός ἐταίρου πού δέν εἶναι ἀπλᾶ ὁ συνομιλητής, ἀλλά ὁ φορέας πού ἀξιώνει τήν ὁμολογία, πού τήν ἐπιβάλλει, πού τήν ἐκτιμᾷ καί πού ἐπεμβαίνει γιά νά κρίνει, νά τιμωρήσει, νά συγχωρέσει, νά παρηγορήσει, νά συμφιλιώσει· μία ἱεροτελεστία ὅπου ἡ αὐθεντικότητα τῆς ἀλήθειας ἀπαλλάσσει ἀπό τά ἐμπόδια καί τίς ἀντιστάσεις πού χρειάστηκε νά ξεπεράσει γιά νά διατυπωθεῖ. Μιά ἱεροτελεστία, τέλος, ὅπου ἡ ἐκφορά καί μόνο, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς ἐξωτερικές της συνέπειες, ἐπιφέρει σ' αὐτόν πού τήν ἀρθρώνει, οὐσιώδεις ἐσωτερικές ἀλλαγές : τόν ἀθώνει, τόν λυτρώνει, τόν ἐξαγνίζει, τόν ἀπαλλάσσει ἀπό τά σφάλματά του, τόν ἀπελευθερώνει, τοῦ ὑπόσχεται τή σωτηρία. Γιά αἰῶνες, ἡ ἀλήθεια τοῦ σέξ νοοῦνταν, τουλάχιστον κατά βάση, μ' αὐτή τή μορφή τοῦ Λόγου. Κι ὄχι μέ τή μορφή τῆς διδασκαλίας (ἡ σεξουαλική ἀγωγή θά περιοριστεῖ στίς γενικές ἀρχές καί στούς κανόνες τῆς σύνεσης)· οὔτε μέ τή μορφή τῆς μύησης (πού θά μείνει βασικά μία ἀφωνη πρακτική καί πού τό « ἀνοιγμα τῶν ματιῶν » ἢ τό ξεπαρθένεμα κάνουν ἀπλῶς γελοία ἢ βίαιη). Τό βλέ-

πουμε καθαρά πώς είναι μία μορφή πού απέχει πάρα πολύ από εκείνη πού διέπει την « έρωτική τέχνη ». Από την ίδια τή δομή τής έξουσίας πού του είναι ένυπαρκτη, ο Λόγος τής όμολογίας δέν θά μπορούσε νά έρθει από πάνω, όπως στην *ars erotica*, καί χάρη στην υπέρτατη βούληση του δάσκαλου, αλλά από κάτω, σαν ένας λόγος επιζήτητος, υποχρεωτικός καί πού, σπρωγμένος από κάποιο παντοδύναμο καταναγκασμό, τινάζει τίς σφραγίδες τής συστολής ή τής λήθης. Αυτό πού υποθέτει ως μυστικό, δέν έχει σχέση μέ την ύψηλή τιμή εκείνου πού έχει νά πει καί μέ τον περιορισμένο αριθμό εκείνων πού αξίζουν νά ώφεληθούν απ' αυτό· αλλά μέ την υποπτη οικειότητά του καί τή γενική ποταπότητά του. Την αλήθεια του δέν την έγγυάται ή υπεροπτική αυθεντία των δασκάλων, ούτε ή παράδοση πού μεταβιβάζουν, αλλά ο δεσμός, ή θεμελιακή σύζευξη μέσα στον Λόγο ανάμεσα σ' αυτόν πού μιλάει καί σ' εκείνο για τό όποιο μιλάει. Αντίθετα, ο φορέας τής δυνάστευσης δέν βρίσκεται από τή μεριά εκείνου πού μιλάει (άφου αυτός είναι ο καταναγκασόμενος), αλλά από τή μεριά εκείνου πού άκούει καί σιωπαίνει. Όχι από τή μεριά εκείνου πού ξέρει καί πού άπαντά, αλλά από τή μεριά εκείνου πού ρωτάει καί πού υποτίθεται πώς δέν ξέρει. Τέλος, τουτός ο Λόγος τής αλήθειας δέν επενεργεί σ' αυτόν πού τον δέχεται, αλλά σ' εκείνον από τον όποιο τον άποσπούν. Μ' αυτές τίς όμολογημένες αλήθειες, βρισκόμαστε όσο πιο μακριά γίνεται από τίς σοφές μήσεις στην ήδονή, μέ την τεχνική τους καί τον μυστικισμό τους. Αντί γι' αυτό, ανήκουμε σε μία κοινωνία πού τοποθετεί τή δύσκολη γνώση του σέξ όχι στη μετάδοση του μυστικού, αλλά γύρω από τό άργό άνηφόρισμα τής έκμυστήρευσης.

*

* *

Ἡ ὁμολογία ὑπῆρξε, καί παραμένει ἀκόμα καί σήμερα, ἡ γενική μήτρα πού διέπει τήν ἀνάδειξη τοῦ ἀληθινοῦ Λόγου πάνω στό σέξ. Ὡστόσο ἔχει μεταμορφωθεῖ σημαντικά. Γιά καιρό εἶχε μείνει γερά σφηνωμένη μέσα στήν πρακτική τῆς μετάνοιας. Ἀλλά σιγά-σιγά, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ προτεσταντισμοῦ, τῆς Ἀντι-Μεταρρύθμισης, τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ 18ου αἰώνα καί τῆς ἰατρικῆς τοῦ 19ου, ἔχασε τόν τελετουργικό κι ἀποκλειστικό της ἐντοπισμό· ἀπλώθηκε· τή χρησιμοποίησαν σέ μιά δλόκληρη σειρά ἀπό σχέσεις : παιδιά καί γονεῖς, μαθητές καί παιδαγωγοί, ἄρρωστοι καί ψυχίατροι, ἐγκληματίες καί πραγματογνώμονες. Τά κίνητρόα της, τά προσδοκώμενα ἀπ' αὐτήν ἀποτελέσματα, διαφοροποιήθηκαν, ὅπως καί οἱ μορφές πού παίρνει : ἀνακρίσεις, γνωμοδοτήσεις, αὐτοβιογραφικές διηγήσεις, γράμματα· καταγράφονται, ἀντιγράφονται, συγκεντρώνονται σέ φακέλους, δημοσιεύονται καί σχολιάζονται. Ἀλλά προπάντων ἡ ὁμολογία ἀνοίγεται, ἄν ὄχι σ' ἄλλους χώρους, τουλάχιστον σέ καινούργιους τρόπους νά τούς διατρέξεις. Δέν μπαίνει πιά ζήτημα νά λές μονάχα τί ἔγινε – ἡ σεξουαλική πράξη – καί πῶς· ἀλλά νά ἀναπλάθεις μέσα καί γύρω ἀπ' αὐτήν, τίς σκέψεις πού τήν ἐπένδυσαν, τούς ψυχαναγκασμούς πού τή συνοδεύουν, τίς εἰκόνες, τούς πόθους, τίς διακυμάνσεις καί τήν ποιότητα τῆς ἡδονῆς πού τήν ἐμφοροῦν. Χωρίς ἄλλο, γιά πρώτη φορά μιά κοινωνία ἐνδιαφέρθηκε νά προκαλέσει καί ν' ἀκούσει τήν ἴδια τήν ἐκμυστήρευση τῶν ἀτομικῶν ἡδονῶν.

Σκόρπισμα, λοιπόν, τῶν διαδικασιῶν τῆς ὁμολογίας, πολλαπλός ἐντοπισμός τοῦ καταναγκασμοῦ τους, ἐπέκταση τῆς σφαίρας τους : ἕνα μεγάλο ἀρχεῖο τῶν ἡδονῶν τοῦ σέξ συγκροτεῖται σιγά-σιγά. Γιά καιρό, τό ἀρχεῖο αὐτό γινόταν ἄφαντο τήν ἴδια ὥρα πού φτιαχνόταν. Περνοῦσε ἀπαρατήρητο (ἔτσι τό ἤθελε τό χριστιανικό δόγμα) ὡς τή στιγμή πού ἡ ἰατρική, ἡ ψυχιατρική, καθώς καί ἡ παιδαγωγική, ἀρχίζουν νά τοῦ δίνουν σάρκα καί ὄστᾶ : Ὁ Campe, ὁ Salz-

mann και στή συνέχεια κυρίως οί Kaan, Krafft-Ebing, Tardieu, Molle, Havelock Ellis, συγκέντρωσαν συστηματικά ὄλη τούτη τή φτωγή λυρική φιλολογία τοῦ σεξουαλικοῦ συμφύρματος. Ἔτσι, οί δυτικές κοινωνίες ἄρχισαν νά κρατᾶνε τό ἀπέραντο κατάστιχο τῶν ἡδονῶν τους. Κατάρτισαν τόν κατάλογό τους, καθιέρωσαν τήν ταξινόμησή τους· περιγράψανε τίς καθημερινές ἀνεπάρκειες, καθώς και τίς παραξενιές ἢ τίς παροξύνσεις. Στοιχείο σοβαρό : εἶναι εὔκολο νά γελάσει κανεῖς μέ τούς ψυχιάτρους τοῦ 19ου αἰῶνα πού ἀπολογοῦνται μέ ἔμφαση γιά τίς φρικαλεότητες γιά τίς ὁποῖες χρειάστηκε νά λογοδοτήσουν, μνημονεύοντας τίς « προσβολές στά ἦθη », ἢ τά « ξεστράτισματα τῶν γενετήσιων αἰσθήσεων ». Θά ἤμουν πρόθυμος μάλλον νά χαιρετίσω τή σοβαρότητά τους : εἶχαν τήν αἴσθησι τοῦ γεγονότος. Ἦταν ἡ στιγμή πού οί πιό παράδοξες ἡδονές καλοῦνταν νά ποῦν, γι' αὐτές τίς ἴδιες, ἓνα Λόγο ἀλήθειας πού ἔπρεπε νά διαρθρωθεῖ ὄχι πιά μέ βάση τόν Λόγο πού μιλάει γιά τήν ἁμαρτία και τή σωτηρία, γιά τόν θάνατο και τήν αἰωνιότητα, ἀλλά μέ βάση ἐκεῖνον πού μιᾶ γιά τό σῶμα και τή ζωή – μέ βάση τόν Λόγο τῆς ἐπιστήμης. Ὑπῆρχαν ἐδῶ ἀρκετά πού μποροῦσαν νά κάνουν τίς λέξεις νά τρέμουν· διαμορφωνόταν τότε τοῦτο τό ἀπίθανο πρᾶγμα : μιᾶ ἐπιστήμη-ὁμολογία, μιᾶ ἐπιστήμη πού ἔβρισκε στήριγμα στίς ἱεροτελεστίες τῆς ὁμολογίας και στά περιεχόμενά της, μιᾶ ἐπιστήμη πού προϋπέθετε αὐτήν τήν πολλαπλή και ἐπίμονη βίαιη ἀπόσπασσι και πού εἶχε γιά ἀντικείμενό της τό ἀνομολόγητο-ὁμολογημένο. Σκάνδαλο, βέβαια, και ὁπωσδήποτε ἀπόθησι τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λόγου, τοῦ τόσο περίτρανα θεσμοποιημένου τόν 19ο αἰῶνα, ὅταν χρειάστηκε ν' ἀναλάβει ὄλον αὐτόν τόν Λόγο ἀπό τά κάτω. Παράδοξο, ἐπίσης, θεωρητικό και μεθοδολογικό : οί μακριές συζητήσεις γιά τή δυνατότητα νά συγκροτηθεῖ μιᾶ ἐπιστήμη τοῦ ὑποκειμένου, γιά τήν ἐγκυρότητα τῆς ἐνδοσκόπησης, τήν ἐνάργεια τοῦ βιώματος, ἢ τήν παρουσία τῆς αὐτοσυνειδήσις, ἀποκρίνον-

ταν αναμφίβολα σ' αυτό τό πρόβλημα πού ἦταν συμφυές μέ τή λειτουργία τῶν Λόγων τῆς ἀλήθειας στήν κοινωνία μας : μπορούμε ἄραγε νά διαρθρώσουμε τήν ἀνάδειξη τῆς ἀλήθειας σύμφωνα μέ τό παλιό νομικο-θρησκευτικό πρότυπο τῆς ὁμολογίας, καί τήν ἀπόσπαση τῆς ἐκμυστήρευσης σύμφωνα μέ τόν κανόνα τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λόγου ; Ἐξ ἀφῆσσουμε νά λένε ἐκείνους πού νομίζουν ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ σέξ ἀποσιωπήθηκε τόν 19ο αἰώνα πιο αὐστηρά παρά ποτέ, ἀπό κάποιο φοβερό ἀνασχετικό μηχανισμό καί ἀπό ἓνα κεντρικό ἔλλειμμα τοῦ Λόγου. Ἐλλειμμα, κάθε ἄλλο· ἴσα-ἴσα, ἐπαύξηση, διπλασίασμα, μάλλον ὑπερβολή παρά ἀνεπάρκεια Λόγου, καί πάντως ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα σέ δύο τρόπους παραγωγῆς τοῦ ἀληθινοῦ : στίς διαδικασίες τῆς ὁμολογίας καί στήν ἐπιστημονική συλλογιστική.

Κι ἀντί νά κάνουμε τόν ἀπολογισμό τῶν λαθῶν, τῆς ἀπλοϊκότητος, τῆς ἠθικολογίας πού ἐμφοροῦσαν τούς Λόγους τῆς ἀλήθειας γιά τό σέξ τόν 19ο αἰώνα, θά ἦταν καλύτερα νά ἐπισημαίναμε τούς τρόπους μέ τούς ὁποίους αὐτή ἡ θέληση γιά γνώση σχετικά μέ τό σέξ, πού χαρακτηρίζει τή νεότερη Δύση, ἔκανε νά λειτουργήσουν οἱ ἱεροτελεστίες τῆς ὁμολογίας μέσα στά σχήματα τῆς ἐπιστημονικῆς νομοτέλειας : πῶς φτάσαμε νά συγκροτήσουμε αὐτή τήν πελώρια καί παραδοσιακή ἀπόσπαση τῆς σεξουαλικῆς ὁμολογίας μέ μορφές ἐπιστημονικές ;

1. *Μέ μιά κλινική κωδικοποίηση τοῦ « ἐξαναγκασμοῦ στήν ὁμιλία »* : συνδυάζοντας τήν ἐξομολόγησι μέ τήν ἐξέταση, τήν ἀφήγησι τοῦ ἑαυτοῦ σου μέ τό ξεδίπλωμα ἑνός συνόλου ἀπό εὐανάγνωστα σημεῖα καί συμπτώματα· τήν ἀνάκρισι, τό πιεστικό ἐρωτηματολόγιο, τήν ὑπνωσι μέ τό ξύπνημα τῶν ἀναμνήσεων, τούς ἐλεύθερους συνειρμούς : ὅλα τοῦτα δέν εἶναι παρά τρόποι γιά τήν ἐπανένταξι τῆς διαδικασίας τῆς ὁμολογίας σ' ἓνα πεδίο παρατηρήσεων ἐπιστημονικά ἀποδεκτῶν.

2. *Μέ τό αἶτημα μιᾶς γενικῆς καί διάχυτης αἰτιώδους συ-*

νάφειας : Τό ὅτι ὀφείλεις νά λές τά πάντα τό ὅτι μορεῖς νά ρωτᾶς γιά ὅλα, θά δικαιωθεῖ μέ τήν ἀρχή ὅτι τό σέξ εἶναι προικισμένο μέ μιᾶ ἀνεξάντλητη καί πολύμορφη αἰτιακή δύναμη. Τό πιό κρυφό περιστατικό τῆς σεξουαλικῆς συμπεριφορᾶς – τυχαῖο συμβάν ἢ ἔκτροπή, ὑστέρηση ἢ ὑπερβολή – θεωρεῖται ἰκανό νά ἐπιφέρει τίς πιό ποικίλες συνέπειες σ' ὄλο τό μήκος τῆς ὑπαρξης· δέν ὑπάρχει οὔτε μιᾶ ἀρρώστεια, οὔτε μιᾶ σωματική διαταραχή πού ὁ 19ος αἰώνας νά μὴ φαντάστηκε πῶς εἶχε κάποιο ποσοστό τουλάχιστον σεξουαλικῆς αἰτιολογίας. Ἐπί τῆς κακῆς συνήθειες τῶν παιδιῶν ἴσαμε τίς φθίσεις τῶν μεγάλων, τίς ἀποπληξίες τῶν γερόντων, τίς νευρικές παθήσεις καί τούς φυλετικούς ἐκφυλισμούς, ἡ ἱατρική τῆς ἐποχῆς ἐπλεξε ἕνα ὀλόκληρο δίκτυο σεξουαλικῆς αἰτιότητας. Μπορεῖ νά μᾶς φαίνεται ἀπίστευτο. Ἡ ἀρχή τοῦ σέξ σάν « αἰτία γιά τά πάντα καί γιά ὀτιδήποτε », εἶναι ἡ θεωρητικά ἀντίστροφη ὄψη μιᾶς τεχνικῆς ἀπαίτησης : τῆς ἀπαίτησης νά λειτουργήσουν μέσα σέ μιᾶ πρακτική ἐπιστημονικοῦ τύπου οἱ διαδικασίες μιᾶς ὀμολογίας πού ἔπρεπε νά εἶναι ταυτόχρονα ὀλοκληρωτική, ἔξονυχιστική καί σταθερή. Οἱ ἀπέραντοι κίνδυνοι πού κουβαλάει μέσα του τό σέξ, δικαιῶνουν τόν ἔξαντλητικό χαρακτήρα τῆς αὐστηρῆς ἐξέτασης στήν ὀποία τό ὑποβάλλουν.

3. *Μέ τή βασική ἀρχή μιᾶς ἐνδογενοῦς λανθάνουσας κατάστασης τῆς σεξουαλικότητας :* ἄν χρειάζεται ν' ἀποσπάσεις τήν ἀλήθεια τοῦ σέξ μέ τήν τεχνική τῆς ὀμολογίας, δέν εἶναι ἀπλᾶ καί μόνο ἐπειδή αὐτή ἐκφράζεται δύσκολα ἢ ἐπειδή τῆς ἔχουν ἐπιβληθεῖ οἱ ἀπαγορεύσεις τῆς εὐπρέπειας. Ἐλλά γιὰτί ἡ λειτουργία τοῦ σέξ εἶναι σκοτεινή· γιὰτί τό ἔχει ἀπό τή φύση του νά ξεγλιστρᾶ καί γιὰτί ἡ ἐνέργειά του ὀπως καί οἱ μηχανισμοί του μᾶς ξεφεύγουν· γιὰτί ἡ αἰτιακή του δύναμη εἶναι ἐνμέρει ὑποδόρια. Ὁ 19ος αἰώνας μετατόπισε τήν ὀμολογία, ἐνσωματώνοντάς την σ' ἕνα σχέδιο ἐπιστημονικοῦ Λόγου· τείνει πιά νά μὴν ἀφορᾶ μονάχα ἐκεῖνο πού τό ὑποκείμενο θά ἤθελε νά κρύψει, ἀλλά

ἐκεῖνο πού τοῦ κρύβεται καί τοῦ ἴδιου καί πού δέν μπορεῖ νά ἔρθει στό φῶς παρά λίγο-λίγο καί μέ τίς ὠδίνες μιᾶς ὁμολογίας ὅπου μετέχουν, ὁ καθένας ἀπό τή μεριά του, ἀνακριτής καί ἀνακρινόμενος. Ἡ ἀρχή μιᾶς λανθάνουσας φύσης τῆς σεξουαλικότητας, ἐπιτρέπει νά θεμελιωθεῖ πάνω σέ μιάν ἐπιστημονική πρακτική ὁ κανονισμός μιᾶς δύσκολης ὁμολογίας. Πρέπει ὅπωςδήποτε νά ἀποσπαστεῖ, καί μάλιστα διά τῆς βίας, ἀφοῦ κρύβεται.

4. *Μέ τή μέθοδο τῆς ἐρμηνείας* : ἂν πρέπει νά ὁμολογοῦμε, δέν εἶναι μονάχα γιατί ἐκεῖνος στόν ὁποῖο ὁμολογοῦμε ἔχει τή δύναμη νά συγχωρεῖ, νά παρηγορεῖ καί νά καθοδηγεῖ. Εἶναι γιατί τό ἔργο τῆς ἀλήθειας πού πρέπει νά γίνει, γιά ν' ἀποκτήσει ἐπιστημονική ἐγκυρότητα, ὀφείλει νά περάσει ἀπ' αὐτή τή σχέση. Ἡ ἀλήθεια δέν βρίσκεται μόνο στό ὑποκείμενο πού ὁμολογώντας τή φέρνει στό φῶς ἐντελῶς ἔτοιμη. Συγκροτεῖται διττά : παρούσα ἀλλά ἀτελής, τυφλή ἀπέναντι στόν ἴδιο της τόν ἑαυτό σ' αὐτόν πού μιλάει, δέν μπορεῖ νά ὀλοκληρωθεῖ παρά μόνο σ' ἐκεῖνον πού τήν ἀκούει. Σ' αὐτόν ἐναπόκειται νά πεῖ τήν ἀλήθεια αὐτῆς τῆς ἀξεδιάλυτης ἀλήθειας : πρέπει νά συμπληρώσει τήν ἀποκάλυψη τῆς ὁμολογίας μέ τήν ἀποκρυπτογράφηση τοῦ περιεχομένου της. Αὐτός πού ἀκούει δέν θά εἶναι ἀπλᾶ καί μόνο ὁ ἀφέντης τῆς συγγνώμης, ὁ κριτής πού καταδικάζει ἢ ἀπαλλάσσει· θά εἶναι ὁ κτήτορας τῆς ἀλήθειας. Ἡ λειτουργία του εἶναι ἐρμηνευτική. Ὡς πρός τήν ὁμολογία, ἡ ἐξουσία του δέν εἶναι μόνο νά τήν ἀπαιτεῖ προτοῦ γίνει ἢ ν' ἀποφασίζει ἀφοῦ ἐκστομιστεῖ· εἶναι νά συγκροτεῖ, μέσα ἀπ' αὐτήν καί ἀποκρυπτογραφώντας την, ἕνα Λόγο ἀλήθειας. Ὁ 19ος αἰώνας μέ τό νά θεωρεῖ τήν ὁμολογία ὄχι πιά σάν μιᾶ ἀπόδειξη ἀλλά σάν ἕνα σημεῖο, καί τή σεξουαλικότητα σάν κάτι πού πρέπει νά ἐρμηνευτεῖ, μπόρεσε νά κάνει νά λειτουργήσουν οἱ διαδικασίες τῆς ὁμολογίας μέσα στό κανονικό μὀρφωμα ἑνός ἐπιστημονικοῦ Λόγου.

5. *Μέ τήν ἱατρικοποίηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὁμολο-*

γίας : ή απόσπαση τής όμολογίας και τά αποτελέσματα τής άνακωδικώνονται μέ τή μορφή θεραπευτικῶν ενεργειῶν. Πράγμα πού σημαίνει, πρώτα-πρώτα, ότι ή περιοχή τοῦ σέξ δέν καταχωρεΐται πιά μονάχα στό κατάστιχο τοῦ λάθους ή τής άμαρτίας, τής υπερβολής ή τής παράβασης αλλά υπάγεται στίς διατάξεις (πού δέν αποτελοῦν άλλωστε παρά τή μετάθεσή τους) γιά τό φυσιολογικό και τό παθολογικό· γιά πρώτη φορά προσδιορίζεται μιά νοσηρότητα πού ανήκει στό σεξουαλικό· τό σέξ εμφανίζεται σάν ένας χώρος μεγάλης παθολογικῆς εὐπάθειας : ἐπιφάνεια άντανάκλασης γιά τίς άλλες άρρώστιες, αλλά και ἐστία μιᾶς ιδιαίτερης νοσογραφίας, ἐκείνης τοῦ ένστικτου, τῶν ροπῶν, τῶν εικόνων, τής ήδονῆς, τής συμπεριφορᾶς. Αυτό σημαίνει, άκόμα, ότι ή όμολογία θά πάρει τό νόημα και τήν αναγκαιότητά τής μέσα από τίς διάφορες ιατρικές ἐπεμβάσεις : άπαραίτητη γιά τόν γιατρό, άναγκαία γιά τή διάγνωση, κι άποτελεσματική από μόνη τής στή θεραπεία. Ἡ ἀλήθεια, άν εἰπωθεῖ ἔγκαιρα σ' αὐτόν πού πρέπει κι άπ' αὐτόν πού εἶναι ταυτόχρονα κάτοχός τής και ὑπεύθυνος γι' αὐτήν, θεραπεύει.

Ἐς δοῦμε μερικά μεγάλα ιστορικά όρόσημα : ή κοινωνία μας διαλύοντας κάθε δεσμό μέ τίς παραδόσεις τής *ars erotica*, άπόκτησε μιά *scientia sexualis*. Ἄκριβέστερα τό ἔργο τής παραγωγῆς ἀληθινῶν Λόγων πάνω στό σέξ, κι αυτό προσαρμόζοντας, ὄχι χωρίς κόπο, τήν παλιά διαδικασία τής όμολογίας στους κανόνες τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λόγου. Ἡ *scientia sexualis*, πού άρχίζει ν' άναπτύσσεται από τόν 19ο αἰώνα, διατηρεῖ κατά παράδοξο τρόπο σάν πυρήνα τή μοναδική ἐκείνη τελετουργία τής ὑποχρεωτικῆς κι ἐξαντλητικῆς ἐξομολόγησης, πού ὑπῆρξε στή χριστιανική Δύση ή πρώτη τεχνική γιά τήν ανάδειξη τής ἀλήθειας τοῦ σέξ. Ἐπί τόν 16ο αἰώνα και μετά, ή τελετουργία αὐτή άποσπάστηκε σιγά-σιγά από τό μυστήριο τής μετάνοιας και διαμέσου τής άγωγῆς τῶν ψυχῶν και τής καθοδήγησης τής συνείδησης – *ars artium* – μετανάστευσε πρὸς τήν παιδαγωγική,

πρός τις σχέσεις ἐνηλίκων καί παιδιῶν τις οἰκογενειακές σχέσεις, τήν ἰατρική καί τήν ψυχιατρική. Ὅπωςδῆποτε, ἔδῶ καί ἑκατόν πενήντα χρόνια τώρα, ἕνας πολύπλοκος μηχανισμός ἔχει στηθεῖ γιά νά παράγει γύρω ἀπό τό σέξ Λόγους ἀληθινούς : ἕνας μηχανισμός πού κάνει ἕνα μεγάλο ἱστορικό ἄλλα, ἀφοῦ συνδέει τό παλιό πρόσταγμα τῆς ὁμολογίας μέ τις μεθόδους τῆς κλινικῆς ἀκρόασης. Καί ἀκριβῶς διαμέσου τοῦ πλέγματος αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ, μπόρεσε νά ἐμφανιστεῖ σάν ἀλήθεια τοῦ σέξ καί τῶν ἡδονῶν του κάποιο πράγμα σάν τή « σεξουαλικότητα ».

Ἡ « σεξουαλικότητα » : συσχετικό αὐτῆς τῆς ἀναλυτικῆς πρακτικῆς πού ἀναπτύχθηκε μέ ἀργό ρυθμό καί πού εἶναι ἡ *scientia sexualis*. Τά θεμελιώδη χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς σεξουαλικότητος δέν ἐκφράζουν μιάν παράσταση λίγο-πολύ μπερδεμένη ἀπό τήν ἰδεολογία, ἢ μιὰ στραβή γνώση συνέπεια τῶν ἀπαγορεύσεων· ἀνταποκρίνονται στίς λειτουργικές ἀπαιτήσεις τοῦ Λόγου πού ὀφείλει νά ἀναδείξει τήν ἀλήθεια τῆς. Στό σημεῖο διασταύρωσης μιᾶς τεχνικῆς τῆς ὁμολογίας καί μιᾶς ἐπιστημονικῆς διασκεπτικότητος, ἐκεῖ ὅπου χρειάστηκε νά βρεθοῦν ἀνάμεσά τους κάποιοι μεγάλοι μηχανισμοί προσαρμογῆς (τεχνική τῆς ἀκρόασης, αἴτημα τῆς αἰτιότητος, ἀρχή τοῦ ὑπολανθάνοντος, κανόνας τῆς ἐρμηνείας, ἐπιταγή τῆς ἰατρικοποίησης), ἡ σεξουαλικότητα ὀρίστηκε πῶς εἶναι « φύσει » : ἕνας χῶρος εὐάλωτος σέ παθολογικές διαδικασίες, καί πού κατὰ συνέπεια ἀπαιτεῖ παρεμβάσεις θεραπευτικές ἢ ὁμαλοποιητικές· ἕνα πεδίο σημασιοδοτήσεων γιά ἀποκρυπτογράφηση· ἕνας τόπος διαδικασιῶν κρυμμένων ἀπό εἰδικούς μηχανισμούς· μιὰ ἐστία ἀπροσδιόριστων αἰτιακῶν σχέσεων, ἕνας Λόγος σκοτεινός πού πρέπει νά τόν ξετρυπώσεις καί συνάμα νά τόν ἀκούσεις. Εἶναι ἡ « οἰκονομία » τῶν Λόγων, θέλω νά πῶ ἡ ἐνδογενῆς τεχνολογία τους, οἱ ἀνάγκες τῆς λειτουργίας τους, οἱ τακτικές τις ὁποῖες βάζουν σ' ἐνέργεια, οἱ ἐνέργειες τῆς ἐξουσίας πού τούς στηρίζουν καί πού αὐτοί διαδίδουν – αὐτό

είναι, κι όχι κάποιο σύστημα παραστάσεων, πού καθορίζει τά βασικά χαρακτηριστικά αὐτοῦ πού λένε. Ἡ ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας – δηλαδή αὐτοῦ πού λειτούργησε τόν 19ο αἰώνα ὡς περιοχὴ εἰδικῆς ἀλήθειας – πρέπει πρῶτα νά γίνει ἀπό τή σκοπιὰ μιᾶς ἱστορίας τῶν Λόγων.

Ἄς διατυπώσουμε, ὅμως, τή γενική ὑπόθεση ἐργασίας. Ἡ κοινωνία πού ἀναπτύσσεται τόν 19ο αἰώνα – πού θά τήν ὀνομάσουν κατὰ βούλησιν ἀστική, καπιταλιστική ἢ βιομηχανική – δέν ἀντέταξε στό σέξ μιὰ ριζική ἄρνηση ἀναγνώρισής του. Ἰσα-ἴσα ἔβαλε σ' ἐνέργεια ἕναν ὀλόκληρο μηχανισμό παραγωγῆς ἀληθινῶν Λόγων γύρω ἀπ' αὐτό. Ὅχι μόνο μίλησε πολὺ γιὰ τό σέξ κι ἀνάγκασε τόν καθένα νά μιλήσει γι' αὐτό, ἀλλά καί ἀνέλαβε νά διατυπώσει γιὰ λογαριασμό του τήν ἀποφασισμένη ἀλήθεια. Λές καί ὑποψιαζόταν πῶς ἔκλεινε μέσα του κάποιο κεφαλαῖωδες μυστικό. Λές καί εἶχε ἀνάγκη ἀπ' αὐτήν τήν παραγωγή ἀλήθειας. Λές καί τοῦ ἦταν ἀπαραίτητο νά καταχωρηθεῖ τό σέξ ὄχι μόνο σέ μιὰ οἰκονομία τῆς ἡδονῆς, ἀλλά καί σ' ἕνα συγκροτημένο καθεστῶς γνώσης. Ἐτσι τό σέξ ἔγινε σιγά-σιγά ἀντικείμενο τῆς μεγάλης ὑποψίας· ἡ γενική καί ἀνησυχαστική αἴσθηση πού ἄθελά μας διαπερνᾷ τά φερσίματά μας καί τίς ὑπάρξεις μας· τό εὐθραυστο σημεῖο ἀπ' ὅπου μᾶς ἔρχονται οἱ ἀπειλές τοῦ κακοῦ· τό κομμάτι τῆς νύχτας πού ὁ καθένας μας κουβαλᾷ μέσα του. Γενική σημασιολογία, καθολικό μυστικό, αἰτία πανταχοῦ παρούσα, φόβος ἀτέλειωτος. Τόσο, πού μέσα σ' αὐτό τό « ἐρώτημα » τοῦ σέξ (μέ τίς δύο ἔννοιες, τῆς ἀνάγκης καί τοῦ προβληματισμοῦ· τῆς ἀπαίτησης τῆς ὁμολογίας καί τῆς ἐνσωμάτωσης μέσα σ' ἕνα χῶρο ὀρθολογικότητας), ἀναπτύσσονται δύο διαδικασίες πού παραπέμπουν πάντα ἡ μιὰ στήν ἄλλη : τοῦ ζητᾶμε νά πει τήν ἀλήθεια (ἀλλά ἐπιφυλασσόμαστε – ἀφοῦ εἶναι τό μυστικό καί διαφεύγει κι ἀπό τόν ἴδιο του τόν ἑαυτό – νά ποῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τήν ἐπιτέλους φωτισμένη, τήν ἐπιτέλους ἀποκρυπτογραφημένη ἀλήθεια τῆς ἀλήθειας του)· καί τοῦ ζητᾶμε νά

μᾶς πεί τήν ἀλήθεια μας ἢ μάλλον τοῦ ζητᾶμε νά πεί τή βαθεία θαμμένη ἀλήθεια αὐτῆς τῆς ἀλήθειας γιά τόν ἑαυτό μας πού νομίζουμε πώς τήν κατέχουμε μέ ἄμεση συνείδηση. Τοῦ λέμε τήν ἀλήθεια του, ἀποκρυπτογραφώντας αὐτό πού μᾶς λέει γι' αὐτήν· μᾶς λέει τή δική μας ἐλευθερώνοντας αὐτό πού τῆς κρύβεται. Ἀκριβῶς ἀπό τοῦτο τό παιχνίδι συγκροτήθηκε ἀργά-ἀργά, ἐδῶ καί πολλούς αἰῶνες, μιά γνώση τοῦ ὑποκειμένου· γνώση ὄχι τόσο τῆς μορφῆς του ὅσο ἐκείνου πού τό διχάζει· ἐκείνου πού τό καθορίζει ἴσως, ἀλλά κυρίως πού τό κάνει νά διαφεύγει ἀπό τόν ἴδιο του τόν ἑαυτό. Αὐτό φάνηκε ἴσως σάν κάτι τό ἀπρόβλεπτο, ὅμως δέν θά πρέπει διόλου νά ξαφνιάζει ὅποιον ἀναλογιστεῖ τή μακρόχρονη ἱστορία τῆς χριστιανικῆς καί δικαστικῆς ἐξομολόγησης, τίς μετατοπίσεις καί τίς μεταμορφώσεις αὐτῆς τῆς μορφῆς γνώσης-ἐξουσίας, τῆς τόσο ζωτικῆς στή Δύση, πού εἶναι ἡ ὁμολογία : ἀκολουθώντας κύκλους πού ὀλοένα στενεύουν, τό σχέδιο μιᾶς ἐπιστήμης τοῦ ὑποκειμένου ἀρχίζει νά κινεῖται γύρω ἀπ' τό θέμα τοῦ σέξ. Ἡ αἰτιότητα μέσα στό ὑποκείμενο, τό ἀσυνείδητο τοῦ ὑποκειμένου, ἡ ἀλήθεια τοῦ ὑποκειμένου μέσα στόν ἄλλο πού ξέρει, ἡ γνώση μέσα του αὐτοῦ πού τό ἴδιο δέν ξέρει, ὅλα τούτα βρῆκαν νά ἀναπτυχθοῦν μέσα στόν Λόγο τοῦ σέξ. Ὡστόσο, αὐτό δέν ἔγινε διόλου ἐξαιτίας κάποιας φυσικῆς ιδιότητος ἐνυπάρχουσας στό ἴδιο τό σέξ, ἀλλά σέ συνάρτηση μέ τίς ἐνυπάρχουσες σ' αὐτόν τόν Λόγο τακτικές τῆς ἐξουσίας.

*
* *

Ἡ *scientia sexualis* ἐνάντια στήν *ars erotica*, ἀναμφίβολα. Πρέπει νά σημειώσουμε ὡστόσο ὅτι ἡ *ars erotica* δέν ἐξαφανίστηκε ἀπό τόν Δυτικό πολιτισμό· καί πώς δέν ἀπουσίαζε πάντα ἀπό τήν κίνηση μέ τήν ὁποία ἐπιδιώχτηκε ἡ δημιουργία τῆς ἐπιστήμης τοῦ σεξουαλικοῦ. Μέσα στή χριστιανική ἐξομολόγηση, ἀλλά προπάντων μέσα στήν καθοδήγηση καί

τήν εξέταση τῆς συνείδησης, μέσα στήν ἀναζήτηση τῆς πνευματικῆς ἔνωσης καί τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρξε μιᾶ ὀλόκληρη σειρά μεθόδων πού συγγενεύουν μέ μιᾶ ἐρωτική τέχνη: καθοδήγηση ἀπό τόν δάσκαλο σ' ὄλη τή διαδρομή τῆς μύησης, ἐντατικοποίηση τῶν πειραματισμῶν μέχρι καί σ' αὐτά ἀκόμα τά φυσικά τους συστατικά, ἐπαύξηση τῶν ἐπιδράσεων μέ τόν Λόγο πού τά συνοδεύει· τά φαινόμενα τῆς καταληψίας καί τῆς ἔκστασης πού εἶχαν μιᾶ τόσο μεγάλη συχνότητα στόν καθολικισμό τῆς Ἀντι-Μεταρρύθμισης ὑπῆρξαν ἀναμφίβολα οἱ ἀνεξέλεγκτες συνέπειες πού ξεπέρασαν τήν ἐνύπαρκτη σ' αὐτή τήν λεπτή ἐπιστήμη τῆς σάρκας ἐρωτική τεχνική.

Καί θά πρέπει ν' ἀναρωτηθεῖ κανεῖς, ἄν, ἀπό τόν 19ο αἰῶνα κι ὕστερα, ἡ *scientia sexualis* – κάτω ἀπό τό κάλυμμα τοῦ εὐπρεποῦς θετικισμοῦ της – δέν λειτουργεῖ, τουλάχιστον ὡς πρός ὀρισμένα μεγέθη της – σάν μιᾶ *ars erotica*. Ἴσως αὐτή ἡ ἀνάδειξη τῆς ἀλήθειας, ὅσο κι ἄν τή φοβίζει τό ἐπιστημονικό πρότυπο, νά πολλαπλασίασε, νά δυνάμωσε ἀκόμα καί νά δημιούργησε τίς ἐνδογενεῖς της ἡδονές. Λένε συχνά πῶς δέν σταθήκαμε ἄξιοι νά φανταστοῦμε καινούργιες ἡδονές. Ἐπινοήσαμε τουλάχιστον μιᾶ ἡδονή διαφορετική: ἡδονή τῆς ἀλήθειας τῆς ἡδονῆς, ἡδονή τοῦ νά τήν ξέρεις, νά τήν ἐκθέτεις, νά τήν ἀνακαλύπτεις, νά τρελαίνεσαι νά τή βλέπεις, νά τή λές, νά τήν κυριεύεις καί νά αἰχμαλωτίζεις τούς ἄλλους μ' αὐτήν, νά τήν ἐκμυστηρεῖσαι στά κρυφά, νά τήν ξετρυπώνεις μέ τήν πονηριά· εἰδική ἡδονή τοῦ ἀληθινοῦ Λόγου πάνω στήν ἡδονή. Δέν εἶναι στό ἰδανικό μιᾶς ὑγιοῦς σεξουαλικότητας, πού ὑπόσχεται ἡ ἰατρική, οὔτε στό ἀνθρωπιστικό ὄνειροπόλημα μιᾶς ἄρτιας καί διαμορφωμένης σεξουαλικότητας οὔτε προπάντων, στόν λυρισμό τοῦ ὄργασμοῦ καί στά καλά αἰσθήματα τῆς διενέργειας πού θά ἔπρεπε ν' ἀναζητήσουμε τά πιό σημαντικά στοιχεῖα μιᾶς ἐρωτικῆς τέχνης συνδεμένης μέ τή γνώση μας τῆς σεξουαλικότητας (ὄλα αὐτά δέν συνιστοῦν παρά τήν ὀμαλο-

ποιητική της χρήση), αλλά μέσα σ' αυτόν τόν πολλαπλασιασμό και τό δυνάμωμα τών ήδονών πού συνδέεται μέ τήν ανάδειξη τής αλήθειας γιά τό σέξ. Τά σοφά βιβλία πού γράφονται και διαβάζονται, οί ιατρικές συμβουλές και οί έξετάσεις, ή άγωνία ν' άπαντάς στίς έρωτήσεις και ή άπόλαυση νά νιώθεις ότι σ' έρμηνεύουν, οί τόσες και τόσες άφηγήσεις στον έαυτό σου και στους άλλους, ή τόση περιέργεια, οί τόσες πολλές έκμυστηρεύσεις, όπου τό καθήκον τής αλήθειας διαφυλάσσει όχι χωρίς νά τρέμει λίγο, τό σκάνδαλο, τό πλήθος οί κρυφές φαντασιοπληξίες πού τόσο ακριβά πληρώνεις τό δικαίωμα νά ψιθυρίζεις σ' όποιον ξέρει νά τίς άκούει, κοντολογίς ή τρομερή « ήδονή τής ανάλυσης » (μέ τήν ευρύτερη δυνατή έννοια αυτής τής τελευταίας λέξης), πού έδώ και πολλούς αιώνες ή Δύση υπέθαλπε σοφά, όλα τούτα άποτελούν κάτι σαν τά περιπλανώμενα κομμάτια μιās έρωτικής τέχνης πού ή όμολογία και ή έπιστήμη του σέξ μεταφέρουν λαθραία.

Μήπως πρέπει νά πιστέψει κανείς ότι ή *scientia sexualis* δέν είναι παρά μιά εξαιρετικά λεπτή μορφή τής *ars erotica* ; Και ότι άποτελεί τή δυτική και πεμπτουσιωμένη έκδοχή αυτής τής φαινομενικά χαμένης παράδοσης ; Ή μήπως πρέπει νά υποθέσουμε πώς όλες αυτές οί ήδονές δέν είναι παρά τά υποπροϊόντα μιās σεξουαλικής έπιστήμης, ένα ωφέλημα πού υποδαστάζει τίς άμέτρητες προσπάθειές της ;

Όπωσδήποτε, ή υπόθεση μιās κατασταλτικής έξουσίας πού ή κοινωνία μας άσκει τάχα πάνω στό σέξ, και μάλιστα γιά λόγους οικονομίας, φαίνεται αρκετά λειψή γιά νά μās επιτρέψει νά εξηγήσουμε όλη αυτή τή σειρά τών ενισχύσεων και τών έντατικοποιήσεων πού μιá πρώτη ανασκόπηση φέρνει στην έπιφάνεια : πολλαπλασιασμός τών Λόγων, και μάλιστα Λόγων επιμελώς ένταγμένων στίς άπαιτήσεις τής έξουσίας· στερέωση του σεξουαλικού συμφύρματος και συγκρότηση μηχανισμών κατάλληλων όχι μονάχα γιά νά τό άπομονώνουν αλλά και γιά νά τό καλούν, νά τό υποκινούν,

νά τό συγκροτοῦν σέ ἐστίες προσοχῆς, Λόγων καί ἡδονῶν· ὑποχρεωτική παραγωγή ὁμολογιῶν καί ἐγκαθίδρυση πάνω σ' αὐτή τή βάση ἑνός θεμιτοῦ συστήματος γνώσεων καί μιᾶς οἰκονομίας πολλαπλῶν ἡδονῶν. Πολύ περισσότερο ἀπό ἕναν ἀρνητικό μηχανισμό ἀποκλεισμοῦ ἢ ἀπόρριψης, πρόκειται γιά τήν ἀναφλόγηση ἑνός λεπτοῦ δικτύου ἀπό Λόγους, γνώσεις, ἡδονές, ἐξουσίες· δέν πρόκειται γιά μιᾶ κίνηση πού ἀπωθεῖ πεισματικά τό ἀπείθαρχο σέξ σέ κάποια σκοτεινή κι ἀπροσπέλαστη περιοχή· ἀλλά, ἀπεναντίας, γιά διαδικασίες πού τό διασκορπίζουν στήν ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων καί τῶν σωμάτων, πού τό διεγείρουν, τό φανερόνουν καί τό κάνουν νά μιλάει, πού τό ἐμφυτεύουν στήν πραγματικότητα καί τό προστάζουν νά πει τήν ἀλήθεια : ἕνα ὀλοφάνερο σπινθηροδόλημα τοῦ σεξουαλικοῦ πού ἐκπέμπουν τό πλῆθος τῶν Λόγων, τό πείσμα τῶν ἐξουσιῶν καί τά παιχνίδια τῆς γνώσης μέ τήν ἡδονή.

Νά εἶναι ὅλα ἄραγε τοῦτα μιᾶ πλάνη ; Μιά διαστικῆ μήπως ἐντύπωση πού πίσω της ἕνα βλέμμα πιό προσεχτικό ξαναβρίσκει τόν μεγάλο γνωστό μηχανισμό τῆς καταστολῆς ; Πέρα ἀπ' αὐτούς τούς κάποιους φωσφορισμούς δέν πρέπει ἄραγε νά ξαναβροῦμε τόν σκουντούφλη νόμο πού λέει πάντα ὄχι ; Ἐδῶ θ' ἀπαντήσει, ἢ θά ἔπρεπε ν' ἀπαντήσει, ἡ ἱστορική ἔρευνα. Ἐρευνα γύρω ἀπό τόν τρόπο πού διαμορφώθηκε ἐδῶ καί τρεῖς ὀλόκληρους αἰῶνες ἡ γνώση τοῦ σέξ· γύρω ἀπό τόν τρόπο πού πολλαπλασιάστηκαν οἱ Λόγοι πού τό πήραν γιά θέμα τους καθώς καί γύρω ἀπό τίς αἰτίες πού μᾶς ὀδήγησαν νά προσδώσουμε μιᾶ σχεδόν μυθική ἀξία στήν ἀλήθεια πού πίστευαν ὅτι ἀναδείχνουν. Ἴσως αὐτές οἱ ἱστορικές ἀναλύσεις νά καταλήξουν στό τέλος νά διαλύσουν αὐτό πού ἡ πρώτη τούτη ἀνασκόπηση φαίνεται νά ὑποδηλώνει. Ἀλλά τό ἀρχικό αἴτημα πού θά ἤθελα νά κρατήσω ὅσο περισσότερο γίνεται εἶναι ὅτι αὐτοί οἱ μηχανισμοί ἐξουσίας καί γνώσης, ἀλήθειας καί ἡδονῶν, αὐτοί οἱ μηχανισμοί, οἱ τόσο διαφορετικοί ἀπό τήν καταστολή, δέν εἶναι

ἀναγκαστικά δευτερεύοντες καί παράγωγοι· καί ὅτι ἡ καταστολή δέν εἶναι πάντως θεμελιώδης καί ὑπερισχύουσα. Πρέπει ἐπομένως νά πάρουμε αὐτούς τούς μηχανισμούς στά σοβαρά καί ν' ἀντιστρέψουμε τήν κατεύθυνση τῆς ἀνάλυσης : ἀντί γιά μιά γενικά ἀποδεκτὴ καταστολή καί μίαν ἄγνοια πού μετριέται μ' αὐτό πού ὑποθέτουμε ὅτι γνωρίζουμε, θά πρέπει νά ξεκινήσουμε ἀπό αὐτούς τούς θετικούς μηχανισμούς, τούς παραγωγούς γνώσης, τούς πολλαπλασιαστές Λόγων, τούς φορεῖς ἡδονῶν καί τούς δημιουργούς ἐξουσίας, νά τούς παρακολουθήσουμε στίς συνθήκες ἐμφάνισης καί λειτουργίας τους καί νά δοῦμε πῶς κατανέμονται σέ σχέση μ' αὐτούς οἱ πράξεις τῆς ἀπαγόρευσης καί τῆς ἀπόκρυψης πού εἶναι συνδεμένες μαζί τους. Πρέπει, κοντολογίς, νά προσδιορίσουμε τίς στρατηγικές τῆς ἐξουσίας πού ἐνυπάρχουν σ' αὐτήν τή θέληση γιά γνώση. Καί στή συγκεκριμένη περίπτωση τῆς σεξουαλικότητας, νά συγκροτήσουμε τήν « πολιτική οἰκονομία » μιᾶς θέλησης γιά γνώση.

4

Τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας

Τί ἀκριβῶς ἐπιδιώκει αὐτή ἡ σειρά τῶν μελετῶν ; Νά μεταγράψει σέ ἱστορία τόν μύθο γιά τά Ἐδιάρκιστα στολίδια.

Ἄνάμεσα στά ἐμβλήματα τῆς, ἡ κοινωνία μας φέρνει κι ἐκεῖνο τοῦ σέξ πού μιλάει. Τοῦ σέξ πού τσακώνουν, πού ἀνακρίνουν καί πού, στριμωγμένο ἀλλά καί λαλίστατο, ἀπαντᾷ ἀσταμάτητα. Κάποιος μηχανισμός, ἀρκετά μαγικός ὥστε νά γίνεται ὁ ἴδιος ἀόρατος, μιά μέρα τό συνέλαβε. Τό ὑποχρεώνει νά λέει τήν ἀλήθεια – τή δική του καί τῶν ἄλλων – μέσα σ' ἓνα παιχνίδι ὅπου ἡ ἡδονή σμίγει μέ τό ἀκούσιο καί ἡ συναίνεση μέ τήν αὐστηρή ἀνάκριση. Ἐδῶ καί πολλά χρόνια, ζοῦμε ὅλοι στό βασίλειο τοῦ πρίγκιπα Mangogul : κατατρουχόμενοι ἀπό μιάν ἀπέραντη περιέργεια γιά τό σέξ, ἐπιμένοντας νά τό ἀνακρίνουμε, μή χορταίνοντας νά τό ἀκοῦμε καί ν' ἀκοῦμε τούς ἄλλους νά μιλοῦν γι' αὐτό, πρόθυμοι νά ἐφεύρουμε ὅλα τά μαγικά δαχτυλίδια πού θά μπορούσαν νά παραδιάσουν τήν ἐχεμύθειά του. Λές καί ἦταν ἀπαραίτητο νά βγάλουμε ἀπ' αὐτό τό μικρό κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ μας ὄχι μονάχα ἡδονή ἀλλά καί γνώση, κι ἓνα ὀλόκληρο λεπτότατο παιχνίδι πού περνᾷ ἀπό τή μιά στήν ἄλλη : γνώση τῆς ἡδονῆς, ἡδονή νά γνωρίζεις τήν ἡδονή, ἡδονή-γνώση. Λές καί τοῦτο τό ἀλλόκοτο ζῶο πού κατοικεῖ μέσα μας ἔχει κι αὐτό ἓνα αὐτί ἀρκετά περίεργο, μάτια ἀρκετά προσεχτικά, μιά γλώσσα κι ἓνα πνεῦμα ἀρκετά καλοφτιαγμένα ὥστε νά μὴν τοῦ ξεφεύγει τίποτα ἀπ' ὅλα τοῦτα

καί για νά εἶναι πέρα για πέρα ἰκανό νά τά ξεστομίσει, ἄν τό παρακαλέσει κανεῖς μέ λίγη δεξιούνη. Ἀνάμεσα στόν καθέναν ἀπό μᾶς καί στό σέξ μας, ἡ Δύση ἔστησε ἓνα παντοτινό αἴτημα ἀλήθειας : δουλειά μας νά τοῦ ἀποσπᾶσουμε τή δική του ἀφοῦ τοῦ διαφεύγει· δουλειά του νά μᾶς πει τή δική μας ἀφοῦ ἐκεῖνο τήν κρατάει στή σκιά. Κρυμμένο, τό σέξ ; Σκεπασμένο ἀπό καινούργιες αἰδημοσύνες, κρατημένο στήν ἀφάνεια ἀπό τίς στυγνές ἀπαιτήσεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ; Ἀπεναντίας, ὄλο φλόγα. Ἐδῶ καί πολλές ἑκατοντάδες χρόνια εἶναι τοποθετημένο στό κέντρο ἑνός ἐκπληκτικοῦ αἰτήματος για γνώση. Αἴτημα διπλό, γιατί ἀπό τή μιά εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ξέρουμε τί εἶναι τό σέξ, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη, ὑποψιαζόμαστε πώς ἐκεῖνο ξέρει τί εἴμαστε ἐμεῖς.

Μιά κάποια ροπή μᾶς ὀδήγησε, μέσα σέ μερικούς αἰῶνες, νά θέσουμε στό σέξ τήν ἐρώτηση για τό τί εἴμαστε. Κι ὄχι τόσο στό σέξ-φύση (στοιχεῖο τοῦ συστήματος τοῦ ζῶντος, ἀντικείμενο για μιά βιολογία), ἀλλά στό σέξ-ἱστορία, ἢ σέξ-σημασιοδότηση, στό σέξ-Λόγο. Τοποθετηθήκαμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κάτω ἀπό τό σημεῖο τοῦ σέξ, ἀλλά μιᾶς *Λογικῆς* τοῦ σέξ μάλλον παρά μιᾶς *Φυσικῆς*. Ἄς μή γελιόμαστε : πίσω ἀπό τή μεγάλη σειρά τῶν δυαδικῶν ἀντιθέσεων (σῶμα-ψυχή, σάρκα-πνεῦμα, ἔνστικτο-λογική, παρορμήσεις-συνείδηση) πού φαίνονταν νά ἀνάγουν τό σέξ σέ μιά καθαρή μηχανική χωρίς λογικό, ἡ Δύση κατάφερε ὄχι μόνο καί ὄχι τόσο νά προσαρτήσῃ τό σέξ σ' ἓνα πεδίο ὀρθολογικότητας, πράγμα πού ἀναμφίβολα δέν θά ἦταν καί πολύ ἀξιοσημείωτο – μιά κι ἔχουμε συνηθίσει τόσο πολύ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τίς « κατακτήσεις » ἀπό τήν ἐποχή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων – ἀλλά νά μᾶς κάνει νά περάσουμε ὀλοκληρωτικά σχεδόν – ἐμεῖς, τό σῶμα μας, ἡ ψυχή μας, ἡ ἀτομικότητά μας, ἡ ἱστορία μας – κάτω ἀπό τό σημεῖο μιᾶς λογικῆς τῆς φιληδονίας καί τοῦ πόθου. Κάθε φορὰ πού θέλουμε νά μάθουμε ποιό εἴμαστε, εἶναι αὐτή πού μᾶς χρησιμεύει τώρα σάν τό καθολικό κλειδί.

Ἐδῶ καὶ πολλές δεκαετίες, οἱ γενετιστές ἔπαψαν ν' ἀντιλαμβάνονται τὴ ζωὴ σάν μιὰ ὀργάνωση προικισμένη καὶ μέτῃν παράξενη ἰκανότητα ν' ἀναπαράγεται· βλέπουν σ' αὐτόν τόν ἴδιο τόν μηχανισμό τῆς ἀναπαραγωγῆς ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού εἰσάγει στὴ διάσταση τοῦ βιολογικοῦ : μήτρα ὄχι μόνο τῶν ἐμβίων, ἀλλὰ τῆς ζωῆς. Ὡστόσο, ἀπὸ αἰῶνες τώρα, μ' ἓναν τρόπο ἀσφαλῶς ἐλάχιστα « ἐπιστημονικό », οἱ ἀμέτρητοι θεωρητικοὶ καὶ πρακτικοὶ τῆς σάρκας εἶχαν κιόλας μετατρέψει τόν ἄνθρωπο σέ παιδί ἐνός σέξ ἐπιτακτικοῦ καὶ σαφοῦς. Τό σέξ, αἰτία τῶν πάντων.

Δέν χρειάζεται νά θέσουμε τό ἐρώτημα : γιατί ὅμως τό σέξ εἶναι τόσο μυστικό ; Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ δύναμη πού τοῦ ἐπέβαλε γιὰ τόσον καιρὸ τὴ σιωπὴ καὶ πού μόλις τώρα ἄρχισε κάπως νά ὑποχωρεῖ, ἐπιτρέποντάς μας ἴσως νά τοῦ κάνομε ἐρωτήσεις, ἀλλὰ πάντα μέ ἀφετηρία τὴν καταστολὴ του καὶ μέσα ἀπ' αὐτήν ; Στὴν πραγματικότητα, αὐτὴ ἡ ἐρώτηση πού τόσο συχνά ἐπαναλαμβάνεται στὴν ἐποχὴ μας, δέν εἶναι παρά ἡ νέα μορφή μιᾶς σημαντικῆς κατάφασης καὶ μιᾶς προαιώνιας ἐντολῆς : ἐκεῖ πέρα βρίσκεται ἡ ἀλήθεια· πηγαίνετε ἐκεῖ νά τὴν πιάσετε. *Acheronta movebo* : παλιά ἀπόφαση.

*Ἐσεῖς οἱ σοφοὶ καὶ γιομάτοι τρανὴ καὶ βαθειὰ γνώση
σεῖς πού μέ τό νοῦ ἀδράχνετε καὶ ξέρετε
πῶς, πού καὶ πότε ὄλα ἐνώνονται...*

... Ἐσεῖς, μεγάλοι σοφοί, πέστε μου τί εἶναι τοῦτο

Φανερωστε μου τί ἔγινε μέ μένα

φανερῶστε μου ποῦ, πῶς καὶ πότε

Γιατί μοῦ ἔτυχε ἓνα τέτοιο πράγμα ;²¹

Πρέπει λοιπόν πρὶν ἀπ' ὄλα νά ρωτήσουμε : ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ προσταγή ; Πρὸς τί αὐτό τό μεγάλο κυνηγητό τῆς

²¹. G. A. Bürger, ἀναφέρεται ἀπὸ τόν Schopenhauer, *Μεταφυσική τοῦ Ἔρωτα*.

ἀλήθειας τοῦ σέξ, τῆς ἀλήθειας πού κρύβεται μέσα στοῦ σέξ ;

Στό ἀφήγημα τοῦ Diderot, τό καλό πνεῦμα Κουκουφά ἀνακαλύπτει στόν πάτο τῆς τσέπης του, ἀνάμεσα σέ διάφορα ψιλοπράγματα – χάντρες, μικρές μολυβένιες παγόδες καί μουχλιασμένα κουφέτα – τό μικροσκοπικό ἀσημένιο δαχτυλίδι πού ὅταν ἀναποδογυρίσεις τό πετράδι του κάνει τά σέξ πού συναντᾶς νά μιλοῦν. Τό δίνει στόν περιέργο σουλτάνο. Δική μας δουλειά νά μάθουμε ποιό θαυμαστό δαχτυλίδι μᾶς δίνει μιά παρόμοια δύναμη, σέ ποιανοῦ δάσκαλου τό δάχτυλο ἔχει μπεῖ· ποιά λειτουργία ἐξουσίας ἐπιτρέπει ἢ προϋποθέτει, καί πῶς ὁ καθένας ἀπό μᾶς τά κατάφερε νά γίνει ἀπέναντι στοῦ σέξ, τό δικό του καί τῶν ἄλλων, ἕνα εἶδος περιέργου καί ἀπερίσκεπτου σουλτάνου. Αὐτό τό μαγικό δαχτυλίδι, αὐτό τό κόσμημα τό τόσο ἀδιάκριτο ὅταν πρόκειται νά κάνει τούς ἄλλους νά μιλήσουν, ἀλλά τό τόσο λιγομίλητο σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τόν δικό του μηχανισμό, αὐτό εἶναι πού πρέπει μέ τή σειρά του νά κάνουμε ὀμιλητικό· γι' αὐτό πρέπει νά μιλήσουμε. Πρέπει νά κάνουμε τό ἱστορικό αὐτῆς τῆς θέλησης γιά ἀλήθεια, αὐτοῦ τοῦ αἰτήματος γιά γνώση πού ἐδῶ καί τόσους αἰῶνες τώρα ἀναμοχλεύει τό ὄραμα τοῦ σέξ : τήν ἱστορία ἐνός πείσματος καί μιᾶς μαγίας. Τί ζητᾶμε ἀπό τό σέξ, πέρα ἀπό τίς ὅποιες του ἡδονές, γιά νά ἐπιμένουμε ἔτσι ; Τί εἶναι, τούτη ἡ ὑπομονή ἢ τούτη ἡ δίψα νά τ' ἀναδείξουμε σάν τό μυστικό, τήν παντοδύναμη αἰτία, τό κρυφό νόημα, τόν δίχως ἀνάπαυλα φόβο ; Καί γιατί ἄραγε ἡ ὑποχρέωση ν' ἀνακαλύψουμε αὐτή τή δύσκολη ἀλήθεια μετατράπηκε τελικά σ' ἕνα κάλεσμα νά καταργήσουμε τίς ἀπαγορεύσεις καί νά λύσουμε τά πεδούκλια ; Τόσο δύσκολη ἦταν λοιπόν ἡ δουλειά ὥστε νά χρειαστεῖ νά τή χρυσώσουμε μ' αὐτή τήν ὑπόσχεση ; Ἡ μήπως αὐτή ἡ γνώση εἶχε ἀποκτήσει ἕνα τέτοιο τίμημα – πολιτικό, οικονομικό, ἠθικό – πού γιά νά καθυποτάξουν τόν καθένα σ' αὐτήν χρειάστηκε νά τόν διαβεβαιώσουν, κάπως παρά-

δοξα, πώς έτσι θά έβρισκε τή λύτρωση ;

Γιά νά τοποθετήσουμε τίς μελλοντικές έρευνες, ἄς προχωρήσουμε σέ μερικές γενικές προτάσεις σχετικά μέ τό ζητούμενο, τή μέθοδο, τό πεδίο πού πρέπει νά διατρέξουμε καί τίς περιοδολογήσεις πού μπορούμε προσωρινά νά δεχτούμε.

1. ΤΟ ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ

Πρός τί αὐτές οἱ ἀναζητήσεις ; Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι κάποια ἀδεδειγμένη διαπερνάει τὰ πρῶτα σχέδια πού χάραξα πῶς πάνω· καί ἀπειλεῖ σοβαρά νά χαντακώσει τίς πῶς ἀναλυτικές ἔρευνες πού ἔχω στόν νοῦ. Ἔχω ἐπαναλάβει χίλιες φορές ὅτι ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων αἰῶνων στίς δυτικές κοινωνίες δέν δείχνει διόλου πῶς λειτουργεῖ μιά οὐσιαστικά κατασταλτική ἐξουσία. Κανόνισα τή μέθοδό μου ἀποκλείοντας αὐτή τήν ἰδέα, προσποιούμενος ὅτι ἀγνοοῦσα πῶς γινόταν μιά κριτική ἀπό μιά ἄλλη κατεύθυνση, καί μ' ἕναν τρόπο πολύ πῶς ριζοσπαστικό : μιά κριτική στό ἐπίπεδο τῆς θεωρίας τῆς ἐπιθυμίας. Τό ὅτι τό σέξ δέν εἶναι « καταπιεσμένο » δέν ἀποτελεῖ πράγματι, ἕναν πολύ καινούργιο ἰσχυρισμό. Πάει καιρός πού τό ἔχουν πει διάφοροι ψυχαναλυτές· ἀρνήθηκαν νά δεχτοῦν τή μικρή ἀπλοϊκή μηχανή πού σπεύδουμε νά φανταστοῦμε ὅταν μιλάμε γιά καταστολή· ἡ ἰδέα μιᾶς ἀντάρτικης ἐνέργειας πού πρέπει τάχα νά δαμάσουμε τούς φάνηκε ἀνεπαρκής γιά ἀποκρυπτογράφηση τοῦ τρόπου πού εἶναι διαρθρωμένες ἡ ἐξουσία καί ἡ ἐπιθυμία· τίς ὑποθέτουν συνδεμένες μ' ἕναν τρόπο πῶς σύνθετο καί θεμελιακό ἀπό τούτη τήν ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα σέ μιά πρωτόγονη ἐνέργεια, φυσική καί ζωντανή, πού ἀνεβαίνει ἀδιάκοπα ἀπό κάτω, καί σέ μιά τάξη ἐπιβεβλημένη ἀπό πάνω πού προσπαθεῖ νά τῆς ἀντισταθεῖ. Δέν χρειάζεται νά

φανταστοῦμε ὅτι ἡ ἐπιθυμία εἶναι καταπιεσμένη, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ὁ νόμος εἶναι ἐκεῖνος πού συγκροτεῖ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν στέρηση πού τὴν καθιερώνει. Ἡ σχέση ἐξουσίας βρίσκεται κιόλας ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἐπιθυμία : ἀποτελεῖ ἐπομένως ψευδαίσθηση νὰ θέλουμε νὰ τὴν ἐπισημάνουμε μέσα σέ μιὰ καταστολή πού ἀσκεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων· ὅπως εἶναι μάταιο καὶ νὰ ἐξορμήσουμε σέ ἀναζήτηση μιᾶς ἐπιθυμίας ἐκτός ἐξουσίας.

Ἔλα ὅμως πού ἐγὼ μιλοῦσα ἴσαμε τώρα μ' ἓναν τρόπο ἐπίμονο ἀσαφές, πότε γιὰ τὴν καταστολή καὶ πότε γιὰ τὸν νόμο, τὸ ἀπαγορευμένο ἢ τὴν λογοκρισία, σάν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἔννοιες ἰσοδύναμες. Παραγνώρισα – πείσμα ἢ ἀμέλεια – καθετὶ πού μπορεῖ νὰ διαφορίσει τίς θεωρητικὲς ἢ πρακτικὲς τοὺς συνεπαγωγές. Καὶ τὸ καταλαβαίνω πολὺ καλά πὼς μπορεῖ μέ τὸ δίκιο του κανεὶς νὰ μοῦ πεῖ : μέ τὸ νὰ ἀναφέρεσαι συνέχεια σέ θετικὲς τεχνολογίες τῆς ἐξουσίας, προσπαθεῖς νὰ κερδίσεις ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ ἄνετα καὶ στά δύο ταμπλώ· συγγέεις τοὺς ἀντιπάλους σου κάτω ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ πιὸ ἀδύνατου, καὶ συζητώντας μονάχα τὴν καταστολή, θέλεις παράλογα νὰ μᾶς κάνεις νὰ πιστέψουμε ὅτι ἔχεις ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ πρόβλημα τοῦ νόμου· ὡστόσο κρατᾶς ἀπὸ τὴ θεμελιακὴ ἀρχὴ τῆς ἐξουσίας-νόμου τὸ βασικὸ πρακτικὸ συμπέρασμα, ὅτι δέν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ὅτι εἶναι πάντα ἤδη παρούσα κι ὅτι ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα πού προσπαθοῦν νὰ τῆς ἀντιτάξουν. Ἀπὸ τὴν ἰδέα μιᾶς ἐξουσίας-καταστολῆς κράτησες τὸ πιὸ εὐθραστο θεωρητικὸ στοιχεῖο καὶ μάλιστα γιὰ νὰ τὸ ἐπικρίνεις· ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ἐξουσίας-νόμου κράτησες φυλάγοντάς την, ὅμως, γιὰ δική σου χρῆση – τὴν πιὸ στερωτικὴ πολιτικὴ συνέπεια.

Τὸ ζητούμενο στίς ἔρευνες πού θ' ἀκολουθήσουν εἶναι νὰ προχωρήσουμε ὄχι τόσο πρὸς μιὰ « θεωρία » ὅσο πρὸς μίαν « ἀναλυτικὴ » τῆς ἐξουσίας : μ' αὐτὸ ἐννοῶ τὴν περιχάραξη τοῦ ἰδιαίτερου χώρου πού σχηματίζουν οἱ σχέσεις ἐξουσίας

καί τόν προσδιορισμό τῶν ὀργάνων πού ἐπιτρέπουν νά τήν ἀναλύσουμε. Νομίζω λοιπόν ὅτι αὐτή ἡ ἀναλυτική δέν μπορεῖ νά συγκροτηθεῖ, παρὰ μονάχα μέ τόν ὄρο ν' ἀποδιώξουμε ὀριστικά ἀπό μέσα μας καί ν' ἀπαλλαγούμε ἀπό μιάν ὀρισμένη ἰδέα πού ἔχουμε γιά τήν ἐξουσία, αὐτήν πού θά ὀνόμαζα – καί θά δοῦμε ἀμέσως γιατί – « νομικο-διασκευπτική ». Αὐτή ἀκριβῶς ἡ ἀντίληψη ὑπαγορεύει τόσο τή θεματική τῆς καταστολῆς ὅσο καί τή θεωρία τοῦ νόμου πού διέπει τόν σχηματισμό τῆς ἐπιθυμίας. Μ' ἄλλα λόγια, ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει τή μιά ἀπό τήν ἄλλη, τήν ἀνάλυση δηλαδή πού γίνεται μέ βάση τήν καταστολή τῶν ἐνστίκτων ἀπό ἐκείνη πού γίνεται μέ βάση τόν νόμο τῆς ἐπιθυμίας, εἶναι ἀσφαλῶς ὁ τρόπος πού ἀντιλαμβανόμαστε τή φύση καί τή δυναμική τῶν ὀρμῶν· δέν εἶναι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἀντιλαμβανόμαστε τήν ἐξουσία. Καί ἡ μιά καί ἡ ἄλλη προσφεύγουν σέ μιά κοινή ἰδέα γιά τήν ἐξουσία πού, ἀνάλογα μέ τή χρήση πού τῆς γίνεται καί τή θέση πού τῆς ἀναγνωρίζεται σέ σχέση μέ τήν ἐπιθυμία, ὀδηγεῖ σέ δύο ἀντίθετες συνέπειες : εἴτε στήν ὑπόσχεση μιᾶς « ἀπελευθέρωσης », ἂν ἡ ἐξουσία δέν ἔχει πάνω στήν ἐπιθυμία παρὰ μιά ἐπιφανειακή ἐπιβολή, εἴτε, ἂν εἶναι συστατική τῆς ἴδιας τῆς ἐπιθυμίας, στόν ἰσχυρισμό : εἴσατε πάντα παγιδευμένοι ἀπό τά πρίν. Ἔσ μή φανταστοῦμε, ἄλλωστε, ὅτι αὐτή ἡ ἰδέα ἀνήκει ἀποκλειστικά σ' ἐκείνους πού θέτουν τό πρόβλημα τῶν σχέσεων τῆς ἐξουσίας πρὸς τό σέξ. Στήν πραγματικότητα εἶναι πολύ πιό γενική. Τή συναντᾶμε συχνά στίς πολιτικές ἀναλύσεις τῆς ἐξουσίας, καί οἱ ρίζες της βρῶσκονται δίχως ἄλλο θαθειά στήν ἱστορία τῆς Δύσης.

Νά μερικά ἀπό τά κύρια γνωρίσματά της:

– Ἡ ἀρνητική σχέση. Ἀνάμεσα στήν ἐξουσία καί στό σέξ δέν καθιερώνει ποτέ σχέση, παρὰ μονάχα μέ τρόπο ἀρνητικό : ἀπόρριψη, ἀποκλεισμός, ἄρνηση, φραγμός ἢ ἀκόμα ἀπόκρουση ἢ προσωπεῖο. Ἡ ἐξουσία δέν ἔχει τή « δύναμη » νά κάνει τίποτε στό σέξ καί στίς ἡδονές, ἐκτός ἀπό τό

νά του λέει όχι· αν φτιάχνει κάτι, είναι απουσίες και κενά· εξαφανίζει στοιχεία, εισάγει ασυνέχειες, χωρίζει ό,τι είναι ενωμένο, χαράζει σύνορα. Οί ενέργειές της παίρνουν τή γενική μορφή του όριου και τής έλλειψης.

– *‘Ο φορέας του κανόνα.* ‘Η έξουσία είναι, βασικά, εκείνο πού υπαγορεύει στό σέξ τόν νόμο του. Πράγμα πού σημαίνει πρώτα-πρώτα ότι τό σέξ βρίσκεται τοποθετημένο απ’ αὐτήν κάτω από ένα καθεστώς δυαδικό : θεμιτό και άθέμιτο, επιτρεπόμενο και απαγορευμένο. Πράγμα πού σημαίνει, παραπέρα, ότι ή έξουσία όρίζει στό σέξ μία « τάξη » πού λειτουργεί ταυτόχρονα σαν μορφή νοητότητας : τό σέξ αποκρυπτογραφείται μέ βάση τή σχέση του προς τόν νόμο. Πράγμα πού σημαίνει, τέλος, ότι ή έξουσία δρα όρίζοντας τόν κανόνα : ή ενέργεια τής έξουσίας πάνω στό σέξ γίνεται μέ τή γλώσσα ή μάλλον μέ μία πράξη Λόγου πού, απ’ αυτό τό ίδιο τό γεγονός ότι εκφέρεται, δημιουργεί μία κατάσταση δικαίου. Μιλάει, και είναι ό κανόνας. Τήν καθαρή μορφή τής έξουσίας τή βρίσκει κανείς στό λειτουργήμα του νομοθέτη· και ό τρόπος ενέργειάς της αναφορικά προς τό σέξ είναι νομικο-διασκεπτικού τύπου.

– *‘Ο κύκλος του απαγορευμένου.* Δέν θά πλησιάσεις, δέν θ’ άγγίξεις, δέν θ’ αναλώσεις, δέν θά δοκιμάσεις ήδονή, δέν θά μιλήσεις, δέν θά φανείς· σέ τελευταία ανάλυση, δέν θά υπάρχεις παρά μονάχα στή σκιά και στή μυστικότητα. Πάνω στό σέξ, ή έξουσία εφαρμόζει μόνο ένα νόμο απαγορευτικό. Σκοπός της : ν’ απαρηθηεί τό σέξ τόν έαυτό του. Μέσα της : ή άπειλή τής τιμωρίας, πού δέν είναι άλλη από τήν εξάλειψή του. ‘Απαρηήσου τόν έαυτό σου, άλλώς βγαίνεις από τή μέση· μήν εμφανίζεσαι, αν δέν θέλεις νά εξαφανιστείς. ‘Η ύπαρξή σου δέν θά διατηρηθεί παρά μόνο μέ τό τίμημα τής εκμηδένισής της. ‘Η έξουσία δέν περιορίζει τό σέξ, παρά μέ μία απαγόρευση πού παίζει μέ τήν έναλλαγή ανάμεσα σέ δυό ανυπαρξίες.

– *‘Η λογική τής λογοκρισίας.* Αὐτή ή απαγόρευση υποτί-

θεται ὅτι παίρνει τρεῖς μορφές· νά βεβαιώνει πώς αὐτό δέν ἐπιτρέπεται, νά ἐμποδίζει αὐτό νά εἰπωθεῖ, νά ἀρνιέται ὅτι αὐτό ὑπάρχει. Μορφές πού φαινομενικά εἶναι δυσκολοσυμβίβαστες. Ἀλλά ἐδῶ ἀκριβῶς ἐπινοεῖται ἓνα εἶδος ἀλυσωτῆς λογικῆς, χαρακτηριστικῆς τῶν μηχανισμῶν τῆς λογοκρισίας : συνενώνει τό ἀνύπαρκτο, τό ἀθέμιτο καί τό ἄρρητο, ἔτσι πού τό καθένα νά εἶναι συνάμα ἀρχή καί συνέπεια τοῦ ἄλλου : δέν πρέπει νά μιᾶμε γι' αὐτό πού ἀπαγορεύεται, ὥσπου νά ἐκμηδενιστεῖ μέσα στό πραγματικό· αὐτό πού εἶναι ἀνύπαρκτο δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἐκδηλωθεῖ μέ κανέναν τρόπο, οὔτε κἀν μέσα ἀπό τόν λόγο πού ἐκφέρει τήν ἀνυπαρξία του· κι αὐτό πού πρέπει ν' ἀποσιωπήσουμε εἶναι ἐξοβελισμένο ἀπό τό πραγματικό ὅμοια μ' ἐκεῖνο πού εἶναι κατ' ἐξοχήν ἀπαγορευμένο. Ἡ λογική τῆς ἐξουσίας πάνω στό σέξ εἶναι ἡ παράδοξη λογική ἑνός νόμου πού μπορεῖ νά διατυπωθεῖ σάν προσταγή ἀνυπαρξίας, μή-ἐκδήλωσης καί ἀφωνίας.

– Ἡ ἐνότητα τοῦ συστήματος. Ἡ ἐξουσία πάνω στό σέξ ἀσκειται μέ τόν ἴδιο τρόπο σ' ὅλα τά ἐπίπεδα. Ἀπό πάνω ὡς κάτω, στίς καθολικές της ἀποφάσεις ὅπως καί στίς πιό λεπτές της παρεμβάσεις, σ' ὅποιους μηχανισμούς καί σ' ὅποιους θεσμούς κι ἂν στηρίζεται, ἐνεργεῖ πάντα μέ τρόπο ὁμοιόμορφο καί συμπαγή· λειτουργεῖ μέ τά ἀπλά καί ἀτελεύτητα ἀναπαραγόμενα γρανάζια τοῦ νόμου, τῆς ἀπαγόρευσης καί τῆς λογοκρισίας : ἀπό τό Κράτος ὡς τήν οἰκογένεια, ἀπό τόν ἡγεμόνα ὡς τόν πατέρα, ἀπό τό δικαστήριο ὡς τίς τετριμμένες καθημερινές τιμωρίες, ἀπό τοὺς φορεῖς τῆς κοινωνικῆς δυνάστευσης ὡς τίς δομές πού συνιστοῦν τό ἴδιο τό ὑποκείμενο, θά βρεῖ κανεῖς, σέ διαφορετικές μονάχα κλίμακες, μιὰ γενική μορφή ἐξουσίας. Αὕτη ἡ μορφή εἶναι τό δίκαιο, μέ τό παιχνίδι τοῦ θεμιτοῦ καί τοῦ ἀθέμιτου, τῆς παράδωσης καί τῆς τιμωρίας. Εἴτε τοῦ δίνεται ἡ μορφή τοῦ ἡγεμόνα πού διατυπώνει τό δίκαιο, εἴτε τοῦ πατέρα πού ἀπαγορεύει ἢ τοῦ λογοκριτῆ πού ἐπιβάλλει τή σιγή ἢ τοῦ

δασκάλου πού λέει τόν νόμο, ή έξουσία πάντως σχηματοποιείται κάτω από μιά νομική μορφή. Καί οί συνέπειές της όρίζονται σάν ύπακοή. Ἀπέναντι σέ μιά έξουσία πού εἶναι νόμος, τό ύποκείμενο πού εἶναι συγκροτημένο σάν ύπήκοος – πού εἶναι « ύπο-κείμενο » – εἶναι ἐκεῖνο πού ύπακούει. Στήν τυπική όμοιογένεια τῆς έξουσίας, καί σ' όλη τήν έκταση αὐτῶν τῶν φορέων, ἀντιστοιχεῖ γιά ἐκεῖνον πού καταναγκάζει – εἴτε πρόκειται γιά τόν ύπήκοο ἀπέναντι στόν μονάρχη, γιά τόν πολίτη ἀπέναντι στό Κράτος, γιά τό παιδί ἀπέναντι στούς γονεῖς ἢ γιά τόν μαθητή ἀπέναντι στόν δάσκαλο, – ἡ γενική μορφή τῆς ύποταγῆς. Ἀπό τή μιά μεριά ἡ έξουσία πού νομοθετεῖ, ἀπό τήν ἄλλη τό ύποκείμενο πού ύπακούει.

Πίσω ἀπό τό γενικό θέμα ὅτι ἡ έξουσία καταστέλλει τό σέξ, ὅπως ἐπίσης πίσω ἀπό τήν ἰδέα τοῦ νόμου ὡς συστατικού τῆς ἐπιθυμίας, ξαναδρίσκουμε τήν ἴδια ύποτιθέμενη μηχανική τῆς έξουσίας. Προσδιορίζεται μ' ἕναν τρόπο παράξενα περιοριστικό. Πρῶτα-πρῶτα, γιατί μοιάζει νά πρόκειται γιά μιά έξουσία φτωχή στίς συλλήψεις της, φειδωλή στίς μεθόδους της, μονότονη στίς τακτικές πού χρησιμοποιεῖ, ἀνίκανη γιά νέες ἰδέες καί σάμπως καταδικασμένη συνεχῶς νά ἐπαναλαμβάνεται. Ἐπειτα, γιατί εἶναι μιά έξουσία πού δέν φαίνεται νά διαθέτει παρά μονάχα τή δύναμη τοῦ « ὄχι »· ἀνήμπορη νά παράγει, ἰκανή μόνο νά θέτει ὅρια, φαίνεται νά εἶναι οὐσιαστικά ἀντι-ἐνέργεια· τό παράδοξο τῆς δραστικότητάς της εἶναι τοῦτο : ὅτι δέν εἶναι ἰκανή γιά τίποτα ἔξω ἀπό τό νά καθιστᾶ αὐτό πού ύποτάσσει ἀνίκανο, μέ τή σειρά του, νά κάνει παρά μόνο ὅ,τι τοῦ ἐπιτρέπει νά κάνει. Τέλος, γιατί εἶναι μιά έξουσία πού τό πρότυπό της εἶναι βασικά νομικό, κεντροθετημένο μόνο στή διατύπωση τοῦ νόμου καί στή λειτουργία τῆς ἀπαγόρευσης. Ὅλοι οί τρόποι δυνάστευσης, καθυπόταξης καί ύποδούλωσης ἀνάγονται τελικά στήν ἐνέργεια τῆς ύπακοῆς.

Γιατί ἀποδεχόμαστε τόσο εὐκόλα αὐτήν τή νομική ἰδέα

της εξουσίας ; Και, συνακόλουθα, τόν παραμερισμό κάθε στοιχείου πού θά μπορούσε νά τήν κάνει παραγωγική δραστηριότητα, στρατηγικό πλούτο, θετικότητα ; Σέ μιά κοινωνία σάν τή δική μας, όπου οί μηχανισμοί της εξουσίας εἶναι τόσο πολυάριθμοι, οί τελετουργίες της τόσο φανερές καί τά μέσα της τελικά τόσο σίγουρα, σ' αὐτήν τήν κοινωνία πού ὑπῆρξε ἀναμφίβολα πιό ἐπινοητική ἀπό κάθε ἄλλη σέ λεπτούς καί εὐέλικτους μηχανισμούς εξουσίας, γιατί αὐτή ἡ τάση νά μὴν τήν ἀναγνωρίζουμε παρὰ μονάχα κάτω ἀπό τήν ἀρνητική καί ἄσαρκη μορφή τοῦ ἀπαγορευμένου ; Γιατί νά υποβιάζουμε τούς μηχανισμούς της κυριαρχίας ἀποκλειστικά στή διαδικασία τοῦ νόμου της ἀπαγόρευσης ;

Ὁ λόγος εἶναι γενικός καί τακτικός καί φαίνεται αὐτονόητος : ἡ εξουσία εἶναι ἀνεκτή μέ τόν ὄρο ἀκριβῶς ν' ἀποκρῦβει ἓνα σημαντικό κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡ ἐπιτυχία της εἶναι ἀνάλογη μέ τό τί μπορεῖ νά κρύψει ἀπό τούς μηχανισμούς της. Θά ἦταν ἄραγε ἡ εξουσία ἀποδεκτή ἂν ἦταν ὀλότελα κυνική ; Ἡ μυστικότητα γι' αὐτήν δέν ὑπάγεται στήν κατηγορία της κατάχρησης· εἶναι ἀπαραίτητη γιά τή λειτουργία της. Κι ὄχι μονάχα ἐπειδή τήν ἐπιβάλλει σ' αὐτούς πού ὑποτάσσει, ἀλλά καί γιατί ἴσως εἶναι καί γι' αὐτούς τό ἴδιο ἀπαραίτητη : θά τή δέχονταν ἄραγε ἂν ἔβλεπαν σ' αὐτήν μόνο ἓνα ἀπλό ὄριο πού μπαίνει στήν ἐπιθυμία τους, ἐπιτρέποντας ὡστόσο τήν ὑπαρξή ἑνός ἄθικτου κομματιοῦ – ἔστω περιορισμένου – ἐλευθερίας ; Ἐνα σκέτο ὄριο πού χαράζεται στήν ἐλευθερία, αὐτή εἶναι ἡ γενική μορφή μέ τήν ὁποία ἡ εξουσία, στήν κοινωνία μας τουλάχιστον, εἶναι ἀποδεκτή.

Ἐπάρχει ἴσως μιά ἱστορική ἐξήγηση γι' αὐτό. Οἱ μεγάλοι θεσμοί της εξουσίας πού ἀναπτύχθηκαν τόν Μεσαίωνα – ἡ μοναρχία, τό Κράτος καί οἱ μηχανισμοί του – ἄνθισαν πάνω στή δάση ἑνός πλήθους προγενέστερων ἐξουσιῶν, κι ὡς ἓνα βαθμό ἐνάντια σ' αὐτές : ἐξουσίες συμπυκνωμένες, μερδεμένες, ἀλληλοσυγκρούμενες, ἐξουσίες συνδεμένες

μέ τήν ἄμεση ἢ ἔμμεση ἐξουσίαση τῆς γῆς, τήν κατοχή τῶν ὄπλων, τή δουλοπαροικία, τούς δεσμούς ἐπικυριαρχίας καί ὑποτέλειας. Ἐάν μπόρεσαν νά πιάσουν ρίζες, ἄν κατάφεραν, ἐπωφελοῦμενοι μιά ὀλόκληρη σειρά τακτικῶν συμμαχιῶν, νά γίνουν ἀποδεκτοί, εἶναι γιατί παρουσιάστηκαν σάν φορεῖς ρύθμισης, διαιτησίας, ὀριοθέτησης, σάν ἕνας τρόπος γιά νά εἰσαχθεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς ἐξουσίες κάποια τάξη, γιά νά ἐδραιωθεῖ μιά ἀρχή πού νά τίς μετριάξει καί νά τίς διανέμει στή βάση τῶν συνόρων καί μιᾶς κατεστημένης ἱεραρχίας. Αὐτές οἱ μεγάλες μορφές τῆς ἐξουσίας λειτούργησαν, ἀντιμετωπίζοντας πολλαπλές καί ἀντιμαχόμενες δυνάμεις, πάνω ἀπ' ὅλα αὐτά τά ἑτερογενή δικαιώματα ὡς ἀρχή τοῦ δικαίου, μέ τόν τριπλό χαρακτήρα τῆς συγκρότησης σ' ἕνα ἐνιαῖο σύνολο, τῆς ταύτισης τῆς βούλησής της μέ τόν νόμο καί τῆς ἄσκησής της μέσ' ἀπό μηχανισμούς ἀπαγόρευσης καί κύρωσης. Τό σύνθημά της *pax et justitia* ὑποδηλώνει, στά πλαίσια αὐτῆς τῆς λειτουργίας στήν ὁποία ἀποσκοποῦσε, τήν εἰρήνην σάν ἀπαγόρευση τῶν φεουδαρχικῶν ἢ ἰδιωτικῶν πολέμων καί τή δικαιοσύνη ὡς τρόπο κατάργησης τῆς ἰδιωτικῆς ἐπίλυσης τῶν διαφορῶν. Ἀσφαλῶς αὐτή ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων μοναρχικῶν θεσμῶν κάθε ἄλλο παρά ἀποτελοῦσε ἕνα ἀπλό νομικό οἰκοδόμημα. Τέτοια ὅμως ὑπῆρξε ἡ γλώσσα τῆς ἐξουσίας, τέτοια ὑπῆρξε ἡ εἰκόνα πού ἔδωσε ἡ ἴδια γιά τόν ἑαυτό της καί πού τήν ἐπιμαρτυρεῖ ὅλη ἡ θεωρία τοῦ δημοσίου δικαίου πού δομήθηκε – ἢ πού ξαναδομήθηκε μέ βάση τό ρωμαϊκό δίκαιο – τόν Μεσαίωνα.

Τό δίκαιο δέν ἀπέτελεσε ἀπλᾶ ἕνα ὄπλο πού τό χειρίζονταν ἐπιδέξια οἱ μονάρχες· ὑπῆρξε γιά τό μοναρχικό σύστημα ὁ τρόπος ἔκφρασης του καί τό σχῆμα κάτω ἀπό τό ὁποῖο ἔγινε ἀποδεκτό. Ἀπό τόν Μεσαίωνα καί μετά, ἡ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας στίς δυτικῆς κοινωνίες ἐκφράζεται πάντα μέσα ἀπό τό δίκαιο.

Μιά παράδοση πού ἀνάγεται στόν 17ο ἢ στόν 19ο αἰώνα,

μᾶς ἔχει συνηθίσει νά τοποθετοῦμε τήν ἀπόλυτη μοναρχική ἐξουσία ἀπό τή μεριά τοῦ μή-δικαίου : αὐθαιρεσία, καταχρήσεις, καπρίτσιο, καλή θέληση, προνόμια καί ἐξαιρέσεις, παραδοσιακή συνέχιση τῶν πραγματικῶν καταστάσεων. Ἔτσι ὁμως εἶναι σάν νά λησμονοῦμε τό θεμελιῶδες ἱστορικό χαρακτηριστικό, ὅτι οἱ δυτικές μοναρχίες οἰκοδομήθηκαν σάν συστήματα δικαίου, πού τά ἐπιστοχάστηκαν διάφορες θεωρίες δικαίου καί πού ἔκαναν τούς μηχανισμούς τῆς ἐξουσίας τους νά λειτουργήσουν μέ τή μορφή τοῦ δικαίου. Ἡ παλιά μομφή τοῦ *Boulainvilliers* ἐνάντια στή γαλλική μοναρχία – ὅτι χρησιμοποίησε τό δίκαιο καί τούς δικαστές γιά νά καταλύσει τά δικαιώματα καί νά ταπεινώσει τήν ἀριστοκρατία – σίγουρα στέκει σέ γενικές γραμμές. Μέ τήν ἐξέλιξη τῆς μοναρχίας καί τῶν θεσμῶν της, καθιερώθηκε αὐτή ἡ διάσταση τοῦ νομικο-πολιτικοῦ· δέν ἀνταποκρίνεται βέβαια ἀρκετά στόν τρόπο πού ἀσκήθηκε καί ἀσκεῖται ἡ ἐξουσία· ἀποτελεῖ ὁμως τόν κώδικα μέ τόν ὁποῖο ἐμφανίζεται καί μέ τόν ὁποῖο ἡ ἴδια ὀρίζει νά τή σκέφτονται. Ἡ ἱστορία τῆς μοναρχίας καί ἡ ἐπικάλυψη τῶν ἐνεργειῶν καί τῶν διαδικασιῶν τῆς ἐξουσίας ἀπό τόν νομικο-πολιτικό Λόγο, βαδίζουν μαζί.

Ὡστόσο, παρά τίς προσπάθειες πού ἔγιναν γιά τήν ἀπαγκίστρωση τοῦ νομικοῦ στοιχείου ἀπό τόν μοναρχικό θεσμό καί γιά νά ἐλευθερώσουν τό πολιτικό ἀπό τό νομικό στοιχείο, ἡ ἰδέα τῆς ἐξουσίας ἔμεινε παγιδευμένη μέσα σ' αὐτό τό σύστημα. Δύο παραδείγματα : ἡ κριτική τοῦ μοναρχικοῦ θεσμοῦ στή Γαλλία τόν 18ο αἰῶνα δέν ἔγινε ἐνάντια στό νομικο-μοναρχικό σύστημα, ἀλλά στό ὄνομα ἐνός καθαροῦ, αὐστηροῦ νομικοῦ συστήματος, ὅπου μποροῦσαν νά ἀναμιγνύονται χωρῆς καταχρήσεις ἢ ἀνωμαλίες ὅλοι οἱ μηχανισμοί τῆς ἐξουσίας, ἐνάντια σέ μιά μοναρχία πού, παρά τούς ἰσχυρισμούς της, παραβίαζε συνέχεια τό δίκαιο καί τοποθετοῦσε τόν ἑαυτό της πάνω ἀπό τούς νόμους. Ἡ πολιτική, κριτική χρησιμοποίησε τότε ὅλη τή νομική σκέψη πού εἶχε

συνοδέσει τήν εξέλιξη τῆς μοναρχίας, γιά νά καταδικάσει τήν τελευταία· δέν ἀμφισβήτησε ὅμως τήν ἀρχή ὅτι τό δίκαιο πρέπει νά εἶναι αὐτή ἡ ἴδια ἡ μορφή τῆς ἐξουσίας καί ὅτι ἡ ἐξουσία πρέπει πάντα νά ἀσκεῖται μέ τή μορφή τοῦ δικαίου. Τόν 19ο αἰώνα ἐμφανίζεται ἕνας ἄλλος τύπος κριτικῆς τῶν πολιτικῶν θεσμῶν· κριτικῆς πολύ πιό ριζοσπαστικῆς, ἀφοῦ ἤθελε ν' ἀποδείξει ὄχι μόνο ὅτι ἡ ἀληθινή ἐξουσία ξέφευγε ἀπό τούς κανόνες τοῦ δικαίου, ἀλλά ὅτι τό ἴδιο τό σύστημα τοῦ δικαίου δέν ἦταν παρά ἕνας τρόπος ἄσκησης τῆς βίας, προσάρτησής της πρός ὄφελος ὀρισμένων καί γιά νά μπαίνουν σέ λειτουργία, κάτω ἀπό τό κάλυμμα τοῦ γενικοῦ νόμου, οἱ ἀσυμμετρικές καί οἱ ἀδικίες μιᾶς δυνάστευσης. Ἀλλά καί τούτη ἡ κριτική τοῦ δικαίου γίνεται στή βάση τοῦ ἀξιώματος ὅτι ἡ ἐξουσία πρέπει νά ἀσκεῖται, ἐξ ὀρισμοῦ καί ἰδεατά, σύμφωνα μέ κάποιο θεμελιῶδες δίκαιο.

Στό βάθος, παρά τίς διαφορές στίς ἐποχές καί στούς στόχους, ἡ εἰκόνα τῆς ἐξουσίας ἐξακολούθησε νά ἐμφορεῖται ἀπό τή μοναρχία. Τό κεφάλι τοῦ βασιλιᾶ δέν ἔχει ἀκόμα κοπεῖ στήν πολιτική σκέψη καί ἀνάλυση. Ἀπό δῶ καί ἡ σημασία πού, στή θεωρία τῆς ἐξουσίας, δίνεται ἀκόμα, στό πρόβλημα τοῦ δικαίου καί τῆς βίας, τοῦ νόμου καί τῆς παρανομίας, τῆς βούλησης καί τῆς ἐλευθερίας καί προπαντός τοῦ Κράτους καί τῆς κυριαρχίας (ἔστω κι ἂν ἡ τελευταία δέν ἀναζητιέται πιά στό πρόσωπο τοῦ ἀνώτατου ἀρχοντα, ἀλλά σ' ἕνα συλλογικό ὄν). Τό νά σκέφτεσαι τήν ἐξουσία μέ βάση αὐτά τά προβλήματα, σημαίνει νά τή σκέφτεσαι μέ βάση ἕνα πολύ ἰδιαίτον στίς κοινωνίες μας ἱστορικό σχῆμα : τή νομική μοναρχία. Πολύ ἰδιάζον, κι ὥστόσο μεταβατικό. Γιατί ἂν πολλές ἀπό τίς μορφές του ἐπιβίωσαν κι ἐπιβιώνουν ἀκόμα, διάφοροι μηχανισμοί ἐξουσίας, πολύ καινούργιοι, διεισδυσαν σιγά-σιγά μέσα του, μηχανισμοί πού πιθανόν δέν ἀνάγονται στήν ἰδέα τοῦ δικαίου. Ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω, αὐτοί οἱ μηχανισμοί ἐξουσίας εἶναι, τουλάχιστον

ὡς ἓνα βαθμό, ἐκείνοι πού ἀνέλαβαν ἀπό τόν 18ο αἰώνα καί μετά, τή ζωή τῶν ἀνθρώπων, τούς ἀνθρώπους σάν ζῶντα σώματα. Κι ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι τό νομικό στοιχεῖο χρησίμεψε, νά ἀντιπροσωπεύσει, ὄχι ἐξαντλητικά βέβαια, μιάν ἐξουσία κεντροθετημένη βασικά στήν παρακράτηση καί στόν θάνατο, εἶναι πάντως ἀπόλυτα ἑτερογενές πρός ὄλες αὐτές τίς καινούργιες μέθοδες ἐξουσίας πού λειτουργοῦν μέ βάση ὄχι τό δίκαιο ἀλλά τήν τεχνική, ὄχι τόν νόμο ἀλλά τήν ὀμαλοποίηση, ὄχι τόν κολασμό ἀλλά τόν ἔλεγχο, καί πού ἀσκούνται σέ ἐπίπεδα καί μέ μορφές πού ὑπερβαίνουν τό Κράτος καί τούς μηχανισμούς του. Ἔχουμε μπεῖ, ἐδῶ κι αἰῶνες τώρα, σ' ἓναν τύπο κοινωνίας ὅπου τό νομικό στοιχεῖο εἶναι ὄλο καί λιγότερο σέ θέση νά κωδικώνει τήν ἐξουσία ἢ νά τῆς χρησιμεύει ὡς σύστημα ἀντιπροσώπευσης. Ἡ γραμμή πλεύσης μας μᾶς ἀπομακρύνει ὄλο καί περισσότερο ἀπό μιᾶ ἐπικράτεια τοῦ δικαίου, πού εἶχε κίολας ἀρχίσει νά ὑποχωρεῖ στό παρελθόν, τήν ἐποχή πού ἡ Γαλλική ἐπανάσταση καί μαζί της ἡ ἐποχή τῶν συνταγμάτων καί τῶν κωδίκων φαίνονταν νά τήν ἐπαγγέλλονται γιά κάποιον κοντινό μέλλον.

Αὐτή ἡ νομική ἀντιπροσώπευση βρίσκεται ἀκόμα σέ ἐνέργεια μέσα στίς σύγχρονες ἀναλύσεις τῶν σχέσεων τῆς ἐξουσίας μέ τό σέξ. Ὡστόσο, τό πρόβλημα δέν εἶναι ἂν ἡ ἐπιθυμία εἶναι ξένη πρός τήν ἐξουσία, ἂν προηγῆται τοῦ νόμου ὅπως πολλοί τό φαντάζονται ἢ ἂν εἶναι, ἀντίθετα, ὁ νόμος πού τή συγκροτεῖ. Ἡ οὐσία δέν βρίσκεται διόλου ἐκεῖ. Ὅ,τι καί νά εἶναι ἡ ἐπιθυμία, αὐτό ἢ τό ἄλλο, ἐμεῖς πάντως συνεχίζουμε νά τή νοοῦμε σέ ἀναφορά μέ μιᾶ ἐξουσία πού εἶναι πάντα νομική καί διασκεπτική – μιᾶ ἐξουσία πού βρῖσκει τό κεντρικό της σημεῖο στή διατύπωση τοῦ νόμου. Παραμένουμε προσηλωμένοι σέ μιᾶ συγκεκριμένη εἰκόνα τῆς ἐξουσίας-νόμου, τῆς ἐξουσίας-κυριαρχίας πού σκιαγράφησαν οἱ θεωρητικοί τοῦ δικαίου καί τοῦ μοναρχικοῦ θεσμοῦ. Καί ἀκριβῶς ἀπ' αὐτήν τήν εἰκόνα πρέπει νά

ἀπελευθερωθοῦμε, ἀπό τό θεωρητικό δηλαδή προνόμιο τοῦ νόμου καί τῆς κυριαρχίας, ἄν θέλουμε νά κάνουμε μίαν ἀνάλυση τῆς ἐξουσίας μέσα στή συγκεκριμένη ἱστορική λειτουργία τῶν διαδικασιῶν τῆς. Πρέπει νά δομήσουμε μίαν ἀναλυτική τῆς ἐξουσίας πού δέν θά ἔχει πιά τό δίκαιο γιά πρότυπο καί κώδικα.

Σπεύδω ν' ἀναγνωρίσω ὅτι αὐτή ἡ ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας ἢ μάλλον αὐτή ἡ σειρά μελετῶν γιά τίς ἱστορικές σχέσεις ἀνάμεσα στήν ἐξουσία καί στόν Λόγο γιά τό σέξ, σχεδιαγράφονται κυκλικά, μέ τήν ἔννοια ὅτι πρόκειται γιά δύο προσπάθειες πού παραπέμπουν ἢ μιά στήν ἄλλη. Ἐὰν προσπαθήσουμε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπό μιά νομική καί ἀρνητική ἰδέα τῆς ἐξουσίας, ἄς ἀρνηθοῦμε νά τή σκεφτοῦμε μέ βάση τόν νόμο, τήν ἀπαγόρευση, τήν ἐλευθερία καί τήν κυριαρχία : τότε ὅμως πῶς θ' ἀναλύσουμε ὅ,τι συνέβηκε στήν πρόσφατη ἱστορία σχετικά μά τοῦτο τῶ πράγμα, πού εἶναι ἕνα ἀπό τά φαινομενικά πιό ἀπαγορευμένα τῆς ζωῆς μας καί τοῦ κορμιοῦ μας, τό σέξ ; Ποιά ἄλλη πρόσβαση ἔχει σ' αὐτό ἡ ἐξουσία ἔξω ἀπό τήν ἀπαγόρευση καί τόν φραγμό ; Ποιούς μηχανισμούς, ποιές τακτικές ἢ μεθόδους ; Ἐὰν δεχτοῦμε ὅμως, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὅτι μιά κάπως προσεχτική ἐξέταση δείχνει ὅτι πράγματι, στίς νεότερες κοινωνίες, ἡ ἐξουσία δέν διαχειρίστηκε τή σεξουαλικότητα, μέ τόν νόμο καί τήν κυριαρχία· ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἱστορική ἀνάλυση ἀποκάλυψε τήν παρουσία μιᾶς πραγματικῆς « τεχνολογίας » τοῦ σέξ πολύ πιό σύνθετης καί κυρίως πολύ πιό θετικῆς ἀπό τήν ἐνέργεια καί μόνο μιᾶς « ἀπαγόρευσης »· ἔτσι ὅμως, τό παράδειγμα αὐτό – πού δέν μπορούμε νά μήν τό θεωρήσουμε ἐξαιρετικό ἀφοῦ ἐδῶ, περισσότερο ἀπό παντοῦ ἄλλοῦ, ἡ ἐξουσία ἔμοιαζε νά λειτουργεῖ σάν ἀπαγόρευση – δέν μᾶς ἀναγκάζει ἄραγε νά ἐφοδιαστοῦμε, ἀναφορικά μέ τήν ἐξουσία, μέ ἀναλυτικές ἀρχές ἄσχετες πρός τό σύστημα τοῦ δικαίου καί τό σχῆμα τοῦ νόμου ; Τό ζήτημα εἶναι ἐπομένως, ὀπλιζόμενοι μέ μιά διαφοροετική θεωρία τῆς

έξουσίας, όχι μόνο να διαμορφώσουμε ένα άλλο εργαλείο ιστορικής ανάγνωσης αλλά και σκύβοντας με λίγη προσοχή πάνω σ' ένα ολόκληρο ιστορικό υλικό, να προχωρήσουμε σιγά-σιγά προς μία νέα αντίληψη της έξουσίας. Νά σκεφτούμε τό σέξ χωρίς τόν νόμο αλλά και τήν έξουσία χωρίς τόν βασιλιά.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἐπομένως : πρέπει νά ἀναλύσουμε τή διαμόρφωση ἑνός ὀρισμένου τύπου γνώσης σχετικά μέ τό σέξ, βασισμένοι ὄχι στήν καταστολή ἢ στόν νόμο, ἀλλά στήν ἐξουσία. Ἄλλά αὐτή ἡ λέξη, « ἐξουσία », ἀπειλεῖ νά ὀδηγήσει σέ πολλές παρανοήσεις. Παρανοήσεις πού ἀφοροῦν τήν ταυτότητά της, τή μορφή της, τήν ἐνότητά της. Λέγοντας ἐξουσία δέν ἐννοῶ « τήν Ἐξουσία » ὡς σύνολο θεσμῶν καί μηχανισμῶν πού ἐξασφαλίζουν τήν ὑποταγή τῶν πολιτῶν σ' ἕνα δοσμένο Κράτος. Οὔτε ἐννοῶ, μέ τή λέξη ἐξουσία, ἕναν τρόπο καθυπόταξης, πού σέ ἀντιδιαστολή μέ τή βία, ἔχει τή μορφή τοῦ κανόνα. Δέν ἐννοῶ, τέλος, ἕνα γενικό σύστημα κυριαρχίας πού ἀσκειται ἀπό ἕνα στοιχεῖο ἢ μιᾶ ὀμάδα πάνω σέ μιάν ἄλλη, καί πού οἱ ἐπενέργειές του διατρέχουν, χάρις σέ μιᾶ ἀλληλουχία ἀντιδράσεων, ὀλόκληρο τό κοινωνικό σῶμα. Ἡ ἀνάλυση μέ βάση τήν ἐξουσία δέν πρέπει νά θέτει ἀξιωματικά, σάν ἀρχικά δεδομένα, τήν κυριαρχία τοῦ Κράτους, τή μορφή τοῦ νόμου ἢ τή σφαιρική ἐνότητα ἑνός ἐξουσιασμοῦ· αὐτές δέν εἶναι μάλλον παρά οἱ τελικές της μορφές. Μέ τόν ὄρο ἐξουσία, νομίζω πῶς πρέπει καταρχήν νά ἐννοοῦμε τό πλῆθος τῶν σχέσεων δύναμης πού ἐνυπάρχουν στόν χῶρο ὅπου ἀσκοῦνται καί εἶναι συστατικές τῆς ὀργάνωσής τους· τό παιχνίδι πού μέσα ἀπό ἀδιάκοπους ἀγῶνες

καί συγκρούσεις τίς μεταμορφώνει, τίς ένδυναμώνει, τίς άντιστρέφει· τά στηρίγματα πού αϋτές οί σχέσεις δύναμης βρίσκουν άναμεταξύ τους έτσι πού νά σχηματίζουν άλυσίδα ή σύστημα, ή, άντίθετα, τίς άναντιστοιχίες, τίς άντιφάσεις πού άπομονώνουν τή μιά άπό τήν άλλη· τίς στρατηγικές τέλος, μέσα στίς όποιες ενεργοποιούνται και πού τό γενικό τους σχέδιο ή ή θεσμική τους άποκρυστάλλωση ύλοποιούνται στους κρατικούς μηχανισμούς, στή διατύπωση του νόμου, στίς κοινωνικές ήγεμονίες. Τήν προϋπόθεση του δυνατού της έξουσίας, και όπωσδήποτε τή σκοπιά πού επιτρέπει νά γίνεται κατανοητή ή άσκησή της, ίσαμε και στίς πιό « περιφερειακές » της ενέργειες, και πού επιτρέπει επίσης νά χρησιμοποιούμε τους μηχανισμούς της σαν κλειδί για τήν κατανόηση του κοινωνικού χώρου, δέν πρέπει νά τ' άναζητάμε στήν πρωταρχική ύπαρξη ενός κεντρικού σημείου, σέ μιά ένιαία έστία κυριαρχίας άπ' όπου εκπέμπονται διάφορες παράγωγες και κατιούσες μορφές· είναι τό κινούμενο υπόβαθρο των σχέσεων δύναμης πού όδηγούν άδιάκοπα, μέ τήν άνισότητά τους, σέ καταστάσεις έξουσίας, πάντοτε όμως τοπικές και άσταθείς. Πανταχού παρουσία της έξουσίας : όχι επειδή έχει τάχα τό προνόμιο νά συγκεντρώνει τά πάντα κάτω άπό τήν άκατανίκητη ένότητά της, αλλά επειδή έμφανίζεται κάθε στιγμή σέ κάθε σημείο, ή μάλλον σέ κάθε σχέση ενός σημείου μ' ένα άλλο. Η έξουσία είναι παντού· όχι επειδή συμπεριλαμβάνει τά πάντα, αλλά επειδή έρχεται άπό παντού. Και « ή » έξουσία σέ ό,τι διαθέτει τό σταθερό, τό επαναληπτικό, τό άδρανές, τό αυτοάναπαραγωγικό, δέν είναι παρά τό συνολικό άποτέλεσμα πού διαγράφεται μέ βάση όλες αϋτές τίς κινητικότητες, ή άλληλουχία πού βρίσκει στήριγμα στήν καθεμιά άπ' αϋτές και πού προσπαθεί, άπό τή μεριά της, νά τίς στερεώσει. Πρέπει τό δίχως άλλο νά είμαστε νομιναλιστές : ή έξουσία δέν είναι θεσμός, ούτε δομή, δέν είναι μιά συγκεκριμένη δύναμη πού κατέχουν μερικοί : είναι τό όνομα πού δίνουμε

σέ μιά πολυσύνθετη κατάσταση σέ μιά δοσμένη κοινωνία.

Μήπως λοιπόν πρέπει ν' ανατρέψουμε τή φόρμουλα καί νά ποῦμε ὅτι ἡ πολιτική εἶναι ὁ πόλεμος πού συνεχίζεται μέ ἄλλα μέσα : "Αν θέλουμε νά διατηρήσουμε τή διάσταση ἀνάμεσα στόν πόλεμο καί στήν πολιτική, θά πρέπει ἴσως καλύτερα νά θεωρήσουμε ὅτι αὐτό τό πλήθος τῶν σχέσεων δύναμης μπορεῖ νά κωδικωθεῖ – ἐνμέρει, ποτέ ὀλοκληρωτικά – εἴτε μέ τή μορφή τοῦ « πολέμου » εἴτε μέ τή μορφή τῆς « πολιτικῆς ». Θά εἶχαμε ἔτσι δύο στρατηγικές διαφοροτικές (ἔτοιμες ὡστόσο νά μπαινοβγαίνουν ἢ μιά στά χωράφια τῆς ἄλλης), πού θά ἐνσωμάτωναν αὐτές τίς ἀσταθεῖς, ἑτερογενεῖς, εὐμετάβλητες, τεταμένες σχέσεις δύναμης.

Ἀκολουθώντας αὐτή τή γραμμή, θά μπορούσαμε νά κάνομε ὀρισμένες προτάσεις :

– ὅτι ἡ ἐξουσία δέν εἶναι κάτι πού ἀποκτιέται, ἀποσπᾶται ἢ μοιράζεται, κάτι πού κρατᾶμε ἢ πού ἀφήνουμε νά ξεφύγει· ἡ ἐξουσία ἀσκειῖται ἀπό ἀμέτρητα σημεῖα σ' ἓνα παιχνίδι ἄνισων καί κινήτων σχέσεων.

– ὅτι οἱ σχέσεις ἐξουσίας δέν βρίσκονται σ' ἐξωτερική θέση ἀναφορικά μέ ἄλλους τύπους σχέσεων (οἰκονομικές διαδικασίες, σχέσεις γνώσης, σεξουαλικές σχέσεις) ἀλλά εἶναι ἐνύπαρκες σ' αὐτές· εἶναι τό ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῶν κατανομῶν, τῶν ἀνισοτήτων καί τῶν ἀνισορροπιῶν πού ἐμφανίζονται μέσα σ' αὐτές καί ἀποτελοῦν, ἀντίστοιχα, τίς ἐσωτερικές προϋποθέσεις αὐτῶν τῶν διαφοροποιήσεων· οἱ σχέσεις ἐξουσίας δέν βρίσκονται σέ θέσεις ὑπερδομῆς, μ' ἓνα σκέτο ρόλο ἀπαγόρευσης ἢ ἐπανεικύρωσης· ἐκεῖ πού λειτουργοῦν, παίζουν ἓνα ἄμεσα παραγωγικό ρόλο·

– ὅτι ἡ ἐξουσία ἔρχεται ἀπό κάτω· ὅτι δέν ὑπάρχει δηλαδή, στή βάση τῶν σχέσεων ἐξουσίας, καί σάν γενική μήτρα, κάποια δυαδική καί καθολική ἀντίθεση ἀνάμεσα στούς ἐξουσιαστές καί στούς ἐξουσιαζόμενους, πού οἱ συνέπειές της προχωροῦν ἀπό τά πάνω πρὸς τά κάτω, ἀγγίζοντας ὀλοένα καί πιό περιορισμένες ὀμάδες, μέχρι τά ἔγκατα τοῦ

κοινωνικού σώματος. Πρέπει μάλλον νά υποθέσουμε ότι οι πολλαπλές σχέσεις δύναμης πού διαμορφώνονται και λειτουργούν μέσα στους μηχανισμούς της παραγωγής, στις οικογένειες, στις ομάδες, στους θεσμούς, χρησιμεύουν σάν υπόβαθρο σέ πλατειές διασχαστικές ενέργειες πού διατρέχουν τό σύνολο του κοινωνικού σώματος. Αὐτές σχηματίζουν τότε μιά γενική γραμμή δύναμης πού διαπερνά τις τοπικές συγκρούσεις και τις συνδέει· βέβαια ἐπιφέρουν πάντως, μέ τή σειρά τους, διάφορες ἀνακατατάξεις, εὐθυγραμμίσεις, ὁμοιογενοποιήσεις, σειραίες διευθετήσεις, συγκλίσεις. Οἱ μεγάλες δυναστεύσεις εἶναι οἱ συνέπειες τῆς ἡγεμονίας πού συνεχῶς ὑποβαστάζει ἡ ἔνταση ὅλων αὐτῶν τῶν συγκρούσεων·

– ὅτι οἱ σχέσεις ἐξουσίας εἶναι ταυτόχρονα σκόπιμες και ὄχι ὑποκειμενικές. Πράγματι, ἄν εἶναι κατανητές, αὐτό δέν ὀφείλεται στό ὅτι εἶναι ἡ συνέπεια ἑνός ἄλλου φορέα πού τις « ἐξηγάει » ἀλλά στό ὅτι τις διαπερνάει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη μιά πρόθεση : δέν ὑπάρχει ἐξουσία πού νά ἀσκεῖται χωρίς μιά σειρά ἀπό βλέψεις και στόχους. Αὐτό ὁμως δέν σημαίνει ὅτι ἀπορρέει ἀπό τήν ἐκλογή ἢ τήν ἀπόφαση ἑνός ἀτομικοῦ ὑποκειμένου· ἄς μὴν ψάχνουμε γιά τό ἐπιτελεῖο πού πρυτανεύει στή λογικότητά της· οὔτε ἡ κάστα πού κυβερνάει, οὔτε οἱ ομάδες πού ἐλέγχουν τούς κρατικούς μηχανισμούς, οὔτε ἐκεῖνοι πού παίρνουν τις πιό σημαντικές οικονομικές ἀποφάσεις διαχειρίζονται ὁλόκληρο τό δίκτυο τῆς ἐξουσίας πού λειτουργεῖ μέσα σέ μιά κοινωνία (και πού τήν κάνει νά λειτουργεῖ)· ἡ λογικότητα τῆς ἐξουσίας εἶναι ἡ λογικότητα τακτικῶν πού εἶναι συχνά σαφέστατες στό περιορισμένο ἐπίπεδο ὅπου ἀνήκουν – τοπικός κυνισμός τῆς ἐξουσίας – και πού καθῶς ἀλυσώνονται ἀναμεταξύ τους, καθῶς ἀλληλοζητοῦνται και ἀλληλοδιαδίδονται, βρίσκοντας τά στηρίγματα και τις προϋποθέσεις τους ἄλλου, φτάνουν τελικά νά σχηματίσουν τούς γενικότερους μηχανισμούς : ἐκεῖ ἡ λογική εἶναι ἐπίσης ἀπόλυτα σαφής, οἱ ἐπι-

διώξεις κατανοητές κι ωστόσο συμβαίνει νά μήν υπάρχει πιά κανείς για νά τίς συλλάβει καί σχεδόν κανείς για νά τίς διατυπώσει : έξυπακουόμενος χαρακτήρας τών μεγάλων ανώνυμων, σχεδόν βουβών, στρατηγικών πού συντονίζουν φλύαρες τακτικές, τών όποιων οί « έπινοητές » ή οί ύπεύθυνοι είναι συχνά ανυπόκριτοι.

– ότι εκεί όπου υπάρχει έξουσία, υπάρχει αντίσταση κι ότι ωστόσο, ή μάλλον από τούτο τό ίδιο τό γεγονός, ή αντίσταση αυτή δέν βρίσκεται σέ θέση έξωτερική πρός τήν έξουσία. Πρέπει άραγε νά πούμε ότι είμαστε αναγκαστικά « μέσα » στήν έξουσία, ότι δέν τής « ξεφεύγουμε », ότι δέν υπάρχει, σέ σχέση μ' αυτήν, άπόλυτο έξωτερικό, άφοϋ είμαστε όπωσδήποτε ύποταγμένοι στόν νόμο ; Ή ότι έπειδή ή ιστορία είναι ή πανουργία τής λογικής, ή έξουσία είναι κι αυτή από τή μεριά της ή πανουργία τής ιστορίας – αυτή πού πάντα κερδίζει ; Αυτό θά σήμαινε ότι παραγνωρίζουμε τόν αυστηρά σχεσιακό χαρακτήρα τών σχέσεων έξουσίας, πού δέν μπορούν νά υπάρξουν παρά μόνο σέ συνάρτηση μέ μιá πολλαπλότητα σημείων αντίστασης : μέσα στίς σχέσεις έξουσίας, αυτά παίζουν τόν ρόλο τού αντιπάλου, τού στόχου, τού στηρίγματος, τής έξοχής για μιá λαβή. Αυτά τά σημεία αντίστασης είναι παρόντα παντού μέσα στό δίκτυο τής έξουσίας. Δέν υπάρχει έπομένως, σέ σχέση μέ τήν έξουσία, ένας τόπος τής μεγάλης Ήρνησης – ψυχή τής εξέγερσης, έστία όλων τών ανταρσιών, καθαρός νόμος τής επανάστασης. Άλλά, άπλά, *αντιστάσεις* πού άποτελούν περιπτώσεις σέ επίπεδο τού είδους : δυνατές, αναγκαίες, άπίθανες, αυθόρμητες, άγριες, μοναχικές, προσχεδιασμένες, χαμερπείς, θίαιες, αδιάλλακτες, πρόθυμες για συνδιαλλαγή, ιδιοτελείς, ή γεμάτες αυταπάρηση· έξ όρισμού δέν μπορούν νά υπάρχουν παρά μόνο μέσα στό στρατηγικό πεδίο τών σχέσεων έξουσίας. Άλλά αυτό δέν σημαίνει ότι είναι μόνο ό αντίκτυπός τους, τό άποτύπωμά τους « έν κοίλω » πού άποτελεί, σέ σχέση μέ τή θεμελιακή δυνάστευση, έναν αντί-

ποδα, τελικά πάντα παθητικό, καταδικασμένο σέ μίαν ἀτέλειωτη ἦττα. Οἱ ἀντιστάσεις δέν ἐξαρτιόνται ἀπό κάποιες ἑτερογενεῖς ἀρχές· ἀλλά καί δέν εἶναι ὡστόσο ἓνα δόλωμα ἢ μιά κατανάγκη ὑπόσχεση. Ἀποτελοῦν τόν ἄλλο ὄρο στίς σχέσεις ἐξουσίας· ἐγγράφονται μέσα τους σάν τό ἀπαραίτητο ἀντίκρουσμα. Ἐπομένως, εἶναι κι αὐτές μοιρασμένες μέ τρόπο ἀκανόνιστο : τά σημεῖα, οἱ κόμπτοι, οἱ ἐστίες ἀντίστασης εἶναι σκορπισμένα μέ περισσότερη ἢ λιγότερη πυκνότητα στόν χρόνο καί στόν χώρο, ντρεσάροντας κάποτε ὁμάδες ἢ ἄτομα μέ τρόπο ὀριστικό, ἀνάδοντας ὀρισμένα σημεῖα τοῦ σώματος, ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς ζωῆς, ὀρισμένους τύπους συμπεριφορᾶς. Μήπως μεγάλες ριζικές τομές, μερισμοί δυαδικοί καί συμπαγεῖς ; Καμιά φορά, ναι. Τίς περισσότερες φορές ὅμως ἔχουμε νά κάνουμε μέ σημεῖα ἀντίστασης κινήτά καί μεταβατικά, πού εἰσάγουν μέσα σέ μιά κοινωνία σχέσεις πού μετατοπίζονται, πού σπάζουν τίς ἐνότητες καί προκαλοῦν ἀνασυντάξεις, πού αὐλακώνουν τά ἴδια τά ἄτομα, τά διαμελίζουν καί τά ξαναπλάθουν, χαράζοντας μέσα τους, στό σῶμα καί στήν ψυχή τους, περιοχές ἀπόρθητες. Ὅπως ἀκριβῶς τό δίκτυο τῶν σχέσεων ἐξουσίας τελικά σχηματίζει ἓναν πυκνό ἰστό πού διασχίζει τούς μηχανισμούς καί τούς θεσμούς χωρίς νά ἐντοπίζεται μέ ἀκριβεία πάνω τους, μέ τόν ἴδιο τρόπο καί ἡ διασπορά τῶν σημείων ἀντίστασης διασχίζει τίς κοινωνικές στρωματώσεις καί τίς ἀτομικές μονάδες. Καί ἀσφαλῶς, ἐκεῖνο πού κάνει δυνατή μιά ἐπανάσταση, εἶναι ἀκριβῶς ἡ στρατηγική κωδικοποίηση αὐτῶν τῶν σημείων ἀντίστασης, περίπου μέ τόν ἴδιο τρόπο πού τό Κράτος στηρίζεται στή θεσμική συνένωση τῶν σχέσεων ἐξουσίας.

Μέσα σέ τοῦτο ἀκριβῶς τό πεδίο τῶν σχέσεων δύναμης πρέπει νά προσπαθήσουμε ν' ἀναλύσουμε τούς μηχανισμούς τῆς ἐξουσίας. Θά ξεφύγουμε, ἔτσι, ἀπό τοῦτο τό σύστημα Ἄρχων-Νόμος πού γιά τόσο καιρό γοῆτεψε τήν πολιτική σκέψη. Κι ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Μακιαβέλλι ὑπῆρξε

Ένας από τούς ελάχιστους ανθρώπους – κι εκεί βρισκόταν αναμφίβολα τό σκάνδαλο τού « κυνισμού » του – πού σκέφτηκαν τήν έξουσία τού Ἡγεμόνα μέ βάση τίς σχέσεις δύναμης, θά χρειαστεί ἴσως νά κάνουμε ἀκόμα ἓνα βήμα, νά ξεχάσουμε δηλαδή τό πρόσωπο τού Ἡγεμόνα καί νά ἀποκρυπτογραφήσουμε τούς μηχανισμούς έξουσίας ἀπό τή σκοπιά μιᾶς στρατηγικῆς ἐνύπαρκτης στίς σχέσεις δύναμης.

Γιά νά ξαναγυρίσουμε στό σέξ καί στούς λόγους τῆς ἀλήθειας πού ἀνέλαβαν νά τό ἀναλύσουν, τό ἐρώτημα πού ἔχουμε ν' ἀπαντήσουμε δέν θά πρέπει ἐπομένως νά εἶναι : μέ δοσμένη μιᾶ τέτοια κρατική δομή, πῶς καί γιατί « ἡ » έξουσία ἔχει ἀνάγκη νά ἐγκαθιδρύσει μιᾶ γνώση τού σέξ ; Οὔτε θά πρέπει νά εἶναι : ποιάν καθολική κυριαρχία τάχτηκε νά ὑπηρετήσει ἡ προσπάθεια παραγωγῆς ἀληθινῶν Λόγων πάνω στό σέξ ἀπό τόν 18ο αἰῶνα καί μετά ; Οὔτε ἀκόμα : ποιός νόμος πρυτάνευσε τόσο στήν κανονικότητα τῆς σεξουαλικῆς συμπεριφορᾶς ὅσο καί στή συμφωνία αὐτῶν πού λέγονταν σχετικά ; Ἄλλά : σ' αὐτόν τόν τύπο Λόγου πάνω στό σέξ, σ' αὐτήν τή μορφή ἀπόσπασης τῆς ἀλήθειας πού ἐμφανίζεται ἱστορικά καί σέ καθορισμένους τόπους (γύρω ἀπό τό σῶμα τού παιδιοῦ, σχετικά μέ τό σέξ τῆς γυναίκας, μέ τήν εὐκαιρία τῶν μεθόδων περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων, κλπ.) ποιές εἶναι οἱ πιό ἄμεσες, οἱ πιό τοπικές σχέσεις έξουσίας, πού βρῖσκονται σέ κίνηση ; Μέ ποιόν τρόπο καθιστοῦν δυνατά αὐτά τά εἶδη τού Λόγου καί, ἀντίστροφα, μέ ποιόν τρόπο αὐτοί οἱ Λόγοι τούς χρησιμοῦσθν σάν στήριγμα ; Πῶς μεταβάλλεται αὐτό τό παιχνίδι τῶν σχέσεων έξουσίας μέ τήν ἴδια τους τήν ἄσκηση – δυνάμωμα ὀρισμένων στοιχείων, ἐξασθένηση κάποιων ἄλλων, ἐκδηλώσεις ἀντίστασης, ἀντιεπενδύσεις – ἔτσι πού νά μήν ὑπῆρξε, πού νά μή δόθηκε ποτέ μιᾶ γιά πάντα, ἓνας σταθερός τύπος καθυπόταξης ; Πῶς συνδέονται μεταξύ τους ὅλες αὐτές οἱ σχέσεις έξουσίας, ἀκολουθώντας τή λογική μιᾶς σφαιρικῆς στρατηγικῆς πού παίρνει ἀναδρομικά

τήν ὄψη μιᾶς ἐνιαίας καί βολονταριστικῆς πολιτικῆς τοῦ σέξ ; Κοντολογίς : ἀντί νά ἀνάγουμε στό μοναδικό σχῆμα τῆς μεγάλης Ἐξουσίας ὅλες τίς ἀπειροελάχιστες διαιότητες πού ἀσκοῦνται πάνω στό σέξ, ὅλα τά θολά βλέμματα πού ρίχνονται πάνω του κι ὅλους τούς κρυψῶνες πού μᾶς ἐμποδίζουν νά τό γνωρίσουμε, πρέπει νά τοποθετήσουμε τήν πλούσια παραγωγή τῶν Λόγων πάνω στό σέξ στό πεδίο τῶν πολλαπλῶν καί κινητῶν σχέσεων ἐξουσίας.

Πράγμα πού μᾶς ὀδηγεῖ νά θέσουμε, προκαταβολικά, τέσσερις κανόνες. Πού δέν ἀποτελοῦν ὁμως διόλου μεθοδολογικές ἐπιταγές· ἀλλά, τό πολύ-πολύ, ὑποδείξεις σύνεσης.

1. Κανόνας τῆς ἐνύπαρξης

Νά μή θεωροῦμε πῶς ὑπάρχει μιᾶ ὀρισμένη περιοχὴ τῆς σεξουαλικότητας πού ἐξαρτιέται λογικά ἀπό κάποια ἐπιστημονική γνώση, ἀνιδιοτελή καί ἐλεύθερη, ἀλλά πού πάνω της οἱ ἀπαιτήσεις – οἰκονομικές καί ἰδεολογικές – τῆς ἐξουσίας ἐφάρμοσαν διάφορους μηχανισμούς ἀπαγόρευσης. Ἄν ἡ σεξουαλικότητα ἀποτέλεσε ἕνα χῶρο πού πρέπει νά γνωριστεῖ, αὐτό ἔγινε στή βάση ὀρισμένων σχέσεων ἐξουσίας πού τήν καθιέρωσαν σάν ἕνα δυνατὸ ἀντικείμενο ἔρευνας καί ἀντίστροφα, ἂν ἡ ἐξουσία μπόρεσε νά τήν κάνει στόχο της, εἶναι ἐπειδὴ ὀρισμένες τεχνικές γνώσης καί διαδικασίες Λόγου στάθηκαν ἱκανές νά τήν ἐπενδύσουν. Ἀνάμεσα στίς τεχνικές γνώσης καί στίς στρατηγικές ἐξουσίας, καμιὰ σχέση ἐξωτερικότητας, ἔστω κι ἂν ἔχει ἡ καθεμιὰ τόν εἰδικό της ρόλο, ἔστω καί ἂν σπονδυλώνονται ἡ μιὰ μέ τήν ἄλλη μέ βάση τή διαφορά τους. Ἀφειρηγία μας λοιπόν θά εἶναι αὐτό πού θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε « τοπικές ἐστίες » ἐξουσίας-γνώσης : ὅπως εἶναι λογουχάρη οἱ σχέσεις πού πλέκονται μεταξύ μετανοοῦντος καί ἐξομολογητῆ, ἡ πιστοῦ καί πνευματικοῦ καθοδηγητῆ : ἐκεῖ καί μέ τό ἔμβλημα τῆς « σάρκας » πού πρέπει νά χαλιναγωγηθεῖ, διάφορες μορφές Λόγου – αὐτοεξέταση, ἀνακρίσεις, ὁμολογίες, ἐρμηνεῖς,

συνομιλίες – διοχετεύουν μ' ένα είδος άσταμάτητων πηγαίνελα, μορφές καθυπόταξης και σχήματα γνώσης. Έτσι και τό σῶμα τοῦ παιδιοῦ πού επιτηρείται, περιτριγυρισμένο μέσα στήν κούνια του, στό κρεβάτι του ἢ στό δωμάτιό του ἀπό ένα ὀλόκληρο γαϊτανάκι γονεῖς, παραμάνες, ὑπηρέτες, παιδαγωγούς, γιατρούς πού ἔχουν ὄλοι τήν προσοχή τους τεντωμένη στίς παραμικρές ἐκδηλώσεις τοῦ σέξ του, ἀποτελέσε ἀπό τόν 18ο αἰώνα , μιάν ἄλλη « τοπική ἐστία » ἐξουσίας-γνώσης.

2. Κανόνες τῶν συνεχῶν μεταβολῶν

Νά μήν γυρεύουμε νά μάθουμε ποιοί κατέχουν τήν ἐξουσία μέσα στό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας (οἱ ἄντρες, οἱ ἐνήλικοι, οἱ γονεῖς, οἱ γιατροί) καί ποιοί τή στεροῦνται (οἱ γυναῖκες, οἱ ἔφηβοι, τά παιδιά, οἱ ἄρρωστοι...)· οὔτε ποιός ἔχει τό δικαίωμα νά γνωρίζει καί ποιός κρατιέται διά τῆς βίας στήν ἄγνοια. Ἄλλά νά γυρεύουμε μάλλον τό σχῆμα τῶν μεταβολῶν πού οἱ σχέσεις δύναμης συνεπάγονται μέ τήν ἴδια τους τή λειτουργία. Οἱ « κατανομές τῆς ἐξουσίας », οἱ « ἰδιοποιήσεις τῆς γνώσης », δέν ἀντιπροσωπεύουν ποτέ παρά στιγμιαῖες τομές, σέ διαδικασίες εἴτε σωρευμένης ἐνίσχυσης τοῦ πιό δυνατοῦ στοιχείου, εἴτε ἀντιστροφῆς τῆς σχέσης, εἴτε ταυτόχρονης αὔξησης τῶν δύο ὄρων. Οἱ σχέσεις ἐξουσίας-γνώσης δέν ἀποτελοῦν δοσμένες μορφές κατανομῆς, εἶναι « μῆτρες μετασχηματισμῶν ». Τό σύνολο πού σχηματίστηκε τόν 19ο αἰώνα, ἀπό τόν πατέρα, τή μητέρα, τόν παιδαγωγό, τόν γιατρό, γύρω ἀπό τό παιδί καί τό σέξ του, πέρασε ἀπό ἀσταμάτητες μεταβολές, ἀπό συνεχεῖς μετατοπίσεις πού εἶχαν, σάν ένα ἀπό τά πιό θεαματικά τους ἀποτελέσματα, μιά παράξενη ἀνατροπή : ἐνώ ἡ σεξουαλικότητα τοῦ παιδιοῦ εἶχε στήν ἀρχή συγκροτηθεῖ σάν πρόβλημα στά πλαίσια μιᾶς σχέσης πού ἀναπτυσσόταν ἀπευθείας ἀπό τόν γιατρό πρὸς τούς γονεῖς (μέ τή μορφή συμβουλῶν, συστάσεων γιά τήν ἐπιτήρησή του, ἀπειλῶν γιά

τό μέλλον), τελικά στή σχέση τοῦ ψυχιάτρου πρὸς τό παιδί ἢ σεξουαλικότητα αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν ἐνηλίκων ἔφτασε ν' ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἔρευνας.

3. Κανόνας τῆς διπλῆς ἐξάρτησης

Καμιά « τοπική ἐστία », κανένα « σχῆμα μεταβολῆς » δέν θά μποροῦσε νά λειτουργήσῃ ἂν δέν ἐντασσόταν τελικά, μέ μιά σειρά ἀπό ἀλυσώσεις, σέ μιά στρατηγική συνόλου. Κι ἀντίστροφα, καμιά στρατηγική δέν θά μποροῦσε νά ἐξασφαλίσῃ καθολικά ἀποτελέσματα ἂν δέν στηριζόταν πάνω σέ σχέσεις σαφεῖς καί λεπτές, πού δέν ἀποτελοῦν γι' αὐτήν ἐφαρμογή καί συνέπεια, ἀλλά στήριγμα καί σημεῖο πρόσδεσης. Ἀνάμεσά τους δέν ὑπάρχει καμιά ἀσυνέχεια, ὅπως σέ δύο διαφορετικά ἐπίπεδα (τό ἓνα μικροσκοπικό καί τό ἄλλο μακροσκοπικό)· οὔτε ὁμως καί ὁμοιγένεια, (ὅπως ἂν τό ἓνα θά ἦταν ἡ μεγεθυμένη προβολή ἢ ἡ μικρογραφία τοῦ ἄλλου)· πρέπει μάλλον νά δοῦμε ἐδῶ τή διπλή ἐξάρτηση μιᾶς στρατηγικῆς ἀπό τήν ἰδιοτυπία τῶν δυνατῶν τακτικῶν καί τῶν τακτικῶν ἀπό τό στρατηγικό περίδλημα πού τίς κάνει νά λειτουργοῦν. Ἔτσι, ὁ πατέρας δέν εἶναι στήν οἰκογένεια ὁ « ἐκπρόσωπος » τοῦ ἄρχοντα ἢ τοῦ Κράτους· ὅπως κι αὐτά δέν ἀποτελοῦν τίς προβολές τοῦ πατέρα σέ μιά ἄλλη κλίμακα. Ἡ οἰκογένεια δέν ἀναπαριστάνει τήν κοινωνία· οὔτε ἡ κοινωνία μιμεῖται τήν οἰκογένεια. Ἀλλά τό οἰκογενειακό σύστημα, μέ ὅ,τι ἀκριβῶς εἶχε τό μονωμένο καί τό ἑτερόμορφο ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους μηχανισμούς ἐξουσίας, μπόρεσε νά χρησιμέψῃ σάν στήριγμα στοὺς μεγάλους « ἐλιγμούς » γιά τόν μαλθουσιανό ἔλεγχο τῆς γεννητικότητας, γιά τίς ὑποκινήσεις γιά αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, γιά τήν ἰατροκοποίηση τοῦ σέξ καί τήν ψυχιατροκοποίηση τῶν μὴ γεννητικῶν μορφῶν του.

4. Κανόνας τῆς τακτικῆς πολυσημίας τῶν Λόγων

Αὐτά πού λέγονται γιά τό σέξ δέν πρέπει ν' ἀναλύονται

ώς ή απλή επιφάνεια προβολής αὐτῶν τῶν μηχανισμῶν ἐξουσίας. Ἡ ἐξουσία καί ἡ γνώση σπονδυλώνονται μέσα στόν Λόγο. Κι ἀκριβῶς γι' αὐτό, πρέπει νά νοήσουμε τόν Λόγο σάν μιά σειρά ἀπό ἀσύνδετα τμήματα, πού ἡ τακτική λειτουργία τους δέν εἶναι οὔτε ὁμοιόμορφη οὔτε σταθερή. Πιό συγκεκριμένα, δέν πρέπει νά φανταζόμαστε ἕναν κόσμο τοῦ Λόγου μοιρασμένο ἀνάμεσα στόν ἀποδεκτό Λόγο καί στόν ἀποκλεισμένο Λόγο ἢ ἀνάμεσα στόν δυναστευτικό Λόγο καί σ' ἐκεῖνον πού δυναστεύεται· ἀλλά σάν μιά πολλαπλότητα στοιχείων Λόγου πού μποροῦν νά λειτουργήσουν μέσα σέ διάφορες στρατηγικές. Αὐτή τήν κατανομή πρέπει ν' ἀποκαταστήσουμε μαζί μέ ὅ,τι ἐμπεριέχει ἀπό πράγματα πού λέγονται κι ἀπό πράγματα πού κρύβονται, ἀπό ἐκφράσεις ἐπιβεβλημένες ἢ ἀπαγορευμένες· μέ ὅ,τι προϋποθέτει ἀπό παραλλαγές κι ἀπό διαφορετικά ἀποτελέσματα, ἀνάλογα μέ τό ποιός μιλάει, μέ τή θέση του στήν ἐξουσία, μέ τό θεσμικό πλαίσιο ὅπου βρίσκεται τοποθετημένος· μέ ὅ,τι περιλαμβάνει, ἐπίσης, ἀπό μεταθέσεις καί ἐπαναχρήσεις πανομοιότυπων σχημάτων γιά ἐνάντιους σκοπούς. Οἱ Λόγοι ὅπως κι οἱ σιωπές, δέν ὑποτάσσονται στήν ἐξουσία οὔτε ὀρθώνονται ἐναντία της τελεσίδικα. Πρέπει νά παραδεχτοῦμε πώς ὑπάρχει μιά ἀσταθής ἀλληλεπίδραση πολύπλοκη καί ὅπου ὁ Λόγος μπορεῖ νά εἶναι ταυτόχρονα ὄργανο κι ἀποτέλεσμα τῆς ἐξουσίας, ἀλλά καί ἐμπόδιο, ἀντιστήριγμα, σημεῖο ἀντίστασης καί ξεκίνημα γιά μίαν ἀντίθετη στρατηγική. Ὁ Λόγος μεταφέρει καί παράγει ἐξουσιάν· τήν ἐνισχύει ἀλλά καί τήν ὑπονομεύει, τήν ἐκθέτει, τήν κἀνει εὐθραυστη κι ἐπιτρέπει τόν περιορισμό της. Μέ τόν ἴδιο τρόπο, ἡ σιωπή καί τό μυστικό προφυλάσσουν τήν ἐξουσία, στεριώνουν τίς ἀπαγορεύσεις της· ἀλλά καί χαλαρώνουν τίς λαβές της καί μηχανεύονται λιγότερο ἢ περισσότερο σκοτεινές ἀνοχές. Ἐξ ἀναλογιστοῦμε γιά παράδειγμα τήν ἱστορία αὐτοῦ πού ὑπῆρξε κατεξοχήν « τό » μεγάλο παρά φύσιν ἀμάρτημα. Ἡ ὑπέρομετρη ἐχεμύθεια τῶν κειμένων σχετικά

μέ τη σοδομία – αυτήν την τόσο συγκεχυμένη κατηγορία – ή σχεδόν καθολική απροθυμία ν' αναφερθούν σ' αυτήν επέτρεψε για καιρό μιά διπλή λειτουργία : από τη μιά μεριά, μιάν άκρoία αυστηρότητα (ποινή τής φωτιᾶς πού ἐφαρμοζόταν άκόμα και κατά τόν 18ο αἰώνα, ἐνῶ καμιά σοβαρή διαμαρτυρία δέν μπόρεσε νά διατυπωθεῖ πρὶν ἀπό τό μέσο τοῦ αἰώνα), κι ἀπό τήν ἄλλη, μιά άνοχή ἀσφαλῶς πολύ πλατειά (πού συνάγεται ἔμμεσα ἀπό τίς σπάνιες δικαστικές καταδίκες και πού γίνεται πιό ἄμεσα ἀντιληπτή μέσα ἀπό ὀρισμένες μαρτυρίες σχετικά μέ τίς ἀντρικές παρέες πού ὑπῆρχαν στόν στρατό ἢ τίς Αὐλές). Νά ὁμως πού τόν 19ο αἰώνα ἡ ἐμφάνιση μέσα στήν ψυχιατρική, στή νομολογία, ἀκόμα και στή λογοτεχνία, μιᾶς ὀλόκληρης σειρᾶς Λόγων πάνω στά εἶδη και τά ὑπο-εἶδη τής ὁμοφυλοφιλίας, τής « ἀντιστροφῆς τής φύσης », τής παιδεραστίας, τοῦ « ψυχικοῦ ἐρμαφροδιτισμοῦ », επέτρεψε ἀσφαλῶς μιά πολύ ἰσχυρή προώθηση τῶν κοινωνικῶν ἐλέγχων σ' αὐτό τόν χῶρο τής « διαστροφῆς ». Ἐπέτρεψε ὁμως παράλληλα και τή συγκρότηση ἑνός ἀντί-λογου : ἡ ὁμοφυλοφιλία ἀρχίζει νά μιλάει γιά τόν ἑαυτό της, νά διεκδικεῖ τή νομιμότητά της ἢ τή « φυσικότητά » της και μάλιστα, συχνά μέσα στό λεξιλόγιο, μέ τίς κατηγορίες πού χρησιμοποιεῖ ἡ ἰατρική γιά νά τήν ἐξοστρακίσει. Δέν ὑπάρχει ὁ Λόγος τής ἐξουσίας ἀπό τή μιά μεριά κι ἀπέναντι ἕνας ἄλλος Λόγος πού τοῦ ἀντιτίθεται. Οἱ Λόγοι ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἢ συνασπισμούς τακτικῆς στό πεδίο τῶν σχέσεων δύναμης· μπορεῖ νά ὑπάρχουν διαφορετικοί ἢ ἀκόμα κι ἀντιφατικοί Λόγοι στό ἐσωτερικό τής ἴδιας « στρατηγικῆς » ἢ μποροῦν ἀντίθετα, νά κυκλοφοροῦν χωρίς ν' ἀλλάζουν μορφή ἀνάμεσα σέ ἀντιτιθέμενες στρατηγικές. Στούς Λόγους πάνω στό σέξ, δέν χρειάζεται νά ρωτᾶμε πρὶν ἀπ' ὅλα, ἀπό ποιάν ὑπόρρητη θεωρία κατὰγονται ἢ ποιές ἠθικές κληρονομίες ἐπαναφέρουν, ἢ ποιά ἰδεολογία – ἀρχουσα ἢ ἀρχόμενη – ἀντιπροσωπεύουν· ἀλλά πρέπει νά τούς ἀνακρίνουμε στά δυό ἐπίπεδα, τής τακτικῆς

τους παραγωγικότητας (ποιές αμοιβαίες επιδράσεις εξουσίας και γνώσης εξασφαλίζουν), και τής στρατηγικής τους ένταξης (ποιά συγκυρία και ποιά σχέση δύναμης κάνει αναγκαία τή χρήση τους σέ τοῦτο ἢ σ' ἐκεῖνο τό ἐπεισόδιο τῶν συντελούμενων ἀναμετρήσεων).

Κοντολογίς, πρέπει νά προσανατολιστοῦμε πρὸς μίαν ἀντίληψη τῆς ἐξουσίας πού νά ὑποκαθιστᾶ τό προνόμιο τοῦ νόμου μέ τό κριτήριο τοῦ στόχου, τό προνόμιο τῆς ἀπαγόρευσης μέ τό κριτήριο τῆς τακτικῆς ἀποτελεσματικότητας, τό προνόμιο τῆς κυριαρχίας μέ τήν ἀνάλυση ἑνός πολλαπλοῦ καί κινητοῦ πεδίου σχέσεων δύναμης ὅπου ἔχουμε καθολικές, ἀλλά ποτέ ἀπόλυτα σταθερές, ἐκδηλώσεις κυριαρχίας. Τό στρατηγικό, μάλλον παρὰ τό δικαίκο πρότυπο. Καί τοῦτο, διόλου ἀπό κάποια ἀφηρημένη ἐπιλογή ἢ κάποια θεωρητική προτίμηση· ἀλλά γιατί πραγματικά, ἕνα ἀπό τά θεμελιώδη γνωρίσματα τῶν δυτικῶν κοινωνιῶν εἶναι ὅτι οἱ σχέσεις δύναμης πού γιά καιρὸ εἶχαν βρεῖ τήν κύρια ἔκφρασή τους στόν πόλεμο, σ' ὄλες τίς μορφές τοῦ πολέμου, ἐπενδύθηκαν σιγά-σιγά στό σύστημα τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

3. ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Δέν πρέπει νά περιγράψουμε τή σεξουαλικότητα σάν μιά δύστροπη όρμη, ξένη από τή φύση της και άνυπόταχτη από άναγκαιότητα πρός μίαν έξουσία πού, από τή μεριά της, άναλώνεται στό νά τήν καθυποτάξει και πού συχνά άποτυχαίνει νά τή θέσει όλότελα υπό έλεγχο. Μοιάζει μάλλον σάν ένα σημείο περάσματος έξαιρετικά στενάχωρο για τίς σχέσεις έξουσίας : άνάμεσα σέ άντρες και γυναίκες, νέους και γέρους, γονείς και παιδιά, παιδαγωγούς και μαθητές, ιερωμένους και λαϊκούς, άνάμεσα σέ μιά διοίκηση κι έναν πληθυσμό. Ή σεξουαλικότητα δέν είναι τό πιο άκαμπτο στοιχείο μέσα στις σχέσεις έξουσίας, αλλά μάλλον ένα από εκείνα πού είναι προικισμένα μέ τή μεγαλύτερη δυνατή εργαλειότητα : κατάλληλο για τούς περισσότερους έλιγμούς και ικανό νά χρησιμεύει σάν στήριγμα, σάν άρμος στις πιο ποικίλες στρατηγικές.

Δέν ύπάρχει μία μοναδική, σφαιρική στρατηγική, πού νά ισχύει για όλόκληρη τήν κοινωνία και πού νά καλύπτει όμοιόμορφα όλες τίς εκφάνσεις του σέξ : ή ιδέα, λογουχάρη, ότι προσπάθησαν συχνά μέ διάφορα μέσα, νά περιορίσουν όλόκληρο τό σέξ στην άναπαραγωγική του λειτουργία, στην έτερόφυλη και ένήλικη μορφή του και στή γαμήλια νομιμότητά του, άναμφίβολα δέν παίρνει υπόψη τούς πολλα-

πλούς στόχους πού επιδιώχτηκαν, τὰ πολλαπλά μέσα πού επιστρατεύτηκαν στίς σεξουαλικές πολιτικές σχετικά μέ τὰ δυό φύλα, τίς διάφορες ηλικίες καί τίς διαφορετικές κοινωνικές τάξεις.

Ἀπό μιά πρώτη προσέγγιση φαίνεται ὅτι μπορούμε νά διακρίνουμε, ἀπό τόν 18ο αἰώνα καί μετά, τέσσερα μεγάλα στρατηγικά σύνολα πού ἀναπτύσσουν σχετικά μέ τό σέξ εἰδικά συστήματα γνώσης καί ἐξουσίας. Δέν γεννήθηκαν μονομῆς ἐκείνη τή στιγμή· ἀπόκτησαν ὁμως τότε μιά συνοχή, πέτυχαν μιά ἀποτελεσματικότητα μέσα στό σύστημα τῆς ἐξουσίας καί μιά παραγωγικότητα μέσα στό σύστημα τῆς γνώσης πού ἐπιτρέπουν νά τά περιγράψουμε στή σχετική τους αὐτονομία.

« Ὑστερικοποίηση » τοῦ γυναικείου σώματος : τριπλή διαδικασία, μέ τήν ὁποία τό σῶμα τῆς γυναίκας ἀναλύθηκε – χαρακτηρίστηκε καί ὑποβαθμίστηκε – σάν σῶμα ὁλοκληρωτικά κορεσμένο ἀπό σεξουαλικότητα· μέ τήν ὁποία τό σῶμα αὐτό ἐντάχτηκε, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση μιᾶς παθολογίας πού τοῦ ἦταν ἐγγενής, στόν χῶρο τῆς ἰατρικῆς πρακτικῆς· μέ τήν ὁποία, τέλος, μπήκε σέ ὀργανική ἐπικοινωνία μέ τό κοινωνικό σῶμα (γιά νά ἐξασφαλίζει τή ρυθμισμένη του γονιμότητα), τόν οἰκογενειακό χῶρο (τοῦ ὁποίου πρέπει ν' ἀποτελεῖ οὐσιαστικό καί λειτουργικό στοιχεῖο), καί τή ζωή τῶν παιδιῶν (πού παράγει καί πού πρέπει νά ἐγγυᾶται, ἀπό μιά βιολογικο-ἠθική εὐθύνη, σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἀγωγῆς) : ἡ Μητέρα, μέ τό εἶδωλό της στό ἀρνητικό, πού εἶναι ἡ « νευρική γυναίκα », συνιστᾷ τήν πιό ὁρατή μορφή αὐτῆς τῆς ὑστερικοποίησης.

« Παιδαγωγικοποίηση » τοῦ παιδικοῦ σέξ : διπλή δεβαίωση ὅτι σχεδόν ὅλα τὰ παιδιά ἐπιδίδονται ἢ μπορούν νά ἐπιδίδονται σέ μιά σεξουαλική δραστηριότητα· καί ὅτι αὐτή ἢ δραστηριότητα, ὄντας ἄκαιρη, « φυσική » καί συνάμα « παρά φύσιν », εἶναι φορέας κινδύνων φυσικῶν καί ἠθικῶν, συλλογικῶν καί ἀτομικῶν· τὰ παιδιά ὀρίζονται σάν

« προεισαγωγικά » σεξουαλικά ὄντα, πρὶν ἀπὸ τὸ σέξ καὶ ἤδη μέσα σ' αὐτό, πάνω σέ μιὰ ἐπικίνδυνη διαχωριστική γραμμὴ· οἱ γονεῖς, οἱ οἰκογένειες, οἱ παιδαγωγοί, οἱ γιαιτροί, οἱ ψυχολόγοι ἀργότερα, πρέπει νά ἀναλάβουν ὑπεύθυνα, καί μέ συνοχή, αὐτόν τόν πολῦτιμο καί ἐπίφοβα ἐπικίνδυνο καί κινδυνεύοντα σεξουαλικό σπόρο· ἡ παιδαγωγικοποίησις αὐτὴ φανερῶνεται προπαντός στὸν πόλεμο ἐναντία στὸν ἀντανισμό πού κράτησε στή Δύση κοντά δύο αἰῶνες.

Κοινωνικοποίησις τῶν παιδοποιητικῶν συμπεριφορῶν : κοινωνικοποίησις οἰκονομική, διαμέσου ὄλων τῶν παροτρύνσεων ἢ τῶν περιορισμῶν πού ἐφαρμόζονται – μέ « κοινωνικά » ἢ οἰκονομικά μέτρα – στή γονιμότητα τῶν ζευγαριῶν· κοινωνικοποίησις πολιτική, μέ τὴν ὑπευθυνοποίησις τῶν ζευγαριῶν ἀπέναντι σ' ὀλόκληρο τὸ κοινωνικό σῶμα (πού πρέπει νά τὸ περιορίσουν ἢ ἀντίθετα νά τὸ ἐνισχύσουν)· κοινωνικοποίησις ἱατρική, μέ τὴν παθογόνα ἀξία – γιὰ τὸ ἄτομο καί τὸ εἶδος – πού προσδίνεται στίς πρακτικὲς τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων.

Τέλος, « *ψυχιατρικοποίησις* » τῆς *διεστραμμένης ἡδονῆς* : τὸ σεξουαλικὸ ἔνστικτο ἀπομονώθηκε ὡς αὐτόνομο βιολογικὸ καί ψυχικὸ ἔνστικτο· ἔγινε ἡ κλινικὴ ἀνάλυσις ὄλων τῶν μορφῶν ἀνωμαλίας ἀπὸ τίς ὁποῖες μπορεῖ νά προσβληθεῖ· τοῦ ἀποδόθηκε ἓνας ρόλος ὀμαλοποίησις καί παθολογικοποίησις πάνω σ' ὀλόκληρη τὴ συμπεριφορὰ· ἀναζητήθηκε τέλος, μιὰ διορθωτικὴ τεχνολογία γι' αὐτὲς τίς ἀνωμαλίες.

Μέσα στοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸ σέξ πού ἀνάγεται σ' ὄλη τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα, διαγράφονται τέσσερις μορφές, προνομιακά ἀντικείμενα γνώσης, στόχοι καί ἐρείσματα τῶν ἐγχειρημάτων τῆς γνώσης : ἡ ὑστερική γυναίκα, τὸ ἀντανιστικὸ παιδί, τὸ μαλθουσιανὸ ζευγάρι καί ὁ διεστραμμένος ἐνήλικος, πού τὸ καθένα τους εἶναι τὸ σύστοιχο μιᾶς ἀπὸ ἐκεῖνες τίς στρατηγικὲς πού διαπέρασαν καί χρησιμοποίη-

σαν, ή καθεμιά μέ τόν τρόπο της, τό σέξ τῶν παιδιῶν, τῶν γυναικῶν καί τῶν ἀντρῶν.

Αὐτές οἱ στρατηγικές σέ τί συνίστανται ; Πρόκειται γιά ἕναν ἀγῶνα ἐνάντια στή σεξουαλικότητα; Ἦ γιά μιὰ προσπάθεια νά τή θέσουμε ὑπό ἔλεγχο ; Γιά μιὰ ἀπόπειρα νά τή διαχειριστοῦμε καλύτερα καί νά κρύψουμε ὅ,τι τό ἀδιάκριτο, τό χτυπητό, τό ἀτίθασο μπορεῖ νά ἔχει ; Γιά ἕναν τρόπο νά διατυπώσουμε σχετικά μ' αὐτήν ἐκεῖνο τό μέρος τῆς γνώσης πού εἶναι ἴσα-ἴσα ἀποδεκτό ἢ ὠφέλιμο; Στήν πραγματικότητα, πρόκειται μάλλον γι' αὐτήν τήν ἴδια τήν παραγωγή τῆς σεξουαλικότητας : πού δέν πρέπει νά τήν ἐννοοῦμε σάν ἕνα δοσμένο εἶδος φύσης πού ἡ ἐξουσία προσπαθεῖ τάχα νά δαμάσει, ἢ σάν κάποια σκοτεινή περιοχὴ πού ἡ γνώση προσπαθεῖ σιγά-σιγά νά ξεσκεπάσει. Εἶναι τό ὄνομα πού μποροῦμε νά δώσουμε σ' ἕνα ἱστορικό σύστημα : ὄχι κρυφὴ πραγματικότητα πού δύσκολα ἐπηρεάζουμε, ἀλλὰ μεγάλο δίκτυο ἐπιφάνειας, ὅπου τό ἐρέθισμα τῶν κορμιῶν, ἡ ἐντατικοποίηση τῶν ἡδονῶν, ἡ προτροπὴ στὸν Λόγο, ὁ σχηματισμὸς τῶν γνώσεων, ἡ ἐνίσχυση τῶν ἐλέγχων καί τῶν ἀντιστάσεων ἀλυσώνονται μεταξύ τους σύμφωνα μέ κάποιες μεγάλες στρατηγικές γνώσης καί ἐξουσίας.

Μποροῦμε δίχως ἄλλο νά δεχτοῦμε ὅτι οἱ σχέσεις τοῦ σέξ συντέλεσαν στό νά δημιουργηθεῖ μέσα σ' ὅλες τίς κοινωνίες ἕνα σύστημα συγγένειας : σύστημα γάμου, στερέωσης καί ἀνάπτυξης τῶν συγγενικῶν δεσμῶν, μεταβίβασης ὀνομάτων καί ἀγαθῶν. Αὐτό τό σύστημα συγγένειας, μ' ὅλους τοὺς μηχανισμούς καταναγκασμοῦ πού τό ἐξασφαλίζουν, μέ τήν πολυσύνθετη συχνά γνώση πού ἀπαιτεῖ, ἔχασε ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ σπουδαιότητα του ἐφόσον οἱ οἰκονομικές διαδικασίες καί οἱ πολιτικές δομές δέν ἔβρισκαν πιά σ' αὐτό ἕνα κατάλληλο ἐργαλεῖο ἢ ἕνα ἐπαρκές στήριγμα. Οἱ νεότερες δυτικές κοινωνίες ἐπινόησαν καί ἐγκατέστησαν, κυρίως ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα καί μετὰ, ἕνα νέο σύστημα πού τοποθε-

τήθηκε πάνω από τό παλιό και πού χωρίς νά τό έκτοπίζει, συνέτεινε στό νά μειώσει τή σπουδαιότητά του. Πρόκειται για τό σύστημα τής σεξουαλικότητας : όπως τό σύστημα τής συγγένειας, προσδένεται κι αυτό στους σεξουαλικούς έταίρους. 'Αλλά μ' έναν έντελώς διαφορετικό τρόπο. Μπορεί κανείς νά τά αντιπαραθέσει σημείο πρὸς σημείο. Τό σύστημα τής συγγένειας συγκροτείται γύρω από ένα σύνολο κανόνων πού όρίζουν τό έπιτρεπτό και τό απαγορευμένο, τό νόμιμο και τό παράνομο. Τό σύστημα τής σεξουαλικότητας λειτουργεί σύμφωνα μέ κινητές, πολύμορφες και συγκυριακές τεχνικές έξουσίας. Τό σύστημα τής συγγένειας περιλαμβάνει ανάμεσα στους κύριους στόχους του τήν άναπαραγωγή τοῦ παιχιδιου τῶν σχέσεων και τή διατήρηση τοῦ νόμου πού τίς διέπει. Τό σύστημα τής σεξουαλικότητας γεννάει αντίθετα μιά συνεχή επέκταση τῶν σφαιρῶν και τῶν μορφῶν τοῦ έλέγχου. Για τό πρώτο, εκείνο πού ταιριάζει είναι ό δεσμός μεταξύ συντρόφων μέ καθορισμένο καθεστώς. Για τό δεύτερο είναι οί αίσθήσεις τοῦ σώματος, ή ποιότητα τῶν ήδονῶν, ή φύση τῶν έντυπώσεων όσο μικρές ή άνεπαίσθητες και άν είναι. Τέλος, άν τό σύστημα συγγένειας είναι σφιχτά άρθρωμένο πάνω στήν οίκονομία έξαιτίας τοῦ ρόλου πού μπορεί νά παίξει στή μεταβίβαση ή στήν κυκλοφορία τοῦ πλούτου, τό σύστημα τής σεξουαλικότητας συνδέεται μέ τήν οίκονομία μέ πολλούς και λεπτούς διασταθμούς, μέ βασικότερο όμως ανάμεσά τους τό σῶμα - τό σῶμα πού παράγει και καταναλώνει. Μέ δύο λόγια, τό σύστημα συγγένειας είναι ταγμένο σέ μιά όμοιοστασία τοῦ κοινωνικοῦ σώματος και ή λειτουργία του είναι νά τή συντηρεῖ· από έδῶ και ό προνομιακός δεσμός του μέ τό δίκαιο καθώς και τό γεγονός ότι ό χρόνος άκμῆς του είναι ή « άναπαραγωγή ». Τό σύστημα τής σεξουαλικότητας έχει σαν λόγο ύπαρξης όχι νά άναπαράγεται, αλλά νά γονιμοποιεῖ, νά καινοτομεῖ, νά προσαρτᾶ, νά έπινοεῖ, νά εισδύει στά σώματα μ' έναν τρόπο όλοένα και πιό λεπτομερῆ και νά έλέγχει τούς

πληθυσμούς ολόένα και πιο καθολικά. Πρέπει λοιπόν να δεχτούμε τρεις ή τέσσερις θέσεις αντίθετες με εκείνην που προϋποθέτει τό θέμα μιᾶς σεξουαλικότητας καταπιεσμένης από τίς νεότερες μορφές τῆς κοινωνίας : ἡ σεξουαλικότητα συνδέεται μέ πρόσφατα συστήματα ἐξουσίας· ἀπό τόν 17ο αἰώνα βρῖσκεται σέ αὔξουσα ἐξάπλωση· ἡ διάρθρωση πού τή στήριξε ἀπό κει καί πέρα δέν εἶναι ταγμένη στήν ἀναπαραγωγή· συνδέθηκε ἀπό τήν ἀρχή μέ μιᾶ ἐντατικοποίηση τοῦ σώματος – μέ τήν ἀξιοποίησή του ὡς ἀντικείμενου γνώσης καί ὡς στοιχείου τῶν σχέσεων ἐξουσίας.

Θά ἦταν ἀνακριβές ἂν λέγαμε ὅτι τό σύστημα σεξουαλικότητας ὑποκατέστησε τό σύστημα συγγένειας. Μποροῦμε νά φανταστοῦμε πῶς ἴσως μιᾶ μέρα θά τό ἀντικαταστήσει. Σήμερα ὅμως αὐτό ἂν καί ἔχει τείνει νά τό ἐπικαλύψει, δέν τό ἔχει ἐξαλείψει οὔτε ἀχρηστέψει. Ἱστορικά ἄλλωστε, τό σύστημα σεξουαλικότητας στήθηκε μέ δάση καί γύρω ἀπό τό σύστημα συγγένειας. Διαμορφωτικός του πυρήνας ὑπῆρξε ἡ πρακτική τῆς μετάνοιας, πιο ὕστερα τοῦ ἐλέγχου τῆς συνείδησης καί τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης : εἶδαμε ὅμως²² ὅτι τό ἐπίμαχο θέμα στό ἐξομολογητήριο ἦταν ἀρχικά τό σέξ ὡς ἔρεισμα σχέσεων· τό ζήτημα πού ἔμπαινε ἦταν ἡ ἐπιτρεπτή ἢ ἡ ἀπαγορευμένη συναλλαγή (μοιχεία, ἐξώγαμες σχέσεις, σχέσεις μέ πρόσωπα πού τό αἷμα ἢ ἡ κοινωνική τους κατάσταση τίς ἀπαγορεύει, ὁ θεμιτός ἢ ὁ ἀθέμιτος χαρακτήρας τῆς ἔνωσης). Πιο ὕστερα, μέ τήν καινούργια ποιμαντορική – καί τήν ἐφαρμογή της μέσα στίς ἱερατικές σχολές, τά κολλέγια καί τά μοναστήρια – ἔγινε τό πέρασμα ἀπό μιᾶ προβληματική τῆς σχέσης σέ μιᾶ προβληματική τῆς « σάρκας », δηλαδή τοῦ σώματος, τῆς αἴσθησης, τῆς φύσης τῆς ἡδονῆς, τῶν πιο ἀπόκρυφων κραδασμῶν τοῦ αἰσθησιαμοῦ, τῶν λεπτῶν μορφῶν τῆς ἀπόλαυσης καί τῆς συναίνε-

²² Βλ. πιο πάνω, μέρος II, κεφ. 2.

σης. Γεννιόταν, έτσι ή « σεξουαλικότητα », γεννιόταν από μία τεχνική της εξουσίας που είχε αρχικά σαν κέντρο της τη συγγένεια. Από τότε δέν έπαψε νά λειτουργεί αναφορικά προς ένα σύστημα συγγένειας και βρίσκοντας στήριγμα σ' αυτό. Τό οικογενειακό κύτταρο, έτσι όπως αξιοποιήθηκε τόν 18ο αιώνα, επέτρεψε νά αναπτυχθούν πάνω στίς δύο κύριες διαστάσεις του - στον άξονα άντρας-γυναίκα και στον άξονα γονείς-παιδιά - τά βασικά στοιχεία του συστήματος σεξουαλικότητας (τό γυναικείο σώμα, ή παιδική πρωιμότητα, ή ρύθμιση των γεννήσεων και, αναμφίβολα κάπως λιγότερο, ό χαρακτηρισμός των διεστραμμένων). Δέν πρέπει νά άντισταμαθούμε τή σύγχρονη μορφή της οικογένειας σαν μία κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή ένωσης που αποκλείει ή τουλάχιστον περιστέλλει τή σεξουαλικότητα, που τή μετριάζει όσο τό δυνατό περισσότερο, συγκρατώντας μονάχα τίς ωφέλιμες λειτουργίες της. Αντίθετα, ό ρόλος της είναι νά τή στεριώνει και ν' άποτελεί τό μόνιμο δάθρο της. Έξασφαλίζει τήν παραγωγή της σεξουαλικότητας χωρίς όμοιογένεια μέ τά προνόμια της συγγένειας, αφήνοντας ταυτόχρονα τά συστήματα της συγγένειας νά διαπερνιούνται από μία έντελώς καινούργια τακτική εξουσίας που ως τότε άγνοούσαν. Η οικογένεια είναι ό ανταλλάκτης της σεξουαλικότητας και της συγγένειας : μεταφέρει τόν νόμο και τή δικαιοκή διάσταση μέσα στό σύστημα της σεξουαλικότητας και μεταφέρει τήν οικονομία της ήδονής και τήν ένταση των αισθήσεων στό καθεστώς της συγγένειας.

Αυτή ή πρόσδεση του συστήματος συγγένειας στό σύστημα σεξουαλικότητας μέσα στη μορφή της οικογένειας μάς επιτρέπει νά κατανοήσουμε μερικά πράγματα : τό ότι ή οικογένεια έγινε από τόν 18ο αιώνα ένας ύποχρεωτικός τόπος συναισθημάτων, αισθημάτων αγάπης· τό ότι ή σεξουαλικότητα έχει σαν προνομιακό σημείο εκκόλαψης τήν οικογένεια· τό ότι γι' αυτόν τόν λόγο γεννιέται « αίμομικτική ».

Στίς κοινωνίες όπου επικρατοῦν τά συστήματα συγγένειας ἢ ἀπαγόρευση τῆς αἰμομιξίας μπορεῖ βέβαια νά εἶναι λειτουργικά ἕνας κανόνας ἀπαραίτητος. Ἄλλά σέ μιά κοινωνία ὅπως ἡ δική μας, ὅπου ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τήν ἐνεργότερη ἐστία τῆς σεξουαλικότητος καί ὅπου ἀναμφίβολα ἐκεῖνο πού διατηρεῖ καί παρατείνει τήν ὑπαρξή της εἶναι οἱ ἀπαιτήσεις αὐτῆς τῆς σεξουαλικότητος, ἡ αἰμομιξία κατέχει κεντρική θέση γιά λόγους ἐντελῶς διαφοροετικούς καί μ' ἕναν ἐντελῶς διαφοροετικό τρόπο : ἐπιδιώκεται καί ἀποκρούεται ἀσταμάτητα, ἀντικείμενο ἔμμονης ἰδέας καί ἐπίκλησης, μυστικό φοβερό καί σύναψη ἀπαραίτητη. Ἐμφανίζεται σάν τό ἀπόλυτα ἀπαγορευμένο μέσα στήν οἰκογένεια, ἐφόσον αὐτή λειτουργεῖ ὡς σύστημα συγγένειας· ἀλλά συνάμα ἀποτελεῖ ἐκεῖνο πού ἀπαιτεῖται διαρκῶς γιά νά εἶναι ἡ οἰκογένεια ἡ ἐστία μιᾶς μόνιμης ὑπόθαλψης τῆς σεξουαλικότητος. Ἄν γιά περισσότερο ἀπό ἕναν αἰῶνα ἡ Δύση ἐνδιαφέρθηκε τόσο ἔντονα γιά τήν ἀπαγόρευση τῆς αἰμομιξίας, ἄν θεωρήθηκε, λίγο πολύ ὁμόφωνα, ἕνα κοινωνικό καθολικό στοιχεῖο κι ἕνα ἀπό τά σημεῖα ἀπ' ὅπου ἡ κουλτούρα ἔπρεπε ὑποχρεωτικά νά περάσει, εἶναι ἴσως γιὰτί βρισκόταν ἐκεῖ ἕνας τρόπος προφύλαξης ὄχι ἀπό μιά αἰμομικτική ἐπιθυμία, ἀλλά ἀπό τήν ἐπέκταση καί τίς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ συστήματος σεξουαλικότητος πού εἶχε στηθεῖ, ἀλλά πού εἶχε τό μειονέκτημα, ἀνάμεσα σέ πολλά πλεονεκτήματα, νά ἀψηφάει τούς νόμους καί τίς δικαιμκές μορφές τῆς συγγένειας. Βεβαιώνοντας πῶς κάθε κοινωνία, ὅποια κι ἄν εἶναι, κατά συνέπεια καί ἡ δική μας, ὑπόκειται σ' αὐτόν τόν κανόνα τῶν κανόνων, ἐγγυόταν ὅτι αὐτό τό σύστημα σεξουαλικότητος, πού οἱ παράξενες συνέπειές του – κι ἀνάμεσα τους ἡ συναισθηματική ἐντατικοποίηση τοῦ οἰκογενειακοῦ χώρου – μόλις εἶχαν ἀρχίσει νά γίνονται ἀντικείμενο χειρισμῶν δέν θά μπορούσε ποτέ νά ξεφύγει ἀπό τό μεγάλο καί παλιό σύστημα τῆς συγγένειας. Ἔτσι, ἀκόμα καί μέσα στήν καινούργια μηχανική τῆς ἐξουσίας, τό δίκαιο θά

έμενε σώο. Γιατί ἐδῶ βρῖσκεται τό παράδοξο αὐτῆς τῆς κοινωνίας, πού ἀπό τόν 18ο αἰώνα μηχανεύτηκε τόσες καί τόσες τεχνολογίες ἐξουσίας ξένες πρὸς τό δίκαιο : φοβᾶται τίς συνέπειές τους καί τόν πολλαπλασιασμό τους καί προσπαθεῖ νά τίς ἀνακωδικώσει μέσα σέ μορφές δικαίου. Ἐάν δεχτοῦμε ὅτι τό κατώφλι κάθε κουλτούρας εἶναι ἡ ἀπαγορευμένη αἰμομιξία, τότε ἡ σεξουαλικότητα εἶναι τοποθετημένη, ἀπό τά δάθη τῶν αἰώνων, κάτω ἀπό τό ἔμβλημα τοῦ νόμου καί τοῦ δικαίου. Ἡ ἐθνολογία, μέ τό νά ἐπεξεργάζεται ἀπό καιροῦ καί ἀσταμάτητα τήν ὑπερπολιτισμική θεωρία τῆς ἀπαγόρευσης τῆς αἰμομιξίας, ὑπηρετήσε ἄξια ὁλόκληρο τό νεότερο σύστημα σεξουαλικότητας καί τῶν θεωρητικῶν Λόγων τούς ὁποίους παράγει.

Αὐτό πού συνέβη ἀπό τόν 17ο αἰώνα καί μετὰ μπορεῖ νά ἐρμηνευτεῖ ἔτσι : τό σύστημα σεξουαλικότητας, πού εἶχε ἀρχικά ἀναπτυχθεῖ στό περιθώριο τῶν οἰκογενειακῶν θεσμῶν (μέ τήν καθοδήγηση τῆς συνείδησης, μέ τήν παιδαγωγική), θά ἀνακεντροθετηθεῖ σιγά-σιγά στήν οἰκογένεια : καθετί τό ξένο, τό ἀμετάλλακτο, τό ἐπικίνδυνο ἴσως, πού μποροῦσε νά κλείνει μέσα του γιά τό σύστημα συγγένειας – ἡ συνείδηση αὐτοῦ τοῦ κινδύνου φανερώναται στίς κριτικές πού στρέφονται τόσο συχνά ἐνάντια στήν ἀθυροστομία τῶν πνευματικῶν πατέρων καί σ' ὅλην τήν κάπως πιό ἀργοπορημένη συζήτηση σχετικά μέ τήν ἰδιωτική ἢ δημόσια, σχολική ἢ οἰκογενειακή ἀγωγή τῶν παιδιῶν²³ – γίνεται ξανά μέλημα τῆς οἰκογένειας – μιᾶς οἰκογένειας ἀναδιοργανωμένης, δίχως ἄλλο πιό συμμαζεμένης, κι ὅπωςδήποτε ἐνισχυμένης σέ σχέση μέ τίς παλιές λειτουργίες πού ἀσχοῦσε μέσα

²³ Ὁ *Ταρτούφος* τοῦ Μολιέρου καί Ὁ *Δάσκαλος* τοῦ Λέντς πού ἀπέχουν μεταξύ τους πάνω ἀπό ἕναν αἰώνα, ἐκπροσωποῦν καί οἱ δύο τήν ἀλληλεπίδραση τοῦ συστήματος συγγένειας καί τοῦ συστήματος σεξουαλικότητας, στήν περίπτωση τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης (*Ταρτούφος*) καί τῆς ἀγωγῆς (Ὁ *Δάσκαλος*).

στό σύστημα συγγένειας. Οί γονεῖς καί οἱ σύζυγοι γίνονται μέσα στήν οἰκογένεια οἱ κύριοι φορεῖς ἑνός συστήματος σεξουαλικότητας πού ἐξωτερικά στηρίζεται στούς γιατρούς, στούς παιδαγωγούς, στούς ψυχιάτρους ἀργότερα, καί πού ἔρχεται ἐσωτερικά νά συμπληρώσει καί σύντομα νά « ψυχολογικοποιήσει » ἢ νά « ψυχιατρικοποιήσει » τίς σχέσεις συγγένειας. Ἐμφανίζονται τότε αὐτά τά νέα πρόσωπα : ἡ νευρική γυναίκα, ἡ ψυχρή σύζυγος, ἡ ἀδιάφορη ἢ πολιορκημένη ἀπό ἔμμονες φονικές ἰδέες μητέρα, ὁ ἀνίκανος, σαδιστής ἢ διεστραμμένος σύζυγος, ἡ ὑστερική ἢ νευρασθενική κόρη, τό πρόωρα ἀναπτυγμένο καί ἐξαντλημένο κιάλας παιδί, ὁ νεαρός ὁμοφυλόφιλος πού ἀρνιέται τόν γάμο ἢ παραμελεῖ τή γυναίκα του. Πρόκειται γιά τίς μικτές μορφές τῆς παραστρατημένης συγγένειας καί τῆς ἀνώμαλης σεξουαλικότητας· κουβαλᾶνε τήν ἀναταραχή τῆς δεύτερης μέσα στήν τάξη τῆς πρώτης· κι ἀποτελοῦν τήν εὐκαιρία γιά τό σύστημα τῆς συγγένειας νά διεκδικήσει τά δικαιώματά του μέσα στό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας. Ἐνα ἀδιάκοπο αἶτημα γεννιέται τότε μέσα στήν οἰκογένεια : αἶτημα νά τή βοηθήσουν νά λύσει αὐτά τά συφοριασμένα παιχνίδια τῆς σεξουαλικότητας καί τῆς συγγένειας. Καί παγιδεμένη ἀπ' αὐτό τό σύστημα σεξουαλικότητας πού τήν εἶχε περιζώσει ἐξωτερικά, πού εἶχε συμβάλει στό νά τή στερεοποιήσει στή σύγχρονη μορφή της, ἀπευθύνει πρὸς τοὺς γιατρούς, τοὺς παιδαγωγούς, τοὺς ψυχιάτρους, ἀκόμα καί τοὺς παπάδες, πρὸς ὅλους τοὺς δυνατούς « εἰδικούς », τόν ἀτέλειωτο στεναγμό τῆς σεξουαλικῆς της ὁδύνης. Λές κι ἀνακαλύπτει ξάφνου τό φοβερό μυστικό αὐτοῦ πού τῆς εἶχαν χαράξει μέσα της καί πού δέν ἔπαυαν νά τῆς τό ὑποβάλλουν : αὐτή, τό ἀγκωνάρι τῆς συγγένειας, ἦταν τό σπέρμα ὄλων τῶν συμφορῶν τοῦ σέξ. Καί νάτην πού ἀπό τά μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα τουλάχιστον ψάχνει ν'ἀνακαλύψει μέσα της καί τά παραμικρά χνάρια σεξουαλικότητας, ἀποσπᾶει ἀπό τόν ἴδιο της τόν ἑαυτὸ τίς πιό δύσκολες ὁμολο-

γίες, έκλιπαρεί την άκρόαση όλων εκείνων πού είναι σέ θέση νά ξέρουν πολλά, κι άνοίγεται πέρα ώς πέρα στόν άτελεύτητο έλεγχο. 'Η οίκογένεια είναι τό κρύσταλλο τοῦ συστήματος : μοιάζει νά διαχέει μιά σεξουαλικότητα πού στήν πραγματικότητα άνταννακλά και διαθλά. Μέ τή διαφάνειά της και μέ τοῦτο τό παιχνίδι τῶν άνταννακλάσεων πρὸς τά έξω, άποτελεῖ γιά τό σύστημα αὐτό ένα άπό τά πιό πολύτιμα τακτικά στοιχεῖα του.

Ῥωτόσο ὅλ' αὐτά δέν ἔγιναν χωρίς έντάσεις ἢ προβλήματα. Κι ἐδῶ ἐπίσης ὁ Charcot άποτελεῖ άναμφίβολα μιά κεντρική μορφή. Γιά χρόνια ὑπῆρξε ὁ πιό ξακουστός άπ' ὅλους ἐκείνους στούς ὁποίους οἱ οἰκογένειες, ἐνοχλημένες ἀπό τούτη τή σεξουαλικότητα πού τίς ἔκανε νά μπουχτίζουν, ἔρχονταν νά ζητήσουν διαιτησία και περίθαλψη. Κι αὐτός πού δεχόταν, άπ' ὅλον τόν κόσμο, γονεῖς πού συνόδευαν τά παιδιά τους, συζύγους πού συνόδευαν τίς γυναῖκες τους, γυναῖκες πού συνόδευαν τούς άντρες τους, εἶχε σάν πρῶτο του μέλημα – κι ἔδινε συχνά αὐτήν τή συμβουλή στούς μαθητές του – νά χωρίζει τόν « ἄρρωστο » ἀπό τήν οἰκογένειά του και νά τήν ἀκούει ὅσο τό δυνατό λιγότερο γιά νά μπορεῖ νά τόν ἐξετάζει καλύτερα²⁴. Προσπαθοῦσε νά ἀποσυνδέσει τήν περιοχὴ τῆς σεξουαλικότητας ἀπό τό σύστημα τῆς συγγένειας, γιά νά τό πραγματευτεῖ ἀπευθείας μέ μιά ἰατρι-

²⁴ Charcot, *Μαθήματα τῆς Τρίτης*, 7 Ἰανουαρίου 1888 : « Γιά νά ὑποβάλουμε ένα ὑστερικό κορίτσι στή σωστή θεραπεία, δέν πρέπει νά τό ἀφήσουμε μέ τόν πατέρα του και τή μητέρα του, πρέπει νά τό θάλουμε σέ μιά ψυχιατρική κλινική... Ἐέρετε πόσο καιρό κλαῖνε τά καλοαναθρεμμένα κορίτσια ὅταν τ' ἀφήνουν οἱ μητέρες τους ; Ἄς πάρουμε, ἂν θέλετε, τόν μέσο ὄρο : μισή ὥρα. Δέν είναι πολύ ».

21 Φεβρουαρίου 1888 : « Στήν περίπτωση τῆς ὑστερίας τῶν ἀγοριῶν, ἐκεῖνο πού πρέπει κανεῖς νά κάνει είναι νά τά χωρίσει ἀπό τίς μητέρες τους. Ὅσο είναι μέ τίς μητέρες τους δέν γίνεται τίποτα... Μερικές φορές ὁ πατέρας είναι ἐξίσου ἀνυπόφορος μέ τή μητέρα. Καλύτερα λοιπόν νά τούς ἀπομακρύνουμε και τούς δυό ».

κή πρακτική τῆς ὁποίας τὴν τεχνικότητα καὶ τὴν αὐτονομία ἐγγυόταν τὸ νευρολογικὸ πρότυπο. Ἡ ἰατρικὴ ἀναλάβαινε ἔτσι ἢ ἴδια, καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες μιᾶς εἰδικῆς γνώσης, μιὰ σεξουαλικότητα, πού ἢ ἴδια εἶχε παρακινήσει τὶς οἰκογένειες νὰ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὴ ὡς θεμελιακὸ καθήκον καὶ μείζονα κίνδυνο. Καὶ ὁ Charcot συχνά παρατηρεῖ μὲ πόση δυσκολία « παρέδιναν » οἱ οἰκογένειες στὸν γιαιτρό τὸν ἄρρωστο πού ὥστόσο εἶχαν ἔρθει νὰ τοῦ φέρουν, πῶς πολιορκοῦσαν τὶς νευρολογικὲς κλινικὲς ὄπου κρατιόταν τὸ ὑποκείμενο ἀπομονωμένο καὶ μὲ τί παρεμβάσεις παρενοχλοῦσαν ἀσταμάτητα τὴ δουλειά τοῦ γιαιτροῦ. Ὡστόσο δὲν εἶχαν κανένα λόγο ν' ἀνησυχοῦν : ὁ θεραπευτὴς ἐπενέβαινε γιὰ νὰ τοὺς δώσει πίσω ἄτομα ἱκανά νὰ ἐνσωματωθοῦν σεξουαλικά στὴν οἰκογένεια· καὶ ἢ ἐπέμβαση αὐτὴ χειραγωγοῦσε τὸ σεξουαλικὸ σῶμα χωρὶς ὁμως καὶ νὰ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐκφραστεῖ ρητὰ μὲ τὸν Λόγο. Γιὰ τοῦτες τὶς « γεννητικὲς αἰτίες » δὲν πρέπει νὰ μιᾶμε : αὐτὴ ἦταν, εἰπωμένη χαμηλόφωνα, ἡ φράση πού τὸ πιό ξακουστὸ αὐτὶ τῆς ἐποχῆς μας μπόρεσε νὰ πιάσει μιὰ μέρα τοῦ 1886 ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Charcot.

Μέσα σέ τοῦτο τὸν χώρο τοῦ παιχιδιοῦ ἦρθε νὰ καταλύσει ἢ ψυχανάλυση, τροποποιώντας ὁμως σημαντικὰ τὸ καθεστῶς τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῶν καθησυχασμῶν. Στὴν ἀρχὴ ἦταν φυσικὸ νὰ προκαλεῖ δυσπιστία καὶ ἔχθρα, ἀφοῦ, σπρώχνοντας ὡς τὰ ἄκρα τὸ μάθημα τοῦ Charcot, ἀναλάμβανε νὰ ἐξετάσει τὴ σεξουαλικότητα τῶν ἀτόμων ἔξω ἀπὸ τὸν οἰκογενειακὸ ἔλεγχο. Ἐφερνε στὸ φῶς αὐτὴν τὴν ἴδια τὴ σεξουαλικότητα χωρὶς νὰ τὴν καλύπτει μὲ τὸ νευρολογικὸ πρότυπο· ἀκόμα καλύτερα, ἀναλύοντάς τιν ἐθετε τὶς οἰκογενειακὲς σχέσεις σέ ἀμφισβήτηση. Νὰ ὁμως πού ἢ ψυχανάλυση, πού στὸ τεχνικὸ της μέρος φαινόταν νὰ τοποθετεῖ τὴν ὁμολογία τῆς σεξουαλικότητος ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ κυριαρχία, ξανάβρισκε στὴν ἴδια τὴν καρδιά αὐτῆς τῆς σεξουαλικότητος, σάν ἀρχὴ τοῦ σχηματισμοῦ της καὶ κλειδί

τῆς κατανόησής της, τόν νόμο τῆς συγγένειας, τά ἀνακατεμένα παιχνίδια τοῦ γάμου καί τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ, τήν αἰμομιξία. Ἡ ἐγγύηση ὅτι ἐκεῖ, στό βάθος τῆς σεξουαλικότητας τοῦ καθενός, θά ξαναβρίσκαμε τή σχέση γονεΐς-παιδιά, ἐπέτρεπε, τή στιγμή πού ὅλα φαίνονταν νά δείχνουν τήν ἀντίστροφη διαδικασία, νά διατηρεῖται ἡ προσαρμογή τοῦ συστήματος τῆς σεξουαλικότητας στό σύστημα τῆς συγγένειας. Δέν ὑπῆρχε κίνδυνος ἡ σεξουαλικότητα νά φανεῖ, ἀπό τή φύση της ξένη πρὸς τόν νόμο ἀφοῦ δέν μπορούσε νά συγκροτηθεῖ παρά μέσα ἀπ' αὐτόν. Γονεῖς, μή φοβόσαστε νά ὀδηγήσετε τά παιδιά σας στήν ἀνάλυση : θά τοὺς μάθει ὅτι ἔτσι κι ἄλλιῶς ἐσᾶς ἀγαποῦν. Παιδιά, μή παραπονιέστε καί τόσο πού δέν εἶσατε ὄρφανά καί πού ξαναβρίσκετε πάντα στό βάθος τοῦ ἑαυτοῦ σας τή Μητέρα σας-Ἀντικείμενο²⁵ ἢ τό κυρίαρχο ἔμβλημα τοῦ Πατέρα : διαμέσου αὐτῶν ἔχετε πρόσβαση στήν ἐπιθυμία. Ἀπό ἐδῶ καί, ἔπειτα ἀπό τόσους δισταγμούς, ἡ τεράστια κατανάλωση ἀνάλυσης στίς κοινωνίες ὅπου τό σύστημα τῆς συγγένειας καί τό σύστημα τῆς οἰκογένειας εἶχαν ἀνάγκη ἀπό ἐνίσχυση. Γιατί ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ἓνα ἀπό τά θεμελιώδη σημεῖα σ' ὅλη αὐτή τήν ἱστορία τοῦ συστήματος τῆς σεξουαλικότητας : γεννήθηκε μέ τήν τεχνολογία τῆς « σάρκας » τήν ἐποχή τοῦ κλασικοῦ χριστιανισμοῦ, βρῖσκοντας στήριγμα στό συστήματα τῆς συγγένειας καί στοὺς κανόνες πού τά διέπουν. Σήμερα ὁμως παίξει ἓναν ἀντίστροφο ρόλο· αὐτό εἶναι τώρα πού τείνει νά στηρίζει τό παλιό σύστημα συγγένειας. Ἀπό τήν καθοδήγηση τῆς συνείδησης ὡς τήν ψυχανάλυση, τά συστήματα συγγένειας καί σεξουαλικότητας, περιστρεφόμενα τό ἓνα γύρω ἀπό τό ἄλλο σύμφωνα μέ μιά μακριά διαδικασία πού διαρκεῖ πάνω ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες τώρα, ἀντιστρέψανε τή θέση τους. Στή χριστιανική

²⁵ Ἀντικείμενο : μέ τή φροῦδική κλασική ἔννοια τοῦ ὄρου, δηλαδή αὐτό πού ἀσκεῖ σεξουαλική ἔλξη στό ὑποκείμενο. (Σημ. Μετ.)

ποιμαντορική, ὁ νόμος τῆς συγγένειας κωδίκωνε αὐτὴν τὴ σάρκα πού ἀνακάλυπταν, καί τῆς ἐπέβαλε ἐξαρχῆς μιὰ διάρθρωση πού ἦταν ἀκόμα νομική· μέ τὴν ψυχανάλυση, ἡ σεξουαλικότητα εἶναι ἐκείνη πού δίνει σῶμα καί ζωὴ στοὺς κανόνες τῆς συγγένειας γεμίζοντάς τους μέ ἐπιθυμία.

Ὁ τομέας ἐπομένως τὸν ὁποῖο θὰ ἀναλύσουμε στίς διαφορὲς μελέτες πού θὰ ἀκολουθήσουν αὐτὸν τὸν τόμο εἶναι αὐτὸ τὸ σύστημα σεξουαλικότητας : ἡ διαμόρφωσή του μέ βάση τὴ χριστιανικὴ σάρκα· ἡ ἐξέλιξή του μέσα ἀπὸ τίς τέσσερις μεγάλες στρατηγικὲς πού ξετυλίχτηκαν τὸν 19ο αἰῶνα : σεξουαλικοποίηση τοῦ παιδιοῦ, ὑστερικοποίηση τῆς γυναίκας, χαρακτηρισμός τῶν διεστραμμένων, ρύθμιση τῶν πληθυσμῶν : στρατηγικὲς πού περνᾶνε ὅλες ἀπὸ τὴν οἰκογένεια γιὰ τὴν ὁποία πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι δέν ὑπῆρξε δύναμη ἀπαγορευτικὴ, ἀλλὰ κεφαλαιώδης παράγοντας σεξουαλικοποίησης.

Ἡ πρώτη φάση φαίνεται ν' ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ συγκροτηθεῖ μιὰ « ἐργασιακὴ δύναμη » (ἄρα καμιὰ ἄχρηστη « δαπάνη », καμιὰ σπατάλη ἐνέργειας, ὅλες οἱ δυνάμεις ριγμένες ἀποκλειστικά στὴ δουλειά) καί νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀναπαραγωγή τῆς (συζυγικός δεσμός, ρυθμισμένη τεκνοποιία). Ἡ δεύτερη στιγμή ἀντιστοιχεῖ σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τοῦ ὑστερου καπιταλισμοῦ ὅπου ἡ ἐκμετάλλευση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας δέν ἀπαιτεῖ πιά τοὺς ἴδιους φυσικούς καί βίαιους καταναγκασμούς ὅπως στὸν 19ο αἰῶνα, καί ὅπου ἡ πολιτικὴ τοῦ σώματος δέν ἐπιβάλλει πιά τὸν ἀφανισμό τοῦ σέξ ἢ τὸν περιορισμὸ του στὸν ἀναπαραγωγικὸ του μονάχα ρόλο· ἀλλὰ περνᾶει μάλλον διαμέσου μιᾶς πολλαπλῆς διοχέτευσῆς τῆς μέσα στὰ ἐλεγχόμενα κυκλώματα τῆς οἰκονομίας : μιὰ ὑπερ-κατασταλτικὴ ἀπεξειδανίκευση, ὅπως λένε.

Ἄν ὁμως ἡ πολιτικὴ τοῦ σέξ δέν βάζει σ' ἐνέργεια τὸν νόμο τῆς ἀπαγόρευσης ἀλλὰ ἓνα ὀλόκληρο τεχνικὸ μηχανισμό, ἂν ἔχουμε νὰ κάνουμε περισσότερο μέ τὴν παραγωγή τῆς « σεξουαλικότητας » παρά μέ τὴν καταστολὴ τοῦ σέξ,

τότε πρέπει να εγκαταλείψουμε μιά τέτοια ρύθμιση, να αντιδιαστείλουμε τήν ανάλυση προς τό πρόβλημα τής « εργασιακής δύναμης » και σίγουρα να εγκαταλείψουμε τόν διάχυτο ένεργητισμό πού υποδοσάξει τό θέμα μιάς σεξουαλικότητας καταπιεσμένης για οικονομικούς λόγους.

4. ΠΕΡΙΟΔΟΛΟΓΗΣΗ

Ἡ ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας, ἂν θέλουμε νά τήν δια-
χαράξουμε μέ κέντρο τούς κατασταλτικούς μηχανισμούς,
προϋποθέτει δύο μεγάλες τομές. Μία τόν 17ο αἰώνα : γέν-
νηση τῶν μεγάλων ἀπαγορεύσεων, ἀναγνώριση ἀποκλειστι-
κά καί μόνο τῆς ἐνήλικης καί τῆς ἔγγαμης σεξουαλικότητας,
ἐπιταγές εὐπρέπειας, ὑποχρεωτική ἀποφυγή τοῦ σώματος,
ἐπιβολή σιωπῆς καί ἐπιτακτικές ντροπαλότητες τῆς γλώσ-
σας· καί μιάν ἄλλη τόν 20ό αἰώνα, πού ἄλλωστε δέν εἶναι
τόσο τομή ὅσο καμπή : εἶναι ἡ στιγμή ὅπου οἱ μηχανισμοί
τῆς καταστολῆς ἀρχίζουν νά χαλαρώνουν· ἀπό τίς πιεστικές
σεξουαλικές ἀπαγορεύσεις, περνᾶμε σέ μιᾶ σχετική ἀνοχή
ἀπέναντι στίς προγαμιαῖες ἢ ἐξώγαμες σχέσεις· μετριάζεται
ὁ ἀρνητικός χαρακτηρισμός τῶν « διεστραμμένων », σβήνει
ἐν μέρει ἡ καταδίκη τους ἀπό τόν νόμο αἴρονται σέ μεγάλο
βαθμό τά ταμπού πού βάραιναν πάνω στή σεξουαλικότητα
τῶν παιδιῶν.

Πρέπει νά ἐπιχειρήσουμε ν' ἀκολουθήσουμε τή χρονολο-
γία αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν : τά νέα εὐρήματα, τίς τακτικές
μεταβολές, τίς ἐπιδιώξεις. Ὑπάρχει ὅμως καί τό ἡμερολό-
γιο τῆς χρήσης τους, ἡ χρονολογία τῆς διάδοσής τους καί
τῶν συνεπειῶν τους (καθυπόταξης ἢ ἀντίστασης). Αὐτές οἱ
πολλαπλές χρονολογήσεις σίγουρα δέν συμπίπτουν μέ τόν

μεγάλο κατασταλτικό κύκλο πού συνήθως τοποθετείται ανάμεσα στον 17ο και στον 20ό αιώνα.

1. Ἡ χρονολογία τῶν τεχνικῶν αὐτῶν καθαυτῶν πάει πολύ πίσω. Πρέπει νά ἀναζητήσουμε τήν ἀφετηρία τοῦ σχηματισμοῦ τους στίς πρακτικές τῆς μετάνοιας, τοῦ μεσαιωνικοῦ χριστιανισμοῦ, ἢ μάλλον στή διπλή σειρά πού ἀπαρτίζεται ἀπό τήν ὑποχρεωτική, ἐξαντλητική καί περιοδική ὁμολογία πού ἐπιβάλλεται σ' ὄλους τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῆ Σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ, κι ἀπὸ τίς μεθόδους τοῦ ἀσκητισμοῦ, τῆς πνευματικῆς ἄσκησης καί τοῦ μυστικισμοῦ πού ἀναπτύσσονται μέ ἰδιαίτερη ἔνταση ἀπὸ τόν 14ο αἰώνα καί μετὰ. Ἡ Μεταρρύθμιση ἀρχικά, καί στή συνέχεια ὁ τριδεντικὸς καθολικισμὸς, σημειώνουν μιὰ σημαντικὴ ἀλλαγὴ καί μιὰ τομὴ σ' αὐτὸ πού θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε « παραδοσιακὴ τεχνολογία τῆς σάρκας ». Τομὴ πού δέν πρέπει νά παραγνωρίζουμε τό βάθος της· αὐτὸ δέν ἀποκλείει ὥστόσο κάποιον παραλληλισμὸ ἀνάμεσα στίς καθολικὲς καί στίς προτεσταντικὲς μεθόδους τοῦ ἐλέγχου τῆς συνείδησης καί τῆς ποιμαντορικῆς καθοδήγησης : καί ἐδῶ καί ἐκεῖ ἀποκρυσταλλώνονται, μέ διάφορους λεπτότατους χειρισμούς, μέθοδοι ἀνάλυσης καί λογικοῦ ἐλέγχου τοῦ « αἰσθησιασμοῦ ». Τεχνικὴ πλούσια, ραφιναρισμένη, πού ἀναπτύσσεται, ἀπὸ τόν 16ο αἰώνα καί μετὰ, μέσα ἀπὸ ἀτέλειωτες θεωρητικὲς ἐξεργασίες καί πού παγιώνεται στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα σέ τύπους πού μποροῦν νά συμβολίζουν τὴ μετριασμένη αὐστηρότητα τοῦ Alphonse de Liguori, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καί τὴν παιδαγωγικὴ τοῦ Wesley, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὡστόσο, τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχὴ, στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα, καί γιὰ λόγους πού θά χρειαστεῖ νά προσδιορίσουμε, γεννιόταν μιὰ ἐντελῶς καινούργια τεχνολογία τοῦ σέξ· καινούργια, γιὰτί χωρὶς νά εἶναι πραγματικὰ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ θεματικὴ τῆς ἁμαρτίας, ξέφευγε βασικά ἀπὸ τόν ἐκκλησιαστικὸ θεσμό. Διαμέσου τῆς παιδαγωγικῆς, τῆς ἰατρι-

κῆς καὶ τῆς οἰκονομίας, καθιστοῦσε τὸ σέξ ὄχι μόνον ἐγκόσμια ὑπόθεση, ἀλλὰ καὶ κρατική ὑπόθεση· ἢ καλύτερα, μιά ὑπόθεση ὅπου ὀλόκληρο τὸ κοινωνικὸ σῶμα, καὶ σχεδόν τὸ κάθε ἄτομό του, καλεῖται νά μπει κάτω ἀπὸ παρακολούθηση. Καινούργια, ἐπίσης, γιατί ἀναπτύσσεται πάνω σέ τρεῖς ἄξονες : τὴν παιδαγωγική, μέ στόχο τὴν εἰδική σεξουαλικότητα τοῦ παιδιοῦ, τὴν ἰατρική, μέ στόχο τὴν ἰδιάζουσα στίς γυναῖκες σεξουαλική φυσιολογία, τέλος τὴ δημογραφική, μέ στόχο τὴν αὐτόματη ἢ μεθοδευμένη ρύθμιση τῶν γεννήσεων. Τὸ « ἀμάρτημα τῆς νεότητος », οἱ « ἀρρώστιες τῶν νεύρων » καὶ οἱ « δόλοι κατὰ τὴν τεκνοποιία » (ὅπως θά ὀνομάσουν ἀργότερα αὐτά τὰ « ὀλέθρια μυστικά »), σημαδεύουν ἔτσι τούς τρεῖς εὐνοημένους τομεῖς αὐτῆς τῆς καινούργιας τεχνολογίας. Ἀναμφίβολα, γιὰ τὸ καθένα ἀπ' αὐτά τὰ σημεῖα ξαναπαίρνει, ὄχι χωρὶς νά τίς ἀπλοποιήσει, τίς μεθόδους πού εἶχαν ἤδη διαμορφωθεῖ ἀπὸ τόν χριστιανισμό : ἡ σεξουαλικότητα τῶν παιδιῶν εἶχε ἤδη ἀποτελέσει πρόβλημα μέσα στὴν πνευματικὴ παιδαγωγική τοῦ χριστιανισμοῦ (δέν εἶναι χωρὶς ἐνδιαφέρον τὸ γεγονός ὅτι ἡ πρώτη πραγματεία πού ἀφιερώνεται στὴν ἁμαρτία τῶν « *Mollities* » γράφηκε τόν 15ο αἰῶνα ἀπὸ τόν Gerson, παιδαγωγὸ καὶ μυστικιστὴ· καὶ ὅτι ἡ συλλογὴ τῆς « *Onania* » πού συντάχθηκε ἀπὸ τόν Dekker τόν 18ο αἰῶνα, ξαναπαίρνει λέξη πρὸς λέξη τὰ παραδείγματα πού εἶχε καθιερώσει ἡ ἀγγλικανικὴ ποιμαντορικὴ)· ἡ ἰατρικὴ τῶν νεύρων καὶ τῶν ὑστεριῶν τόν 18ο αἰῶνα, ξαναπιάνει μέ τὴ σειρά της τὸ πεδίο ἀνάλυσης πού εἶχε κιόλας ἐντοπιστεῖ τὴν ἐποχὴ ὅπου τὰ φαινόμενα τῆς καταληψίας εἶχαν προκαλέσει μιὰ σοβαρὴ κρίση μέσα στίς τόσο « ἀδιάκριτες » πρακτικὲς τῆς καθοδήγησης τῆς συνείδησης καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐλέγχου (ἡ νευρική ἀρρώστια δέν εἶναι βέβαια ἡ ἀλήθεια τῆς καταληψίας· ἀλλὰ ἡ ἰατρικὴ τῆς ὑστερίας δέν εἶναι ἄσχετη μέ τὴν παλιά πνευματικὴ καθοδήγηση τῶν « δαιμονισμένων »)· καὶ οἱ ἐκστρατεῖες σχετικὰ μέ τὴ γεννητικότητα μεταθέτουν μέ ἄλλη

μορφή και σέ άλλο επίπεδο τόν έλεγχο τών συζυγικῶν σχέσεων πού τήν εξέτασή τους ή χριστιανική μετάνοια εἶχε ἐπιδιώξει τόσο πεισματικά. Συνέχεια ὀρατή, πού ὁμως δέν ἐμποδίζει μιὰ θεμελιακή μεταβολή: ή τεχνολογία τοῦ σέξ θά ὑποταχθεῖ βασιικά, ἀπό τούτη τή στιγμή, στόν ἱατρικό θεσμό, στήν ἀνάγκη ὁμαλότητας, στό πρόβλημα τῆς ζωῆς μάλλον καί τῆς ἀρρώστιας παρά στό θέμα τοῦ θανάτου καί τῆς αἰώνιας τιμωρίας. Ἡ « σάρκα » ὑπάγεται στόν ὀργανισμό.

Αὐτή ή ἀλλαγὴ τοποθετεῖται στό γύρισμα τοῦ 18ου πρὸς τόν 19ο αἰῶνα κι ἀνοίγει τόν δρόμο σέ πολλές ἄλλες παράγωγες μεταβολές. Καί πρῶτα, μιὰ ἀπ' αὐτές ἀπέσπασε τήν ἱατρική τοῦ σέξ ἀπό τή γενική ἱατρική τοῦ σώματος· ἀπομόνωσε ἓνα σεξουαλικό « ἔνστικτο » πού μπορεῖ νά παρουσιάξει, ἀκόμα καί χωρίς ὀργανική ἀλλοίωση, ἀνωμαλίες ἰδιοσυγκρασίας, ἐπίκτητες διαστροφές, ἀναπηρίες ή παθολογικές διεργασίες. Ἡ *Psychopathia sexualis* τοῦ Heinrich Kaan, τό 1846, μπορεῖ νά χρησιμέψει γιά δείκτης: ἀπό τότε χρονολογοῦνται ή σχετική αὐτονομία τοῦ σέξ σέ σχέση μέ τό σῶμα, ή συναφῆς ἐμφάνιση μιᾶς εἰδικῆς ἱατρικῆς καί μιᾶς « ὀρθοπεδικῆς » τοῦ σέξ, μέ δυό λόγια τό ἀνοιγμα αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἱατρικο-ψυχολογικοῦ τομέα τών « διαστροφῶν », πού ἔμελλε νά ὑποκαταστήσει τίς παλιές ἠθικές κατηγορίες τῆς ἀκολασίας ή τῆς ἀσέλγειας. Τήν ἴδια ἐποχή, ή ἀνάλυση τῆς κληρονομικότητας τοποθετοῦσε τό σέξ (τίς σεξουαλικές σχέσεις, τά ἀφροδίσια, τίς γαμήλιες ἐνώσεις, τίς διαστροφές) σέ θέση « βιολογικῆς ὑπευθυνότητας » ἀπέναντι στό εἶδος: τό σέξ ὄχι μόνο μποροῦσε νά προσβληθεῖ ἀπό τίς ἴδιες του τίς ἀρρώστιες, ἀλλά μποροῦσε, ἂν δέν ἐλεγχόταν, νά μεταδώσει ή καί νά δημιουργήσει ἀρρώστιες γιά τίς ἐπερχόμενες γενιές: ἔμοιαζε ἔτσι νά εἶναι ή γενεσιουργή αἰτία ἑνός ὀλόκληρου παθολογικοῦ κεφαλαίου τοῦ εἴδους. Ἀπ' ὅπου καί ή ἱατρική, ἀλλά καί πολιτική συνάμα, ἰδέα γιά τήν ὀργάνωση μιᾶς κρατικῆς διαχείρισης τών γάμων, τών γεννήσεων καί τών ἐπιδιώσεων· τό σέξ καί ή

γονιμότητά του πρέπει νά διευθύνονται. Ἡ ἰατρική τῶν διαστροφῶν καί τὰ προγράμματα τοῦ εὐγονισμοῦ ὑπῆρξαν, στήν τεχνολογία τοῦ σέξ, οἱ δυο μεγάλες καινοτομίες τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 19ου αἰώνα.

Καινοτομίες πού σπονδυλώνονταν μεταξύ τους εὐκόλα, γιατί ἡ θεωρία τοῦ « ἐκφυλισμοῦ » τοὺς ἐπέτρεπε νά παραπέμπουν ἀσταμάτητα ὁ ἓνας στόν ἄλλον· ἐξηγοῦσε πῶς μιά κληρονομικότητα ἐπιβαρημένη μέ διάφορες ἀρρώστιες – ὀργανικές, λειτουργικές ἢ ψυχικές, ἀδιάφορο – δημιουργοῦσε σέ τελευταία ἀνάλυση ἓνα σεξουαλικά διεστραμμένο ἄτομο (ψάξτε τή γενεαλογία ἑνός ἐπιδειξία ἢ ἑνός ὁμοφυλόφιλου : θά βρεῖτε σ' αὐτήν ἓναν ἡμιπληγικό πρόγονο, ἓνα φθισικό γονιό, ἢ ἓνα θεῖο πού εἶχε προσβληθεῖ ἀπό γεροντική ἄνοια)· ἐξηγοῦσε ὁμως πῶς μιά σεξουαλική διαστροφή ἐπέφερε καί μίαν ἐξασθένηση τῶν ἐπιγόνων – ραχιτισμός τῶν παιδιῶν, στειρότητα τῶν μελλοντικῶν γενιῶν. Τό σύνολο διαστροφή-κληρονομικότητα-ἐκφυλισμός ἀποτέλεσε τόν σταθερό πυρήνα τῶν νέων τεχνολογιῶν τοῦ σέξ. Κι ἄς μή φανταστοῦμε ὅτι ἐπρόκειτο μόνο γιά μιά ἰατρική θεωρία ἐπιστημονικά ἀνεπαρκή καί καταχρηστικά ἠθικολόγα. Ἡ ἐπιφάνεια ἐξάπλωσής της ὑπῆρξε μεγάλη καί ἡ ἐμφύτευσής της βαθειά. Ἡ ψυχιατρική, ἀλλά καί ἡ νομολογία, ἡ ἰατροδικαστική, οἱ φορεῖς τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, ἡ παρακολούθηση τῶν ἐπικίνδυνων ἢ σέ κίνδυνο παιδιῶν γιά καιρό λειτούργησαν μέ βάση τόν « ἐκφυλισμό », μέ τό σύστημα κληρονομικότητα-διαστροφή. Μιά ὀλόκληρη κοινωνική πρακτική, πού ἡ πιό ἄγρια ἀλλά καί ἡ πιό συγκροτημένη μορφή της ὑπῆρξε ὁ κρατικός ρατσισμός, ἔδωσε σ' αὐτή τήν τεχνολογία τοῦ σέξ μιά δύναμη τρομακτική μέ ἀπώτερες ἐπιπτώσεις.

Καί ἡ ἰδιότυπη θέση τῆς ψυχανάλυσης, στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, θά γινόταν δύσκολα κατανοητή, ἂν δέν βλέπαμε τήν τομή πού ἐπέφερε σέ σχέση μέ τό μεγάλο σύστημα τοῦ ἐκφυλισμοῦ : ξαναπῆρε τήν ἰδέα γιά μίαν ἰατρική τεχνολογία

τοῦ σεξουαλικοῦ ἔνστικτου· προσπάθησε ὁμως νά τό ἀπελευθερώσει ἀπό τούς συσχετισμούς του μέ τήν κληρονομικότητα, κι ἐπομένως μ' ὄλους τούς ρατσισμούς κι ὄλους τούς εὐγονισμούς.

Ἄς ἀναθεωροῦμε τώρα τήν κανονιστική θέληση πού ὑπῆρχε ἴσως στόν Freud. Κι ἄς καταγγέλλουμε τόν ρόλο πού ἔπαιξε χρόνια τώρα ὁ ψυχαναλυτικός θεσμός. Μέσα σ' αὐτήν τή μεγάλη οἰκογένεια τῶν τεχνολογιῶν τοῦ σέξ πού ἀνάγεται τόσο βαθειά στήν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς Δύσης, κι ἀπ' ὄλες ὄσες ἐπιχείρησαν, τόν 19ο αἰώνα, τήν ἰατρικοποίηση τοῦ σέξ, ἦταν αὐτός πού ὡς τά 1940, ἀντιτάχτηκε σταθερά στίς πολιτικές καί θεσμικές συνέπειες τοῦ συστήματος διαστροφῆ-κληρονομικότητα-ἐκφυλισμός.

Εἶναι φανερό : ἡ γενεαλογία ὄλων αὐτῶν τῶν τεχνικῶν, μέ τίς μεταλλαγές τους, τίς μεταθέσεις τους, τίς συνέχειές τους, τίς τομές τους, δέν συμπίπτει μέ τήν ὑπόθεση μιᾶς μεγάλης κατασταλτικῆς φάσης πού ἀρχίζει κατά τήν κλασική ἐποχή καί κλείνει σιγά-σιγά μέσα στόν εἰκοστό αἰώνα. Ὑπῆρξε μάλλον μιᾶ διηνεκῆς ἐφευρετικότητα, μιᾶ σταθερή ἀφθονία μεθόδων καί τρόπων, μέ δυό στιγμές ἰδιαίτερα καρποφόρες μέσα σ' αὐτή τήν γόνιμη ἱστορία : γύρω στά μέσα τοῦ 16ου αἰώνα, τήν ἀνάπτυξη τῶν διαδικασιῶν τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης καί τοῦ ἐλέγχου τῆς συνείδησης· καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα, τήν ἐμφάνιση τῶν ἰατρικῶν τεχνολογιῶν τοῦ σέξ.

2. Ἄλλά κι αὐτό δέν φαίνεται νά ἀποτελεῖ παρά μιᾶ χρονολόγηση τῶν ἴδιων τῶν τεχνικῶν. Ἡ ἱστορία τῆς διάδοσής τους καί τοῦ τόπου ἐφαρμογῆς τους ὑπῆρξε διαφορετική. Ἄν γράφουμε τήν ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας μέ βάση τήν καταστολή κι ἀνάγουμε αὐτήν τήν καταστολή στή χρήση τῆς ἐργασιακῆς δύναμης, θά πρέπει βέβαια νά ὑποθέσουμε ὅτι οἱ σεξουαλικοί ἔλεγχοι ἦταν περισσότερο ἔντονοι καί προσεγμένοι ἐπειδή στρέφονταν στίς φτωχές τάξεις·

θά πρέπει νά φανταστοῦμε ὅτι ἀκολούθησαν τίς γραμμές τῆς πιό μεγάλης καταδυνάστευσης καί τῆς πιό συστηματικῆς ἐκμετάλλευσης : ὁ νέος ἐνήλικος ἄνθρωπος πού δέν διαθέτει τίποτε ἄλλο ἔξω ἀπό τή δύναμή του γιά νά ζήσει, ἦταν φυσικά ὁ πρῶτος στόχος μιᾶς καθυπόταξης προορισμένης νά μεταθέτει τίς διαθέσιμες ἐνέργειες τῆς ἀνώφελης ἡδονῆς πρὸς τήν ὑποχρεωτική ἐργασία. Ὅμως τά πράγματα δέν φαίνεται νά ἔγιναν ἔτσι. Ἀντίθετα, οἱ πιό ἀκριβεῖς τεχνικές διαμορφώθηκαν καί κυρίως πρωτοεφαρμόστηκαν μέ τή μεγαλύτερη ἔνταση στίς εὐνοημένες οἰκονομικά καί τίς ἄρχουσες πολιτικά τάξεις. Καθοδήγηση τῶν συνειδησῶν, αὐτοέλεγχος, σχολαστική μελέτη τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σάρκας, ἔξονυχιστική ἀνίχνευση τῆς φιληδονίας – τόσες καί τόσες λεπτές μέθοδοι πού δέν μπορούσαν νά εἶναι προσιτές παρά μόνο σέ περιορισμένες ομάδες. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ μέθοδος τῆς μετάνοιας τοῦ Alphonse de Liguori, ἢ οἱ κανόνες πού προτείνονταν στούς μεθοδιστές, ἀπό τόν Wesley, τούς ἐξασφάλισαν μιά κάποια πλατύτερη διάδοση· ἀλλά αὐτό μέ τό τίμημα μιᾶς μεγάλης ἀπλοποίησης. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε τό ἴδιο καί γιά τήν οἰκογένεια ὡς φορέα ἐλέγχου καί τόπο σεξουαλικοῦ κορεσμοῦ : ἡ σεξουαλικότητα τῶν παιδιῶν ἢ τῶν ἐφήβων ἀποτέλεσε πρόβλημα γιά πρώτη φορά μέσα στήν « ἀστική » ἢ « ἀριστοκρατική » οἰκογένεια· μέσα σ' αὐτήν ἰατρικοποιήθηκε καί ἡ γυναικεία σεξουαλικότητα· αὐτή ἦταν πού μπῆκε πρώτη σέ συναγερομό γιά τήν πιθανή παθολογία τοῦ σέξ, γιά τήν ἐπιτακτική ἀνάγκη παρακολούθησής του καθώς καί γιά τήν ἀναγκαιότητα ἐπινόησης μιᾶς ὀρθολογιστικῆς διορθωτικῆς τεχνολογίας. Αὐτή ὑπῆρξε ὁ πρῶτος τόπος ψυχιατρικοποίησης τοῦ σέξ. Πρώτη αὐτή ἐρεθίστηκε σεξουαλικά, γεμίζοντας τόν ἑαυτό της μέ φόβους, ἐφευρίσκοντας συνταγές, καλώντας σέ βοήθεια διάφορες σοφές τεχνικές, ὑποκινώντας ἀμέτρητους Λόγους γιά νά τούς ἐπαναλαμβάνει μετά στόν ἴδιο της τόν ἑαυτό. Ἡ μπουρζουαζία ἄρχισε μέ τό νά θεωρεῖ πῶς τό ἴδιο της τό

σέξ ἦταν κάτι τό σπουδαῖο, ἕνας εὐπαθῆς θησαυρός, ἕνα μυστικό πού ἔπρεπε ἀπαραίτητα νά γνωρίσει. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι τό πρόσωπο πού ἐπενδύθηκε ἀρχικά μέ τόν μηχανισμό τῆς σεξουαλικότητας, ἕνα ἀπό τά πρῶτα πού « σεξουαλικοποιήθηκαν », ὑπῆρξε « ἡ ἀργόσχολη » γυναίκα, ἐκεῖ, στίς παρυφές τοῦ « κόσμου » ὅπου ἔπρεπε νά ἐμφανίζεται πάντα σάν ἀξία, καί τῆς οἰκογένειας ὅπου τῆς ἀναθέτανε ἕναν καινούργιο κλῆρο ἀπό συζυγικές καί μητρικές ὑποχρεώσεις : ἔτσι κάνει τήν ἐμφάνισή της ἡ « νευρική » γυναίκα, ἡ γυναίκα μέ τά « ὑστερικά » της. Ἡ ὑστερικοποίηση τῆς γυναίκας ἐκεῖ βρῆκε τό ἀγκυροβόλιό της. Ὅσο γιά τόν ἔφηβο πού σπαταλάει τή μελλοντική του οὐσία σέ κρυφές ἡδονές, τό ἀνυπαικτό παιδί, πού τόσο ἀπασχόλησε τούς γιατρούς καί τούς παιδαγωγούς ἀπό τό τέλος τοῦ 18ου ὡς τό τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα, αὐτό δέν ἦταν τό παιδί τοῦ λαοῦ, ὁ αὐριανός ἐργάτης στόν ὁποῖο θά ἔπρεπε νά διδαχτεῖ ἡ πειθαρχία τοῦ σώματος· ἦταν τό κολληγιόπαιδο, τό περιστοιχισμένο ἀπό ὑπηρετές, παιδαγωγούς καί γκουβερνάντες, καί πού δέν κινδύνευε νά χαλάσει τόσο κάποια σωματική δύναμη, ὅσο ἰκανότητες πνευματικές, ἕνα ἠθικό καθῆκον καί τήν ὑποχρέωση νά ἐξασφαλίσει ὑγιεῖς ἀπογόνους στήν οἰκογένειά του καί στήν τάξη του.

Ἀπεναντίας, τά λαϊκά στρώματα ξέφυγαν γιά καιρό ἀπό τό σύστημα τῆς « σεξουαλικότητας ». Βέβαια ἦταν ὑποταγμένα στό σύστημα τῶν « συγγενειῶν » μέ διάφορους ἰδιαιτέρους τρόπους : καταξίωση τοῦ νόμιμου γάμου καί τῆς γονιμότητας, ἀποκλεισμός τῶν ὁμοαίμων ἐνώσεων, συστάσεις κοινωνικῆς καί τοπικῆς ἐνδογαμίας. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, εἶναι σχεδόν ἀπίθανο νά εἶχε ποτέ γι' αὐτά μεγάλη σημασία ἡ χριστιανική τεχνολογία τῆς σάρκας. Ὅσο γιά τούς μηχανισμούς σεξουαλικοποίησης, αὐτοί τά διαπέρασαν ἀργά καί, ἀναμφίβολα, σέ τρεῖς διαδοχικές φάσεις. Πρῶτα-πρῶτα, μέ ἀφορμή τά προβλήματα τῆς γεννητικότητας, ὅταν ἀποκαλύφθηκε, στά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, ὅτι ἡ τέχνη

τοῦ ξεγελάσματος τῆς φύσης δέν ἦταν ἀποκλειστικό προνόμιο τῶν ἀνθρώπων τῆς πόλης καί τῶν ἀκόλαστων, ἀλλά ἦταν γνωστή καί χρησιμοποιόταν κι ἀπό ἐκείνους πού, ὄντας πολὺ κοντά στήν ἴδια τή φύση, θά ἔπρεπε κανονικά νά ἀπεχθάνονταν τούτη τήν τέχνη περισσότερο ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους. Στή συνέχεια, ὅταν ἡ ὀργάνωση τῆς « κανονικῆς » οἰκογένειας θεωρήθηκε, γύρω στά 1830, σάν ὄργανο πολιτικοῦ ἐλέγχου καί οἰκονομικῆς ρύθμισης, ἀπαραίτητο γιά τήν καθυπόταξη τοῦ προλεταριάτου τῶν πόλεων : μεγάλη ἐκστρατεία γιά τήν « ἠθικοποίηση τῶν φτωχῶν τάξεων ». Τέλος, ὅταν ἀναπτύχθηκε, στά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, ὁ δικαστικός καί ἰατρικός ἐλεγχος τῶν διαστροφῶν, στό ὄνομα μιᾶς γενικῆς προστασίας τῆς κοινωνίας καί τῆς φυλῆς. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι τότε τό σύστημα « τῆς σεξουαλικότητος », ἐπεξεργασμένο κάτω ἀπό τίς πιό σύνθετες κι ἔντονες μορφές του, ἀπό καί γιά τίς προνομιούχες τάξεις, ξαπλώθηκε σ' ὀλόκληρο τό κοινωνικό σῶμα. Ἀλλά δέν πῆρε παντοῦ τήν ἴδια μορφή καί δέν χρησιμοποίησε παντοῦ τά ἴδια μέσα (οἱ ἀντίστοιχοι ρόλοι τοῦ ἰατρικοῦ καί τοῦ δικαστικοῦ φορέα δέν ὑπῆρξαν οἱ ἴδιοι ἐδῶ κι ἐκεῖ· οὔτε κἀν ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο λειτούργησε ἡ ἰατρική τῆς σεξουαλικότητος).

*

* *

Αὐτές οἱ χρονολογικές ὑπομνήσεις – εἴτε πρόκειται γιά τήν ἐφεύρεση τῶν τεχνικῶν εἴτε γιά τό ἡμερολόγιο τῆς διάδοσής τους – ἔχουν τή σημασία τους. Καθιστοῦν πολὺ ἀμφίβολη τήν ιδέα ἐνός κατασταλτικοῦ κύκλου, μέ ἀρχή καί τέλος, πού νά διαγράφει τουλάχιστον μιᾶ καμπύλη μέ τά σημεία τῆς κάμψης : ὅπως φαίνεται, ἐποχή σεξουαλικοῦ περιορισμοῦ δέν ὑπῆρξε· μᾶς κάνουν ἐπίσης ν' ἀμφιβάλλουμε γιά τήν ὁμοιογένεια τῆς διαδικασίας σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τῆς κοινωνίας καί σέ ὅλες τίς τάξεις : ἐνιαία σεξουαλική πολι-

τική δέν υπήρξε. Κυρίως όμως καθιστούν προβληματικό τό νόημα τῆς διαδικασίας καί τούς λόγους τῆς ὑπαρξῆς : καθώς φαίνεται, τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας δέν στήθηκε διόλου ἀπ' αὐτό πού παραδοσιακά ὀνομαζόταν « ἄρχουσες τάξεις », σάν ἀρχή περιορισμοῦ τῆς ἡδονῆς τῶν ἄλλων. Ἰσα-ἴσα πού φαίνεται ὅτι οἱ τάξεις αὐτές τόν δοκίμασαν πρῶτα πάνω τους. Νά πρόκειται ἄραγε γιά μιά νέα ἐνσάρκωση αὐτοῦ τοῦ ἀστικοῦ ἀσκητισμοῦ, πού τόσες φορές περιγράφουν μέ ἀφορμή τήν Μεταρρύθμιση, τή νέα ἠθική τῆς ἐργασίας καί τήν ἀνθηση τοῦ καπιταλισμοῦ ; Μά, ἀκριβῶς, φαίνεται ὅτι ἐδῶ δέν πρόκειται γιά ἀσκητισμό οὔτε, ὅπως δῆποτε, γιά ἀπάρνηση τῆς ἡδονῆς ἢ γιά ἀπόρριψη τῆς σάρκας· ἀλλά, ἀντίθετα, γιά μίαν ἔξαρση τοῦ σώματος, μιά « προβληματοποίηση » τῆς υγείας καί τῶν ὄρων λειτουργίας τῆς· πρόκειται γιά καινούργιες τεχνικές πού στοχεύουν στή μεγιστοποίηση τῆς ζωῆς. Ἀντί γιά τήν καταστολή τοῦ σέξ τῶν ἐκμεταλλευτέων τάξεων, ἐκεῖνο πού ἀπασχόλησε πρῶτα ἦταν τό σῶμα, τό σφρίγος, ἡ μακροζωία, οἱ γόνιοι κι οἱ ἀπόγονοι τῶν « ἀρχουσῶν » τάξεων. Ἐδῶ ἐδραιώθηκε ἀρχικά τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας, γιά νά ξαναμοιράσει ἡδονές, Λόγους, ἀλήθειες κι ἐξουσίες. Ἐκεῖνο πού ὑποψιάζεται κανεῖς ἐδῶ εἶναι μάλλον ἡ αὐτοβεβαίωση μιᾶς τάξης παρά ἡ ὑποδούλωση μιᾶς ἄλλης : μιά ἄμυνα, μιά προστασία, μιά ἐνίσχυση, μιά ἔξαρση, πού στή συνέχεια – διαμέσου διαφόρων μεταμορφώσεων – ἐπεκτάθηκαν καί στούς ἄλλους σάν μέσο οἰκονομικοῦ ἐλέγχου καί πολιτικῆς ὑποταγῆς. Περιβάλλοντας τό ἴδιο τῆς τό σέξ μέ μιά τεχνολογία ἐξουσίας καί γνώσης πού αὐτή ἐπινοοῦσε, ἡ μπουρζουαζία ἀνάδειχνε τήν ὑψηλή πολιτική τιμή τοῦ σώματός τῆς, τῶν αἰσθήσεών τῆς, τῶν ἡδονῶν τῆς, τῆς υγείας τῆς, τῆς ἐπιδίωξῆς τῆς. Ἄς μὴν ἀπομονώσουμε ἀπ' ὅλες αὐτές τίς διαδικασίες ὅ,τι μποροῦν νά περιέχουν ἀπό περιορισμούς, ντροπαλοσύνες, ὑπεκφυγές ἢ σιωπές, γιά νά τίς ἀναγάγουμε σέ κάποια πρωταρχική ἀπαγόρευση, ἢ ἀπόθη-

ση ή ένστικτο θανάτου. Πρόκειται για μία πολιτική διευθέτηση της ζωής, πού πραγματοποιήθηκε όχι μέσα από μιάν υποδούλωση του άλλου αλλά μέσα από μιάν αυτοβεβαίωση. Μπορούμε νά πούμε ότι ή τάξη πού γινόταν ήγερτική τόν 18ο αιώνα, όχι μόνο δέν θεώρησε πώς όφειλε ν' αποκόψει από τό σώμα της ένα σέξ άχρηστο και επικίνδυνο από τή στιγμή πού έπαψε νά ύπηρετεί αποκλειστικά τήν άναπαραγωγή, αλλά έδωσε αντίθετα στον έαυτό της ένα σώμα για νά τό φροντίζει, νά τό προστατεύει, νά τό καλλιεργει, νά τό φυλάει άπ' όλους τούς κινδύνους κι άπ' όλες τίς έπαφές, νά τό απομονώνει από τούς άλλους για νά διατηρεί τή διαφορική του άξία· και τούτο, έφοδιάζοντας τόν έαυτό της, μεταξύ άλλων μέσων, μέ μία τεχνολογία του σέξ.

Τό σέξ δέν είναι τό μέρος του σώματος πού ή μπουρζουαζία χρειάστηκε ν' απορρίψει ή νά έκμηδενίσει για νά στρώσει στή δουλειά αυτούς πού έξουσίαζε. Είναι εκείνο τό στοιχείο της πού περισσότερο από κάθε άλλο τήν άνησύχησε, τήν άπασχόλησε, πού άπαίτησε και απέσπασε τίς φροντίδες της και πού ή ίδια τό καλλιέργησε μ' ένα κράμα τρώμου, περιέργειας, ήδονής και πυρετού. Ταύτισε μ' αυτό τό σώμα της ή τουλάχιστον τό ύπόταξε σ' αυτό, άποδίνοντάς του μία μυστηριώδη κι άπέραντη έξουσία· γάντζωσε πάνω του τή ζωή της και τόν θάνατό της, καθιστώντας το υπεύθυνο για τή μελλοντική της ύγεια· έπένδυσσε σ' αυτό τό μέλλον της, ύποθέτοντας ότι είχε αναπόδραστες συνέπειες για τούς απογόνους της· του παράδωσε την ψυχή της, ισχυριζόμενη πώς αυτό ήταν τό πιό κρυφό και τό πιό καθοριστικό στοιχείο της. "Άς μή φανταζόμαστε τή μπουρζουαζία νά ενουχίζεται συμβολικά για νά μπορει καλύτερα ν' άρνιέται στους άλλους τό δικαίωμα νά έχουν ένα σέξ και νά τό κάνουν ό,τι θέλουν. Πρέπει μάλλον νά τή δούμε νά καταγίνεται, από τά μέσα του 18ου αιώνα, στό νά δώσει στον έαυτό της μία σεξουαλικότητα και νά συγκροτηθεί, μέ βάση αυτήν τή σεξουαλικότητα, σέ ιδιαίτερο σώμα, σ' ένα σώμα « τα-

ξικό », μέ ύγεία, ύγιεινή, άπογόνους, ράτσα : άυτο-σεξουαλικοποίηση τοῦ κορμιού της, ένσάρκωση τοῦ σέξ μέσα στό ίδιο της τό κορμί, ένδογαμία τοῦ σέξ καί τοῦ σώματος. Ὑπῆρχαν χωρίς άλλο πολλοί λόγοι γι' αὐτό.

Καί πρώτα-πρώτα, μιά μετάθεση, κάτω ἀπό άλλες μορφές, τῶν μεθόδων πού εἶχαν χρησιμοποιήσει οἱ εὐγενεῖς γιά νά τονίσουν καί νά διατηρήσουν τή διάκριση τῆς κάστας τους· γιατί ἡ άριστοκρατία τῶν εὐγενῶν εἶχε κι αὐτή ὑποστηρίξει τήν ιδιαιτερότητα τοῦ σώματός της· ἀλλ' αὐτό μέ τή μορφή τοῦ αἵματος, δηλαδή τῆς άρχαιότητας τῶν προγόνων καί τῆς άξίας τῶν ἐπιγαμιῶν· ἡ μπουρζουαζία, γιά ν' ἀποκτήσει σῶμα, κοίταξε ἀπό τήν αντίθετη μεριά, πρὸς τήν κατεύθυνση τῶν άπογόνων της καί τῆς ύγείας τοῦ ὀργανισμοῦ της. Τό « αἷμα » τῆς μπουρζουαζίας ὑπῆρξε τό σέξ της. Κι αὐτό δέν άποτελεῖ λεκτικό παιχνίδι· πολλά ἀπό τά θέματα πού χαρακτηρίζουν τούς ταξικούς τρόπους τῆς άριστοκρατίας, τά ξαναβρίσκουμε στή μπουρζουαζία τοῦ 19ου αἰώνα, ἀλλά μέ τή μορφή βιολογικῶν, ἱατρικῶν ἢ εὐγονικῶν έντολῶν· τό ένδιαφέρον γιά τή γενεαλογία μετατρέπεται σέ φροντίδα γιά τήν κληρονομικότητα· στούς γάμους δέν παίρνονται ὑπόψη μόνο οἱ οἰκονομικές προσταγές καί οἱ κανόνες τῆς κοινωνικῆς ὁμοιογένειας, δηλαδή μόνο ὅσα ὑπόσχεται ἡ κληρονομιά, ἀλλά καί οἱ άπειλές τῆς κληρονομικότητας· οἱ οἰκογένειες φοροῦσαν κι ἔκρυβαν ἕνα εἶδος άντεστραμμένου καί σκοτεινοῦ ἔμβλήματος, ὅπου τά κομμάτια τῆς κατασχύνης ἦταν οἱ άρρώστιες ἢ τά κουσούρια στό συγγενολόι - ἡ γενική παραλυσία τοῦ παπποῦ, ἡ νευρασθένεια τῆς μητέρας, ἡ φθίση τῆς μικρῆς άδελφῆς, οἱ ὕστερικές ἢ ἔρωτομανεῖς θεῖες, τά ξαδέλφια μέ τά κακά ἦθη. Ἀλλά μέσα σέ τούτη τήν ἔγνοια γιά τό σεξουαλικό σῶμα, ὑπῆρχε κάτι παραπάνω ἀπό μιά άπλή άστική μετατόπιση τῶν θεμάτων τῆς άριστοκρατίας μέ στόχο τήν αὐτοβεβαίωση. Ὑπῆρχε κι ἕνας άλλος σκοπός : ἡ άπεριορίστη ἐξάπλωση τῆς δύναμης, τοῦ σφρίγους, τῆς ύγείας, τῆς ζωῆς.

Ἡ ἀνάδειξη τοῦ κορμοῦ πρέπει σαφῶς νά συνδεθεῖ μέ τή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς ἐδραίωσης τῆς ἀστικῆς ἡγεμονίας : ὄχι ὁμως ἐξαιτίας τῆς ἐμπορευματικῆς ἀξίας πού εἶχε προσλάβει ἡ ἐργασιακή δύναμη, ἀλλά ἐξαιτίας αὐτοῦ πού μποροῦσε νά ἀντιπροσωπεύει πολιτικά, οἰκονομικά, καθῶς καί ἱστορικά, γιά τό παρόν καί τό μέλλον τῆς μπουρζουαζίας, ἡ « καλλιέργεια » τοῦ ἴδιου της τοῦ σώματος. Ἄπ' αὐτήν ἐξαρτιόταν, ὡς ἓνα βαθμό, ἡ κυριαρχία της· δέν ἦταν μόνο θέμα οἰκονομίας ἢ ἰδεολογίας, ἦταν ἐπίσης μιὰ ὑπόθεση « φυσική ». Τό μαρτυροῦν τά πολυάριθμα ἔργα πού δημοσιεύθηκαν στά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα σχετικά μέ τήν ὑγιεινή τοῦ σώματος, τήν τέχνη τῆς μακροζωίας, τίς μεθόδους γιά νά κάνεις γερά παιδιά καί γιά νά τά κρατᾶς στή ζωή ὅσο περισσότερο γίνεται, τούς τρόπους γιά νά βελτιωθεῖ ἡ ἀνθρώπινη γενιά· πιστοποιοῦν ἔτσι τόν συσχετισμό ἀνάμεσα σ' αὐτή τήν ἔγνοια γιά τό σῶμα καί τό σέξ καί σέ κάποιο « ρατσισμό ». Τοῦτος ἐδῶ ὁμως διαφέρει πολύ ἀπό ἐκεῖνον πού εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἀπό τήν ἀριστοκρατία καί πού εἶχε οὐσιαστικά σάν στόχο τή συντήρηση. Πρόκειται τώρα γιά ἓνα δυναμικό ρατσισμό, ἓνα ρατσισμό ἐπεκτατικό, παρ' ὅλο πού βρῖσκεται ἀκόμα σ' ἐμβρυακή κατάσταση καί θά χρειαστεῖ νά περιμένει τό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα γιά νά δώσει τούς καρπούς πού γευτήκαμε.

Ἄς μέ συγχωρέσουν ἐκεῖνοι γιά τούς ὁποίους μπουρζουαζία θά πει ἀφανισμός τοῦ σώματος καί ἀπώθηση τῆς σεξουαλικότητος, ἐκεῖνοι γιά τούς ὁποίους ταξικός ἀγώνας σημαίνει ἀγώνας γιά τήν ἄρση αὐτῆς τῆς ἀπώθησης. Ἡ « αὐθόρμητη φιλοσοφία » τῆς μπουρζουαζίας δέν εἶναι ἴσως καί τόσο ἰδεαλιστική κι εὐνουχιστική ὅσο τή λένε· ὀπωσδήποτε, ἓνα ἀπό τά πρῶτα της μελήματα ἦταν νά ἐφοδιαστεῖ μ' ἓνα σῶμα καί μέ μιὰ σεξουαλικότητα – νά ἐξασφαλίσαι τήν δύναμη, τή διάρκεια, τόν ἐγκόσμιο πολλαπλασιασμό αὐτοῦ τοῦ σώματος μέ τήν ὀργάνωση ἑνός συστήματος σεξουαλικότητος. Καί ἡ διαδικασία αὐτή ἦταν συνυφα-

σμένη με τήν κίνηση με τήν όποία κατέδειχνε τή διαφορά της και τήν ήγεμονία της. Πρέπει άσφαλώς νά δεχτοϋμε ότι μιά άπό τίς πρωταρχικές μορφές τής ταξικής συνείδησης εϊναι ή καταξίωση του σώματος· τουλάχιστον έτσι έγινε με τή μπουρζουαζία τόν 18ο αϊώνα· μετέτρεψε τό γαλάζιο αίμα τών ευγενών σ' ένα γερό όργανισμό και σε μιά ύγιή σεξουαλικότητα· καταλαβαίνει κανείς, λοιπόν, γιατί τής πήρε τόσον καιρό και γιατί πρόταξε τόσες άντιστάσεις στό νά αναγνωρίσει ένα σώμα κι ένα σέξ στίς άλλες τάξεις - σ' αυτές άκριδώς πού εκμεταλλευόταν. Οί συνθήκες διαδίκωσης πού παρέχονταν στό προλεταριάτο, ιδίως στό πρώτο μισό του 19ου αϊώνα, δείχνουν ότι πολύ λίγο νοιάζονταν για τό σώμα του και τό σέξ του²⁶ : λίγη σημασία εϊχε άν αυτοί οί άνθρωποι θά ζοϋσαν ή θά πέθαιναν, έτσι κι άλλιώς τουτό τό πράγμα αναπαραγόταν άπό μόνο του. Για ν' άξιωθεί τό προλεταριάτο ένα σώμα και μιά σεξουαλικότητα, για νά άποτελέσουν πρόδλημα ή ύγεια του, τό σέξ του, ή αναπαραγωγή του, χρειάστηκε νά ύπάρξουν συγκρούσεις (ιδίως με άφορμή τόν άστικό χϊωρο : συγκατοίκηση, εγγύτητα, μόλυνση, επιδημίες, όπως ή χολέρα του 1832, ή άκόμα πορνεία και άφροδίσια), επιτακτικές οικονομικές άνάγκες (άνάπτυξη τής βαρειάς βιομηχανίας με τή συνακόλουθη άνάγκη ενός σταθεροϋ και ίκανοϋ εργατικοϋ δυναμικοϋ, ύποχρεωτικό έλεγχο τών αύξομειώσεων του πληθυσμοϋ και έπίτευξη δημογραφικών ρυθμίσεων)· χρειάστηκε τέλος, νά στηθεί μιά όλόκληρη τεχνολογία έλέγχου πού έπέτρεπε τή συνεχή έπιτήρηση αυτοϋ του σώματος κι αυτής τής σεξουαλικότητας πού επιτέλους τούς αναγνωρίζαν (τό σχολείο, ή οικιστική πολιτική, ή δημόσια ύγιεινή, ιδρύματα έπικουρίας και άσφάλισης, ή γενική ιατρική περιθάληση τών πλη-

²⁶ Βλ. Κ. Marx, *Τό Κεφάλαιο*, LI, κεφ. X,2, « Τό κεφάλαιο πεινασμένο άπό ύπερρεγασία ».

θυσμῶν, κοντολογίς ένας ολόκληρος διοικητικός και τεχνικός μηχανισμός, πού επέτρεψε νά εισαχθεῖ ἀκίνδυνα τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας στήν ἐκμεταλλευόμενη τάξη· δέν ὑπῆρχε πιά ὁ φόβος ὅτι θά ἔπαιζε ἕνα ρόλο ταξικῆς αὐτονόμησης ἀπέναντι στή μπουρζουαζία· παρέμενε ἀπλᾶ τό ὄργανο τῆς ἡγεμονίας της). Ἀπό ἐδῶ ἀναμφίβολα καί οἱ δισταγμοί τοῦ προλεταριάτου νά δεχθεῖ αὐτό τό σύστημα· ἀπό ἐδῶ καί ἡ τάση του νά λείι ὅτι ὅλη αὐτή ἡ σεξουαλικότητα εἶναι ὑπόθεση τῆς μπουρζουαζίας καί δέν τό ἀφορᾷ.

Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι μποροῦν νά καταγγέλλουν ταυτόχρονα δύο συμμετρικές ὑποκρισίες : μία κυρίαρχη, τῆς μπουρζουαζίας, πού ἀρνιέται τήν ἴδια της τῆ σεξουαλικότητα, καί μία παράγωγη, τοῦ προλεταριάτου, πού ἀπορρίπτει μέ τή σειρά του τή δική του, ἀποδεχόμενο τήν ἀντικρουμένη ἰδεολογία. Αὐτό ἀποτελεῖ παρανόηση τῆς διαδικασίας χάρη στήν ὁποία, ἀντίθετα, ἡ μπουρζουαζία προικίστηκε, στά πλαίσια μιᾶς ἀλαξονικῆς πολιτικῆς ἐπιθεδαίωσης, μέ μία φλύαρη σεξουαλικότητα πού τό προλεταριάτο ἀρνήθηκε γιά καιρό νά δεχθεῖ, ὅταν στή συνέχεια τοῦ τήν ἐπέβαλαν μέ στόχο τήν καθυπόταξή του. Ἐάν ἀληθεύει ὅτι ἡ « σεξουαλικότητα » εἶναι τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν πού παράγονται μέσα στά σώματα, τά φερσίματα, οἱ κοινωνικές σχέσεις, ἀπό κάποιο σύστημα πού σχετίζεται μέ μία πολύπλοκη πολιτική τεχνολογία, πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι αὐτό τό σύστημα δέν λειτουργεῖ μέ τρόπο συμμετρικό παντοῦ, ὅτι ἐπομένως δέν παράγει παντοῦ τά ἴδια ἀποτελέσματα. Πρέπει λοιπόν νά ξαναγυρίσουμε σέ διατυπώσεις πού ἔχουν ἀπό καιρό ἀποδοκιμαστεῖ· πρέπει νά ποῦμε ὅτι ὑπάρχει μία σεξουαλικότητα ἀστική, ὅτι ὑπάρχουν σεξουαλικότητες ταξικές. Ἡ μάλλον ὅτι ἡ σεξουαλικότητα εἶναι ἀρχικά, ἱστορικά, ἀστική κι ὅτι, κατά τίς διαδοχικές της μετατοπίσεις καί μεταθέσεις, ἐπιφέρει ὀρισμένα εἰδικά ταξικά ἀποτελέσματα.

*
* *

Δυό λόγια ακόμα. Τόν 19ο αιώνα έχουμε λοιπόν μιά γενίκευση του συστήματος σεξουαλικότητας που ξεκινάει από μιά ήγεμονική έστία. Τελικά, και μολονότι αυτό έγινε με διάφορους τρόπους και μέσα, όλόκληρο τό κοινωνικό σώμα έφοδιάστηκε μ' ένα « σεξουαλικό σώμα ». Καθολικότητα της σεξουαλικότητας ; Έδω είναι που βλέπουμε νά εισάγεται ένα καινούργιο διαφοροποιητικό στοιχείο. Έ μπουρζουαζία, περίπου όπως είχε αντίταξι, στά τέλη του 18ου αιώνα, στό γενναίο αίμα των ευγενών τό ίδιο της τό σώμα και τήν πολύτιμη σεξουαλικότητά της, θά επιδιώξει, στά τέλη του 19ου αιώνα, νά αναπροσδιορίσει τήν ιδιαιτερότητα της δικής της απέναντι σ' εκείνη των άλλων, νά ξαναδει την ίδια της τή σεξουαλικότητα διαφορεικά, νά χαράξει μιά διαχωριστική γραμμή που νά ξεχωρίζει και νά προστατεύει τό σώμα της. Έ γραμμή αυτή δέν θά είναι πιά ή γραμμή που εγκαθιδρύει τή σεξουαλικότητα, αλλά εκείνη που, αντίθετα, τή αναχαιτίζει· ή διαφορά θά προέλθει ακριβώς από τήν απαγόρευση ή τουλάχιστον από τόν τρόπο που άσκειται κι από τήν αυστηρότητα μέ τήν όποία επιβάλλεται. Από έδω πηγάζει ή θεωρία της καταστολής, που σιγά-σιγά θά καλύψει όλο τό σύστημα της σεξουαλικότητας και θά του προσδώσει τό νόημα μιās γενικευμένης απαγόρευσης. Είναι ιστορικά συνυφασμένη μέ τήν εξάπλωση του συστήματος της σεξουαλικότητας. Από τή μιά μεριά θά δικαιολογήσει τήν αυταρχική και καταναγκαστική του επέκταση προβάλλοντας τήν άρχή ότι κάθε σεξουαλικότητα πρέπει νά υποτάσσεται στον νόμο, ή καλύτερα, ότι δέν είναι σεξουαλικότητα παρά μέσα από τήν ισχύ του νόμου : όχι μόνο πρέπει νά υποτάξετε τή σεξουαλικότητά σας στον νόμο, αλλά δέν θά έχετε σεξουαλικότητα παρά μέσα από τήν υποταγή σας στον νόμο. Από μιάν άλλη μεριά όμως, ή

θεωρία τῆς καταστολῆς θ' ἀντισταθμίσει αὐτὴν τῇ γενικῇ ἐξάπλωσῃ τοῦ συστήματος τῆς σεξουαλικότητος μέ τὴν ἀνά-
 λυση τοῦ διαφορικοῦ παιχιδιοῦ τῶν ἀπαγορεύσεων ἀνά-
 λογα μέ τίς κοινωνικές τάξεις. Ἐπό τόν Λόγο πού στά τέλη
 τοῦ 18ου αἰῶνα ἔλεγε : « Ὑπάρχει μέσα μας ἕνα πολύτιμο
 στοιχεῖο πού πρέπει νά τό φοβόμαστε καί νά τό προσέχου-
 με, πού πρέπει νά τό περιβάλλουμε μέ κάθε φροντίδα, ἄν
 δέν θέλουμε νά γεννήσει ἄπειρα κακά », περνᾶμε σ' ἕνα
 Λόγο πού λέει : « Ἡ σεξουαλικότητά μας, σέ ἀντιδιαστολή
 πρός τῇ σεξουαλικότητα τῶν ἄλλων, ὑπόκειται σ' ἕνα καθε-
 στῶς καταστολῆς τόσο ἰσχυρό, πού ὁ κίνδυνος τώρα πιά
 θρίσκεται ἐδῶ· τό σέξ ὄχι μόνο ἀποτελεῖ τρομερό μυστικό,
 ὅπως δέν ἔπαψαν νά τό λένε στίς προηγούμενες γενιές οἱ
 καθοδηγητές τῆς συνείδησης, οἱ ἠθικολόγοι, οἱ παιδαγω-
 γοί, καί οἱ γιατροί, ὄχι μόνο πρέπει νά φέρουμε στό φῶς
 ὅλη του τὴν ἀλήθεια, ἀλλά ἄν κουβαλάει μαζί του τόσους
 κινδύνους εἶναι ἐπειδὴ ἀπό ἐνδοιασμούς, ἀπό μιάν ὀξυμένη
 αἴσθησι τῆς ἀμαρτίας, ἀπό ὑποκρισία, ὅπως τό πάρει κα-
 νεῖς, τό ὑποχρεώσαμε γιά τόσο πολύ καιρό στή σιωπῇ ». Ἐπό
 δῶ καί μπρός, ἡ κοινωνική διαφοροποίηση θά φανε-
 ρώνεται ὄχι ἀπό τῇ « σεξουαλική » ποιότητα τοῦ σώματος,
 ἀλλά ἀπό τὴν ἔντασι τῆς καταστολῆς τῆς.

Σ' αὐτό τό σημεῖο παρεμβάλλεται ἡ ψυχανάλυση : θεωρία
 τῆς βασικῆς σύζευξις νόμου καί ἐπιθυμίας καί συνάμα τε-
 χνική γιά τὴν ἄρσι τῶν συνεπειῶν τῆς ἀπαγόρευσις, ἐκεῖ
 ὅπου ἡ αὐστηρότητά τῆς τὴν κάνει παθογόνα. Σ' ὄ,τι ἀφο-
 ρᾶ τὴν ἱστορική τῆς ἐμφάνισι, ἡ ψυχανάλυση δέν μπορεῖ νά
 ἀποσυνδεθεῖ ἀπό τῇ γενίκευσι τοῦ συστήματος τῆς σεξουα-
 λικότητος κι ἀπό τούς δευτερογενεῖς μηχανισμούς διαφορο-
 ποιήσις πού δημιουργήθηκαν μέσα σ' αὐτό. Τό πρόβλημα
 τῆς αἰμομιξίας εἶναι χαρακτηριστικό κι ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄπο-
 ψη. Ἐπό τῇ μιᾷ μεριά, ὅπως εἶδαμε, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς πα-
 ρουσιάζεται σάν μιᾷ ἀπόλυτα καθολική ἀρχή, πού παρα-
 πέμπει ταυτόχρονα στό σύστημα τῆς συγγένειας καί στό κα-

θεστώσ της σεξουαλικότητας· αυτή ή απαγόρευση, έπομένως, ίσχύει μέ τή μιά ή μέ τήν άλλη μορφή, γιά κάθε κοινωνία καί γιά κάθε άτομο. Στήν πράξη όμως ή ψυχανάλυση αναλαμβάνει νά απαλλάξει, όσους μπορούν νά προστρέξουν σ' αυτήν, από τά συμπτώματα τής άπώθησης πού μπορεί νά προξενήσει· τούς έπιτρέπει νά άρθρώσουν τήν αίμομικτική τους έπιθυμία σέ Λόγο. Όστόσο, τήν ίδια έποχή οργανωνόταν μιá συστηματική καταδίωξη τής αίμομικτικής πρακτικής, έτσι όπως έμφανιζόταν στήν ύπαιθρο ή σέ όρισμένους άστικούς κύκλους όπου ή ψυχανάλυση δέν είχε πρόσβαση : γιά νά μπει ένα τέρμα σ' αυτήν, οργανώθηκε τότε ένας στενός διοικητικός καί δικαστικός κλοιός· μιá όλόκληρη πολιτική προστασίας του παιδιού ή κηδεμόνευσης των άνηλικων πού « κινδύνευαν », είχε ένμέρει σαν στόχο τήν απομάκρυνσή τους από οίκογένειες ύποπτες – από έλλειψη χώρου, άμφίβολη οικειότητα, συνήθειες κραιπάλης, άγριο « πρωτογονισμό » ή έκφυλισμό – γιά άσκηση τής αίμομιξίας. Ένώ τό σύστημα τής σεξουαλικότητας από τόν 18ο αιώνα καί μετά είχε έντείνει τίς συναισθηματικές σχέσεις, τίς σωματικές προσεγγίσεις μεταξύ γονιών καί παιδιών, ένω υπήρχε μέσα στήν άστική οίκογένεια μιá άέναη προτροπή στήν αίμομιξία, τό καθεστώσ τής σεξουαλικότητας πού εφαρμόζεται στίς λαϊκές τάξεις συνεπάγεται, αντίθετα, τόν άποκλεισμό τής πρακτικής τής αίμομιξίας ή τουλάχιστον τή μετάθεσή της κάτω από μιάν άλλη μορφή. Τήν έποχή πού, από τή μιá μεριά, ή αίμομιξία καταδιώκεται ως συμπεριφορά, ή ψυχανάλυση, από τήν άλλη, προσπαθει νά τή φέρει στό φώς ως έπιθυμία καί νά καταργήσει, γιά όσους ύποφέρουν άπ' αυτήν, τήν αυστηρότητα πού όδηγει στήν άπώθησή της. Δέν πρέπει νά ξεχνάμε ότι ή ανακάλυψη του οιδιπόδειου υπήρξε σύγχρονη μέ τή δικαιοκή όργάνωση τής έκπτωσης του πατέρα (στή Γαλλία μέ τούς νόμους του 1889 καί του 1898). Τή στιγμή πού ό Freud ανακάλυπτε ποιá ήταν ή έπιθυμία τής Dora καί τήν άφηγε νά έκφρασει, σ'

άλλα κοινωνικά στρώματα όπλίζονταν για να δάλουν τέρμα σ' όλες αυτές τίς επίψογες προσεγγίσεις· από τή μιά μεριά, ό πατέρας μετατρέπóταν σε άντικείμενο ύποχρεωτικού έρωτα· άλλου όμως, άν ήταν έραστής, ήταν έκπιωτος από τόν νόμο.

Έτσι ή ψυχανάλυση, σάν θεραπευτική πρακτική για λίγους, έπαιζε, σε σχέση μέ άλλες διαδικασίες, ένα ρόλο διαφοροποιητικό μέσα σ' ένα γενικευμένο πιά σύστημα σεξουαλικότητας. Αυτοί πού είχαν χάσει τό αποκλειστικό προνόμιο να νοιάζονται για τή σεξουαλικότητά τους, έχουν τώρα τό προνόμιο να γεύονται περισσότερο από άλλους εκείνο πού τήν απαγορεύει καί να κατέχουν τή μέθοδο πού επιτρέπει τήν άρση τής άπώθησης.

Η ιστορία του συστήματος τής σεξουαλικότητας, έτσι όπως αναπτύχθηκε από τήν κλασική έποχή καί πέρα, μπορεί να θεωρηθεί σαν αρχαιολογία τής ψυχανάλυσης. Καί πραγματικά, τό είδαμε : παίζει μέσα σ' αυτό τό σύστημα πολλούς ταυτόχρονους ρόλους : είναι μέσο για τήν πρόσδεση τής σεξουαλικότητας στό σύστημα τής συγγένειας· παίρνει θέση αντίστροφη προς τή θεωρία του έκφυλισμού· λειτουργεί σαν διαφοροποιητικό στοιχείο μέσα στη γενική τεχνολογία του σέξ. Γύρω απ' αυτήν, ή μεγάλη άπαίτηση τής όμολογίας, πού είχε γεννηθεί πριν από τόσον καιρό, παίρνει τό καινούργιο νόημα μιās έπιταγής για τήν άρση τής άπώθησης. Τό έργο τής αλήθειας βρίσκεται τώρα συνυφασμένο μέ τήν άμφισβήτηση τής απαγόρευσης.

Άλλά αυτό τό ίδιο τό γεγονός δημιουργοϋσε τή δυνατότητα μιās σημαντικής τακτικής μετατόπισης : επανερμηνεία όλου του συστήματος τής σεξουαλικότητας, μέ βάση τή γενικευμένη καταστολή· συνάρτηση αυτής τής καταστολής μέ γενικούς μηχανισμούς κυριαρχίας καί έκμετάλλευσης· συνέχεια των διαδικασιών πού επιτρέπουν να άπελευθερωθούμε κι από τούς δυό μηχανισμούς. Έτσι διαμορφώθηκε στον μεσοπόλεμο καί γύρω από τόν Ράιχ ή ιστορικο-πολιτική

κριτική τής σεξουαλικής καταστολής. Ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς κριτικῆς καί οἱ ἐπιπτώσεις της στήν πραγματικότητα ὑπῆρξαν σημαντικές. Ἀλλά αὐτή ἡ ἴδια ἡ δυνατότητα τῆς ἐπιτυχίας της ἦταν συνυφασμένη μέ τό γεγονός ὅτι ἀναπτυσσόταν πάντα μέσα στό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας, καί ὄχι ἔξω ἀπ' αὐτό ἢ ἐνάντια σ' αὐτό. Τό γεγονός ὅτι τόσα πράγματα μπόρεσαν νά ἀλλάξουν στή σεξουαλική συμπεριφορά τῶν δυτικῶν κοινωνιῶν χωρίς νά πραγματοποιηθεῖ καμιά ἀπό τίς ὑποσχέσεις ἢ τίς πολιτικές προϋποθέσεις πού ὁ Ράιχ εἶχε συνδέσει μέ τήν ἀλλαγῆ, εἶναι ἀρκετό γιά ν' ἀποδείξει ὅτι ὅλη αὐτή ἡ « ἐπανάσταση » τοῦ σέξ, ὅλος αὐτός ὁ ἀγώνας « ἐνάντια στήν καταπίεση » δέν ἀντιπροσώπευε τίποτα περισσότερο ἀλλά καί τίποτα λιγότερο – γεγονός ἤδη πολύ σπουδαῖο – ἀπό μιά τακτική μετατόπιση καί μεταστροφή μέσα στό μεγάλο σύστημα τῆς σεξουαλικότητας. Ἀλλά καταλαβαίνει κανεῖς ἐπίσης γιατί δέν μπορούσαμε νά ζητᾶμε ἀπ' αὐτή τήν κριτική ν' ἀποτελέσει τό κλειδί γιά τήν ἱστορία τοῦ ἴδιου αὐτοῦ συστήματος. Ἡ τήν ἀρχή μιᾶς κίνησης γιά τή διάλυσή του.

5

Τό δικαίωμα τοῦ θανάτου
καί ἡ ἐξουσία πάνω στή ζωή

Γιά καιρό, ένα από τὰ χαρακτηριστικά προνόμια τῆς κυρίαρχης ἐξουσίας ἦταν τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Τυπικά προερχόταν δίχως ἄλλο ἀπὸ τὴν παλιά *patria potestas* πού ἔδινε στὸν πατέρα τῆς ρωμαϊκῆς οἰκογένειας τὸ δικαίωμα νὰ « διαθέτει » τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν του ὅπως καὶ τὴ ζωὴ τῶν δούλων· τοὺς τὴν εἶχε « δώσει », μπορούσε νὰ τοὺς τὴν πάρει πίσω. Τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου, ὅπως διατυπώνεται ἀπὸ τοὺς κλασικούς θεωρητικούς, εἶναι μιὰ μορφή τῆς ἤδη αἰσθητῆ μετριασμένη. Τόσο ὁ ἡγεμόνας ὅσο καὶ οἱ ὑπήκοοί του δέν θεωροῦν πιά ὅτι ἀσκεῖται ἀπόλυτα καὶ χωρὶς ὄρους, παρὰ μονάχα στίς περιπτώσεις ὅπου κινδυνεύει ἡ ἴδια ἢ ὑπαρξὴ τοῦ ἄρχοντα : κάτι σάν δικαίωμα ἀνταπάντησης. Τὸν ἀπειλοῦν ἐξωτερικοί ἐχθροὶ πού θέλουν νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἢ ν' ἀμφισβητήσουν τὰ δικαιώματά του ; Νομιμοποιεῖται τότε νὰ κηρύξει τὸν πόλεμο καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του νὰ πάρουν μέρος στὴν ἄμυνα τοῦ Κράτους· χωρὶς « νὰ θέλει ἄμεσα τὸν θάνατό τους », τοῦ εἶναι θεμιτό νὰ « ἐκθέσει τὴ ζωὴ τους » : μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ἀσκεῖ πάνω τους ἕνα « ἔμμεσο δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου²⁷ ». Ἐὰν ὅμως ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ὀρθώνεται ἐναντίον του καὶ παραβιάζει τοὺς νόμους του, τότε ὁ ἡγεμόνας μπο-

²⁷ S. Pufendorf, *Τὸ Δίκαιο τῆς Φύσης* (γαλλικὴ μετάφρ. τοῦ 1734), σ. 445.

ρεϊ νά ασκήσει άμεση έξουσία πάνω στή ζωή του : θά τόν σκοτώσει, γιά τιμωρία. Έτσι ιδωμένο, τό δικαίωμα ζωής και θανάτου δέν άποτελεί πιά άπόλυτο προνόμιο : καθορίζεται από τήν άμυνα του ήγεμόνα και τήν ίδια τήν επιβίωσή του. Πρέπει άραγε νά τό έννοήσουμε, όπως ο Hobbes, σαν μία μετάθεση στον ήγεμόνα του δικαίωματος πού έχει ο καθένας, στή φυσική κατάσταση, νά υπερασπίζεται τή ζωή του μέ τίμημα τόν θάνατο των άλλων ; Ή μήπως πρέπει νά δοϋμε σ' αυτό ένα ειδικό δικαίωμα πού εμφανίζεται μαζί μέ τή διαμόρφωση του καινούργιου νομικού όντος πού είναι ο άρχοντας²⁸ ; Όπωςδήποτε, τό δικαίωμα ζωής και θανάτου, μ' αυτή τή νεότερη μορφή, τή σχετική και περιορισμένη, όπως και μέ τήν παλιά κι άπόλυτη μορφή του, είναι ένα δικαίωμα ασύμμετρο. Ό άρχοντας δέν άσκει τό δικαίωμά του πάνω στή ζωή, παρά μόνο χρησιμοποιώντας ή διατηρώντας τό δικαίωμά του νά σκοτώνει· δέν σφραγίζει τήν έξουσία του πάνω στή ζωή παρά μόνο μέ τόν θάνατο πού είναι σέ θέση νά απαιτήσει. Τό δικαίωμα πού διατυπώνεται σαν δικαίωμα « ζωής και θανάτου » είναι στήν πραγματικότητα τό δικαίωμα νά κάνεις νά πεθαίνουν ή νά αφήνεις νά ζούν. Άλλωστε τό σύμβολό του ήταν ή ρομφαία. Κι ίσως θά πρέπει νά συσχετίσουμε αυτήν τή δικαιοκίνητη μορφή μ' έναν ιστορικό τύπο κοινωνίας όπου ή έξουσία οϋσιαστικά λειτουργούσε ως όργανο παρακράτησης, μηχανισμός σφετερισμού, δικαίωμα ιδιοποίησης ενός μέρους από τά πλούτη, ύφαντραγή προϊόντων, αγαθών, ύπηρεσιών, δουλειάς και αίματος από τούς ύπηκόους. Ή έξουσία εκεί ήταν

²⁸ « Όπως ένα σύνθετο σώμα μπορεί νά έχει ιδιότητες πού δέν βρίσκονται σέ κανένα από τά άπλά σώματα του μίγματος από τό όποίο σχηματίστηκε, έτσι κι ένα ήθικό σώμα μπορεί νά έχει - σαν άποτέλεσμα τής ίδιας τής ένωσης των προσώπων από τά όποια συνίσταται - όρισμένα δικαιώματα τά όποια κανένας από τούς ιδιώτες τυπικά δέν κατείχε και πού μόνον οι ήγέτες μπορούν νά άσκούν ». Pufendorf, *δ.π.* σ. 452.

πρίν απ' όλα δικαίωμα τῆς λείας : πάνω στά πράγματα, στόν χρόνο, στά σώματα καί τελικά στή ζωή· τό κορύφωμα τῆς βρισκόταν στό προνόμιο νά κυριεύει τή ζωή γιά νά τήν ἐξοντώνει.

Ἄπό τήν κλασική ὁμως ἐποχή καί μετά, ἡ Δύση γνώρισε μιὰ πολύ βαθειά μεταβολή αὐτῶν τῶν μηχανισμῶν ἐξουσίας. Ἡ « παρακράτηση » τείνει ὄλο καί περισσότερο νά μὴν εἶναι πιά τό μείζον σχῆμα τῆς ἀλλά μονάχα ἓνα κομμάτι, ἀνάμεσα σ' ἄλλα πού λειτουργοῦν σάν προτροπή, ἐνίσχυση, ἔλεγχος, ἐπιτήρηση, ἐπαύξηση καί ὀργάνωση τῶν δυνάμεων πού εἶναι ὑποταγμένες σ' αὐτήν : μιὰ ἐξουσία πού εἶναι προορισμένη περισσότερο νά παράγει δυνάμεις, νά τίς αὐξάνει καί νά τίς ὀργανώνει, παρά νά τίς ἀναχαιτίζει, νά τίς λυγίζει ἢ νά τίς καταστρέφει. Τό δικαίωμα τοῦ θανάτου τείνει ἀπό δῶ καί μπρός νά μετατοπιστεῖ ἢ τουλάχιστον νά στηριχτεῖ στίς ἀνάγκες μιᾶς ἐξουσίας πού διαχειρίζεται τή ζωή καί νά ὑποταγεῖ στίς ἀπαιτήσεις τους. Αὐτός ὁ θάνατος πού θεμελιωνόταν στό δικαίωμα τοῦ ἄρχοντα νά ἀμύνεται ἢ νά ἀπαιτεῖ νά τόν ὑπερασπίζουν, θά ἐμφανιστεῖ ἀπλῶς σάν ἡ ἀντίστροφη ὄψη τοῦ δικαιώματος πού ἔχει τό κοινωνικό σύνολο νά κατοχυρώνει τή ζωή του, νά τή διατηρεῖ ἢ νά τήν ἀναπτύσσει. Κι ὁμως, ποτέ οἱ πόλεμοι δέν ἦταν τόσο αἱματηροί ὅσο ἀπό τόν 19ο αἰῶνα καί μετά, καί μάλιστα – τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν – ποτέ τά καθεστῶτα δέν εἶχαν ἐπιβάλλει πάνω στούς ἴδιους τούς πληθυσμούς τους παρόμοια ὀλοκαυτώματα. Ἄλλά αὐτή ἡ τρομερή ἐξουσία θανάτου – κι ἴσως νά εἶναι αὐτό πού τῆς ἔδωσε ἓνα μέρος τῆς δυνάμεις τῆς καί τοῦ κυνισμοῦ μέ τόν ὁποῖο ἔσπρωξε τόσο μακρῶς τά ἴδια τῆς τά ὄρια – ἐμφανίζεται τώρα σάν τό παραπλήρωμα μιᾶς ἐξουσίας πού ἀσκεῖται θετικά πάνω στή ζωή, πού ἀναλαμβάνει νά τή διαχειρίζεται, νά τή μεγαλώνει, νά τήν πολλαπλασιάζει, ν' ἀσκεῖ πάνω τῆς ἀκριβεῖς ἐλέγχους καί συνολικές ρυθμίσεις. Οἱ πόλεμοι δέν γίνονται πιά στό ὄνομα τοῦ ἄρχοντα πού πρέπει νά ὑπερα-

σπίσουν· γίνονται στό όνομα τής ύπαρξης όλων· ξεσηκώ-
 νουν όλόκληρους πληθυσμούς νά άλληλοεξοντωθοϋν στό
 όνομα τής ανάγκης τους νά ζήσουν. Οί σφαγές έγιναν πιά
 ζωτικές. "Αν τόσα καθεστώτα μπόρεσαν νά κάνουν τόσους
 πολέμους, σκοτώνοντας τόσους ανθρώπους, ήταν γιατί έμ-
 φανίζονταν σάν διαχειριστές τής ζωής και τής επιβίωσης,
 τών σωμάτων και τής φυλής. Και μέ μιά στροφή πού σμίγει
 τίς δύο άκρες του κύκλου, όσο περισσότερο ή τεχνολογία
 τών πολέμων τά οδηγεί πρός τήν όλόκληρωτική καταστρο-
 φή, τόσο περισσότερο και ή άπόφαση πού τούς προκαλεί
 καθώς κι εκείνη πού τούς τερματίζει υπάγονται στό σκέτο
 πρόβλημα τής επιβίωσης. "Η πυρηνική κατάσταση σήμερα
 βρίσκεται στό έσχατο σημείο αϋτής τής διαδικασίας : ή
 έξουσία νά εκθέτει έναν πληθυσμό στόν καθολικό θάνατο
 είναι ή αντίστροφη όψη τής έξουσίας νά έγγυάσαι σ' έναν
 άλλον τή διατήρησή του στή ζωή. "Η άρχή : νά μπορείς νά
 σκοτώνεις για νά μπορείς νά ζήσεις, πού υποβάσταζε τήν
 τακτική τών μαχών, έγινε άρχή στρατηγικής μεταξύ Κρα-
 τών· αλλά ή ύπαρξη για τήν όποία γίνεται λόγος δέν είναι
 πιά ή νομική ύπαρξη, τής αυτοδιάθεσης, είναι ή βιολογική
 ύπαρξη, ενός πληθυσμού. "Αν ή γενοκτονία είναι όντως τό
 όνειρο τών νεότερων έξουσιών, αϋτό δέν όφείλεται σέ μιά
 επιστροφή του παλιού δικαιώματος νά σκοτώνεις· αλλά στό
 ότι ή έξουσία βρίσκεται και άσκειται στό επίπεδο τής ζωής,
 του είδους, τής φυλής και τών μαζικών πληθυσμιακών φαι-
 νομένων.

Θά μπορούσα νά είχα πάρει, σ' ένα άλλο επίπεδο, τό πα-
 ράδειγμα τής θανατικής ποινής. Για καιρό ήταν, μαζί μέ
 τόν πόλεμο, ή άλλη μορφή του δικαιώματος ζωής και θανά-
 του· αποτελούσε τήν άπάντηση του άρχοντα σ' όποιον
 πρόσβαλε τή θέλησή του, τόν νόμο του, τό πρόσωπό του.
 Αϋτοί πού πεθαίνουν στό ικρίωμα γίνονται όλο και λιγότε-
 ροι, αντίθετα μ' εκείνους πού πεθαίνουν στόν πόλεμο. "Αλ-
 λά οί λόγοι για τούς όποιους τοϋτοι έδω έγιναν περισσότε-

ροι κι εκείνοι ἀραίωσαν, εἶναι οἱ ἴδιοι. Ἀπό τότε πού ἡ ἐξουσία ἀνέλαβε τή λειτουργία νά διαχειρίζεται τή ζωή, δέν εἶναι ἡ γέννηση ἀνθρωπιστικῶν αἰσθημάτων, εἶναι ὁ λόγος ὑπαρξῆς τῆς ἐξουσίας καί ἡ λογική τῆς ἀσκησῆς της πού ἔκαναν ὀλοένα καί πιό δύσκολη τήν ἐφαρμογή τῆς θανατικῆς ποινῆς. Πῶς εἶναι δυνατόν μιά ἐξουσία νά ἀσκεῖ τά ὑψίστα προνόμια τῆς δύνாமῆς της θανατώνοντας, ἄν ὁ κύριος ρόλος της εἶναι νά ἐξασφαλίζει, νά στηρίζει, νά δυναμώνει, νά πολλαπλασιάζει τή ζωή καί νά τήν βάζει σέ τάξη ; Γιά μιά τέτοια ἐξουσία, ἡ ἔσχατη ποινή εἶναι ταυτόχρονα τό ὄριο, τό σκάνδαλο καί ἡ ἀντίφαση. Ἀπό ἐδῶ καί τό γεγονός ὅτι δέν ἔγινε δυνατή ἡ διατήρησή της παρά μέ τή δικαιολογία ὄχι τόσο τοῦ ἀποτρόπαιου τοῦ ἴδιου τοῦ ἐγκλήματος, ὅσο τῆς τερατώδους κι ἀδιόρθωτης φύσης τοῦ ἐγκληματία καί τῆς περιφρούρησης τῆς κοινωνίας. Σκοτώνουμε νόμιμα ἐκείνους πού ἀποτελοῦν γιά τούς ἄλλους ἕνα εἶδος βιολογικοῦ κινδύνου.

Θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι τό παλιό δικαίωμα τοῦ νά κάνεις νά πεθαίνουν ἢ ν' ἀφήνεις νά ζοῦν ἔδωσε τή θέση του στό δικαίωμα τοῦ νά κάνεις νά ζοῦν ἢ νά ξαποστέλνεις στόν θάνατο. Ἴσως ἔτσι νά ἐξηγεῖται αὐτή ἡ ὑποβάθμιση τοῦ θανάτου πού σημειώνεται μέ τήν πρόσφατη ἐγκατάλειψη τῶν τελετουργιῶν πού τόν συνόδευαν. Οἱ προσπάθειες πού γίνονται γιά νά ξεφύγουμε ἀπό τόν θάνατο δέν εἶναι συνυφασμένες τόσο μέ κάποια καινούργια ἀγωνία πού τόν κάνει τάχα ἀφόρητο γιά τίς κοινωνίες μας, ὅσο μέ τό γεγονός ὅτι οἱ διαδικασίες ἐξουσίας ἀσχολοῦνται ὄλο καί λιγότερο μ' αὐτόν. Μέ τό πέρασμα ἐνός κόσμου στόν ἄλλο, ὁ θάνατος ἦταν ἡ ἀντικατάσταση μιᾶς ἐπίγειας κυριαρχίας μέ μιάν ἄλλη ἀσύγκριτα πιό ἰσχυρή· ἡ μεγαλοπρέπεια πού τόν περιέβαλλε ἔμοιαζε μέ πολιτική τελετουργία. Τώρα, ἡ ἐξουσία ρίχνει τά πλοκάμια της μέσα στή ζωή καί σ' ὄλη τή διάρκεια τῆς ἀνάπτυξῆς της· ὁ θάνατος εἶναι τό ὄριό της, ἡ στιγμή πού τῆς ξεφεύγει· γίνεται τό πιό κρυφό σημεῖο τῆς

ὑπαρξῆς, τό πιό « προσωπικό ». Δέν πρέπει νά μᾶς ἐκπλήσει τό γεγονός ὅτι ἡ αὐτοκτονία – ἐγκλημα, ἄλλοτε, ἀφοῦ ἦταν ἓνας τρόπος νά σφετερίζεσαι τό δικαίωμα τοῦ θανάτου πού μονάχα ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας, τοῦτος ἐδῶ κάτω ἢ ἐκεῖνος ὁ ἐπέκεινα, εἶχε τό δικαίωμα νά ἀσκεῖ – ἐγινε στή διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα ἓνα ἀπό τά πρῶτα εἶδη συμπεριφορᾶς πού πέρασαν στό πεδίο τῆς κοινωνικῆς ἀνάλυσης· ἄφηνε νά ξεπροβάλλει στά σύνορα καί μέσα στά διάκενα τῆς ἐξουσίας πού ἀσκεῖται πάνω στή ζωή, τό ἀτομικό καί ἰδιωτικό δικαίωμα τοῦ θανάτου. Αὐτή ἡ ἐμμονή στόν θάνατο, τόσο παράξενη κι ὡστόσο τόσο τακτική, τόσο σταθερή στίς ἐκδηλώσεις της, κατά συνέπεια τόσο δυσερμήνευτη μέ βάση τίς ἀτομικές ἰδιαιτερότητες καί τά ἀτομικά συμβεβηκότα, ὑπῆρξε μιᾶ ἀπό τίς πρῶτες ἐκπλήξεις μιᾶς κοινωνίας ὅπου ἡ πολιτική ἐξουσία μόλις εἶχε ἀναλάβει τό ἔργο τῆς διαχείρισης τῆς ζωῆς.

Συγκεκριμένα, αὐτή ἡ ἐξουσία πάνω στή ζωή ἀναπτύχθηκε ἀπό τόν 17ο αἰώνα καί μετά κάτω ἀπό δύο κύριες μορφές· μορφές ὄχι ἀντιθετικές, ἀλλά πού ἀποτελοῦν μάλλον δύο πόλους ἀνάπτυξης συνδεόμενους μεταξύ τους μ' ἓνα ἐνδιάμεσο πλέγμα σχέσεων. Ὁ ἓνας ἀπό τοὺς δύο πόλους, πού καθὼς φαίνεται σχηματίστηκε πρῶτος, εἶχε κεντροθετηθεῖ στό σῶμα σάν μηχανή : τό ντρεσάρισμά του, τήν αὔξηση τῶν ἱκανοτήτων του, τήν ἀπόσπαση τῶν δυνάμεών του, τήν παράλληλη ἀνάπτυξη τῆς χρησιμότητας καί τῆς ὑπακοῆς του, τήν ἔνταξή του μέσα σέ ἀποτελεσματικά καί οἰκονομικά συστήματα ἐλέγχου – ὅλα τοῦτα τά ἐξασφάλισαν διαδικασίες ἐξουσίας πού χαρακτηρίζουν τοὺς ἐπιστημονικούς κλάδους : ἀνατομικο-πολιτική τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ δεύτερος, πού σχηματίστηκε λίγο ἀργότερα, πρὸς τά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα, κεντροθετεῖται πάνω στό σῶμα-εἶδος, τό σῶμα πού διασχίζεται ἀπό τή μηχανική τοῦ ζῶντος καί πού χρησιμεύει σάν στήριγμα στίς βιολογικές διαδικασίες : πολλαπλασιασμός, γεννήσεις καί θνησιμότη-

τα, επίπεδο υγείας, διάρκεια ζωής, μακροβιότητα, και όλες οι συνθήκες που κάνουν τις διαδικασίες αυτές να ποικίλουν· ή ανάληψή τους γίνεται με μιὰ ολόκληρη σειρά από επεμβάσεις και ρυθμιστικούς έλέγχους : μιὰ βιο-πολιτική του πληθυσμοῦ. Οί έπιστήμες του σώματος και οί ρυθμίσεις του πληθυσμοῦ συνιστοῦν τούς δύο πόλους γύρω από τούς όποιους αναπτύχθηκε ή όργάνωση τής έξουσίας πάνω στή ζωή. Τό στήσιμο, στή διάρκεια τής κλασικής έποχής, αὐτῆς τής μεγάλης τεχνολογίας με τή διπλή όψη – ανατομική και βιολογική, έξατομικευτική και έξειδικευτική, που εἶναι στραμμένη πρὸς τίς έπιδόσεις του σώματος και πρὸς τίς διαδικασίες τής ζωής – χαρακτηρίζει μιὰ έξουσία τής όποιάς ή άνωτάτη λειτουργία από έδῶ και μπρὸς δέν εἶναι ἴσως πιά νά σκοτώνει, αλλά νά περιζώνει τή ζωή άπ' άκρη σ' άκρη.

Ἡ παλιά δύναμη του θανάτου που ἦταν τό σύμβολο τής κυρίαρχης έξουσίας καλύπτεται τώρα προσεχτικά από τή χειραγώγηση τῶν σωμάτων και τήν ύπολογιστική διαχείριση τής ζωής. Ραγδαία ανάπτυξη, στή διάρκεια τής κλασικής έποχής, τῶν διαφόρων κλάδων – σχολεία, κολλέγια, στρατώνες, έργαστήρια· εμφάνιση, έπίσης, στο πεδίο τής πολιτικής πρακτικῆς και τῶν οίκονομικῶν παρατηρήσεων, τῶν προβλημάτων τής γεννητικότητας, τής μακροζωίας, τής δημόσιας υγείας, τής κατοικίας, τής μετανάστευσης· έκρηξη, δηλαδή, πολλῶν και διαφορετικῶν τεχνικῶν για νά έπιτευχθεῖ ή καθυπόταξη τῶν σωμάτων και ό έλεγχος τῶν πληθυσμῶν. Ἐνοίγει ἔτσι ή έποχή μιᾶς « βιο-έξουσίας ». Οί δύο κατευθύνσεις που άκολουθεῖ στήν ανάπτυξη της παρουσιάζονται τόν 18ο αἰώνα σαφῶς διαχωρισμένες. Ἐπό τήν πλευρά τής πειθαρχίας έχουμε θεσμούς όπως ό στρατός ή τό σχολεῖο· σκέψεις σχετικά με τήν τακτική, τή μαθήτευση, τήν ανατροφή, τό καθεστῶς τῶν κοινωνιῶν· ξεκινάνε από τίς καθαρά στρατιωτικές αναλύσεις του Στρατάρχη de Saxe και φτάνουν ὡς τά πολιτικά όνειρα του Guibert ή του Servan.

Ἐκ τῆν πλευρά τῶν πληθυσμιακῶν ρυθμίσεων, ἔχουμε τή δημογραφία, τήν ἐκτίμηση τῆς σχέσης ἀνάμεσα στίς πλουτοπαραγωγικές πηγές καί στούς κατοίκους, τήν καταγραφή σέ πίνακες τοῦ πλοῦτου καί τῆς κυκλοφορίας του, τῶν ζωῶν καί τῆς πιθανῆς τους διάρκειας : ἔχουμε τόν Quesnay, τόν Moheau, τόν Süßmilch. Ἡ φιλοσοφία τῶν « Ἰδεολόγων »²⁹ σάν θεωρία τῆς ιδέας, τοῦ σημείου, τῆς ἀτομικῆς γένεσης τῶν αἰσθήσεων ἀλλά καί τῆς κοινωνικῆς σύνθεσης τῶν ἐνδιαφερόντων, ἡ Ἰδεολογία σάν δόγμα τῆς μαθητευσῆς, ἀλλά καί τοῦ συμβολαίου καί τῆς ρυθμισμένης διαμόρφωσης τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, συνιστᾷ ἀναμφίβολα τόν ἀφηρημένο Λόγο μέσα στόν ὁποῖο ἐπιζητήθηκε ὁ συντονισμός αὐτῶν τῶν δύο τεχνικῶν τῆς ἐξουσίας γιά τήν κατασκευή τῆς γενικῆς τους θεωρίας. Στήν πραγματικότητα, ἡ ἄρθρωση τους δέν θά γίνει στό ἐπίπεδο ἑνός θεωρικοῦ Λόγου ἀλλά μέ τή μορφή συγκεκριμένων διευθετήσεων πού θ' ἀποτελέσουν τή μεγάλη τεχνολογία τῆς ἐξουσίας τόν 19ο αἰώνα : μιά ἀπ' αὐτές, καί μάλιστα ἀπό τίς πιό σημαντικές, θά εἶναι τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας.

Αὐτή ἡ βιο-ἐξουσία ὑπῆρξε ἀναμφίβολα ἕνα στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, ὁ ὁποῖος δέν μπόρεσε νά σιγουρευτεῖ παρά μόνο μέ τίμημα τήν ἐλεγχόμενη εἴσοδο τῶν σωμάτων μέσα στόν παραγωγικό μηχανισμό καί μέ μιά προσαρμογή τῶν πληθυσμιακῶν φαινομένων στίς οἰκονομικές διαδικασίες. Ἄλλά ἀπαίτησε καί περισσότερο· τοῦ χρειάστηκε ἡ αὔξηση καί τῶν μέν καί τῶν δέ, τό δυνάμωμά τους καί συνάμα ἡ εὐχρηστία τους καί ἡ πειθηνιότητα τους· τοῦ χρειάστηκαν μέθοδοι ἐξουσίας τέτοιες πού νά ἐπαυξάνουν τίς δυνάμεις, τίς ἰκανότητες, τή ζωή γενικότερα, χωρίς ὥστόσο νά τίς κάνουν πιό δυσυπό-

²⁹ Ὁμάδα φιλοσόφων τοῦ τέλους τοῦ 18ου καί ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα πού συνεχίζουν τήν παράδοση τῆς αἰσθησιοκρατίας καί πού καταπιάστηκαν κυρίως μέ τήν ἀνάλυση τῆς καταγωγῆς τῶν ιδεῶν. (Σημ. Μετ.).

ταχτες· ἂν ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων μηχανισμῶν τοῦ Κράτους, σάν θεσμῶν ἐξουσίας, ἐξασφάλισε τή διατήρηση τῶν σχέσεων παραγωγῆς, τά πρῶτα στοιχεῖα ἀνατομικο- και βιο-πολιτικῆς πού ἐπινοήθηκαν τόν 18ο αἰώνα σάν τεχνικές ἐξουσίας, παροῦσες σ' ὅλα τά ἐπίπεδα τοῦ κοινωνικοῦ σώματος καί χρησιμοποιούμενες ἀπό θεσμούς πού διαφέρουν πολύ ἀναμεταξύ τους (οἰκογένεια ἀλλά καί στρατός, σχολεῖο ἢ ἀστυνομία, ἀτομική ἰατρική ἢ διοίκηση τῶν συλλογικῶν ὁμάδων), ἔδρασαν στό ἐπίπεδο τῶν οἰκονομικῶν διαδικασιῶν, τῆς ἐξέλιξής τους, τῶν δυνάμεων πού τίς κινοῦν καί τίς ὑποβαστάζουν· λειτούργησαν ἐπίσης σάν παράγοντες κοινωνικῆς διάκρισης καί ἱεράρχησης, ἐπιδρῶντας πάνω στίς ἀντίστοιχες δυνάμεις τῶν μέν καί τῶν δέ, ἐξασφαλίζοντας σχέσεις κυριαρχίας καί ἐκδηλώσεις ἡγεμονίας· ἡ προσαρμογή τῆς συσσώρευσης τῶν ἀνθρώπων στή συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου, ἡ συνάρθρωση τῆς ἀνάπτυξης ἀνθρώπινων ὁμάδων μέ τήν ἐπέκταση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τή διαφορική κατανομή τοῦ κέρδους, ἔγιναν δυνατά, ὡς ἓνα βαθμό, χάρη στήν ἄσκηση τῆς βιο-εξουσίας μέ τίς πολλαπλές μορφές καί μεθόδους της. Ἡ ἐπένδυση τοῦ ζωντανοῦ σώματος, ἡ ἀξιοποίηση καί ἡ διανεμητικὴ διαχείριση τῶν δυνάμεων του ὑπῆρξαν σ' ἐκείνη τή φάση ἀπαραίτητα.

Εἶναι γνωστό ὅτι ἔχει τεθεῖ πολλές φορές τό ζήτημα τοῦ ρόλου πού μπορεῖ νά ἔπαιξε, στό στάδιο τῆς πρωταρχικῆς διαμόρφωσης τοῦ καπιταλισμοῦ, μιὰ ἀσκητικὴ ἠθικὴ· ἀλλ' αὐτό πού συνέβηκε τόν 18ο αἰώνα σ' ὀρισμένες χῶρες τῆς Δύσης καί πού στέριωσε μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, εἶναι ἓνα φαινόμενο διαφοροετικὸ καί ἴσως εὐρύτερο ἀπ' αὐτὴν τὴν καινούργια ἠθικὴ πού ἔμοιαζε ν' ἀπορρίπτει τό σῶμα· δέν ἦταν τίποτα λιγότερο ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῆς ζωῆς στήν ἱστορία – ἐννοῶ τὴν εἴσοδο τῶν φαινομένων πού χαρακτηρίζουν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους μέσα στό σύστημα τῆς γνώσης καί τῆς ἐξουσίας –, μέσα στό πεδίο τῶν

πολιτικῶν τεχνικῶν. Δέν θέλω νά ἰσχυριστῶ πῶς ἡ πρώτη ἐπαφή τῆς ζωῆς καί τῆς ἱστορίας συντελέστηκε ἐκείνη τή στιγμή. Ἴσα-ἴσα, ἡ πίεση τοῦ βιολογικοῦ στοιχείου πάνω στήν ἱστορία εἶχε παραμείνει γιά ὀλόκληρες χιλιετηρίδες ἐξαιρετικά ἰσχυρή· ἡ ἐπιδημία κι ὁ λιμός ἀποτελοῦσαν τίς δύο μεγάλες δραματικές μορφές αὐτῆς τῆς σχέσης, πού ἔμενε ἔτσι τοποθετημένη κάτω ἀπό τό ἔμβλημα τοῦ θανάτου· χάρη σέ μιὰ κυκλική διαδικασία, ἡ οἰκονομική καί βασικὰ ἡ ἀγροτική ἀνάπτυξη τοῦ 18ου αἰῶνα, ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας καί τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, πιό γρήγορη κι ἀπό τή δημογραφική ἀνάπτυξη πού εὐνοοῦσε, ὀδήγησαν σέ κάποια ὑποχώρηση αὐτῶν τῶν σοβαρῶν ἀπειλῶν : ἡ ἐποχή τῶν μεγάλων ἀφανισμῶν, τῆς πείνας καί τῆς πανούκλας – μέ τήν ἐξαίρεση μερικῶν ὑποτροπῶν – κλείνει πρίν τή Γαλλική Ἐπανάσταση· ὁ θάνατος ἀρχίζει νά μὴν τυραγνᾷ αἶμεσα τή ζωή. Σ' αὐτὴν τήν ὑποχώρηση ὅμως, συμβάλλουν παράλληλα καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν γνώσεων γιά τή ζωή γενικότερα, ἡ βελτίωση τῶν ἀγροτικῶν τεχνικῶν, καθὼς καί οἱ παρατηρήσεις καί τὰ μέτρα πού ἀφοροῦν τή ζωή καί τήν ἐπιβίωση τῶν ἀνθρώπων : ἡ κατάκτηση ἑνός σχετικοῦ ἐλέγχου πάνω στή ζωή ἀπομάκρυνε μερικές ἀπό τίς πιό ἄμεσες ἀπειλές τοῦ θανάτου. Ὄργανώνοντας καί πλαταίνοντας τόν ἐλεύθερο χῶρο πού ἔτσι κερδήθηκε, διάφορες μέθοδοι ἐξουσίας καί γνώσης θά ἀσχοληθοῦν μέ τίς διαδικασίες τῆς ζωῆς καί θά ἀναλάβουν νά τίς ἐλέγξουν καί νά τίς μεταβάλλουν. Ὁ δυτικός ἀνθρώπος μαθαίνει σιγά-σιγά τί θά πεῖ νά εἶσαι ἕνα ζωντανό εἶδος μέσα σ' ἕνα ζωντανό κόσμο, νά ἔχεις ἕνα σῶμα, συνθήκες ὑπαρξῆς, πιθανότητες ζωῆς, μιὰ ἀτομική καί συλλογική υἰγεία, δυνάμεις πού μπορείς νά ἀλλάξεις κι ἕνα χῶρο ὅπου μπορείς νά τίς ξαναμοιράσεις μέ τόν βέλτιστο τρόπο. Χωρὶς ἄλλο, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία, τό βιολογικό ἀντανεκλάται στό πολιτικό· τό νά ζεῖ κανεὶς δέν εἶναι πιά ἐκείνο τό ἀπροσπέλαστο ἄδυτο πού δέν ἀναδύεται παρὰ κάπου-κάπου, ἔρμαιο ἑνός

ἀναπόφευκτου θανάτου· περνάει, ὡς ἓνα βαθμό, στό πεδίο ἐλέγχου τῆς γνώσης καί ἐπέμβασης τῆς ἐξουσίας. Αὐτή ἡ τελευταία δέν θά ἔχει πιά νά κάνει μόνο μέ ὑποκείμενα δικαίου πάνω στά ὁποῖα ἡ ἔσχατη ἐπενέργεια εἶναι ὁ θάνατος, ἀλλά μέ ὄντα ζωντανά, καί ἡ ἐπίδραση πού θά μπορεῖ ν' ἀσκήσει πάνω τους θά πρέπει νά τοποθετηθεῖ στό ἐπίπεδο αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς· περισσότερο ἀπό τήν ἀπειλή τοῦ φόνου ἐκεῖνο πού δίνει στήν ἐξουσία τή δυνατότητα νά πλησιάσει τό σῶμα εἶναι τό γεγονός ὅτι καταπιάνεται μέ τή ζωή. Ἄν μπορούμε νά ὀνομάσουμε « βιο-ιστορία » τίς πιέσεις μέ τίς ὁποῖες οἱ κινήσεις τῆς ζωῆς καί οἱ διαδικασίες τῆς ἱστορίας διαπλέκονται, θά ἔπρεπε νά μιλήσουμε γιά « βιο-πολιτική » γιά νά δηλώσουμε αὐτό πού μπάζει τή ζωή καί τούς μηχανισμούς της στόν χῶρο τῶν ἀνοιχτῶν σχεδιασμῶν, καί πού κάνει τήν ἐξουσία-γνώση ὄργανο μεταμόρφωσης τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς· τοῦτο δέν σημαίνει ὅτι ἡ ζωή ἐνσωματώθηκε ὀλοκληρωτικά μέσα σέ τεχνικές πού τήν ἐξουσιάζουν καί τή διευθύνουν· τούς ξεγλιστράει συνέχεια. Ἐξω ἀπό τόν δυτικό κόσμο, ἡ πείνα ὑπάρχει σέ κλίμακα μεγαλύτερη ἀπό ποτέ· καί οἱ βιολογικοί κίνδυνοι πού διατρέχει τό εἶδος εἶναι ἴσως πιό μεγάλοι, ὅπωςδῆποτε πιό σοβαροί, ἀπ' ὅ,τι ἦταν πρῖν ἀπό τή γέννηση τῆς μικροβιολογίας. Ὅμως αὐτό πού θά μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε « κατώφλι τῆς βιολογικῆς νεοτερικότητας » μιᾶς κοινωνίας, τοποθετεῖται στή στιγμή ὅπου τό εἶδος ὑπηρετρεῖται ὡς ζητούμενο μέσα στίς ἴδιες του τίς πολιτικές στρατηγικές. Γιά χιλιετηρίδες, ὁ ἄνθρωπος παρέμεινε αὐτό πού ἦταν γιά τόν Ἀριστοτέλη : ἓνα « ζῶον », πού ἦταν καί « πολιτικόν »· ὁ νεότερος ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ζῶο πού στήν πολιτική του ἡ ζωή του ὡς ἔμβιου ὄντος γίνεται συζητήσιμη.

Ἀυτή ἡ ἀλλαγὴ εἶχε σοβαρές συνέπειες. Περιττό ἐδῶ νά σταθοῦμε στήν τομή πού σημειώθηκε ἔτσι στό καθεστῶς τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λόγου καί στόν τρόπο πού ἡ διπλή προβληματική τῆς ζωῆς καί τοῦ ἀνθρώπου ἦρθε νά διαπεράσει καί

ν' ανακατατάξει τήν κλασική ἐπιστήμη. Ἐάν τέθηκε τό θέμα τοῦ ἀνθρώπου – μέ τήν ἰδιοτυπία του ὡς ἔμβιου ὄντος καί μέ τήν ἰδιοτυπία του σέ σχέση μέ τά ἔμβια ὄντα – ὁ λόγος πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στόν καινούργιο τρόπο συσχετισμοῦ τῆς ἱστορίας καί τῆς ζωῆς : σ' αὐτή τή διττή θέση τῆς ζωῆς, πού τήν κάνει νά θρῖσκεται ταυτόχρονα ἔξω ἀπό τήν ἱστορία, σάν βιολογικός της περίγυρος, καί μέσα στήν ἀνθρώπινη ἱστορικότητα, πού διαποτίζεται ἀπό τίς τεχνικές της τῆς γνώσης καί τῆς ἐξουσίας. Περιττό ἐπίσης νά σταθοῦμε στόν πολλαπλασιασμό τῶν πολιτικῶν τεχνολογιῶν πού περιζῶνουν ἀπό τή στιγμή ἐκείνη τό σῶμα, τήν ὑγεία, τοὺς τρόπους διατροφῆς καί κατοικίας, τίς βιοτικές συνθήκες, ὁλόκληρο τόν χῶρο τῆς ὑπαρξῆς.

Μιά ἄλλη συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης τῆς βιο-ἐξουσίας εἶναι ἡ αὔξουσα σπουδαιότητα πού παίρνει ἡ λειτουργία τοῦ κανόνα σέ βάρος τοῦ δικαίκοῦ συστήματος τοῦ νόμου. Ὁ νόμος δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι ὀπλισμένος, καί τό ὄπλο του εἶναι πρῶτιστα ὁ θάνατος· σ' ἐκείνους πού τόν παραβιάζουν ἀπαντᾶ, τουλάχιστον σάν ἔσχατη προσφυγή, μ' αὐτή τήν ἀπόλυτη ἀπειλή. Ὁ νόμος ἀνάγεται πάντα στή σπάθα. Ἀλλά μιᾶ ἐξουσία πού εἶναι ἔργο της ἡ μέριμνα γιά τή ζωή, χρειάζεται μηχανισμούς συνεχεῖς, ρυθμιστικούς καί διορθωτικούς. Τό θέμα δέν εἶναι πιά νά ἐπιστρατεύεις τόν θάνατο στό πεδίο τῆς κυριαρχίας, ἀλλά νά μοιράζεις σωστά τή ζωή μέσα σ' ἕνα χῶρο ὅπου ἐπικρατοῦν ἡ ἀξία καί ἡ χρησιμότητα. Δουλειά μιᾶς τέτοιας ἐξουσίας εἶναι μάλλον νά χαρακτηρίζει, νά μετράει, νά ἐκτιμᾶει, νά ἱεραρχεῖ, παρά νά ἐκδηλώνεται σ' ὅλη της τή φονική λαμπρότητα· δουλειά της δέν εἶναι νά χαράζει τή διαχωριστική γραμμή ἀνάμεσα στοὺς πειθήνιους ὑπηκόους καί στοὺς ἔχθρους τοῦ ἄρχοντα· ἐνεργεῖ ἐπιμερισμούς γύρω ἀπό τόν κανόνα. Δέν θέλω νά πῶ ὅτι ὁ νόμος σβῆνει ἢ ὅτι οἱ θεσμοί τῆς δικαιοσύνης τείνουν νά χαθοῦν· ἀλλά ὅτι ὁ νόμος λειτουργεῖ ὅλο καί περισσότερο σάν κανόνας, καί ὅτι ὁ δικαιο-

κός θεσμός ενσωματώνεται όλο και περισσότερο μέσα σ' ένα continuum μηχανισμών (ιατρικών, διοικητικών, κλπ.) πού έχουν, κύρια, ρυθμιστικές λειτουργίες. Μιά όμαλοποιητική κοινωνία είναι τό ιστορικό αποτέλεσμα μιās τεχνολογίας τής εξουσίας πού έχει σάν επίκεντρο τή ζωή. Σέ σχέση μέ τίς κοινωνίες πού γνωρίσαμε ώς τόν 18ο αιώνα, έχουμε μπει σέ μία φάση υποχώρησης τοῦ δικαιικού στοιχείου· τά Συντάγματα πού γράφτηκαν σ' όλόκληρο τόν κόσμο από τή Γαλλική Ἐπανάσταση και μετά, οί Κώδικες πού συντάχτηκαν και αναθεωρήθηκαν, όλη αὐτή ἡ συνεχής και θορυβώδης νομοθετική δραστηριότητα, δέν πρέπει νά δημιουργοῦν καμιά ψευδαίσθηση : εἶναι άπλως οί μορφές πού κάνουν άποδεκτή μιá βασικά όμαλοποιητική εξουσία.

Κι ένάντια σ' αὐτήν τήν εξουσία, πού ἦταν άκόμα καινούργια τόν 19ο αιώνα, οί δυνάμεις πού άντιστέκονται στηρίχτηκαν πάνω σ' αὐτό άκριβώς πού εκείνη περιβάλλει — πάνω δηλαδή στή ζωή και στόν άνθρωπο ώς έμβιο όν. Ἐπό τόν περασμένο αιώνα και μετά, οί μεγάλοι άγώνες πού άμφισβητοῦν τό γενικό σύστημα εξουσίας δέν γίνονται πιά στό όνομα μιās έπιστροφής σέ παλιές δικαιοκρές μορφές ἢ σέ συνάρτηση μέ τό πανάρχαιο όνειρο ενός χρονικού κύκλου και μιās χρυσής έποχής. Δέν περιμένουν πιά τόν αυτοκράτορα τών φτωχών, ούτε τό βασίλειο τών έσχατων ήμερών, ούτε έστω τήν άποκατάσταση κάποιας προγονικής τάχα δικαιοσύνης· εκείνο πού διεκδικοῦν και πού χρησιμεύει σάν στόχος εἶναι ἡ ζωή, νοημένη ώς θεμελιακές άνάγκες, συγκεκριμένη οὐσία τοῦ ανθρώπου, όλοκλήρωση τών δυνατοτήτων του, πληρότητα τοῦ δυνατοῦ. Λίγο ένδιαφέρει άν πρόκειται για οὐτοπία ἢ όχι· έχουμε έδω μιá διαδικασία πάλης πολύ πραγματική· ἡ ζωή ώς πολιτικό άντικείμενο πάρηκε κάπως στά σοβαρά και στράφηκε ένάντια στό σύστημα πού αναλάμβανε νά τήν έλέγξει. Ἡ ζωή, πολύ περισσότερο από τό δίκαιο, έγινε τότε τό γέρας τών πολιτικών άγώνων, έστω κι άν αὐτοί εκφράζονταν μέσ' από διακηρύξεις δικαίου. Τό

« δικαίωμα » στή ζωή, στό σώμα, στήν ύγεια, στήν εὐτυχία, στήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν, τό « δικαίωμα » πέρα ἀπό κάθε καταπίεση ἢ « ἀλλοτρίωση », νά ξαναβρεῖς αὐτό πού εἶσαι καί ὅ,τι μπορείς νά εἶσαι, αὐτό τό « δικαίωμα », τό τόσο ἀκατανόητο γιά τό κλασικό δικαίκο σύστημα, ἦταν ἡ πολιτική ἀπάντηση σ' ὄλες τοῦτες τίς καινούργιες διαδικασίες τῆς ἐξουσίας, πού κι αὐτές ἄλλωστε εἶναι ἄσχετες πρὸς τό παραδοσιακό δίκαιο τῆς κυριαρχίας.

*

* *

Μέσα σέ τοῦτο τό πλαίσιο, μπορεί κανεῖς νά καταλάβει τή σημασία πού πῆρε τό σέξ σάν πολιτικός στόχος. Κι ὁ λόγος εἶναι ὅτι βρῖσκεται στήν ἄρθρωση τῶν δυῶ ἀξόνων πού ἀκολούθησε ἡ ἀνάπτυξη ὅλης τῆς πολιτικῆς τεχνολογίας τῆς ζωῆς. Ἀπό τή μιά μεριά, σχετίζεται μέ τούς τομεῖς τῆς ἀγωγῆς τοῦ σώματος : ἐξάσκηση, ἐντατικοποίηση καί κατανομή τῶν δυνάμεων, συναρμογή καί οἰκονομία τῶν ἐνεργειῶν. Ἀπό τήν ἄλλη, συνδέεται μέ τή ρύθμιση τῶν πληθυσμῶν διαμέσου ὄλων τῶν γενικῶν συνεπειῶν πού ἐπιφέρει. Μπαίνει ταυτόχρονα σέ δυῶ κατάστιχα· δίνει ἀφορμή σ' ἐξονυχιστικές παρακολουθήσεις, σ' ἐλέγχους τῆς κάθε στιγμῆς, σέ ὑπερβολικά σχολαστικές χωροταξικές διευθετήσεις, σέ ἀτέλειωτες ἰατρικές ἢ ψυχολογικές ἐξετάσεις, σέ μιά ὀλόκληρη μικρο-ἐξουσία πάνω στό κορμί· ἀλλά δίνει ἀφορμή καί σέ μαζικά μέτρα, σέ στατιστικές ἐκτιμήσεις, σέ παρεμβάσεις πού στοχεύουν σ' ὀλόκληρο τό κοινωνικό σῶμα ἢ σέ ομάδες παρμένες στό σύνολό τους. Τό σέξ εἶναι πρόσβαση τόσο στή ζωή τοῦ κορμιοῦ ὅσο καί στή ζωή τοῦ εἴδους. Τό χρησιμοποιοῦν σάν μήτρα τῆς ἀγωγῆς καί σάν ἀρχή τῶν ρυθμίσεων. Γι' αὐτό καί, τόν 19ο αἰῶνα, ἡ σεξουαλικότητα καταδιώκεται ὡς τήν πιό μικρή λεπτομέρεια τῆς ὑπαρξῆς· τήν ἀνιχνεύουν τήν κυνηγᾶνε στή συμπεριφο-

ρά, στά όνειρα· τήν ύποψιάζονται πίσω από τήν παραμικρή τρέλα άκόμα και στά πρώτα χρόνια τής παιδικής ήλικίας· γίνεται τό κλειδί τής άτομικότητας, έκείνο πού έπιτρέπει νά τήν αναλύσουν και συνάμα νά τή ντρεσάρουν. Τή βλέπουμε όμως νά γίνεται και θέμα πολιτικών ενεργειών, οικονομικών παρεμβάσεων (μέσα από παρακινήσεις ή φραγμούς στην τεκνοποιία), ιδεολογικών έκστρατειών ήθικοποίησης ή ύπευθυνοποίησης : τήν έμφανίζουν σαν τόν δείκτη τής δύναμης μιās κοινωνίας, πού άποκαλύπτει έξισου καλά τήν πολιτική της ενεργητικότητα και τό βιολογικό της σφρίγος. Άνάμεσα στους δυό πόλους αυτης τής τεχνολογίας του σέξ, κλιμακώνεται μιá όλόκληρη σειρά από διαφορετικές τεχνικές πού συνδυάζουν, μέ ποικίλες αναλογίες, τους στόχους τής σωματικής άγωγής και τής πληθυσμιακής ρύθμισης.

Άπό έδω και ή σπουδαιότητα των τεσσάρων μεγάλων γραμμών εφόδου πού άκολούθησε από δυό αιώνες τώρα ή πολιτική του σέξ. Η καθεμιά τους ήταν κι ένας τρόπος συνδυασμού των τεχνικών τής άγωγής μέ τίς ρυθμιστικές διαδικασίες. Οί δυό πρώτες στηρίχτηκαν στις άνάγκες ρύθμισης – σέ μιá όλόκληρη θεματική του είδους, τής καταγωγής, τής συλλογικής υγείας – για νά πετύχουν άποτελέσματα στο επίπεδο τής άγωγής· ή σεξουαλικοποίηση του παιδιου έγινε μέ τή μορφή μιās έκστρατείας για τήν υγεία τής φυλής (ή πρώιμη σεξουαλικότητα παρουσιάστηκε, από τόν 18ο αιώνα ως τά τέλη του 19ου, σαν μιá επιδημική άπειλή πού μπορεί νά εκθέσει σέ κίνδυνο όχι μόνο τή μελλοντική υγεία των ενήλικων αλλά και τό μέλλον τής κοινωνίας κι όλόκληρου του είδους)· ή ύστερικοποίηση των γυναικών, πού έκανε άναγκαία μιá σχολαστική ίατρικοποίηση του σώματός τους και του σέξ τους, έγινε στό όνομα τής ευθύνης πού ύποτίθεται πώς έφεραν για τήν υγεία των παιδιών τους, τή στερεότητα του οικογενειακου θεσμου και τή σωτηρία τής κοινωνίας. Μέ άφορμή τόν έλεγχο των γεννήσεων και τήν ψυχιατρικοποίηση των διαστροφών θά λειτουργή-

σει ή αντίστροφη σχέση : έδω ή παρέμβαση είχε ρυθμιστικό χαρακτήρα, αλλά έπρεπε νά στηριχτεί στις άπαιτήσεις τής άτομικής άγωγής και έξάσκησης. Γενικά, στό σημείο όπου « σωμα » και « πληθυσμός » συναντιόνται, τό σέξ γίνεται ό κεντρικός στόχος μιās έξουσίας πού οργανώνεται περισσότερο γύρω από τή διαχείριση τής ζωής παρά γύρω από τήν άπειλή του θανάτου.

Τό αίμα ήταν για καιρό ένα σημαντικό στοιχείο μέσα στους μηχανισμούς τής έξουσίας, στίς εκδηλώσεις της και στίς τελετουργίες της. Σέ μιá κοινωνία όπου δεσπόζουν τά συστήματα τής συγγένειας, ή πολιτική μορφή του άρχοντα, ή διαφοροποίηση σε τάξεις και σε κάστες, ή άξία τής καταγωγής, σε μιá κοινωνία όπου ή πείνα, οί επιδημίες, οί βιαιότητες κάνουν άμεση τήν άπειλή του θανάτου, τό αίμα άποτελεί άξία θεμελιακή· ή τιμή του έγκειται ταυτόχρονα, στον εργαλειάκό του ρόλο (τό ότι μπορείς νά χύσεις αίμα), στή λειτουργία του μέσα στό σύστημα των σημείων (τό νά έχεις ένα όρισμένο αίμα, νά είσαι από τό ίδιο αίμα, νά δέχεσαι νά διακινδυνεύεις τό αίμα σου), κι άκόμα στον άσταθή χαρακτήρα του (σκορπίζεται εύκολα, στερεύει, έτοιμο μέ τό παραμικρό ν' ανακατευθεί, ικανό νά νοθευτεί στή στιγμή). Κοινωνία αίματος – πήγαινα νά πω « αίματηρότητα » : τιμές του πολέμου και φόβος τής πείνας, θρίαμβος του θανάτου, άρχοντας μέ σπαθί, δήμιοι και βασανιστήρια, ή έξουσία μιλάει μέσα από τό αίμα, πού άποτελεί μιá πραγματικότητα μέ λειτουργία συμβολική. "Όσο για μās, βρισκόμαστε μέσα σε μιá κοινωνία του « σέξ », ή μάλλον « μέ σεξουαλικότητα » : οί μηχανισμοί τής έξουσίας άπευθύνονται στό σωμα, στή ζωή, σ' εκείνο πού τή γονιμοποιεί, σ' εκείνο πού ενισχύει τό είδος, τό σφρίγος του, τήν ικανότητά του νά κυριαρχεί ή τή δυνατότητά του νά χρησιμοποιείται. Ύγεία, παιδιά, φυλή, τό μέλλον του είδους, ή ζωντάνια του κοινωνικού σώματος, ή έξουσία μιλάει για τή σεξουαλικότητα και στή σεξουαλικότητα· κι αυτή δέν είναι σημάδι ή

σύμβολο, είναι αντικείμενο και στόχος. Έκείνο πού τήν κάνει σπουδαία δέν είναι τόσο ή σπανιότητά της ή ό άσταθής χαρακτήρας της, όσο ή έπιμονή της, ή δολερή παρουσία της, τό γεγονός ότι βρίσκεται παντού, άναμμένη και συνάμα έπίφοβη. Έξουσία τήν άναδείχνει, τήν ύποθάλπει και τή χρησιμοποιεί σάν τή γονιμοποιητική αίσθηση πού πρέπει κανείς άδιάκοπα νά έλέγχει για νά μήν ξεφεύγει διόλου· είναι μιά *ένέργεια μέ άξία νοήματος*. Δέν θέλω νά πώ ότι ή ύποκατάσταση του αίματος μέ τό σέξ συνοψίζει άπό μόνη της τίς άλλαγές πού σημαδεύουν τό κατώφλι τής νεοτερικότητάς μας. Δέν είναι ή ψυχή δυό πολιτισμών ή ή όργανωτική άρχή δυό πολιτισμικών μορφών αυτό πού προσπαθώ νά έκφράσω· ψάχνω τούς λόγους πού ή σεξουαλικότητα στή σύγχρονη κοινωνία όχι μόνο καταπιέζεται, αλλά άπεναντίας ύποκινείται μόνιμα. Έκείνο πού έκανε τίς κοινωνίες μας νά περάσουν άπό μιά *συμβολική του αίματος* σε μιά *αναλυτική τής σεξουαλικότητας* είναι οί καινούργιες διαδικασίες τής έξουσίας πού δουλεύτηκαν στήν κλασική έποχή και μπήκαν σ' έφαρμογή τόν 19ο αιώνα. Είναι φανερό πώς άν ύπάρχει κάτι πού βρίσκεται άπό τή μεριά του νόμου, του θανάτου, τής παράβασης, του συμβολικού και τής κυριαρχίας, αυτό είναι τό αίμα· ένώ ή σεξουαλικότητα βρίσκεται άπό τή μεριά του κανόνα, τής γνώσης, τής ζωής, του νοήματος, τής άγωγής και των ρυθμίσεων.

‘Ο Sade και οί πρώτοι εϋγονιστές είναι σύγχρονοι μ' αυτό τό πέρασμα άπό τήν « αίματηρότητα » στή « σεξουαλικότητα ». Ένώ όμως τά πρώτα όνειρα τελειοποίησης του είδους κάνουν όλο τό πρόβλημα του αίματος νά κλίνει προς μιά πολύ καταναγκάζουσα διαχείριση του σέξ (τέχνη του νά προσδιορίζεις τούς σωστούς γάμους, νά προωθεις τίς έπιθυμητές γονιμότητες, νά έξασφαλίζεις τήν ύγεία και τή μακροβιότητα των παιδιών), ένώ ή καινούργια ιδέα τής φυλής τείνει ν' άπαλείψει όλες τίς άριστοκρατικές ιδιαιτερότητες του αίματος για νά κρατήσει μόνο τίς έλέγξιμες συνέπειες

του σέξ, ο Sade μεταφέρει ξανά την εξαντλητική ανάλυση του σέξ μέσα στους μανιασμένους μηχανισμούς της παλιᾶς απόλυτης ἐξουσίας, καί κάτω ἀπό τίς ὀλοκληρωτικά διατηρούμενες παλιές μαγγανείες του αἵματος· κι αὐτό ρέει σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἡδονῆς – αἷμα του μαρτυρίου καί τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας, αἷμα τῆς κάστας πού τό σέβονται σάν τέτοιο ἀλλά πού ὥστόσο τό χύνουν κατά τίς μεγάλες λειτουργίες τῆς πατροκτονίας καί τῆς αἰμομιξίας, αἷμα του λαοῦ πού σκορπίζουν ἀφειδώλευτα μιᾶς κι αὐτό πού κυλάει στίς φλέβες του δέν εἶναι κἀν ἄξιο νά κατονομαστεῖ. Τό σέξ κατά τόν Sade εἶναι δίχως κανόνα, δίχως γνώμονα ἐνδογενή πού θά μπορούσε νά διατυπωθεῖ μέ βάση τήν ἴδια του τή φύση· ὑπόκειται ὅμως στόν ἀπεριοριστο νόμο μιᾶς ἐξουσίας πού ἡ ἴδια δέν γνωρίζει ἄλλο νόμο ἀπό τόν δικό της· ἂν του συμβαίνει νά ἐπιβάλλει στόν ἑαυτό του, σάν παιχνίδι, ἕνα προοδευτικό σύστημα ἐπιμελῶς πειθαρχημένο σέ συνεχόμενες μέρες, τούτη ἡ ἄσκηση τό κάνει νά μήν εἶναι πιά παρά ἡ γνήσια ἔκφραση μιᾶς κυριαρχίας μοναδικῆς καί ἀπροκάλυπτης : ἀπεριοριστο δικαίωμα τῆς παντοδύναμης τερατωδίας. Τό αἷμα ἀναρρόφησε τό σέξ.

Στήν πραγματικότητα, ἡ ἀναλυτική τῆς σεξουαλικότητας καί ἡ συμβολική του αἵματος μπορεῖ μέν νά συνδέονται στή βάση τους μέ δύο καθεστῶτα ἐξουσίας ἐντελῶς διαφορετικά, αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ἡ διαδοχή τους (ὅπως ἄλλωστε κι αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν ἐξουσιῶν) ἔγινε χωρίς ἀπανωτιάσματα, ἀλληλεπιδράσεις ἢ ἀπόηχους. Μέ τόν ἕνα ἢ μέ τόν ἄλλο τρόπο, ἡ ἔγνοια γιά τό αἷμα καί τόν νόμο κατατρύχει ἐδῶ καί δυό περίπου αἰῶνες τή διαχείριση τῆς σεξουαλικότητας. Δυό ἀπ' αὐτές τίς παρεμβάσεις εἶναι ἀξιοσημείωτες, ἡ μιᾶ γιά τήν ἱστορική της σημασία, ἡ ἄλλη γιά τά θεωρητικά προβλήματα πού θέτει. Ἀπό τά μέσα του 19ου αἰῶνα καί μετά, ἡ θεματική του αἵματος κλήθηκε νά ζωντανέψει καί νά στηρίξει μ' ἕνα ὀλόκληρο ἱστορικό ὑπόβαθρο τόν τύπο τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πού ἀσκεῖται μέσα

ἀπό τὰ συστήματα τῆς σεξουαλικότητας. Ἔτσι διαμορφώνεται ὁ ρατσισμός (ὁ ρατσισμός μέ τή νεότερη μορφή του, τήν κρατική, τή βιολογίζουσα) : μιά ὀλόκληρη πολιτική γιά τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, τήν οἰκογένεια, τόν γάμο, τήν παιδεία, τήν κοινωνική ἱεράρχηση, τήν ἰδιοκτησία, καί μιά μακριά σειρά ἀπό συνεχεῖς παρεμβάσεις στό ἐπίπεδο τοῦ σώματος, τῆς συμπεριφορᾶς, τῆς ὑγείας, τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πῆραν τότε τό χρώμα τους καί τή δικαίωσή τους ἀπό τή μυθική ἔγνοια τῆς προστασίας τῆς καθαρότητας τοῦ αἵματος καί τοῦ θριάμβου τῆς φυλῆς. Ὁ ναζισμός ὑπῆρξε χωρίς ἄλλο ὁ πιό ἀπλοϊκός κι ὁ πιό πονηρός συνδυασμός – τό δεύτερο ἐξαιτίας τοῦ πρώτου – τῶν φαντασιώσεων τοῦ αἵματος καί τῶν παροξυσμῶν μιᾶς πειθαναγκάζουσας ἐξουσίας : μιά εὐγονική τακτοποίηση τῆς κοινωνίας – μ' ὄλη τήν ἐπέκταση καί ἐνίσχυση τῶν μικρο-εξουσιῶν πού μπορούσε νά συνεπάγεται – κάτω ἀπό τό κάλυμμα μιᾶς ἀπεριοριστῆς « κρατικοποίησης », πού συνοδεύταν ἀπό τήν ὄνειρική ἔξαρση ἑνός ἀνώτερου αἵματος· αὐτή ἡ τελευταία πάλι συνεπαγόταν ταυτόχρονα τή συστηματική γενοκτονία τῶν ἄλλων καί τόν κίνδυνο νά ἐκτεθεῖς ὁ ἴδιος σέ μιά ὀλοκληρωτική θυσία. Καί ἡ ἱστορία τό θέλησε ἡ χιτλερική πολιτική τοῦ σέξ νά παραμείνει μιά γελοία πρακτική, ἐνώ ὁ μύθος τοῦ αἵματος μεταμορφωνόταν στήν πιό μεγάλη σφαγή πού οἱ ἄνθρωποι μπορούν ὡς τώρα νά θυμοῦνται.

Στό ἄλλο ἄκρο, μπορούμε νά παρακολουθήσουμε, ἀπό τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, τή θεωρητική προσπάθεια γιά τήν ἐπανεγγραφή τῆς θεματικῆς τῆς σεξουαλικότητας στό σύστημα τοῦ νόμου, τοῦ συμβολικοῦ συστήματος καί τῆς κυριαρχίας. Ἀποτελεῖ πολιτική τιμή τῆς ψυχανάλυσης – ἡ τουλάχιστον, ἐκείνου πού εἶχε μέσα της τή μεγαλύτερη συνοχή – τό ὅτι ὑποψιάστηκε (κι αὐτό ἀπό τή γέννησή της κίολας, δηλαδή ἀπό τή ρήξη της μέ τή νευροψυχιατρική τοῦ ἐκφυλισμοῦ), τί τό ἀνεπανόρθωτα πολλαπλασιαστικό μπορούσαν νά κρύβουν μέσα τους αὐτοί οἱ μηχανισμοί ἐξου-

σίας πού ἀξίωσαν τόν ἔλεγχο καί τή διαχείριση τοῦ καθημερινοῦ τῆς σεξουαλικότητας : ἀπό ἐδῶ καί ἡ φροῦδική προσπάθεια (ἀπό ἀντίδραση, σίγουρα, στή μεγάλη ἀνοδο τοῦ ρατσισμοῦ πού τῆς ἦταν σύγχρονη), νά δώσει ὡς ἀρχή στή σεξουαλικότητα τόν νόμο – τόν νόμο τῆς συγγένειας, τοῦ ἀπαγορευμένου ὁμοίαιμου δεσμοῦ, τοῦ Πατέρα-Ἐφέντη, κοντολογίς νά συγκεντρώσει ὅλο τό παλιό σύστημα ἐξουσίας γύρω ἀπό τήν ἐπιθυμία. Ἐδῶ ὀφείλει ἡ ψυχανάλυση τό ὅτι βρέθηκε – βασικά καί μέ λίγες μόνο ἐξαιρέσεις – σέ θεωρητική καί πρακτική ἀντίθεση μέ τόν φασισμό. Ἀλλά αὐτή ἡ τοποθέτηση τῆς ψυχανάλυσης ἦταν συνδεμένη μέ μιὰ συγκεκριμένη ἱστορική συγκυρία. Καί τίποτα δέν μπορεῖ νά ἀναιρέσει τό γεγονός ὅτι τό νά ἀντιλαμβάνεσαι τό σεξουαλικό σύστημα σύμφωνα μέ τή δυναμική τοῦ νόμου, τοῦ θανάτου, τοῦ αἵματος καί τῆς κυριαρχίας – ὅποιες καί νά εἶναι οἱ ἀναφορές στόν Sade καί στόν Bataille, ὅποια καί νά εἶναι τά ἐχέγγυα « ἀνατροπέα » πού τοὺς ζητᾶνε – ἀποτελεῖ, σέ τελευταία ἀνάλυση, μιὰ ἱστορική « παλινδρόμηση ». Πρέπει νά βλέπουμε τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας μέ δάση τίς τεχνικές τῆς ἐξουσίας πού τοῦ εἶναι σύγχρονες.

*

* *

Θά μοῦ πεῖτε : ἔτσι ὅμως ἐνδίδετε σ' ἕναν ἱστορικισμό πού εἶναι μάλλον πρόχειρος παρά ριζικός· πρόκειται γιά μιὰ ὑπεκφυγή πρὸς φαινόμενα πού εἶναι ἴσως μεταβλητά ἀλλά εὐθραυστα, δευτερεύοντα, κοντολογίς ἐπιφανειακά – ἀπό τή βιολογικά σταθερή ὑπαρξη τῶν σεξουαλικῶν λειτουργιῶν· ἔτσι μιλάτε γιά τή σεξουαλικότητα σάν νά μήν ὑπῆρχε τό σέξ. Καί θά ἦταν θεμιτό νά μοῦ ἀντιτάξετε : « Ἐχετε τήν ἀξίωση νά ἀναλύσετε λεπτομερειακά τίς διαδικασίες μέ τίς ὁποῖες σεξουαλικοποιήθηκε τό σῶμα τῶν γυ-

ναικῶν, ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν, οἱ οἰκογενειακὲς σχέσεις κι ὀλάκερο ἓνα πλατὺ δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων. Θέλετε νὰ περιγράψετε αὐτὴν τὴ μεγάλη ἄνοδο τῆς ἔγνοιας γιὰ τὸ σεξουαλικὸ ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα καὶ μετὰ, καὶ τὴν ὀλοένα μεγαλύτερη μανία μας νὰ ὑποπτευόμαστε τὴν παρουσία τοῦ σέξ παντοῦ. Ἄς τὸ παραδεχτοῦμε· κι ἄς ὑποθέσουμε ὅτι πραγματι οἱ μηχανισμοὶ ἐξουσίας χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο γιὰ νὰ ὑποκινήσουν καὶ νὰ “ ἐρεθίσουν ” τὴ σεξουαλικότητα, παρὰ γιὰ νὰ τὴν καταστείλουν. Νὰ ὁμως πού δέν ξεφύγατε καὶ πολὺ ἀπ’ αὐτὸ πού σίγουρα πιστεύετε ὅτι ἔχετε ἀποβάλει· κατὰ βάθος μᾶς παρουσιάζετε φαινόμενα ἐξάπλωσης, ἀγκυροδόλησης, στερέωσης τῆς σεξουαλικότητας, προσπαθεῖτε νὰ δείξετε αὐτὸ πού θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε ὀργάνωση “ ἐρωτογενῶν ζωνῶν ” μέσα στό κοινωνικὸ σῶμα· μπορεῖ θαυμάσια νὰ μὴν ἔχετε κάνει τίποτ’ ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχετε μεταθέσει σέ μιὰ κλίμακα διάχυτων διαδικασιῶν μηχανισμούς πού ἡ ψυχανάλυση ἐντόπισε μέ ἀκρίβεια στό ἀτομικὸ ἐπίπεδο. Ἐξαλείφετε, ὁμως ἐκεῖνο πού ἔκανε δυνατὴ αὐτὴ τὴ σεξουαλικοποίηση καὶ πού ἡ ψυχανάλυση, ἀπὸ τὴ μεριά της, δέν ἄγνοεῖ – δηλαδὴ τὸ σέξ. Πρὶν ἀπὸ τὸν Freud, προσπαθοῦσαν νὰ ἐντοπίσουν τὴ σεξουαλικότητα ὅσο πιὸ αὐστηρὰ γινόταν : στό σέξ, στίς ἀναπαραγωγικὲς του λειτουργίες, στοὺς πιὸ ἄμεσους ἀνατομικούς του προσδιορισμούς· περιορίζονταν σ’ ἓνα βιολογικὸ μίνιμουμ – ὀργανο, ἔνστικτο, τελικότητα. Ἐσεῖς βρισκόσαστε στὴ διαμετρικὰ ἀντίθετη θέση : γιὰ σᾶς δέν ὑπάρχουν παρὰ ἐκδηλώσεις χωρὶς ὑποστήριγμα, διακλαδώσεις χωρὶς ρίζα, μιὰ σεξουαλικότητα δίχως σέξ. Κι ἐδῶ ἀκόμα, εὐνουχισμός ».

Σ’ αὐτὸ τὸ σημεῖο πρέπει νὰ διακρίνουμε δυὸ ἐρωτήματα : Ἐπὸ τὴ μιὰ μεριά : ἡ ἀνάλυση τῆς σεξουαλικότητας σάν « πολιτικῶν μηχανισμῶν » συνεπάγεται ἄραγε κατανάγκην τὸν ἐξοστρακισμό τοῦ σώματος, τῆς ἀνατομίας, τοῦ βιολογικοῦ, τοῦ λειτουργικοῦ ; Σ’ αὐτὸ τὸ πρῶτο ἐρώτημα

νομίζω ότι μπορούμε ν' απαντήσουμε όχι. Όπωςδήποτε, ο σκοπός τούτης τής έρευνας είναι νά δείξει μέ ποιό τρόπο τά συστήματα έξουσίας σπονδυλώνονται άπευθείας πάνω στό σώμα – πάνω σέ σώματα, σέ λειτουργίες, σέ φυσιολογικές διαδικασίες, σέ αισθήσεις, σέ ήδονές· όχι μόνο δέν πρέπει τό κορμί νά σθηστεί, αλλά και πρέπει νά τό κάνουμε νά φανεί μέσα σέ μίαν ανάλυση όπου τό βιολογικό και τό ιστορικό δέν θά είναι συνεχόμενα, όπως στον έξελικτισμό των παλιών κοινωνιολόγων, αλλά θά συνδέονται αναμεταξύ τους μέ μίαν πολυπλοκότητα πού θά μεγαλώνει όλοένα όσο αναπτύσσονται οί νεότερες τεχνολογίες έξουσίας πού έχουν σαν στόχο τους τή ζωή. Όχι έπομένως « ιστορία των τρόπων σκέψης », πού θά παίρνει υπόψη τά σώματα μόνο ως προς τον τρόπο πού έγιναν άντιληπτά ή πού πήραν νόημα και άξία· αλλά « ιστορία των σωμάτων » και του τρόπου πού επενδύθηκε ό,τι πιό ύλικό, ό,τι πιό ζωντανό μέσα σ' αυτά.

Ένα άλλο έρώτημα, ξεχώρο από τό πρώτο : αυτή ή ύλικότητα πού αναφέραμε δέν είναι λοιπόν ή ύλικότητα του σέξ ; Και δέν είναι παράδοξο νά θέλουμε νά κάνουμε μίαν ιστορία τής σεξουαλικότητας στό επίπεδο των σωμάτων χωρίς νά θίγουμε διόλου τό σέξ ; Στο κάτω-κάτω, μήπως ή έξουσία πού άσκειται διαμέσου τής σεξουαλικότητας δέν άπευθύνεται ειδικά σ' αυτό τό στοιχείο του πραγματικού πού είναι τό « σέξ » – τό σέξ γενικά ; Τό ότι ή σεξουαλικότητα δέν άποτελεί ως προς τήν έξουσία ένα χώρο έξωτερικό πού ή τελευταία μπορεί νά του επιβληθεί, τό ότι αντίθετα είναι και άποτέλεσμα και όργανο των διευθετήσεων της, πάει καλά. Όλλά τό ίδιο τό σέξ δέν είναι άραγε τό « άλλο », ως προς τήν έξουσία, ενώ παράλληλα άποτελεί τήν έστία γύρω από τήν όποία ή σεξουαλικότητα κατανέμει τίς επενέργειές της ; Έ, ακριβώς λοιπόν, τούτη τήν ιδέα του σέξ είναι πού δέν μπορούμε νά δεχτούμε άβασάνιστα. Είναι πραγματικά « τό σέξ » τό ξερισμα πού υποδοσάξει τίς εκ-

δηλώσεις « τῆς σεξουαλικότητας » ἢ μήπως εἶναι μιὰ ἰδέα πολυσύνθετη, ἱστορικά διαμορφωμένη στό ἐσωτερικό τοῦ συστήματος τῆς σεξουαλικότητας ; Ὅπως καί νά ἔχει τό πράγμα, θά μπορούσαμε νά δείξουμε πῶς διαμορφώθηκε αὐτή ἡ ἰδέα « τοῦ σέξ » μέσα ἀπό τίς διάφορες στρατηγικές ἐξουσίας καί ποιό συγκεκριμένο ρόλο ἔπαιξε σ' αὐτές.

Σ' ὄλη τή γενική πορεία πού ἀκολούθησε ἡ ἀνάπτυξη τοῦ συστήματος τῆς σεξουαλικότητας ἀπό τόν 19ο αἰώνα καί μετά, βλέπουμε νά πλάθεται αὐτή ἡ ἰδέα, ὅτι ὑπάρχει κάτι ἄλλο ἐκτός ἀπό τά σώματα, τά ὄργανα, τούς σωματικούς ἐντοπισμούς, τίς λειτουργίες, τά ἀνατομικο-φυσιολογικά συστήματα, τίς αἰσθήσεις, τίς ἡδονές· κάτι ἄλλο καί, πρόσθετα, κάτι πού ἔχει τίς ἐνδογενεῖς του ἰδιότητες, τούς δικούς του νόμους : τό « σέξ ». Ἔτσι, στήν πορεία τῆς ὑστερικοποίησης τῆς γυναίκας, τό « σέξ » ὀρίστηκε μέ τρεῖς τρόπους : σάν αὐτό πού ἀνήκει ἀπό κοινοῦ στόν ἄντρα καί στή γυναίκα· ἢ σάν αὐτό πού ἀνήκει κατεξοχὴν στόν ἄντρα καί ἐπομένως λείπει ἀπό τή γυναίκα· ἀλλά καί σάν αὐτό πού ἀπό μόνο του συνιστᾷ τό σῶμα τῆς γυναίκας, ὑπάγοντάς το ὀλάκερο στίς λειτουργίες τῆς ἀναπαραγωγῆς καί ταραζοντάς το ἀκατάπαυστα μέ τίς ἐπενέργειες αὐτῆς τῆς λειτουργίας· ἡ ὑστερία ἐρμηνεύεται, μέσα σ' αὐτήν τή στρατηγική, ὡς τό παιχνίδι τοῦ σέξ ἐφόσον εἶναι καί τό « ἕνα » καί τό « ἄλλο », τό ὅλον καί τό μέρος, ἡ ἀρχή καί ἡ ἔλλειψη. Στή σεξουαλικότητα τοῦ παιδιοῦ, πλάθεται ἡ ἰδέα ἐνός σέξ πού εἶναι παρόν (ἐξαιτίας τῆς ἀνατομίας) καί ἀπόν (ἀπό τή σκοπιά τῆς φυσιολογίας), παρόν ἐπίσης ἂν λάβουμε ὑπόψη τή δραστηριότητά του καί ἔλλιπές ἂν ἀναφερθοῦμε στήν ἀναπαραγωγική του τελικότητα· ἢ, ἀκόμα, ἐνεργό ὡς πρός τίς ἐκδηλώσεις του, ἀλλά κρυμμένο ὡς πρός τίς συνέπειές του, πού δέν θά ἐμφανιστοῦν μέ τήν παθολογική τους σοβαρότητα παρά ἀργότερα· καί στόν ἐνήλικο, ἂν τό σέξ τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀκόμα παρόν, θά εἶναι μέ τή μορφή μιᾶς κρυφῆς αἰτιότητας πού τείνει νά ἐκμηδενίσει τό σέξ

τοῦ ἐνηλίκου (ἕνα ἀπό τὰ δόγματα τῆς ἰατρικῆς τοῦ 18ου καί τοῦ 19ου αἰώνα ἦταν ὅτι τό πρῶμο σέξ ἐπιφέρει στή συνέχεια τή στειρότητα, τήν ἀνικανότητα, τήν ψυχρότητα, τήν ἀδυναμία νά νιώσεις ἡδονή, τό νάρκωμα τῶν αἰσθήσεων)· σεξουαλικοποιώντας τήν παιδικότητα, ἔφτιαξαν τήν ἰδέα ἑνός σέξ σημαδεμένου ἀπό τό βασικό παιχνίδι τῆς παρουσίας καί τῆς ἀπουσίας, τοῦ κρυφοῦ καί τοῦ ἐκδηλοῦ· ὁ ἀντανισμός, μέ τίς συνέπειες πού τοῦ ἀποδίδουν, ἀποκαλύπτει μέ ἔξοχο τρόπο αὐτό τό παιχνίδι τῆς παρουσίας καί τῆς ἀπουσίας, τοῦ ἐκδηλοῦ καί τοῦ κρυφοῦ. Στήν ψυχιατρικοποίηση τῶν διαστροφῶν, τό σέξ ἔχει ἀναχθεῖ σέ λειτουργίες βιολογικές καί σ' ἕναν ἀνατομικό-φυσιολογικό μηχανισμό πού τοῦ δίνει τήν « κατεύθυνσή » του, δηλαδή τήν τελικότητά του· ἀνάγεται ὁμως καί σ' ἕνα ἔνστικτο πού μέσα ἀπό τήν ἴδια του τήν ἀνάπτυξη καί ἀνάλογα μέ τὰ ἀντικείμενα στά ὁποῖα προσδέεται, καθιστᾷ δυνατή τήν ἐμφάνιση τῶν διεστραμμένων συμπεριφορῶν, καί κατανοητή τή γένεσή τους· ἔτσι τό « σέξ » χαρακτηρίζεται ἀπό μιά διάπλεξη λειτουργίας καί ἔνστικτου, σκοπιμότητας καί σημασιодότησης· καί μ' αὐτή τή μορφή ἐκδηλώνεται καλύτερα ἀπό ὅπουδήποτε ἄλλοῦ στή διαστροφή-πρότυπο, σ' ἐκεῖνον τόν « φετιχισμό » πού, ἀπό τό 1877 τουλάχιστον, στάθηκε ὁ μίτος στήν ἀνάλυση ὅλων τῶν ἄλλων ξεστρατημάτων, μιά κι ἐκεῖ φαινόταν καθαρά ἡ προσήλωση τοῦ ἔνστικτου σ' ἕνα ἀντικείμενο μέ τόν τρόπο τῆς ἱστορικῆς προσκόλλησης καί τῆς βιολογικῆς ἀνεπάρκειας. Τέλος, στήν κοινωνικοποίηση τῶν τεκνογονικῶν συμπεριφορῶν, τό « σέξ » περιγράφεται σάν παγιδευμένο ἀνάμεσα σ' ἕνα νόμο τῆς πραγματικότητας (πού οἱ οικονομικές ἀναγκαιότητες ἀποτελοῦν τήν πιό ἄμεση καί τραχειά μορφή του) καί σέ μιά οἰκονομία τῆς ἡδονῆς πού ὅταν δέν τόν παραγνωρίζει τείνει πάντα νά τόν παρακάμψει· ἡ πιό ξακουστή « ἀπάτη », ὁ « coitus interruptus » (ἡ διακοπτόμενη συνουσία) ἀντιπροσωπεύει τό σημεῖο ἐκεῖνο ὅπου ἡ ἀρχή τοῦ πραγματικοῦ ἐπιβάλλει νά τεθεῖ τέρμα

στήν ήδονή κι όπου ή ήδονή τά καταφέρνει ακόμα και βγαίνει στο φως παρά την οικονομία που τό πραγματικό όρίζει. Πράγματι· τό σύστημα τής σεξουαλικότητας είναι εκείνο που έγκαθιδρύει μέ τίς διάφορες στρατηγικές του αυτήν την ιδέα « του σέξ »· και κάτω από τίς τέσσερις μεγάλες μορφές τής ύστερίας, του ανυψισμού, του φετιχισμού και τής διακοπτόμενης συνουσίας, τό κάνει νά εμφανίζεται σαν ύποταγμένο στο παιχνίδι του όλου και του μέρους, τής αρχής και τής έλλειψης, τής απουσίας και τής παρουσίας, τής ύπερβολής και τής ανεπάρκειας, τής λειτουργίας και του ένστικτου, τής τελικότητας και του νοήματος, του πραγματικού και τής ήδονής. Έτσι διαμορφώθηκε σιγά-σιγά ό σκελετός μιās γενικής θεωρίας του σέξ.

Αυτή λοιπόν ή θεωρία, που γεννήθηκε, έτσι, άσκησε μέσα στο σύστημα τής σεξουαλικότητας όρισμένες λειτουργίες που την έκαναν άπαραίτητη. Τρεις κυρίως ύπηρεξαν σημαντικές. Πρώτα-πρώτα, ή έννοια του « σέξ » επέτρεψε νά ανασυνταχθούν, σε μιάν ένότητα τεχνητή, ανατομικά στοιχεία, βιολογικές λειτουργίες, συμπεριφορές, αισθήσεις, ήδονές, κι ακόμα έκανε δυνατή τή λειτουργία αυτής τής πλασματικής ένότητας σαν αίτιακή αρχή, σαν ένα πανταχού παρόν νόημα, σαν τό μυστικό που ανακαλύπτεις παντού : τό σέξ μπόρεσε έτσι νά λειτουργήσει σαν μοναδικό σημαίνον και σαν καθολικό σημαινόμενο. Έπιπλέον, εμφανιζόμενο ένιαία σαν ανατομία και σαν έλλειψη, σαν λειτουργία και σαν λανθάνουσα κατάσταση, σαν ένστικτο και σαν « νόημα », μπόρεσε νά χαράξει τή γραμμή έπαφής ανάμεσα σε μιá γνώση τής ανθρώπινης σεξουαλικότητας και στίς βιολογικές επιστήμες τής αναπαραγωγής· έτσι ή πρώτη, χωρίς νά δανειστεί πραγματικά τίποτα από τίς δεύτερες – έξω από μερικές άβέβαιες αναλογίες και κάποιες μεταφτυτευμένες έννοιες – κέρδισε χάρη στο προνόμιο τής γειννίας, ένα έχέγγυο κάποιας έπιστημονικότητας· αλλά εξαιτίας αυτής τής ίδιας τής γειννίας, όρισμένα από τά θέματα τής

βιολογίας και της φυσιολογίας μπόρεσαν να χρησιμεύουν ως αρχή ομαλότητας για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα. Τέλος, η έννοια του σέξ εξασφάλισε μίαν ουσιαστική μεταστροφή· επέτρεψε τό αναποδογύρισμα της εικόνας των σχέσεων εξουσίας και σεξουαλικότητας και την εμφάνιση της τελευταίας όχι στην ουσιαστική και θετική της σχέση με την εξουσία, αλλά σαν ριζωμένη σε μίαν ιδιότυπη και μη αναγώγιμη δομή πού η εξουσία προσπαθεί όπως μπορεί να καθυποτάξει· έτσι η ιδέα « του σέξ » επιτρέπει ν' αποφύγουμε αυτό πού αποτελεί την « εξουσία » της εξουσίας· επιτρέπει να μὴν την έννοούμε παρά μονάχα σαν νόμο κι απαγόρευση. Τό σέξ, αυτή η δομή πού μᾶς φαίνεται ότι μᾶς εξουσιάζει, αυτό τό μυστικό πού θαρροῦμε ότι βρίσκεται πίσω ἀπ' όλα ὅσα εἴμαστε, αυτό τό στίγμα πού μᾶς σαγηνεύει με τή δύναμη πού ἐκδηλώνει και με τό νόημα πού κρύβει, πού τοῦ ζητᾶμε να μᾶς ἀποκαλύψει τί εἴμαστε και να μᾶς φανερώσει ἐκεῖνο πού μᾶς ὀρίζει, τό σέξ δέν εἶναι ἀσφαλῶς παρά ἓνα στίγμα ἰδεατό πού τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας κατέστησε ἀπαραίτητο. Δέν πρέπει να φανταζόμαστε κάποιαν αὐτόνομη δομή τοῦ σέξ πού προκαλεῖ τάχα δευτερογενῶς τίς πολλαπλές ἐνέργειες τῆς σεξουαλικότητας σ' ὅλη τήν ἐπιφάνεια ἐπαφῆς τῆς με τήν εξουσία. Τό σέξ εἶναι, ἀντίθετα, τό πιό θεωρικό, τό πιό ἰδεατό, τό πιό ἐνδόμυχο. ἐπίσης, στοιχεῖο μέσα σ' ἓνα σύστημα σεξουαλικότητας πού η ἐξουσία ὀργανώνει καθὼς ἐπηρεάζει τά σώματα, τήν ὑλικότητά τους, τίς δυνάμεις τους, τίς ἐνέργειές τους, τίς αἰσθήσεις τους, τίς ἡδονές τους.

Θά μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι « τό σέξ » ἄσκει και μίαν ἀκόμα λειτουργία πού διαπερνάει και στηρίζει τίς ἄλλες. Ρόλος περισσότερο πρακτικός αὐτή τή φορά, παρά θεωρητικός. Πραγματικά, μέσα ἀκριδῶς ἀπό τό σέξ, στίγμα φανταστικό, ὀρισμένο ἀπό τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας, πρέπει ὁ καθένας μας να περάσει γιά να ἔχει πρόσβαση στην κατανόηση τοῦ ἑαυτοῦ του (ἀφοῦ εἶναι ταυτόχρονα τό

κρυμμένο στοιχείο και η αρχή πού παράγει νόημα) στην ολότητα του σώματός του (άφου είναι μέρος του πραγματικό και απειλούμενο και άφου συγκροτεί συμβολικά τό όλον), στην ταυτότητά του (άφου συνενώνει τή δύναμη μιᾶς ὀρμῆς μέ τή μοναδικότητα μιᾶς ἱστορίας). Μέ μιάν ἀναστροφή πού δίχως ἄλλο ἄρχισε στά μουλωχτά ἐδῶ και πολύν καιρό – ἀπό τήν ἐποχή ἀκόμα τῆς χριστιανικῆς ποιμαντορικῆς τῆς σάρκας – φτάσαμε τώρα ν' ἀναζητοῦμε τήν ἰδεατότητά μας σ' αὐτό πού γιά αἰῶνες εἶχε θεωρηθεῖ σάν τρέλα, τήν πληρότητα τοῦ σώματός μας σ' αὐτό πού γιά καιρό ἦταν τό στίγμα της και κάπως σάν ἡ πληγή της, τήν ταυτότητα μας σ' αὐτό πού ἀντιλαμβανόμεσταν ὡς σκοτεινή, δίχως ὄνομα ὀρμή. Ἀπό ἐδῶ και ἡ σημασία πού τοῦ ἀποδίδουμε, ὁ εὐλαδικός φόβος μέ τόν ὁποῖο τό περιβάλλουμε, ἡ φροντίδα μας νά τό γνωρίσουμε. Ἀπό ἐδῶ και τό γεγονός ὅτι ἐγινε, στό διάβα τῶν αἰῶνων, πιό σημαντικό κι ἀπό τήν ψυχή μας, πιό σημαντικό σχεδόν κι ἀπό τή ζωή μας· ἀπό ἐδῶ και τό ὅτι ὅλα τά αἰνίγματα τοῦ κόσμου μᾶς φαίνονται τόσο ἀσήμαντα συγκρινόμενα μ' αὐτό τό μυστικό, τό τόσο μικροσκοπικό μέσα στόν καθένα μας, ἀλλά πού ἡ πυκνότητά του τό κάνει πιό σοβαρό ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα. Τό φανταστικό συμβόλαιο, πού τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας χάραξε μέσα μας τόν πειρασμό του, εἶναι τώρα τοῦτο : ν' ἀνταλλάξεις τή ζωή ὀλάκερη μέ τό ἴδιο τό σέξ, μέ τήν ἀλήθεια και τήν κυριαρχία τοῦ σέξ. Τό σέξ ἀξίζει τόν θάνατο. Μ' αὐτήν τήν ἔννοια, πού ὁμως εἶναι, καθώς βλέπουμε, αὐστηρά ἱστορική, τό σέξ διαπερνᾶται σήμερα ἀπό τό ἔνστικτο τοῦ θανάτου. Ὅταν ἐδῶ και πολύν καιρό ἡ Δύση ἀνακάλυψε τόν ἔρωτα, τοῦ ἔδωσε μιά τόση ἀξία, ὥστε νά κάνει τόν θάνατο ἀποδεκτό· σήμερα τό σέξ εἶναι ἐκεῖνο πού διεκδικεῖ αὐτή τήν ἰσοτιμία, τήν ὑψηλότερη ὄλων. Κι ἐνώ τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας ἐπιτρέπει στίς τεχνικές τῆς ἐξουσίας νά περιζώνουν τή ζωή, τό πλασματικό στίγμα τοῦ σέξ, πού ὁ ἴδιος χάραξε, ἀσκεῖ πάνω στόν καθένα μας ἀρ-

κετή γοητεία ὥστε νά δεχόμαστε ν' ἀκοῦμε γιά χάρη του τό γρούξιμο τοῦ θανάτου.

Δημιουργώντας αὐτό τό φανταστικό στοιχείο, « τό σέξ », τό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας ὑποκίνησε μίαν ἀπό τίς πιά θεμελιώδεις ἐσωτερικές ἀρχές τῆς λειτουργίας του : τήν ἐπιθυμία τοῦ σέξ – ἐπιθυμία νά τό ἔχεις, νά τό φτάσεις, νά τό ἀνακαλύψεις, νά τό λευτερώσεις, νά τό ἀρθρώσεις σέ Λόγο, νά τό διατυπώσεις σέ ἀλήθεια. Συγκρότησε τό ἴδιο « τό σέξ » σάν ἐπιθυμητό. Κι εἶναι αὐτή ἡ ἐπιθυμητότητα τοῦ σέξ πού μᾶς καθηλώνει ὅλους στήν ἐπιταγή νά τό γνωρίσουμε, νά φέρουμε στό φῶς τόν νόμο του καί τήν ἰσχύ του· εἶναι αὐτή ἡ ἐπιθυμητότητα πού μᾶς κάνει νά πιστεύουμε ὅτι ὑποστηρίζουμε ἐνάντια σέ κάθε ἐξουσία τά δικαιώματα τοῦ σέξ μας, ἐνῶ αὐτή στήν πραγματικότητα μᾶς προσκολλᾷ στό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας πού ἔκανε ν' ἀναβλύσει ἀπό τά βᾶθη μας, σάν ἓνα ἀντικαθρέφτισμα ὅπου θαρροῦμε πῶς ἀναγνωρίζουμε τούς ἑαυτούς μας, τή ζοφερή λάμψη τοῦ σέξ.

« Ὅλα εἶναι σέξ, ἔλεγε ὁ Kate στό *Φτερωτό φίδι*, ὅλα εἶναι σέξ. Πόσο ὠραῖο μπορεῖ νά εἶναι τό σέξ ὅταν ὁ ἀνθρώπος τό φυλάει ἰσχυρό καί ἱερό κι ὅταν αὐτό γιομίζει τόν κόσμο. Εἶναι σάν τόν ἥλιο πού μᾶς πλημμυρίζει, πού μᾶς διαπερνάει μέ τό φῶς του ».

Ἐπομένως, ἄς μὴν ἀνάγουμε στή δομή τοῦ σέξ τήν ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας· ἀλλά ἄς δείξουμε μέ ποιόν τρόπο « τό σέξ » εἶναι κάτω ἀπ' τήν ἱστορική ἐξάρτηση τῆς σεξουαλικότητας. Ἄς μὴν τοποθετοῦμε τό σέξ ἀπό τή μεριά τοῦ πραγματικοῦ καί τῆ σεξουαλικότητα ἀπό τή μεριά τῶν συγκεχυμένων ἰδεῶν καί τῶν ψευδαισθήσεων· ἡ σεξουαλικότητα εἶναι ἓνα ἱστορικό σχῆμα πολύ πραγματικό, καί εἶναι αὐτή πού ὑποκίνησε σάν στοιχείο θεωρητικό, ἀπαραίτητο γιά τή λειτουργία της, τήν ἔννοια τοῦ σέξ. Ἄς μὴ νομίζουμε πῶς λέγοντας ναί στό σέξ, λέμε ὄχι στήν ἐξουσία· ἀκολουθοῦμε, ἀντίθετα, τό νῆμα τοῦ γενικοῦ συστήματος

τῆς σεξουαλικότητας. Ἐκ τῆς δομῆς τοῦ σέξ θά πρέπει ν' ἀπαλλαγούμε ἂν θέλουμε, μέ μιὰ τακτική μεταστροφή τῶν διάφορων μηχανισμῶν τῆς σεξουαλικότητας, νά ἀναδείξουμε ἐνάντια στίς ἐπιρροές τῆς ἐξουσίας, τά σώματα, τίς ἡδονές, τίς γνώσεις, στήν πολλαπλότητά τους καί τήν ἰκανότητά τους γιά ἀντίσταση. Ἐνάντια στό σύστημα τῆς σεξουαλικότητας, τό ἔρεισμα τῆς ἀντεπίθεσης δέν πρέπει νά εἶναι τό σέξ-ἐπιθυμία, ἀλλά τά σώματα καί οἱ ἀπολαύσεις.

*

* *

« Ὑπῆρξε πολλή δράση στό παρελθόν, ἔλεγε ὁ D.H. Lawrence, ἰδιαιτέρα σεξουαλική δράση, μιὰ πολύ μονότονη καί κουραστική ἐπανάληψη χωρίς καμιά παράλληλη ἀνάπτυξη στή σκέψη καί στήν κατανόηση. Τώρα τό θέμα μας εἶναι νά καταλάβουμε τή σεξουαλικότητα. Σήμερα ἡ ἀπόλυτα συνειδητή κατανόηση τοῦ σεξουαλικοῦ ἔνστικτου μετράει περισσότερο κι ἀπό τή σεξουαλική πράξη ».

Ἴσως οἱ ἄνθρωποι μιὰ μέρα ν' ἀπορήσουν. Θά τοὺς εἶναι δύσκολο νά καταλάβουν πῶς ἕνας πολιτισμός τόσο πολύ ἀφοσιωμένος κατά τά ἄλλα στήν ἀνάπτυξη τεράστιων μηχανισμῶν παραγωγῆς καί καταστροφῆς, βρῆκε τόν χρόνο καί τήν ἀπέραντη ὑπομονή ν' ἀναρωτηθεῖ μέ τόση ἀγωνία τί εἶναι τό σέξ. Ἴσως νά χαμογελοῦν καθώς θά θυμούνται ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, ἐμεῖς, πίστευαν πῶς ὑπάρχει ἐκεῖ μιὰ ἀλήθεια τουλάχιστον τόσο πολύτιμη ὅσο ἐκεῖνη πού εἶχαν ἤδη ἀναζητήσει στή γῆ, στά ἄστρα καί στίς καθαρές μορφές τῆς σκέψης τους· θά ἐκπλαγοῦν μέ τή μανία μέ τήν ὁποία προσποιούμασταν ὅτι ἀποσπούσαμε ἀπό τή νύχτα τῆς μιᾶς σεξουαλικότητας πού ὅλα – οἱ Λόγοι μας, οἱ συνήθειές μας, οἱ θεσμοί μας, οἱ κανονισμοί μας, οἱ γνώσεις μας – τή θγάζανε στή φόρα καί τήν ξαναλάνσαιρναν μέ πάταγο. Καί θ' ἀναρωτηθοῦν γιατί θελήσαμε τόσο πολύ νά ἄρουμε τόν νόμο τῆς σιωπῆς ἀπό ἐκεῖνο πού ἀποτελοῦσε τήν πιό θορυβώ-

δικη άσχολία μας. Ο θόρυβος, αναδρομικά, μπορεί νά φανεί υπέρμετρος, αλλά πιό παράξενο άκόμα θά φανεί τό πείσμα μας νά μή διαβλέπουμε σ' αυτόν άλλο από άρνηση νά μιλήσεις και παράγγελμα νά σωπαίνεις. Θ' άναρωτηθούν τί ήταν αυτό πού μās έκανε τόσο έπαρμένους· θά ψάξουν νά βροϋν γιατί άποδώσαμε στους έαυτούς μας τήν τιμή ότι πρώτοι έμείς χαρίσαμε στό σέξ, ενάντια σέ μιá μακραιώνη ήθικη, τή σημασία πού λέμε πώς έχει, και πώς μπορέσαμε νά καυχηθούμε ότι επιτέλους άπελευθερωθήκαμε στόν 20ό αιώνα από μιάν έποχή άτέλειωτης και σκληρής καταστολής – έποχή ενός χριστιανικού άσκητισμού παρατεταμένου, έσωστρεφούς, πού χρησιμοποιήθηκε φειδωλά και σχολαστικά από τίς έπιταγές τής άστικής οικονομίας. Κι εκεί όπου σήμερα βλέπουμε τήν ιστορία μιās λογοκρισίας πού μέ δυσκολία καταργήθηκε, θ' άναγνωρίσουν μάλλον τό άργό άνέδασμα διαμέσου τών αιώνων, ενός πολυσύνθετου συστήματος πού κάνει τό σέξ νά μιλάει, νά προσκολλάει πάνω του τήν προσοχή μας και τήν έγνοια μας, νά μās κάνει νά πιστεύουμε στήν κυριαρχία του νόμου του, ενώ στήν πραγματικότητα μās κατατρύχουν οί μηχανισμοί έξουσίας τής σεξουαλικότητας.

Θά περιγελάσουν τή μομφή του πανσεξουαλισμού πού είχε προσαφθει κάποια στιγμή στόν Freud και στήν ψυχανάλυση. Άλλά εκείνοι πού θά φανούν τυφλοί, δέν θά είναι ίσως τόσο εκείνοι πού τή διατύπωσαν, όσο εκείνοι πού τή παραμέρισαν μέ μιá ξανάστροφη, λές και έξέφραζε μονάχα τούς τρόμους μιās παλιās σεμνοτυφίας. Γιατί στό κάτω-κάτω, οί πρώτοι άπλως αϊφνιδιάστηκαν από μιá διαδικασία πού είχε αρχίσει από πολύν καιρό και πού δέν είχαν άντιληφθει ότι τούς περιτριγύριζε κιόλας από παντού· είχαν άποδώσει άποκλειστικά στό κακό πνεϋμα του Freud κάτι πού είχε μαγειρευτεί από καιρό· είχαν γελαστεί ως προς τή χρονολογία εγκατάστασης ενός γενικού συστήματος σεξουαλικότητας στήν κοινωνία μας. Άλλά οί δεύτεροι

έσφαλαν ως προς τή φύση τῆς διαδικασίας· πίστεψαν ὅτι ὁ Freud ἀποκαθιστοῦσε ἐπιτέλους στό σέξ, μέ μιάν ἀπότομη ἀντιστροφή, ἐκεῖνο πού τοῦ ὀφειλόταν καί πού τοῦ εἶχαν γιά τόσο καιρό ἀμφισβητήσει· δέν εἶδαν ὅτι τό καλό πνεῦμα τοῦ Freud τό εἶχε τοποθετήσει σ' ἓνα ἀπό τά ἀποφασιστικά σημεῖα πού τά εἶχαν σημαδέψει οἱ στρατηγικές τῆς γνώσης καί τῆς ἐξουσίας ἀπό τόν 18ο κιόλας αἰῶνα· κι ὅτι αὐτός ξαναλάνσαινε μέ μιὰ θαυμαστή ἀποτελεσματικότητα, ἀντάξια τῶν μεγαλύτερων πνευματικῶν δασκάλων καί καθοδηγητῶν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, τό προαιώνιο πρόσταγμα νά γνωρίσουμε τό σέξ καί νά τό ὑποβάλουμε σέ λογικό ἔλεγχο. Ἀναφέρουν συχνά τίς ἀμέτρητες μεθόδους μέ τίς ὁποῖες ὁ ἀρχέγονος χριστιανισμός μᾶς ἔκανε νά μισήσουμε τό σῶμα· ἀλλά ἄς ἀναλογιστοῦμε λίγο ὅλα τά τεχνάσματα πού χρησιμοποίησαν ἐδῶ καί πολλούς αἰῶνες γιά νά μᾶς κάνουν ν' ἀγαπήσουμε τό σέξ, γιά νά μᾶς κάνουν ἐπιθυμητό νά τό γνωρίσουμε, καί πολύτιμο ὅ,τι λέγεται γι' αὐτό· γιά νά μᾶς παροτρύνουν ἀκόμα ν' ἀναπτύξουμε ὅλες μας τίς ικανότητες ὥστε νά τό αἰφνιδιάσουμε, καί γιά νά μᾶς καθηλώσουν στό χρέος νά τοῦ ἀποσπάσουμε τήν ἀλήθεια· γιά νά μᾶς ἐνοχοποιήσουν πού τό παραγνωρίσαμε γιά τόσον καιρό. Αὐτά ἀκριῶς τά τεχνάσματα θ' ἄξιζε σήμερα νά ἐκπλήσσουν. Καί πρέπει ν' ἀναλογιστοῦμε πῶς ἴσως μιὰ μέρα, μέσα σέ μιάν ἄλλη διάταξη τῶν σωμάτων καί τῶν ἡδονῶν, δέν θά καταλαβαίνουμε πιά πῶς κατόρθωσαν τά τεχνάσματα τῆς σεξουαλικότητας – καί τῆς ἐξουσίας πού στηρίζει τό σύστημά της – νά μᾶς ὑποτάξουν σ' αὐτήν τήν στυφή μοναρχία τοῦ σέξ, τόσο πού ν' ἀφιερωθοῦμε στό ἀτέλειωτο ἔργο νά παραδιάζουμε τό μυστικό του καί ν' ἀποσποῦμε ἀπό τούτη τή σκιά τίς πιό ἀληθινές ὁμολογίες.

Ἡ εἰρωνεία αὐτοῦ τοῦ συστήματος : μᾶς κάνει νά πιστεύουμε πῶς ἀπ' αὐτό κρέμεται ἡ « ἀπελευθέρωσή » μας.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

Κυκλοφόρησαν

ΖΑΝ ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΡΕΒΕΛ – Μηδὲ ὁ Μάρξ μηδὲ ὁ Χριστὸς (*Ἀνάλυση τῶν σύγχρονων κοινωνικῶν ρευμάτων στὴν Ἀμερική*). *Μετάφραση Γεώργιος Κ. Χατζόπουλος, (ἐξαντλημένο).*

ΖΑΚ ΜΟΝΟ (Βραβεῖο Νόμπελ Ιατρικῆς) – Ἡ τύχη καὶ ἡ ἀναγκαιότητα (*Δοκίμιο γιὰ τὴ φυσικὴ φιλοσοφία τῆς νεότερης βιολογίας*). *Μετάφραση Νίκος Παπαδόπουλος. Ἐπιστημονικὴ θεώρηση Καθηγητῆς Γεώργιος Λογαράς.*

ΠΙΕΡ ΠΩΛ ΓΚΡΑΣΣΕ – Ἐσὺ ὁ μικροῦλης Θεός! (*Δοκίμιο γιὰ τὴ φυσικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου*), *Μετάφραση Νίκος Παπαδόπουλος.*

ΖΑΝ ΜΙΑΩ, ΦΙΛΙΠ ΚΑΖΕΛ, ΠΙΕΡ ΖΑΙΝΓΚΑ, ΖΑΝ ΝΙΝΙΟ – Ὁ Μονὸ καὶ ἡ διαλεκτικὴ (*Ἀπάντηση τοῦ Διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ στὴν κριτικὴ τοῦ Μονοῦ*), *Μετάφραση Νίκος Παπαδόπουλος.*

Δρ. ΜΠΕΝΖΑΜΙΝ ΣΠΟΚ – Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς κοινωνίας μας. (Ἰδεαλισμός – σεξουαλισμός – ἐπιθετικότητα – πολιτικὴ – ἐκπαίδευση). *Μετάφραση Νίκος Σταματίου.*

ΕΜΜΑΝΟΥΕΛ ΡΟΜΠΛΕΣ – Ἡ Χιλὴ τοῦ Ἀλλιέντε. *Ἐνας «νέος δρόμος» πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ; Μετάφραση Εἰρήνη Πετροῦ, (ἐξαντλημένο).*

ΕΣΤΕΡ ΒΙΑΑΡ – Ὁ ντρεσαρισμένος ἄντρας. Μιά νέα φεμινιστικὴ ἀποψη γιὰ ἓνα πανάραχο πρόβλημα. (*Ἡ θέση τῆς γυναίκας στὴν κοινωνία*), *Μετάφραση Ἄλκη Σταύρου.*

ΔΙΑΜΑΝΘ ΛΕΒΕΝΤΑΚΟΥ – Σύγχρονη θεωρία κινηματογράφου. (*Συλλογὴ μελετῶν κορυφαίων σκηνοθετῶν καὶ θεωρητικῶν γιὰ τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ κινηματογράφου*), (ἐξαντλημένο).

ΖΟΡΕΣ ΜΕΝΤΒΕΝΤΕΦ – Ἡ ἄνοδος καὶ ἡ πτώση τοῦ Λυσένκο (μὲ πρόλογο τοῦ Ζάκ Μονό), *Μετάφραση Δανάη Μυλωνάκη.*

ΦΡΑΝΣΟΥΑΖ ΖΑΚΟΜΠ (Βραβεῖο Νόμπελ φυσιολογίας) – Ἡ λογικὴ τοῦ ζῶντος (*Ἱστορία τῆς κληρονομικότητας*), *Μετάφραση Γεώργιος Κ. Χατζόπουλος, Ἐπιστημονικὴ θεώρηση Καθηγητῆς Γεώργιος Λογαράς.*

Β. ΓΚΟΡΝΤΟΝ ΤΣΑΪΑΝΤ – Ὁ ἄνθρωπος πλάθει τὸν ἑαυτό του, *Μετάφραση Λουκᾶς Θεοδωρακόπουλος.*

ΒΙΑΧΕΛΜ ΡΑΪΧ – Ἡ σεξουαλικὴ ἐπανάσταση, *Μετάφραση Σταύρος Καμπουρίδης, Θεώρηση Ἄλκη Σταύρου.*

ΖΑΝ ΑΜΠΥΡΖΕ – Δύναμη και αδυναμία (Δοκίμιο για τις μεταμορφώσεις της ιατρικής και του ανθρώπου), Μετάφραση Γεώργιος Κ. Χατζόπουλος, 'Επιστημονική θεώρηση, Καθηγητής Γεώργιος Λογαράς.

PENE ΝΤΥΜΟΝ – 'Η Ουτοπία ή ο Θάνατος, Μετάφραση Γεώργιος Κ. Χατζόπουλος.

ΚΛΩΝΤ ΛΕΒΙ-ΣΤΡΩΣ – 'Ο τοτεμισμός σήμερα, Μετάφραση Ν. Βουλέλης, 'Επιστημονική θεώρηση 'Ανδρέας Λεντάκης.

ΣΑΡΑ ΜΠΕΤΕΛΕΜ – Προβλήματα ιδιοκτησίας στο μεταβατικό στάδιο προς τó σοσιαλισμό. (Οικονομικός λογισμός και μορφές ιδιοκτησίας). Μετάφραση Μπ. Γεωργούλας, 'Επιστημονική θεώρηση Νίκος Τσαράδopoulos.

ΝΤΕΪΒΙΝΤ ΚΟΥΠΕΡ – Ψυχιατρική και αντιψυχιατρική, Μετάφραση Καίτη Χατζηδήμου, 'Ιουλιέτα Ράλλη.

P. ΛΑΙΝΓΚ και Α. ΕΣΤΕΡΣΟΝ – 'Η ψυχική ισορροπία, ή Τρέλα και ή Οικογένεια, Μετάφραση Δημήτρης Κιούσης.

ΣΑΡΑ ΜΠΕΤΕΛΕΜ – Οί ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ, Πρώτη περίοδος, 1917-1923, Μετάφραση Κώστας Μαλεβός.

ΣΑΡΑ ΜΠΕΤΕΛΕΜ – Οί ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ, Δεύτερη Περίοδος, 1923-1930, Μετάφραση Γιάννης Κρητικός.

ΕΛΕΪΝ ΜΟΡΓΚΑΝ – 'Η καταγωγή της γυναίκας, Μετάφραση 'Αλέξανδρος Κοτζιάς.

Δρ. ΖΕΡΑΡ ΜΑΝΤΕΛ – 'Η αποδυνατέωση του παιδιού, Μετάφραση Στάμος Ι. Παπαστάμου, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.

ΜΟΡΙΣ ΝΤΙΒΕΡΖΕ – «'Ιανός» – Τό διπλό πρόσωπο της Δύσης. Κοινωνικοπολιτική ανατομία της αστικής κοινωνίας, Μετάφραση 'Αλκης Σταύρου.

ΖΑΝ-ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΡΕΒΕΛ – 'Ο πειρασμός του ολοκληρωτισμού. Σταλινικός κομμουνισμός ή φιλελεύθερος σοσιαλισμός; Μετάφραση Ν. Καρσαλιάκος.

I. ΛΕΝΤΣΜΑΝ – Οί ρίζες του Χριστιανισμού, Μετάφραση Φ. Φωτίου.

ΠΑΟΥΛΟ ΦΡΕΪΡΕ – 'Η 'Αγωγή του καταπιεζόμενου, Μετάφραση Γιάννης Κρητικός. Εισαγωγή Θεόφραστου Γέρον.

ΚΛΩΝΤ ΑΛΖΟΝ – 'Η διπλή καταπίεση της γυναίκας, Μετάφραση Σοφία Μαρτίνου, Θεώρηση Μιλτιάδης Κρητικός.

ΖΑΝ ΠΙΑΖΕ – 'Επιστημολογία των επιστημών του ανθρώπου, Μετάφραση Φούλα Χατζιδάκη, 'Επιστημονική θεώρηση Καθηγήτρια Τερέζα Πετζοπούλου-Βαλαλά.

ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ – 'Η απόλαυση του κειμένου, *Μετάφραση Φούλα Χατζιδάκη, Γιάννης Κρητικός.*

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ – Οί ρίζες του Εύρωκομμουνισμού.

ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ – Μυθολογίες – Μάθημα, *Μετάφραση Καίτη Χατζηδήμου, 'Ιουλιέτα Ράλλη – Γιάννης Κρητικός.*

ΡΑΝΤΟΒΑΝ ΡΙΧΤΑ – 'Ο πολιτισμός στο σταυροδρόμι, *Μετάφραση Νίκος Καρῶς.*

ΑΝΡΙ ΛΕΦΕΒΡ – 'Η καθημερινή ζωή στο σύγχρονο κόσμο. *Μετάφραση Δανάη Μυλωνάκη, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

Δρ. ΕΡΛ ΧΑΚΕΤ – Τό αίμα, *Μετάφραση Γεώργιος Κ. Χατζόπουλος, 'Επιστημονική θεώρηση Καθηγητής Γεώργιος Λογαράς.*

ΖΑΚ ΛΕ ΓΚΟΦ και ΠΙΕΡ ΝΟΡΑ – Τό ἔργο τῆς ιστορίας Α'. *Μετάφραση Κλαίρη Μισσοτάκη.*

ΑΝΡΙ ΛΕΦΕΒΡ – Χέγκελ, Μάρξ, Νίτσε. *Μετάφραση Β. Δωροβίνης.*

ΠΕΡΡΥ ΑΝΤΕΡΣΟΝ – Δυτικός Μαρξισμός, *Μετάφραση 'Αλέκος Π. Ζάννας, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

Ι. ΜΕΣΑΡΟΣ – 'Η θεωρία του Μάρξ γιά τήν ἀλλοτρίωση, *Μετάφραση Ε. Κωνσταντέλου, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ – 'Η φαντασιακή θέσμιση τῆς κοινωνίας, *Μετάφραση Σωτήρης Χαλκιάς, Γιούλη Σπαντιδάκη, Κώστας Σπαντιδάκης.*

ΑΝΤΑΜ ΣΑΦ – 'Ιστορία και ἀλήθεια. *Μετάφραση Δ. Δαούλας, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ και ΝΤΑΝΙΕΛ ΚΟΝ ΜΠΕΝΤΙΤ – 'Από τήν Οικολογία στην Αὐτονομία, *Μετάφραση 'Αλκης Σταύρου, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

ΖΙΑ ΝΤΕΛΕΖ και ΦΕΛΙΞ ΓΚΟΥΑΤΤΑΡΙ – 'Ο 'Αντι-Οιδίπους. Καπιταλισμός και σχιζοφρένεια, *Μετάφραση Καίτη Χατζηδήμου, 'Ιουλιέτα Ράλλη, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

ΖΙΑ ΝΤΕΛΕΖ – 'Ο Προύστ και τά σημεῖα, *Μετάφραση Καίτη Χατζηδήμου, 'Ιουλιέτα Ράλλη, Θεώρηση Παῦλος Α. Ζάννας.*

ΖΑΚ ΛΑΚΑΝ – Οἱ τέσσερες βασικές ἔννοιες τῆς ψυχανάλυσης, *Μετάφραση 'Ανδρομάχη Σκαρπαλέζου.*

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ – 'Ιστορία τῆς σεξουαλικότητας, Ι. 'Η Δίψα γιά γνώση, *Μετάφραση Γκλόρι Ροζάκη, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

ΣΟΥΛΑΜΠ ΦΑΪΕΡΣΤΟΝ - 'Η διαλεκτική του σέξ, *Μετάφραση Γεώργιος Κ. Χατζόπουλος, Θεώρηση Γιάννης Κρητικός.*

ΜΙΣΣΕΛ ΤΟΡ - Τά τέστ εϋφυΐας, *Μετάφραση Φώτης Καλλίας, 'Αλεξάνδρα Βουδούρη.*

ΜΙΚΑΕΛ ΣΝΑΪΝΤΕΡ - Νεύρωση και πάλη τών τάξεων, *Μετάφραση Τζένη Μαστοράκη.*

ΖΙΝΕΤ ΡΑΙΜΠΟ - Τό παιδί και ό θάνατος, *Μετάφραση Μίνα Μπούρα.*

«...’Από τούς δύο αυτούς αργόσυρτους αιώνες, όπου ή ιστορία της σεξουαλικότητας θά έπρεπε νά διαβάσται πριν απ’ όλα ως τό χρονικό μιās αύξουσας καταστολής, έχουμε άραγε λυτρωθει ; ’Ελάχιστα, μās απαντουν και σήμερα ακόμα. Ίσως, χάρη στον Freud. ’Αλλά μέ πόση περίσκεψη, μέ πόσην ιατρική σύνεση, μέ πόσην έπιστημονική έγγύηση άβλάβειας, και μέ πόσες προφυλάξεις για νά συγκρατηθουν όλα, χωρίς κίνδυνο « έκτραηλισμού », στον πιο σίγουρο και πιο διακριτικό χώρο, ανάμεσα στο ψυχαναλυτικό ντιβάνι και στη συνδιάλεξη : άλλος ένας έπωφελής ψίθυρος πάνω σ’ ένα κρεβάτι. Μήπως όμως θά μπορούσε νά είναι διαφορετικά ; Μās εξηγουν ότι, αν οντως ή καταστολή υπήρξε, από την κλασική εποχή κι εδώ, ο θεμελιακός τρόπος σύνδεσης ανάμεσα στην έξουσία, στη γνώση και στη σεξουαλικότητα, τότε δεν μπορούμε νά λυτρωθουμε απ’ αυτήν παρά μ’ ένα πολύ ύψηλό αντίτιμο : θά χρειαζόταν, ουτε λίγο ουτε πολύ, ή παράβαση των νόμων, ή άρση των απαγορεύσεων, ή εισβολή του λόγου, ή αποκατάσταση της ήδονής στην πραγματική ζωή και μιá όλότελα νέα διάταξη των μηχανισμών της έξουσίας· γιατί και τό μικρότερο κομματάκι αλήθειας βρίσκεται κάτω από την πολιτική αίρεση. Έπομένως, τέτοια αποτελέσματα δεν μπορεί κανείς νά τά περιμένει από μιá σκέτη ιατρική πρακτική, ουτε από ένα θεωρητικό λόγο, όσο αυστηρός κι αν είναι. Καταγγέλλονται λοιπόν ο κονφορμισμός του Freud, οι όμαλοποιητικές λειτουργίες της ψυχανάλυσης, ή τόση δειλία πίσω από τις μεγάλες παραφορές του Reich, και όλες οι συνέπειες της ένταξης που εξασφαλίζει ή « έπιστήμη » του σέξ ή οι ελάχιστα διαφορούμενες πρακτικές της σεξολογίας...»

Μ.Φ.

9 789600 403145

0 Φ20 1307 ISBN 960-04-0314-7